

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

برنامه دولت اقدام و تحول

استان زنجان

بسم الله الرحمن الرحيم

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

استان زنجان

سند راهبردی انقلاب اقتصادی زیر نظر دکتر علی رضایی میرقائد تهیه و تدوین شده است.

ویراستار فنی: دکتر سید اسعد حسینی

همکاران پژوهشی: ناصر مولایی، اسماعیل لجمیری، حسن محمدیان مصمم، عباس علی پور، مصطفی رشیدی، بهزاد همتی، سعید ضرغامی، میثم داوری، نواب میرزایی، ایمان ارفعی مقدم، پرستو میمنی، سعید یوسفی، رزیتا لطفی جبلی، سعیده جلالی، مصیب قره بیگی، سمیه ملکی پور، حمید نصیر، سید رمضان عقیلی، بهاره ایمانی، جمیله اسمعیلی، پویان کیانی و فاطمه شیخ زاده

طراح جلد و صفحه آرایی: محمود خستو، مهدی نجفی

بهار ۱۴۰۰

بهره برداری از مطالب پژوهش سند راهبردی انقلاب اقتصادی با ذکر منبع و نام پژوهشگران بلا مانع است.

حق چاپ محفوظ است.

بسمه تعالی

با توجه به برگزاری سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، کاندیداها رویکردها و برنامه های مختلف خود را برای دولت آینده مطرح می کنند. یکی از طرح های اینجانب که از سالها قبل مدنظر قرار گرفته، ایجاد ایالت های اقتصادی است که ماحصل آن تمرکززدایی از مرکز و توجه به مناطق و استان ها می باشد.

یکی از اقسام عدالت، عدالت سرزمینی است که در قالب طرح های آمایش سرزمین تجلی می یابد. آمایش سرزمین مدیریت خردمندانه و عالمانه فضا و نگرشی جامع به برنامه ریزی و مدیریت بهینه بهره برداری پایدار از سرزمین است. کاربرد آمایش سرزمین برای شناخت و رعایت قابلیت و استعداد زمین و منابع موجود در آن برای کشورهایی که در صدد حرکت در مسیر توسعه پایدار هستند، اجتناب ناپذیر است.

کشور ایران دارای قابلیت ها و ظرفیت های فراوانی برای پیشرفت است. با اجرایی کردن طرح های آمایش سرزمین و فعال نمودن مزیت ها و استعدادهای هر استان، دستیابی به ایران بزرگ اقتصادی و تعامل سازنده با دنیا به ویژه کشورهای آسیای جنوب غربی و در راس آنها، پانزده کشور همسایه ایران، می تواند ما را به یکی از بازیگران اصلی در عرصه اقتصادی و سیاسی جهان تبدیل نموده و استان ها و مناطق کشور را نیز به بالاترین حد پیشرفت برساند. در این راستا، چناچه دولت اقدام و تحول موفق به کسب اعتماد مردم شود، در ابتدای فعالیت خود، سند اقدام و تحول را بر مبنای این کتاب، با استان ها امضا خواهد نمود تا تکلیف برنامه ریزی استانی و منطقه ای برای چهار سال آینده شفاف و قابل پیش بینی باشد.

در این مجموعه؛ اطلس استعدادها، ظرفیت ها، تنگناها و آسیب ها شناسایی و ترسیم شده و درکی واقع بینانه از مناطق و استانهای کشور ارائه گردیده است.همچنین، راهبردها وسیاست های توسعه اقتصادی استان به تفکیک بخش های مختلف در دو فصل مجزا ارائه شده است. دولت اقدام و تحول، آماده پذیرش پیشنهادات برای افزایش کیفیت و کارایی این سند می باشد.امیداست؛ گردآوری این مجموعه که حاصل تلاش کارشناسان، صاحب نظران و مراکز و نهادهای متعدد کشور بوده، گامی بزرگ برای تحقق آرمان پیشرفت در کشور عزیزمان باشد.

محسن رضایی
کاندیدای سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری
بهار ۱۴۰۰

فهرست مطالب

فصل نخست: کلیات ۰

۱-۱- مقدمه ۱

۱-۲- بیان مسئله ۱

۱-۳- اهداف بنیادین سند ۳

۱-۴- مواد و روش‌ها ۳

۱-۴-۱- روش تحقیق ۳

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی ۴

۱-۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها ۴

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها ۵

الف) کیفی ۵

ب) کمی ۶

فصل دوم: تحلیل محیط بیرونی ۷

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف ۸

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی ۳۶

۲-۲-۱- بررسی وضعیت ۳۶

۲-۲-۲- توان اکولوژیک ۳۷

۲-۲-۳- چالش‌های هیدروپلیتیک زنجان ۳۷

فصل سوم: تحلیل محیط درونی ۳۹

۳-۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها ۴۰

۳-۲- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی ۴۳

۳-۲-۱- ویژگی‌های توپوگرافی(ناهمواری‌ها) ۴۳

۳-۲-۲- آب و هوا و اقلیم ۴۶

۳-۲-۲-۱- بارش ۴۷

۳-۲-۲-۲- دما ۴۹

۳-۲-۲-۳- رطوبت ۵۱
۳-۲-۲-۴- جریان وزش بادها ۵۲
۳-۲-۲-۵- تبخیر ۵۳
۳-۲-۲-۶- ساعات آفتابی ۵۳
۳-۲-۳- منابع آب ۵۴
۳-۲-۴- پایداری منابع آب ۵۷
۳-۲-۵- کشاورزی استان ۶۱
۳-۲-۶- پوشش گیاهی و جانوری ۶۲
۳-۲-۷- وضعیت کانسارهای معدنی ۶۴
۳-۲-۸- مخاطرات محیطی ۶۷
۳-۲-۸-۱- زلزله ۶۷
۳-۲-۸-۲- سیل ۷۰
۳-۲-۹- کاربری اراضی ۷۱
۳-۲-۱۰- مناطق حفاظت‌شده ۷۲
۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی ۷۳
۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان زنجان ۷۳
۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیش برنده توسعه استان زنجان ۷۳
۳-۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیش برنده توسعه ۷۴
۳-۳-۱-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه ۷۵
۳-۳-۱-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان زنجان ۷۵
۳-۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان ۸۴
۳-۳-۲- فقر و محرومیت ۹۶
۳-۳-۲-۱- طرح‌های انجام‌شده در زمینه مناطق محروم ۹۷
۳-۳-۲-۲- شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان زنجان ۱۰۵
۳-۳-۲-۳- جمع‌بندی ۱۰۷
۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیررسمی ۱۰۸

۳-۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی ۱۰۹
۳-۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان زنجان ۱۱۰
۳-۳-۳-۳- جمع‌بندی ۱۱۲
۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی ۱۱۳
۳-۳-۴-۱- تغییرات تعداد جمعیت ۱۱۴
۳-۳-۴-۲- تراکم جمعیت ۱۱۷
۳-۳-۴-۳- سهم جمعیت استان از کشور ۱۱۸
۳-۳-۴-۴- میزان شهرنشینی و روستانشینی ۱۲۰
۳-۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت ۱۲۱
۳-۳-۴-۶- هرم سنی جنسی جمعیت ۱۲۳
۳-۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت ۱۲۶
۳-۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت ۱۲۹
۳-۳-۴-۹- متوسط بعد خانوار ۱۳۱
۳-۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی ۱۳۳
۳-۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران ۱۳۵
۳-۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت ۱۳۷
۳-۳-۴-۱۳- ولادت‌های ثبت‌شده ۱۳۸
۳-۳-۴-۱۴- میزان باروری کل ۱۳۹
۳-۳-۴-۱۵- مرگ‌ومیرهای ثبت‌شده ۱۴۰
۳-۳-۴-۱۶- امید به زندگی ۱۴۱
۳-۳-۴-۱۷- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵ ..... ۱۴۱
۳-۳-۴-۱۸- جمع‌بندی ۱۴۲
۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی- عمومی ۱۴۴
۳-۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی- عمومی ۱۴۴
۳-۳-۵-۱-۱- آمار و اطلاعات ۱۴۴
۳-۳-۵-۱-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش‌وپرورش استان زنجان ۱۴۶

۳-۳-۵-۱-۳- راهکارهای پیشنهادی ۱۴۶
۳-۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان زنجان ۱۴۷
۳-۳-۵-۲-۱- آمار و اطلاعات ۱۴۷
۳-۳-۵-۲-۲- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی ۱۴۸
۳-۳-۵-۲-۳- راهکارهای پیشنهادی ۱۴۹
۳-۳-۵-۳- وضعیت آموزش عالی در استان زنجان ۱۴۹
۳-۳-۵-۳-۱- آمار و اطلاعات ۱۴۹
۳-۳-۵-۳-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی ۱۵۰
۳-۳-۵-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی ۱۵۱
۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید ۱۵۱
۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان زنجان ۱۵۱
۳-۵- نظام سکونتگاهی ۱۶۷
۳-۵-۱- نظام شهرنشینی ۱۶۷
۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان زنجان ۱۷۰
۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان زنجان ۱۷۲
۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان ۱۷۳
۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان ۱۷۷
۳-۵-۲- نظام روستانشینی ۱۷۸
۳-۶- نظام زیربنایی ۱۸۰
۳-۶-۱- نظام حمل‌ونقل و ارتباطات ۱۸۰
۳-۶-۱-۱- حمل‌ونقل جاده‌ای استان زنجان ۱۸۰
۳-۶-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری ۱۸۱
۳-۶-۱-۳- حمل‌ونقل ریلی ۱۸۲
۳-۶-۱-۴- حمل‌ونقل هوایی و فرودگاه‌ها ۱۸۳
۳-۶-۱-۵- فناوری اطلاعات و ارتباطات ۱۸۴
۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب ۱۸۵

۳-۶-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق ۱۸۵
۳-۶-۲-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز ۱۸۶
۳-۶-۲-۳- استحصال و تأمین آب ۱۸۷
۳-۷- بررسی نظام مدیریتی ۱۸۸
۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی ۱۸۸
۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود ۱۹۳
۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها ۱۹۹
۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی ۱۹۹
۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی ۲۰۴
۳-۸-۲-۱- موقعیت استان زنجان در ارتباطات با کریدورهای بین‌المللی ۲۰۴
۳-۸-۲-۲- ظرفیت‌های اقتصادی استان ۲۰۸
۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی ۲۱۱
۳-۸-۴- شناخت قابلیت گردشگری زنجان ۲۱۳
فصل چهارم: رویکرد راهبردی ۲۱۶
۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی ۲۱۷
۴-۲- تدوین اهداف بنیادین ۲۳۲
۴-۳- تدوین چشم‌انداز ۲۳۳
۴-۴- مأموریت‌های اصلی ۲۳۴
۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید ۲۳۵
فصل پنجم: تدوین راهبردها و سیاست‌ها ۲۴۳
۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها ۲۴۴
منابع و مأخذ ۲۴۹

فهرست جدول‌ها

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت ۹
جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد ۱۲
جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی ۲۲
جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی ۲۵
جدول ۵-راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی ۲۸
جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست ۳۱
جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان زنجان در سال ۱۳۹۸ ..... ۴۱
جدول ۸- طبقات ارتفاعی استان ۴۳
جدول ۹- طبقات شیب استان ۴۴
جدول ۱۰- طبقه‌بندی اقلیمی استان ۴۶
جدول ۱۱- میانگین بارش بلندمدت سالانه ایستگاه‌های هواشناسی استان ۴۸
جدول ۱۲- میانگین سالانه دما در ایستگاه‌های همدیدی استان در بلندمدت ۵۰
جدول ۱۳- مشخصات محدوده‌های مطالعاتی حوضه‌ی آبریز قزل‌اوزن ۵۴
جدول ۱۴- منابع آب زیرزمینی موجود ۵۶
جدول ۱۵- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان زنجان ۵۸
جدول ۱۶- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان زنجان و ایران ۵۹
جدول ۱۷- شاخص سازمان ملل برای بحران آب ۶۰
جدول ۱۸- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن ۶۰
جدول ۱۹- تعداد بهره‌برداری و مساحت زیر کشت دارای اراضی زراعی۱۳۹۷ ..... ۶۱
جدول ۲۰- توزیع سطح برداشت و میزان تولید محصولات زراعی استان ۶۱
جدول ۲۱- محصولات عمده کشاورزی استان ۶۲
جدول ۲۲- مساحت پارک‌های جنگلی طبیعی، فضاهای سبز و ذخیره‌گاه‌های جنگلی استان در پایان سال۹۸ ..... ۶۳
جدول ۲۳-مساحت جنگل‌ها، مراتع و پدیده‌های بیابانی تا سال۱۳۹۸ ..... ۶۳
جدول ۲۴- مشخصات عمومی معادن در حال بهره‌برداری بر حسب نوع استخراج در سال ۹۷ ..... ۶۶
جدول ۲۵- موقعیت و مساحت مناطق حفاظت‌شده استان ۷۳
جدول ۲۶- موقعیت و مساحت مناطق شکارممنوع استان ۷۳

جدول ۲۷- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر ۷۵
جدول ۲۸- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۷۶
جدول ۲۹- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت ۷۷
جدول ۳۰- تعداد ازدواج و طلاق واقع‌شده در استان زنجان ۷۷
جدول ۳۱-نسبت طلاق به ازدواج در استان زنجان ۷۸
جدول ۳۲-تعداد مراکز تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده ۷۸
جدول ۳۳-میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی ۷۹
جدول ۳۴-میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی ۷۹
جدول ۳۵-درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی ۸۰
جدول ۳۶- درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران ۸۰
جدول ۳۷- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف‌شده ۸۱
جدول ۳۸- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف‌شده به تفکیک نوع جرم ۸۱
جدول ۳۹-نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به‌کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) ۸۲
جدول ۴۰- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به‌کل جمعیت(در هر ده هزار نفر) ۸۲
جدول ۴۱- سرقت‌های عادی بر حسب نوع (مورد) ۸۳
جدول ۴۲- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به‌کل جمعیت(در ده هزار نفر) ۸۳
جدول ۴۳-جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع ۸۴
جدول ۴۴-نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به‌کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) ۸۴
جدول ۴۵- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان زنجان و کل کشور ۸۵
جدول ۴۶- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان زنجان و کل کشور ۸۶
جدول ۴۷- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان زنجان و کل کشور ۸۷
جدول ۴۸- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان زنجان و کل کشور ۸۷
جدول ۴۹- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان زنجان و کل کشور ۸۸
جدول ۵۰- توزیع درصدی قابل‌اعتماد بودن مردم در استان زنجان و کل کشور ۸۹
جدول ۵۱- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان در استان زنجان و کل کشور ۸۹
جدول ۵۲- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان زنجان و کل کشور ۹۰
جدول ۵۳- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان زنجان و کل کشور ۹۰

جدول ۵۴- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان زنجان و کل کشور ۹۱
جدول ۵۵- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان زنجان و کل کشور ۹۱
جدول ۵۶- توزیع درصدی احساس امنیت در استان زنجان و کل کشور ۹۲
جدول ۵۷- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان زنجان و کل کشور ۹۲
جدول ۵۸- میانگین سرمایه اجتماعی در استان زنجان و کل کشور ۹۲
جدول ۵۹- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته ۹۳
جدول ۶۰- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته ۹۳
جدول ۶۱- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی ۹۴
جدول ۶۲-سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر) ۹۴
جدول ۶۳- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی ۹۵
جدول ۶۴- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر) ۹۵
جدول ۶۵- مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی ۹۵
جدول ۶۶-سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی(صد هزار نفر) ۹۶
جدول ۶۷-تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵ ..... ۹۶
جدول ۶۸-سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵ ..... ۹۶
جدول ۶۹-شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی ۹۸
جدول ۷۰- مناطق کمتر توسعه‌یافته استان زنجان ۱۰۰
جدول ۷۱- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناهان (روش ضریب همبستگی) ۱۰۱
جدول ۷۲- مناطق کم‌تر توسعه‌یافته استان زنجان ۱۰۲
جدول ۷۳- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان زنجان ۱۰۶
جدول ۷۴- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی ۱۰۹
جدول ۷۵- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۱۴
جدول ۷۶- تغییرات تعداد جمعیت استان زنجان به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۱۵
جدول ۷۷- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان زنجان، در سال ۱۳۹۵ ..... ۱۱۸
جدول ۷۸- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان زنجان از جمعیت شهری و روستایی کشور ۱۱۹
جدول ۷۹- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان زنجان با کشور ۱۲۰
جدول ۸۰- درصد رشد سالانه جمعیت استان زنجان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۲۲
جدول ۸۱- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان زنجان و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی ۱۲۸

جدول ۸۲- نسبت جنسی جمعیت استان زنجان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۳۰
جدول ۸۳- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان زنجان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۳۲
جدول ۸۴- مقایسه مهاجران واردشده، خارج‌شده و خالص مهاجرت استان زنجان ۱۳۴
جدول ۸۵- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان زنجان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۳۵
جدول ۸۶- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان زنجان برحسب الگوی مهاجرت ۱۳۸
جدول ۸۷- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت‌شده استان زنجان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۳۹
جدول ۸۸- تعداد و میزان مرگ‌ومیر ثبت‌شده استان زنجان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۴۰
جدول ۸۹- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان زنجان به تفکیک جنس، در سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ ..... ۱۴۱
جدول ۹۰- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان زنجان، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵ ..... ۱۴۲
جدول ۹۱- آمار و اطلاعات بخش آموزش و پرورش استان زنجان ۱۴۶
جدول ۹۲- وضعیت نرخ باسوادی در استان زنجان ۱۴۷
جدول ۹۳- نمای کلی وضعیت استان زنجان در مقایسه با کشور در سال ۹۸ ..... ۱۵۳
جدول ۹۴- تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال) ۱۵۴
جدول ۹۵- سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن استان زنجان از کشور ۱۵۵
جدول ۹۶- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی و معدن در مقایسه با کشور ۱۵۶
جدول ۹۷- سهم ارزش‌افزوده بخش صنعت و ساختمان استان زنجان از کشور ۱۵۷
جدول ۹۸- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت در مقایسه با کشور ۱۵۸
جدول ۹۹- سهم استان زنجان از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور ۱۵۹
جدول ۱۰۰- ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان ۱۶۱
جدول ۱۰۱- ارزش‌افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان ۱۶۲
جدول ۱۰۲- ارزش‌افزوده بخش خدمات نسبت به استان ۱۶۳
جدول ۱۰۳- نرخ مکمل گری فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهرستان‌های استان ۱۶۵
جدول ۱۰۴- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۶۸
جدول ۱۰۵-تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۶۹
جدول ۱۰۶-جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ ..... ۱۷۰
جدول ۱۰۷- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان زنجان ۱۷۲
جدول ۱۰۸-روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ ..... ۱۷۵
جدول ۱۰۹-تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵ ..... ۱۷۹

جدول ۱۱۰- مقایسه شاخص‌های حمل‌ونقل جاده‌ای استان و کشور ۱۸۱
جدول ۱۱۱- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲ ..... ۱۸۸
جدول ۱۱۲- سهم مکانی شهرستان‌های استان زنجان ۲۱۲
جدول ۱۱۳- ضریب تخصصی شدن فعالیت‌های صنعتی در استان زنجان ۲۱۲
جدول ۱۱۴- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان‌های استان ۲۱۳
جدول ۱۱۵- سطوح عملکردی جاذبه‌های گردشگری استان زنجان ۲۱۴
جدول ۱۱۶- دسته‌بندی جاذبه‌های گردشگری استان زنجان ۲۱۴
جدول ۱۱۷- جاذبه‌های گردشگری استان زنجان به تفکیک شهرستان ۲۱۵
جدول ۱۱۸- مسیرهای گردشگری استان زنجان ۲۱۵
جدول ۱۱۹- تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی ۲۱۹
جدول ۱۲۰- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی ۲۲۳
جدول ۱۲۱- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش ۲۲۴
جدول ۱۲۲- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش ۲۲۵
جدول ۱۲۳- مسائل راهبردی در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۲۶
جدول ۱۲۴- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۲۷
جدول ۱۲۵- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ۲۲۸
جدول ۱۲۶-شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ۲۲۹
جدول ۱۲۷-تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی ۲۳۰
جدول ۱۲۸-شرح مسائل راهبردی استان زنجان در عرصه اقتصادی ۲۳۱
جدول ۱۲۹- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه زنجان ۲۳۲
جدول ۱۳۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان ۲۳۶
جدول ۱۳۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی ۲۳۸
جدول ۱۳۲- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط‌زیستی توسعه فضایی استان ۲۳۹
جدول ۱۳۳- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان ۲۴۰
جدول ۱۳۴- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان ۲۴۲
جدول ۱۳۵- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان زنجان در محورهای مختلف ۲۴۶

فهرست شکل‌ها

شکل ۱- گلباد ایستگاه هواشناسی زنجان ۵۳
شکل ۲- شاخص فناوری اطلاعات در استان زنجان ۱۳۹۹ ..... ۱۸۵
شکل ۳- طرح یک کمربند- یک جاده ۲۰۵
شکل ۴- محورهای بزرگراه آسیایی عبور از کشور ۲۰۶
شکل ۵- کریدور منطقه‌ای اسلام آباد-تهران-استانبول(ITI) ۲۰۷
شکل ۶- کریدور منطقه‌ای قرقیزستان – تاجیکستان – افغانستان – ایران(KTAI) ۲۰۷
شکل ۷- ارتباط ایران با کریدور بین‌المللی تراسیکا و موقعیت استان زنجان ۲۰۸

فهرست نمودارها

نمودار ۱- میزان بارش سالیانه استان به تفکیک ایستگاه‌های هواشناسی ۴۸

نمودار ۲- میانگین بلندمدت دما در استان ۵۰

نمودار ۳- وضعیت منابع آب تجدیدشونده استان زنجان ۵۵

نمودار ۴- مصرف آب‌های زیرزمینی در بخش‌های مختلف ۵۶

نمودار ۵- میزان ذخایر مواد معدنی استان‌ها ۶۵

نمودار ۶- درصد ذخایر انواع مواد معدنی در استان زنجان ۶۵

نمودار ۷- سهم انواع اراضی استان زنجان ۷۱

نمودار ۸- تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۱۵

نمودار ۹- تغییرات تعداد جمعیت استان زنجان، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۱۶

نمودار ۱۰- تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان زنجان، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۱۶

نمودار ۱۱- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان زنجان، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۱۷

نمودار ۱۲- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان زنجان از جمعیت شهری و روستایی کشور ۱۱۹

نمودار ۱۳- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان زنجان، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵ ..... ۱۲۱

نمودار ۱۴- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان زنجان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵ ..... ۱۲۲

نمودار ۱۵- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان زنجان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵ ..... ۱۲۳

نمودار ۱۶- هرم سنی جنسی جمعیت استان زنجان، در سال ۱۳۶۵ ..... ۱۲۴

نمودار ۱۷- هرم سنی جنسی جمعیت استان زنجان، در سال ۱۳۸۵ ..... ۱۲۵

نمودار ۱۸- هرم سنی جنسی جمعیت استان زنجان، در سال ۱۳۹۵ ..... ۱۲۶

نمودار ۱۹- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان زنجان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۸

نمودار ۲۰- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان زنجان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۹

نمودار ۲۱- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان زنجان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۲۹

نمودار ۲۲- مقایسه نسبت جنسی جمعیت استان زنجان به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۳۱

نمودار ۲۳- متوسط بعد خانوارهای نقاط شهری استان زنجان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۳۳

نمودار ۲۴- متوسط بعد خانوارهای نقاط روستایی استان زنجان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ..... ۱۳۳

نمودار ۲۵- خالص مهاجرت استان زنجان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۳۴
نمودار ۲۶- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان زنجان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۳۶
نمودار ۲۷- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان زنجان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۳۷
نمودار ۲۸- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان زنجان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰ ..... ۱۳۷
نمودار ۲۹- میزان باروری کل استان زنجان و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶ ..... ۱۴۰
نمودار ۳۰- وضعیت شهرستان‌های استان زنجان از نظر نرخ مکمل گری و هم‌افزایی ۱۶۵
نمودار ۳۱- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان ۱۶۹
نمودار ۳۲- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ ..... ۱۷۱
نمودار ۳۳- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور ۱۷۹
نمودار ۳۴- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان ۱۹۲

فهرست نقشه‌ها

نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان‌های هم‌جوار ۴۰

نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان زنجان ۴۲

نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان زنجان ۴۴

نقشه ۴- طبقات شیب استان زنجان ۴۵

نقشه ۵- اقلیم استان زنجان ۴۷

نقشه ۶- خطوط هم‌بارش استان زنجان ۴۹

نقشه ۷- خطوط هم‌دما استان زنجان ۵۱

نقشه ۸- حوضه‌های آبریز و موقعیت رودخانه‌های اصلی استان زنجان ۵۵

نقشه ۹- رودخانه‌ها و آبراهه‌های استان زنجان ۵۷

نقشه ۱۰- پراکندگی مواد معدنی در استان زنجان ۶۶

نقشه ۱۱- موقعیت گسل‌های اصلی استان زنجان ۶۸

نقشه ۱۲- پهنه‌های خطر زمین‌لرزه بر اساس استاندارد ۲۸۰۰ ..... ۶۹

نقشه ۱۳- اطلس سیل ایران و استان زنجان ۷۰

نقشه ۱۴- کاربری اراضی استان زنجان ۷۲

نقشه ۱۵- مناطق تحت حفاظت محیط استان زنجان ۷۳

نقشه ۱۶- سطح‌بندی سکونتگاه‌های شهری استان زنجان ۱۷۶

نقشه ۱۷-پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری در استان زنجان ۱۸۲

نقشه ۱۸-شبکه حمل‌ونقل استان زنجان ۱۸۴

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

در سراسر تاریخ، نیل به کشوری آباد و پیشرفته که در آن اجتماعی کامل و سعادتمند، فرصت‌های عادلانه، شکوفایی استعدادها و تأمین نیازهای مادی و معنوی را میسّر می‌سازد اصلی‌ترین دغدغه و نیرومندترین انگیزه تکاپوی اغلب ایرانیان بوده است. قریب به هفتاد سال است که این اندیشه، چهره تقریباً نظام‌مند به خود گرفته و در پرتو رهیافت‌های نوین مدیریت و برنامه‌ریزی، در قالب برنامه‌ها و طرح‌های مختلف دنبال می‌گردد. با این حال، هنوز کشوری که آرزومند آن هستیم شکل نگرفته و بسیاری از مسائل و مشکلات به قوت خود باقی است. مسائل اجتماعی-جمعیتی، مسائل فرهنگی، تمرکزگرایی، کم‌توجهی به اقتصاد فضا و نظام اقتصادی ضعیف، نابودی کارکردهای سامانه‌های طبیعی پشتیبان حیات، نظام سکونتگاهی نامتوازن و فقر و محرومیت و حاشیه‌نشینی تنها برخی از این مسائل و مشکلات است. شکی نیست که گذار از این وضعیت مستلزم انداختن طرحی نو تمرکز بر آبادانی و توسعه از نوعی دیگر است. آبادانی و پیشرفت در جهان به شدت پیچیده، رقابتی و فشرده، مستلزم، نگرش سیستمی و دگرسان ساز، هماهنگی اثرات فضایی سیاست‌های بخشی، فرایندهای باز ساخت فضایی-اقتصادی، ظرفیت‌سازی نهادی در میان ذینفعان، تدوین چشم‌اندازی جسورانه، مقیاس بندی مجدد و تمرکززدایی (که نیازمند فرم‌های نوین حکمروایی چند سطحی و شیوه‌های جدید یکپارچگی سیاست قلمروی است) است که از طریق تمرکز بر تنوع ویژگی‌های خاص مکان‌ها و روابط اجتماعی ویژه فضا، اهداف یکپارچگی و انسجام، مشارکت، کارآفرینی، نوآوری، رقابت‌پذیری، خلاقیت، حکمروایی شایسته و پایداری را برآورده سازد. در این راستا، این گزارش بر آن است که با بهره‌گیری از رویکردی راهبردی-فضایی سپارده و شناخت پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی استان‌های کشور و برنامه‌ریزی بر مبنای آن بتواند گامی مهم در گذار از چالش‌ها و مسائل بردارد. این گزارش مشتمل بر پنج فصل است. بدین ترتیب که در فصل نخست به کلیات پرداخته شده و در فصل دوم و سوم محیط درونی و بیرونی استان بررسی و تحلیل می‌گردد. در فصل چهارم به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری پرداخته شده و در نهایت در فصل پنجم راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌ها تدوین و اولویت‌بندی می‌گردند.

۱-۲- بیان مسئله

استان زنجان سرزمین معادن، تاریخ و هنر، با جمعیت یک میلیون نفر و سهم جمعیتی ۱/۳ از کشور در مساحتی بالغ بر ۲۱۷۷۳ کیلومترمربع گسترده شده است. موقعیت مناسب در ارتباط با کریدورهای فراملی، دسترسی به خطوط حمل‌ونقل جاده‌ای و ریلی فرصت بی‌نظیری را برای توسعه خدمات و ترانزیت فراهم ساخته است. ظرفیت

مناسب در بخش کشاورزی و صنعت، وجود فرودگاه زنجان و امکان برقراری پیوندهای هوایی، واقع‌شدن بخش زیادی از استان در زون سنندج- سیرجان و برخورداری از منابع طبیعی و معدنی مناسب، شرایط اقلیمی مساعد، بارش بالاتر از میانگین کشوری، قرار گرفتن ۷۸ درصد مساحت استان در طبقه شیب کمتر از ۱۵ درصد، وجود جاذبه‌های طبیعی گردشگری متنوع شامل کوه‌ها، رودها، آبشارها، چشمه‌های آب معدنی، دریاچه‌های طبیعی و مصنوعی بستر مناسبی برای توسعه فراهم ساخته است. باوجود این قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان از لحاظ توسعه‌یافتگی و پیشرفت در سطح مطلوبی قرار ندارد. نظام مدیریتی متفرق و چند پارچه، تفرق کارکردی، هماهنگی محدود بین بخشی، محدودیت‌های مربوط به ظرفیت‌های نهادی و ضعف جامعه مدنی و بخش خصوصی، مدیریت توسعه در استان را با مشکلات زیادی مواجه کرده است. در بعد محیط‌زیستی عواملی چون تکمیل نبودن سیستم دفع فاضلاب شهری، تعداد زیاد چاه‌های عمیق و نیمه عمیق در استان، سهم پایین آب‌های سطحی در استان، سهم بالای آب‌های زیرزمینی در مدیریت منابع آب استان و فرسایش خاک به دلیل از بین رفتن پوشش گیاهی و شخم اراضی با شیب غیرمجاز آسیب‌های جبران‌ناپذیری به محیط‌زیست وارد کرده است. این استان از نظر مخاطرات طبیعی به‌ویژه سیل و زلزله جزو نقاط بسیار آسیب‌پذیر کشور است و کم توجهی به رهیافت تاب‌آوری و مدیریت پایدار بحران موجب شده که بسیاری از مناطق آن با خطر آسیب‌پذیری بالا مواجه باشد. پدیده فرونشست زمین به علت برداشت زیاد از آب‌های زیرزمینی نیز به دلیل فقدان برنامه جامع و نظارت در استان در سطح وسیع به وقوع پیوسته است. ۲۱/۴ درصد از جمعیت استان در مناطق محروم در استان ساکن هستند و جمعیت حاشیه‌نشین ۶۹,۶۵۳ نفر برآورد شده است که در ۷ محله اسکان غیررسمی و در شهر زنجان استقراریافته‌اند. نظام سکونتگاهی و به‌ویژه نظام شهری استان نامتعادل است و بیشتر جمعیت در شهر زنجان و سپس ابهر تمرکز دارد. علیرغم وجود توان گردشگری بالا در استان، این بخش متناسب باقابلیت‌ها، ارزش‌افزوده و درآمد خلق نمی‌کند. در حوزه ترانزیتی و لجستیکی، استان از معضلات ضعف زیرساختی رنج می‌برد و صنایع استان متناسب با منابع طبیعی و کشاورزی استان توسعه‌نیافته‌اند. در این استان ارزش‌های فرهنگی روبه‌زوال است و آسیب‌های اجتماعی همچون فقر، طلاق، خودکشی و طلاق رو به فزونی است. تمایل به مهاجرت در استان بسیار بالا بوده و منفی شدن رشد جمعیت نقاط روستایی از معضلات جمعیتی استان است. باوجوداین چالش‌ها و مسائل در استان زنجان، گشتن به دنبال رهیافت جهت عبور از وضع نامطلوب شاید یادآور این ضرب‌المثل باشد که تا ریشه در آب است امید ثمری هست. واضح است که گذار از این چالش‌ها و مشکلات مستلزم شناخت موشکافانه‌تر مسائل، تعیین قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها و در نهایت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی نظام‌مند و ژرف‌اندیشانه است. بر این اساس گزارش حاضر بر آن است که بامطالعه و شناخت استان زنجان در ابعاد مختلف، مسائل راهبردی را شناسایی کرده و در نهایت راهبردها و سیاست‌هایی را در جهت توسعه و آبادانی ارائه دهد.

۱-۳- اهداف بنیادین سند

اهداف بنیادین یا به بیانی علمی‌تر، اهداف راهبردی به دنبال نیل به اهداف طرح راهبردی در مدت زمانی معین هستند و به عنوان پلی یا پله‌هایی برای تحقق چشم‌انداز و مأموریت‌های یک سازمان یا منطقه عمل می‌کنند. این سند می‌تواند افق زمانی ۲۰ ساله داشته باشد و هدف بنیادین آن پیشرفت و آبادانی جاوید و در برگیرنده استان‌های کشور است. در چارچوب این هدف اصلی، اهداف بنیادین زیر را نیز دنبال می‌کند:

- ایجاد چارچوب کلی عمل برای اقدام در جهت پیشرفت و آبادانی؛
- رونق و شکوفایی اقتصادی و ارتقای رقابت‌پذیری و کیفیت تولیدات داخلی؛
- ریشه‌کنی فقر و محرومیت و تأمین معیشت پایدار برای تمامی مردم؛
- شناخت قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان‌های کشور و ایجاد توازن و سازگاری بین قابلیت‌ها و عملکردها؛
- جلوگیری از هدر رفت منابع و ایجاد توازن و کارآمدی در تخصیص منابع؛
- شناسایی مسائل راهبردی استان‌ها در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، اکولوژیکی، کالبدی و مدیریتی؛
- مشخص ساختن کارآمدترین راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های پیشرو محرک؛
- اولویت‌بندی برنامه‌های پیشرو محرک استان‌های کشور

۱-۴- مواد و روش‌ها

۱-۴-۱- روش تحقیق

پژوهش علمی، تحلیلی نظام‌مند، کنترل‌شده، تجربی و یا واکاوی انتقادی مفروضات، فرضیه‌ها و تکاپوی برای پاسخ‌دهی به سؤالاتی است که با بهره‌گیری از روش علمی منجر به توسعه تعمیم‌ها، اصول و نظریه‌ها می‌گردد. با توجه به ماهیت و چارچوب میان رشته‌ای سند حاضر، به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و همچنین نیل به اهداف، روش تحقیق کمی و کیفی برگزیده شده است که در ادبیات جهانی به روش ترکیبی یا آمیخته مشهور است. اگرچه تعریف جامعی از این روش وجود ندارد؛ ولیکن می‌توان گفت که روش تحقیق ترکیبی، روشی است که در آن محقق عناصر رویکردهای تحقیق کمی و کیفی (برای نمونه استفاده از دیدگاه‌های کمی و کیفی، جمع‌آوری داده، تحلیل) را برای درک ژرفت تر و گسترده پدیده مورد نظر خود، ترکیب می‌کند (Johnson et al, 2007; Teddlie & Tashakkori, 2010). ترکیب روش‌ها شامل، جمع‌آوری، تحلیل، و یکپارچگی داده‌های کمی و کیفی در مطالعه‌ای تک یا چندمرحله‌ای است (Hanson et al, 2005). جانسون و آنوکبوزی (۲۰۰۴) و برایمن (۲۰۰۷) بعدها، اصل یکپارچگی روش تحقیق ترکیبی مطرح ساختند که به موجب

آن بایستی برآیندهای تحقیق بایستی در نقطه‌ای یکپارچه گردند و فراتر از مجموع نتایج بخش‌های کمی و کیفی باشد(Bryman, 2007; Johnson & Onwuegbuzie, 2004). در این سند در بند رویکرد راهبردی این عمل انجام می‌پذیرد. دلیل استفاده از این نوع تحقیق، ویژگی کلیدی آن یعنی روش‌شناسی کثرت‌گرا و التقاط‌گرایی[1] آن است که اغلب نتایج آن را برتر از رویکردهای تک‌روشی[2] می‌سازد (Johnson & Onwuegbuzie, 2004). روش ترکیبی نقشی برجسته در رسیدگی به مسائل پیچیده‌ای ایفا می‌کند که ماهیت و راه حل قطعی نداشته و تبیین سیاست مستلزم شناخت و آگاهی سیستم‌های چندگانه در کنش متقابل باهم است. این روش با رفع کاستی‌های رویکرد تک-روشی و با تکمیل دو روش کمی و کیفی، امکان پاسخگویی نیرومندتر سؤالات سند را فراهم می‌کند.

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی

یکی از روش‌های مورد استفاده در این سند، مطالعه موردی است. روش مطالعه موردی نظامی کران‌دار یا موردی را طی زمان و با جزئیات مورد بررسی قرار داده و از منابع داده‌ای مختلفی که در خصوص بستر وجود دارد استفاده می‌کند. این رویکرد از طریق به هم ربط دادن حقایق مختلف به یک مورد واحد، ویژگی یگانه‌ای به داده‌های مورد مطالعه می‌بخشد (Reinharz, 1992). علاوه بر این، فرصت تحلیل فشرده بسیاری از جزئیات ویژه‌ای که ممکن است با دیگر روش‌ها مورد غفلت واقع شود را فراهم می‌کند. از جمله اهداف اصلی رویکردهای مطالعه موردی به مشکلات می‌تواند تولید و آزمون یک فرضیه یا نظریه، تحلیل تغییرات در یک پدیده در طی زمان، یا برای تحلیل روابط بین بخش‌های یک پدیده باشد (Reinharz, 1992). مطالعه موردی این سند را استان‌های کشور تشکیل می‌دهند.

۱-۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها

در هر پژوهشی به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و آزمون فرضیات، جمع‌آوری داده صورت می‌گیرد. در روش تحقیق ترکیبی محققان به منظور پاسخ به سؤالات و آزمون فرضیه‌ها داده جمع‌آوری می‌کنند. رویه جمع‌آوری داده بایستی با نوع طرح تحقیق ترکیبی تطابق داشته باشد. توجه به اینکه در روش تحقیق ترکیبی هر

[1]- Methodological pluralism or eclecticism
[2]- Mono-method approach

دو داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند. در این سند، جمع‌آوری داده به شکل ترتیبی[3] بوده و در آن نوعی از داده‌ها پیش از داده‌های دیگر جمع‌آوری و تحلیل شده و سپس به عنوان ورودی مرحله بعد مورد استفاده قرار گرفته است. به بیانی، با داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری شده مستقل نبوده و با یکدیگر در ارتباط هستند. با توجه به ماهیت عنوان سند و همچنین روش تحقیق آن، بنابراین منبع داده‌ها چندگانه بوده و شامل اسنادی همچون طرح‌ها و برنامه‌های فرادست و موازی، مقالات، کتاب‌ها، گزارش‌های علمی، قوانین و مقررات است.

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها

الف) کیفی

پژوهش کیفی شامل بهره‌گیری از داده‌های کیفی از قبیل مصاحبه، اسناد و مشاهده به منظور درک و شرح پدیده‌های اجتماعی- فضایی است. دغدغه اصلی محققین در انتخاب روش کیفی بهره‌گیری از اندیشه‌های پژوهشگران از مکاتب مختلف، توصیف فربه، پذیرش رهیافت انعطاف‌پذیر و التقاطی و پروراندن مفاهیم و نظریه‌ها بوده است. در این راستا، از روش‌های کیفی تحلیل محتوا و توصیفی استفاده شده است که در زیر به شرح آن‌ها پرداخته شده است.

تحلیل محتوای کیفی

تحلیل محتوای کیفی یکی از روش‌های تحقیق است که به منظور تحلیل داده‌های متنی بکار گرفته می‌شود. تحلیل محتوای کیفی از شمارش لغات فراتر رفته و با آزمون ژرف زبان به دنبال تولید دانش و درک پدیده مورد مطالعه (Weber, 1990) است. در این سند، از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور تعیین وجود واژگان یا مفاهیم خاص در ادبیات جهانی و بنیان‌های فلسفی و نظری در ارتباط با سند استفاده شده است. منظور از متن یا متون، فصول کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها و طرح‌ها است. به منظور انجام تحلیل محتوا، متون کد بندی شده، خردتر شده و دسته‌های قابل مدیریت در سطوح مختلف واژه، کلمه، جمله و موضوع تبدیل شده و با بهره‌گیری از تحلیل مفهومی[4] تحلیل محتوا انجام شده است. تحلیل مفهومی بدین معناست که داده‌ها با بهره‌گیری از سیستم کدبندی کاهش یافته و بدین‌سان مشخص‌سازی واژگان یا الگوهایی که با سؤال تحقیق در ارتباط بوده‌اند، تسهیل گشته است.

3- Sequential
4- Conceptual analysis

تحلیل اسناد[5]

تحلیل اسناد فرآیند نظام‌مند بررسی و ارزیابی اسناد (هم پرینت شده و هم الکترونیکی) است. همانند دیگر روش‌های تحلیل در پژوهش کیفی، تحلیل اسناد مستلزم نیازمند این است که داده‌های به منظور آشکار ساختن معانی، درک و توسعه دانش تجربی آزمون شده و تفسیر شوند (Corbin & Strauss, 2008). در این سند، سطح توصیفی شامل توصیفات داده‌های کیفی و کمی بود. در خصوص داده‌های کیفی، توصیفات برگرفته از بازگویی و نقل‌قول متون و نوشته‌های نهایی بود. علاوه بر این، سطح توصیفی تحلیل همچنین شامل شرح ویژگی‌های اصلی داده‌ها، خلاصه‌سازی روش‌شناسی، منطق‌های تحلیل و نتایج مقالات، کتاب‌ها، طرح‌ها و غیره بود. به طور کلی تحلیل توصیفی موارد زیر را فراهم آورد:

- برآوردهای اولیه و خلاصه‌سازی، آرایش جداول و اشکال به منظور برآورد اهداف؛
- اطلاعاتی در خصوص پویایی‌ها و تغییرپذیری داده‌ها؛
- نشانه‌ها و الگوهای غیرمنتظره که بایستی در تحلیل‌های اصلی مورد استفاده قرار می‌گرفت.

ب) کمی

تحقیق کمی، پژوهشی است که به تفسیر پدیده از طریق جمع‌آوری داده‌های عددی می‌پردازد؛ داده‌هایی که با استفاده از روش‌های ریاضی تحلیل می‌گردند (Creswell,1994). روش‌های کمی مورد استفاده در این سند، آمارهای توصیفی و استنباطی، روش‌های کمی تحلیل جمعیتی و اقتصادی، روش‌های کمی تحلیل نظام سکونتگاهی و تحلیل‌های فضایی با بهره‌گیری از بسته نرم‌افزاری GIS بوده است. علاوه بر این از تحلیل SWOT، نیز استفاده شده است.

5- Document analysis

دو داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند. در این سند، جمع‌آوری داده به شکل ترتیبی[3] بوده و در آن نوعی از داده‌ها پیش از داده‌های دیگر جمع‌آوری و تحلیل شده و سپس به عنوان ورودی مرحله بعد مورد استفاده قرار گرفته است. به بیانی، با داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری شده مستقل نبوده و با یکدیگر در ارتباط هستند. با توجه به ماهیت عنوان سند و همچنین روش تحقیق آن، بنابراین منبع داده‌ها چندگانه بوده و شامل اسنادی همچون طرح‌ها و برنامه‌های فرادست و موازی، مقالات، کتاب‌ها، گزارش‌های علمی، قوانین و مقررات است.

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها

الف) کیفی

پژوهش کیفی شامل بهره‌گیری از داده‌های کیفی از قبیل مصاحبه، اسناد و مشاهده به منظور درک و شرح پدیده‌های اجتماعی- فضایی است. دغدغه اصلی محققین در انتخاب روش کیفی بهره‌گیری از اندیشه‌های پژوهشگران از مکاتب مختلف، توصیف فربه، پذیرش رهیافت انعطاف‌پذیر و التقاطی و پروراندن مفاهیم و نظریه‌ها بوده است. در این راستا، از روش‌های کیفی تحلیل محتوا و توصیفی استفاده شده است که در زیر به شرح آن‌ها پرداخته شده است.

تحلیل محتوای کیفی

تحلیل محتوای کیفی یکی از روش‌های تحقیق است که به منظور تحلیل داده‌های متنی بکار گرفته می‌شود. تحلیل محتوای کیفی از شمارش لغات فراتر رفته و با آزمون ژرف زبان به دنبال تولید دانش و درک پدیده مورد مطالعه (Weber, 1990) است. در این سند، از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور تعیین وجود واژگان یا مفاهیم خاص در ادبیات جهانی و بنیان‌های فلسفی و نظری در ارتباط با سند استفاده شده است. منظور از متن یا متون، فصول کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها و طرح‌ها است. به منظور انجام تحلیل محتوا، متون کد بندی شده، خردتر شده و دسته‌های قابل مدیریت در سطوح مختلف واژه، کلمه، جمله و موضوع تبدیل شده و با بهره‌گیری از تحلیل مفهومی[4] تحلیل محتوا انجام شده است. تحلیل مفهومی بدین معناست که داده‌ها با بهره‌گیری از سیستم کدبندی کاهش یافته و بدین‌سان مشخص‌سازی واژگان یا الگوهایی که با سؤال تحقیق در ارتباط بوده‌اند، تسهیل گشته است.

3- Sequential

تحلیل اسناد[5]

تحلیل اسناد فرآیند نظام‌مند بررسی و ارزیابی اسناد (هم پرینت شده و هم الکترونیکی) است. همانند دیگر روش‌های تحلیل در پژوهش کیفی، تحلیل اسناد مستلزم نیازمند این است که داده‌های به منظور آشکار ساختن معانی، درک و توسعه دانش تجربی آزمون شده و تفسیر شوند (Corbin & Strauss, 2008). در این سند، سطح توصیفی شامل توصیفات داده‌های کیفی و کمی بود. در خصوص داده‌های کیفی، توصیفات برگرفته از بازگویی و نقل‌قول متون و نوشته‌های نهایی بود. علاوه بر این، سطح توصیفی تحلیل همچنین شامل شرح ویژگی‌های اصلی داده‌ها، خلاصه‌سازی روش‌شناسی، منطق‌های تحلیل و نتایج مقالات، کتاب‌ها، طرح‌ها و غیره بود. به طور کلی تحلیل توصیفی موارد زیر را فراهم آورد:

- برآوردهای اولیه و خلاصه‌سازی، آرایش جداول و اشکال به منظور برآورد اهداف؛
- اطلاعاتی در خصوص پویایی‌ها و تغییرپذیری داده‌ها؛
- نشانه‌ها و الگوهای غیرمنتظره که بایستی در تحلیل‌های اصلی مورد استفاده قرار می‌گرفت.

ب) کمی

تحقیق کمی، پژوهشی است که به تفسیر پدیده از طریق جمع‌آوری داده‌های عددی می‌پردازد؛ داده‌هایی که با استفاده از روش‌های ریاضی تحلیل می‌گردند (Creswell,1994). روش‌های کمی مورد استفاده در این سند، آمارهای توصیفی و استنباطی، روش‌های کمی تحلیل جمعیتی و اقتصادی، روش‌های کمی تحلیل نظام سکونتگاهی و تحلیل‌های فضایی با بهره‌گیری از بسته نرم‌افزاری GIS بوده است. علاوه بر این از تحلیل SWOT، نیز استفاده شده است.

5- Document analysis

فصل دوم

تحلیل محیط بیرونی

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف

شکی نیست که یکی از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های موفقیت و تحقق‌پذیری یک سند، طرح یا برنامه، همسویی سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های احتمالی آن با اسناد و طرح‌های فرادست می‌باشد. علاوه بر این، به هنگام تدوین طرح یا برنامه، آگاهی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران از اثرات فضایی طرح‌ها و برنامه‌های فرادست بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا که می‌تواند عدم قطعیت‌های برنامه‌ریزی را کاهش داده و توان برنامه‌ریزی یا سیاست‌گذار را بر کنترل بر نظام فضایی و به‌تبع آن نیل به نظم در سیستم فضایی را افزایش دهد. سند توسعه اقتصادی نیز از این قاعده مستثنا نبوده و بر همین اساس به مطالعه اسناد فرادست و سیاست‌های اصلی آن پرداخته شده است.

در سطح ملی مهم‌ترین اسناد توسعه‌ای که جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های کلان ملی را مشخص می‌سازد شامل سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری ۱۳۹۰، سند چشم‌انداز توسعه ۱۴۰۴، طرح کالبدی ملی ۱۳۷۰، قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۹۶-۱۴۰۰)، طرح پایه آمایش سرزمین ۱۳۷۷، ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت‌وزیران ۱۳۸۳ و ضوابط ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۴، سند ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۹، سند ملی توسعه زنجان ۱۳۸۴، مسئله راهبردی در استان زنجان- مرکز بررسی‌های استراتژیک ۱۳۹۶، برنامه آمایش زنجان- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی ۱۳۹۸ و برنامه راهبردی توسعه بخش صنعت و معدن استان زنجان – مبتنی بر جلسات اتاق فکر صنعت و معدن استان- ۱۳۹۳ است.

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ایجاد توازن در استقرار جمعیت - ارتقا و بهبود شاخص توسعه انسانی - جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه به شهرهای بزرگ	- جلوگیری از افزایش عدم تعادل در نظام سکونت (به‌ویژه نخست شهری) با توجه به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های مناطق - ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به‌عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - جلوگیری از افزایش بی‌سوادی و سطح مرگ‌ومیر با سازوکارها و برنامه‌های مختلف - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی و نابرابری در شرایط زیست و فعالیت در پهنه سرزمینی در چارچوب محدودیت‌های اکولوژیکی - تسهیل مهاجرت‌های اجباری و تدوین برنامه‌ها و سازوکارهایی در خصوص ارتقای مهارت‌های آن‌ها و تأمین نیاز مسکن
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- توزیع متوازن جمعیت و فعالیت‌ها در پهنه سرزمین - جستجوی منابعی جانشین و کاهش اتکاء به منابع نفتی - حمایت و تشویق توسعه در مناطق دورافتاده و محروم - انجام اقدامات اساسی برای تجهیز و سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی - جلوگیری از موج مهاجرت‌های جوامع روستایی به مناطق شهری و به‌تبع آن بروز مشکلات اجتماعی و زیست‌محیطی در شهرهای بزرگ	- ترغیب توسعه مناطق روستایی و کمتر توسعه‌یافته و جلوگیری از افزایش نابرابری‌ها - متنوع سازی اقتصاد روستایی و حمایت کارآفرینی‌ها در شهرهای کوچک و نقاط روستایی - ایجاد توازن در پراکنش فضایی جمعیت در استان با توجه به ظرفیت‌های زیستی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی به‌منظور جذب مهاجرت‌های اجباری و جلوگیری از مهاجرت‌های مستقیم از روستاها به شهرهای بزرگ - حمایت و توسعه بخش خصوصی با سازوکارهای مختلف - حمایت و تشویق اقتصاد دانش‌بنیان و تولیدات صنعتی
ضوابط ملی آمایش سرزمین هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پرتراکم کشور - ایجاد تعادل در افزایش جمعیت و پراکنش آن در پهنه سرزمین - حمایت از اقتصاد مناطق مهاجر فرست - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان	- جلوگیری از افزایش مهاجرت‌ها و تمرکز آن در کلان‌شهرها از طریق دگرگونی ساختار فعالیت‌های صنعتی و خدماتی و جذب سرمایه‌ها و توسعه اقتصاد دانش‌بنیان در نواحی دیگر - افزایش نرخ رشد جمعیت استان با برنامه‌ها و سازوکارهای مختلف (نرخ رشد ۱ درصد) - توسعه فرصت‌های شغلی و جذب نیروهای کارآفرین در مناطق مهاجرفرست
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- تعادل بخشی به توزیع جمعیت متناسب با توزیع منابع و فعالیت - ایجاد تعادل در ساختار و ویژگی‌های جمعیت - هدایت هدفمند مهاجرت در تناسب با برنامه‌های توسعه پایدار - تشویق و بازدارندگی به‌منظور کنترل و هدایت نرخ رشد جمعیت - تمرکززدایی از نقاط دارای تمرکز بیشتر جمعیت به‌ویژه کلان‌شهرها	- ایجاد تعادل در نظام فضایی سکونت با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها - جلوگیری از افزایش میانگین سن ازدواج با برنامه‌های مختلف - مدیریت نرخ باروری و افزایش ولادت برای نیل به نسبت جانشینی و سلامت - کاهش نرخ مرگ‌ومیر و طلاق در استان - ایجاد تعادل در نسبت جنسی استان - جلوگیری از افزایش بیشتر نرخ سالمندی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
			- حمایت و تشویق کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - کاهش نرخ بیکاری و حمایت از اشتغال جوانان - توسعه گزینه‌های مسکن جوانان به‌ویژه در شهرهای کوچک و میانی
ضوابط ملی آمایش سرزمین هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد - مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلان‌شهری - ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت	- برقراری توازن در توزیع جمعیت با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی و توان مناطق - حمایت و افزایش سرمایه‌گذاری در صنعت و خدمات عمومی در نواحی کمتر توسعه‌یافته - جلوگیری یا کاهش شتاب تمرکز جمعیت در شهر با سازوکارهای مختلف با نگرشی منطقه‌ای و سیستمی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی استان به‌ویژه در عرصه‌های اقتصادی - حمایت، تشویق و رونق بخشی به اقتصاد مناطق روستایی
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- تسهیل مهاجرت از طریق کاهش فواصل مهاجرت و جذب مهاجران روستایی در مناطق جذب نزدیک - کاهش رشد متمرکز بزرگ‌ترین شهرها و هدایت بخشی از جمعیت آن‌ها به سمت شهرهای ماهواره‌ای - تقویت شهرهای کوچک و میانی به‌عنوان قطب خدمات رسان به نواحی روستایی - تثبیت جمعیت و کاهش مهاجرت از مناطق روستایی	- رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) - ترغیب خوداتکایی اقتصادی-اجتماعی شهرهای اقماری - حمایت از طرح‌های مسکن اجتماعی در شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه برای نسل‌های جوان - ایجاد مراکز تسهیل گر جذب مهاجران در شهرهای میانی و کوچک
طرح کالبد ملی- وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	- عدم احداث شهرهای جدید - جلوگیری از تمرکز جمعیت و فعالیت در چند شهر بزرگ - گسترش شهرها در زمین‌های باقابلیت سکونت - جلوگیری از تخریب زمین از طریق طرح‌ریزی یکپارچه و با دقت گسترش شهری و صنعتی - تهیه طرح‌های تفصیلی منطقه‌ای و محلی برای منطقه ساحلی	- جلوگیری از پراکنده رویی شهرها و مناطق روستایی و توسعه درون افزا و فشرده این مناطق - تقویت شهرهای میانی و کوچک به‌عنوان تعدیل بخش‌های نظام سکونتگاهی و به‌منظور جذب مازاد جمعیت در مناطق روستایی - توسعه فشرده و درون افزا در مناطق صنعتی موجود و اجتناب از ایجاد مناطق جدید در نواحی حاصلخیز - اجتناب از ایجاد و ساخت شهرهای جدید؛ - افزایش تراکم شهری (بیش از ۱۰۰ نفر در هکتار)
سند ملی توسعه فرا بخشی: ساماندهی سواحل کشور- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی	۱۳۸۵	- ایجاد تعادل در توزیع جمعیت و فعالیت، متناسب با منابع، توان محیطی - قانونمند کردن شیوه بهره‌برداری، استقرار فعالیت و جمعیت در مناطق ساحلی - جلوگیری از گسترش بی‌رویه شهرها نواحی ساحلی	- حمایت و رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی - توسعه سکونت و فعالیت قانونمند و با ضابطه در نوار ساحلی - جلوگیری از تخریب سواحل ارزشمند بواسطهٔ ساخت‌وسازها

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
			- ایجاد محدودیت‌های محیط‌زیستی به‌منظور حفظ منابع حساس اکولوژیکی در سواحل - استفاده از ظرفیت‌های ساحلی
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس - توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - زمینه‌سازی مناسب جهت کنترل و کاهش میانگین سن ازدواج - زمینه‌سازی جهت افزایش نرخ باروری (TFR) به حداقل ۲/۵ فرزند به ازای هر زن - پشتیبانی و حمایت از ترویج ازدواج موفق، پایدار و آسان - ارائه تسهیلات جهت افزایش سلامت ازدواج و درمان ناباروری	- ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به‌عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال مولد به‌ویژه در نواحی روستایی و شهرهای کوچک و کمتر توسعه‌یافته - حمایت از طرح‌های کارآفرین در مناطق روستایی - ارائه مشوق‌ها (معافیت‌های مالیاتی، زمین ارزان‌قیمت، اعتبارات کم بهره و ...) به جوانان تحصیل‌کرده به‌منظور کارآفرینی در مناطق روستایی و شهرهای کوچک - توسعه خدمات عمومی در مناطق کمتر توسعه‌یافته با توجه به سلسله‌مراتب عملکردی - کاهش جذابیت مهاجرت به شهرهای بزرگ از طریق ایجاد شرایط زیست و فعالیت عادلانه - سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی مولد برای نسل جوان به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته و شهرهای کوچک و میانی - توسعه و تجهیز مراکز درمانی و ایجاد کلینیک‌های سلامت بویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته - جلوگیری از سوداگری و بورس‌بازی زمین و هدایت سرمایه‌ها به بخش مولد

جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ارتقاء بهره‌وری نیروی کار - ارتقای کار آیی و بازدهی اقتصادی - تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور - حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها و منابع طبیعی	- جلوگیری از تورم نیروی انسانی در بخش‌ها - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - اصلاح و تکمیل زنجیره‌های تولید صنعتی - ایجاد کارکردها و جریان‌های مکمل گر در استان به‌ویژه در شهر منطقه‌ها و شهرک‌های صنعتی - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تعهد کاری - ایجاد هماهنگی بین استعدادها- تحصیلات فردی و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و تأمین آن از محل درآمدهای مالیاتی - تنظیم سیاست‌های پولی، مالی و ارزی - ارتقاء ظرفیت و توانمندی‌های بخش تعاونی - توانمندسازی بخش‌های خصوصی و تعاونی - ارتقاء بازار سرمایه ایران و اصلاح ساختار بانکی و بیمه‌ای کشور - هم افزایی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌هایی دارای مزیت نسبی - ایجاد اشتغال مولد و کاهش نرخ بیکاری - افزایش بهره‌وری عوامل و منابع تولید در بخش کشاورزی - ایجاد رقابت‌پذیری در کالاها و خدمات کشور - متنوع سازی اقتصاد - رشد بهره‌وری عوامل تولید - پشتیبانی از کارآفرینی، نو آوری و استعدادهای فنی و پژوهشی - تأمین امنیت غذایی کشور با تکیه بر تولید از منابع داخلی - مهار تورم و افزایش قدرت خرید گروه‌های کم درآمد و محروم - حرکت در جهت تبدیل درآمد نفت و گاز به دارایی‌های مولد	- جلوگیری از گرایش تعاونی‌ها به ارائه خدمات و ارائه مشوق و حمایت از تعاونی‌های فعال در بهره‌برداری بهینه از منابع - ارتقای ظرفیت‌ها و توانمندسازی تعاونی‌ها - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - جلوگیری از افزایش فاصله بین دهک‌های بالا و پایین درآمدی - تنوع‌بخشی به اقتصاد استان - حمایت از کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در بخش صنایع کاربر به‌ویژه در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - جلوگیری یا کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - جلوگیری از افزایش اندازه بخش اجرایی و حذف دستگاه‌های موازی به‌منظور کاهش هزینه‌های عمومی استان - بهره گیری از فناوری‌های نوین به‌منظور ارتقای بازار سرمایه استان - حمایت و توانمندسازی بخش‌های تعاونی در استان - حمایت و ترغیب سرمایه‌گذاری در بخش‌های دارای مزیت رقابتی استان - کاهش هزینه‌های غیرضروری سازمان‌های اجرایی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و حمایت از نظام غذایی پایدار - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به‌سوی بخش‌های داری مزیت نسبی و رقابتی - ترغیب و حمایت از صادرات محصولات استان - واگذاری تأمین زیرساخت‌های اقتصادی به بخش خصوصی همگرا، هم افزا، مسئول، متعهد و آینده‌نگر - کاهش وابستگی به بودجه‌های عمومی و افزایش نقش بخش خصوصی - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد اقتصاد استان

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
			- پرهیز از واردات کالاهای غیرضروری به استان - تغییر فرایندهای تولید سنتی به تولید مدرن و دانش‌بنیان - سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات مدرن تر و کارآمدتر و منابع انسانی - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - خصوصی‌سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد - توسعه فعالیت گردشگری در استان - استفاده درست از نیروی انسانی
سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی- حضرت آیت‌الله خامنه‌ای	۱۳۹۲	- توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی - پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان - ارتقای بهره‌وری در اقتصاد - سهم بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف - افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی - تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی - اصلاح و تقویت همه‌جانبه‌ی نظام مالی کشور - حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها - افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد - توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه‌ی اقتصادی کشور - افزایش ارزش‌افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز - افزایش سهم درآمدهای مالیاتی - تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش‌افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی - افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن - شفاف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری - صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور	- ترغیب سرمایه‌گذاری و تخصیص بیشتر اعتبارات به بخش‌های داری مزیت نسبی و رقابتی در استان - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد در استان - هدایت سرمایه‌ها به‌سوی صنایع دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان، هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه‌وبودجه استان - ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - تنوع‌بخشی به اقتصاد استان از جمله توسعه گردشگری - افزایش سهم همکاری در تحقیقات کاربردی بین صنعت و دانشگاه - تجاری‌سازی و بازاریابی دانش در استان - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تعهد کاری - جلوگیری از ناهماهنگی بین استعدادها و تحصیلات فردی و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت - افزایش بهره‌وری در عوامل تولید آب، زمین، نیروی کار و غیره - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - حمایت از نظام غذایی استان و جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی - حمایت از نقش‌آفرینی بخش خصوصی و نهادهای مردمی در عرصه اقتصادی - خصوصی‌سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد - پرهیز از واردات کالاهای غیرضروری به استان و حمایت از صادرات

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
			- حمایت و ترغیب کارآفرینی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط و مناطق روستایی
ضوابط ملی آمایش سرزمین هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- تأکید بر توسعه صنایع شیمیایی و پتروشیمی، صنایع و معدنی با توجه به مزیت‌های نسبی کشور - توسعه صنایع تولید کالاهای موردنیاز کشورهای منطقه - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش‌پایه - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی - بازتعریف نقش وظایف مناطق آزاد تجاری – صنعتی و ویژه اقتصادی، با توجه به ویژگی‌های مناطق کشور - گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای - تحول ساختار بخش کشاورزی در راستای دستیابی به کشاورزی پایدار، مدرن و رقابتی - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک - توسعه بهره‌برداری از قابلیت‌های معدنی کشور - افزایش ظرفیت‌های اکتشاف و بهره‌برداری از ذخایر عظیم نفت و گاز - توسعه صنایع پشتیبان حمل‌ونقل، شامل صنایع خودروسازی، واگن سازی، تجهیزات راه‌آهن و صنایع حمل‌ونقل هوایی در مراکز و نواحی مستعد - تاکید بر توسعه فعالیت‌های صنعتی مبتنی بر نفت و گاز در مناطق مواجه با محدودیت‌هایی برای توسعه سایر فعالیت‌های اقتصادی و برخوردار از اهمیت استراتژیک، از جمله مناطق کمتر توسعه‌یافته جنوب شرقی کشور، سواحل خلیج‌فارس و دریای عمان و مناطق کمتر توسعه‌یافته غرب کشور	- توسعه و تقویت خدمات و زیرساخت‌های بنادر و محدوده پسکرانه ای بنادر - جلوگیری و کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - تقسیم‌کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - ایجاد انطباق بین ویژگی‌های استان (از نظر اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و موقعیتی) و نقش مناطق آزاد و ویژه اقتصادی - تولید کالاها و محصولات و ارائه خدمات بر اساس تقاضای محلی و منطقه‌ای و مزیت رقابتی و نسبی - توسعه گردشگری پایدار و اجتماع‌محور - نیازسنجی کالاها و خدمات موردنیاز محلی و منطقه‌ای بویژه در عرصه دریایی - هدایت سرمایه‌ها به‌سوی صنایع و خدمات دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان و هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه‌وبودجه استان - ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - افزایش بهره‌وری در عوامل تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی - مطالعه و امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از منابع نفت و گاز منطقه - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - امکان‌سنجی در خصوص توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- گسترش فناوری‌های پیشرفته در تولید محصولات صنعتی - ارتقاء مهارت و تخصص نیروی شاغل در بخش صنعت و معدن - توسعه بخش صنعت - اولویت استقرار صنایع صادراتی در نزدیکی کرویدورها و مبادی ورودی و خروجی اصلی کشور - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی در استقرار صنایع - ارتقاء عملکرد، اصلاح شبکه‌ها و تجهیزات موردنیاز در مراکز تخلیه، نگهداری و	- اجتناب از استقرار صنایع صادراتی در مناطق دور از کریدورهای اصلی - اولویت‌دهی به توسعه راه‌های متصل شونده به کریدورهای اصلی - توسعه صنایع صادراتی در مناطق آزاد تجاری-صنعتی آستارا و بندر انزلی - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات توانمندسازی کسب‌وکار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		توزیع کالا - ایجاد زمینه‌های لازم جهت ارتقاء سهم و نقش ترانزیتی کشور - حفظ محیط‌زیست در راستای توسعه اکو توریسم - جلب سرمایه‌های خارجی و داخلی برای ایجاد تسهیلات و تجهیزات گردشگری - تشویق و حمایت از ایجاد تأسیسات اقامتی و تفرجگاهی - تحول ساختار بخش کشاورزی در جهت دستیابی به کشاورزی مدرن و رقابتی - افزایش کیفیت محصولات کشاورزی و توجه به صنایع تبدیلی و بسته‌بندی - طراحی و استقرار نظام سلسله‌مراتبی خدمات پشتیبان تولید - ایجاد مجتمع‌های دامپروری صنعتی و نیمه‌صنعتی - بالا بردن سهم صادرات محصولات صنعتی از کل صادرات کشور - ایجاد زمینه‌های مناسب جهت جذب سرمایه‌های خارجی - محدود نمودن صادرات مواد خام و اولیه و توسعه محصولات فراوری‌شده و صنعتی - توسعه و ایجاد صنایع معدنی در جهت تکمیل زنجیره‌های تولید	- ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت‌وسازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - ترغیب و توسعه شیوه‌های نوین بازاریابی به‌منظور جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی - ایجاد امکانات و خدمات متمرکز گردشگری در نواحی حساس اکولوژیکی - افزایش ظرفیت‌های بنادر استان - اجتناب از استخدام نیروی کار غیرمتخصص در بخش صنعت و معدن - اجتناب از توسعه صنایع در زمین‌های حاصلخیز و مناطق حساس اکولوژیکی - مدرنیزاسیون و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین در بخش کشاورزی - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - ایجاد و توسعه خدمات پشتیبان تولید در مجاورت شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان یا در شهرهای نزدیک به آن‌ها - جلوگیری از حرکت سرمایه‌ها به‌سوی اقتصاد غیر مولد با سازوکارهای مختلف - تقویت پیوندهای بین بخشی در صنایع استان و افزایش مکمل گری و سینرژی
ضوابط ملی آمایش سرزمین هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- رعایت تناسب بین نیازهای استقرار فعالیت در یک قلمرو با امکانات و قابلیت‌های آن - تخصصی کردن عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی به‌منظور تقویت وابستگی‌های متقابل منطقه‌ای و یکپارچگی ملی - توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - اولویت برداشت از میادین مشترک نفت و گاز با مرزهای شمالی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی - سازمان‌دهی بخش کشاورزی در پهنه سرزمین - تدوین الگوی کشت بهینه در دشت‌ها - محدودیت کشت محصولات با نیاز آبی بالا - ایجاد و توسعه مجتمع‌های کشت و صنعت متناسب باقابلیت‌ها - ساماندهی روابط بین بخش کشاورزی و صنعت - توسعه پرورش و صید آبزیان در آب‌های دور و سرزمینی - شناسایی و ایجاد خوشه‌های صنعتی با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و تکمیل	- جلوگیری از افزایش جمعیت و فعالیت‌ها در مکان‌های فاقد توان اکولوژیک - جلوگیری از استفاده ناکارآمد از منابع اقتصادی - جلوگیری از نابودی منابع طبیعی و انسانی گردشگری - جلوگیری و کاهش فعالیت‌های اقتصادی فاقد مزیت نسبی و رقابتی - امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از صنایع نفت و گاز و توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی - قطع کامل خام فروشی محصولات استان و ایجاد زنجیره‌ی ارزش‌افزوده محصولات - انعقاد قراردادها و تفاهم‌نامه‌های همکاری با سایر مناطق و نهادهای دولتی و مردم‌نهاد داخلی و خارجی در مناطق ویژه و آزاد - بازاریابی و تبلیغات گسترده به‌منظور جذب سرمایه‌گذاران در مناطق آزاد و ویژه استان - جلوگیری از کشت و پرورش محصولات فاقد مزیت در استان - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی - ارائه مشوق‌ها و حمایت از ساخت، تولید، تعمیر و نگهداری انواع مختلف تجهیزات شناورهای سطحی، زیرسطحی، اثر سطحی و صنایع فراساحلی بویژه در نزدیکی بنادر و مناطق آزاد

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		زنجیره ارزش - توسعه صنایع دریایی و تعمیر و خدمات وسایط حمل‌ونقل دریایی در جوار بنادر اصلی - ساماندهی مجتمع‌های صنعتی اعم از شهرک‌ها و نواحی صنعتی - توسعه و ساماندهی مجدد فعالیت‌های صنعتی پایه و آب بر - توسعه صنایع تولیدکننده کالاهای موردنیاز کشورهای منطقه - استقرار صنایع فرآوری اولیه منابع معدنی در جوار ذخایر معدنی - توسعه صنایع مبتنی بر فناوری‌های نوین و برتر - ایجاد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی جدید در پهنه سرزمین - سیانت و استفاده از ظرفیت‌ها و جاذبه‌ها به‌منظور رونق گردشگری - عدم استقرار صنایع پرخطر در محدوده سکونتگاه‌ها و رعایت حریم‌های ایمنی و امنیتی توسعه فعالیت‌های پارک‌ها، مراکز رشد، کریدورهای علم و فن آوری و مراکز تخصصی ICT	- حمایت از کارگاه‌ها و تولیدکنندگان مرتبط با صنایع دریایی کشور - حمایت از مشاغل ایجادی حاصل از طرح‌های فن آورانه و دانش‌بنیان در صنعت دریایی - هدایت اعتبارات به‌سوی طرح‌های کارآفرینی و خوداشتغالی دریایی - افزایش تسهیلات سرمایه در گردش تولیدکنندگان، سازندگان و شرکت‌های خدماتی فعال در صنایع دریایی - جلوگیری از توسعه صنایع در مراکز حساس و رعایت حریم‌های ایمنی - شناسایی تقاضای کالاها و محصولات در منطقه و تلاش برای برآورد آن‌ها بر اساس مزایای نسبی و رقابتی - تکمیل زنجیره تولید و حلقه‌های ارزش‌افزوده بخش معدن استان - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به‌سوی صنایع با فناوری برتر
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- توسعه تعاون در روستاها از طریق تعاون‌های خدماتی و اتحادیه‌های تولیدی - تنوع‌بخشیدن به فعالیت‌های اقتصادی - حمایت از بهره‌برداری‌های کوچک خانوادگی و بالا بردن کارایی آن‌ها - استقرار واحدهای تولیدی کوچک در محیط‌های روستایی - تسهیل توسعه فعالیت‌ها و مشاغل مستقل از بخش اول در محیط روستایی و شهرهای کوچک - ایجاد مؤسسات اعتباری در محیط روستایی و رساندن محصولات به بازار - آرایش گسترده‌تر صنایع نوین - توسعه فعالیت‌های نوین در شهرها متوسط - استفاده از توان گردشگری شهرهای کوچک و توسعه صنایع کوچک - کنترل دقیق برون ریخته‌های صنعتی و شهری در تمامی کرانه‌های دریای خزر	- جلوگیری از توسعه صنایع به‌صورت پراکنده - اصلاح نظام مالکیت اراضی و حمایت و توسعه تعاونی‌های کشاورزی - استفاده کارآمدتر از منابع اب و خاک - تغییر اقتصاد تک محصولی شهرهای کوچک و روستا شهرها به اقتصادی متنوع و پویا - جلوگیری از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی - حمایت از صنایع دارای مزیت رقابتی و نسبی استان - حمایت از توسعه صنایع کوچک و کارآفرین در نواحی روستایی - توسعه بخش گردشگری در روستاها و شهرهای کوچک - تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی مناطق روستایی - جلوگیری از تمرکز خدمات در یک یا چند شهر اصلی و ضرورت ساماندهی توزیع و استقرار آن
طرح کالبد ملی- وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	- به حداقل رساند هزینه‌های توسعه شهری از طریق سازگاری با اقلیم، توسعه درون افزا، مکان‌یابی مناسب - خلق سلسله‌مراتب مناسب به‌منظور جلوگیری از تمرکز فعالیت و جمعیت در چند	- عدم ایجاد شهرهای جدید و توسعه فشرده و درون افزا نقاط سکونتگاهی موجود - تجهیز و خدمات‌رسانی و نقش دهی مکمل به نقاط شهری کوچک و متوسط به‌عنوان مراکز رشد تعادل‌بخش - کنترل و محدودسازی تمرکز جمعیت در شهر

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		نقطه - توان کم و نسبتاً کم توسعه صنعتی در نوار ساحلی خزر	- ایجاد مناطق شهری (Urban region) مکمل گر و منسجم در سطح استان - جلوگیری از توسعه بی‌برنامه فعالیت و سکونت در نوار ساحلی استان
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- جذب شرکت‌های معتبر جهانی و منطقه‌ای در زنجیره تولید داخلی - حمایت حقوقی، مالی و نهادی لازم برای توسعه دانش و پیشرفت فناورانه و نوآورانه - تجهیز منابع مالی موردنیاز سرمایه‌گذاری - همچنین قطع وابستگی بودجه به نفت تا پایان اجرای قانون برنامه ششم - افزایش و یا دریافت عوارض آلایندگی و عوارض ارزش‌افزوده گاز طبیعی و عوارض شماره‌گذاری خودروها - عملیاتی کردن رویکرد تمرکززدایی و اثربخشی مدیریت اجرائی در مراکز استان‌ها و جهت زمینه‌سازی، تعادل‌بخشی، توازن و آمایش سرزمینی - گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی و ابزارهای آن (بازار پول، بازار سرمایه و بیمه‌ها) - افزایش سهم تعاون در اقتصاد به بیست‌وپنج درصد - تأمین امنیت غذایی و نیل به خودکفایی در محصولات اساسی - توسعه کشاورزی حفاظتی، توسعه کشت نشایی، به‌نژادی و به‌زراعی - مصرف بهینه سموم، دفع آفات نباتی و کودهای شیمیایی و استفاده بیشتر از کود آلی(کمپوست) - توسعه کشت محصولات سالم و محصولات زیستی (ارگانیک) - ممنوعیت هرگونه رهاسازی، تولید، واردات و مصرف محصولات تراریخته - حمایت از توسعه ظرفیت صادراتی صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی - ایجاد ردیف مستقل پرداخت خسارت به بیمه‌گذاران محصولات کشاورزی و صندوق بیمه کشاورزی - ایجاد زمینه گسترش و تکمیل زنجیره‌های ارزش، صنایع تبدیلی، تکمیلی و نگهداری محصولات اساسی کشاورزی - ایجاد خوشه‌های صادراتی، نشان‌های تجاری و اختصاص مشوق‌های صادراتی به صادرات محصولات کشاورزی - افزایش سهم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در کل سرمایه‌گذاری‌ها	- بازاریابی گسترده به‌منظور جذب سرمایه‌گذاران و شرکت‌های معتبر جهانی در مناطق آزاد و ویژه استان - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات توانمندسازی کسب‌وکار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت‌وسازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - جلوگیری از یا کنترل و محدودسازی فعالیت صنایع آلاینده و اخذ غرامت و مالیات - جلوگیری از تمرکزگرایی مدیریتی در استان و تمرکززدایی تدریجی در کنار ایجاد ظرفیت‌های نهادی - حمایت و ترغیب تعاونی‌های تولیدی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و توسعه کشاورزی با رعایت ملاحظات محیط‌زیستی و مزیت‌های قابتی - جلوگیری از استفاده بیش‌ازحد از سموم و کودهای شیمیایی - ترغیب و حمایت از تولید کودهای ارگانیک - حمایت و ارائه مشوق و اعتبارات به تولیدکنندگان محصولات ارگانیک - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط - جلوگیری یا کنترل فعالیت‌های معدنی آلاینده - جلوگیری از خام فروشی مواد معدنی و تأمین خدمات و زیرساخت‌های موردنیاز معادن و تکمیل زنجیره‌های ارزش - افزایش آگاهی‌های محیط‌زیستی و شغلی کشاورزان استان - ترغیب و گسترش بیمه محصولات کشاورزی - افزایش توانمندی، رقابت‌پذیری و صادرات کالاها و خدمات تولیدی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- ایجاد شورای معادن در هر استان - منع هرگونه فروش و واگذاری پروانه قبل از بهره‌برداری با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی - تکمیل زیربناها و زیرساخت‌های موردنیاز برای معادن	
طرح جامع گردشگری ملی- سازمان ایران‌گردی و جهانگردی	۱۳۸۰	- توسعه منابع گردشگری در روستاهای سنتی - توسعه بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - توسعه محصولات گردشگری - توسعه نواحی گردشگری دارای اولویت	- توسعه بازارهای مرزی به‌منظور جذب گردشگر - جلوگیری از سفرهای کوتاه‌مدت با افزایش بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - حمایت از طرح‌های ترکیب‌کننده گردشگری و تجارت - توسعه بازارهای علاقمند به سفرهای دریایی - افزایش تسهیلات و خدمات گردشگری - جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی - ایجاد اقامتگاه‌های ارزان‌قیمت متمرکز و پراکنده توسط افراد بومی
سند ملی توسعه زنجان	۱۳۸۴	- ایجاد خوشه‌های صنعتی با تاکید بر صنایع متالوژی، نساجی، ذوب فلزات و صنایع مرتبط باانرژی و قطعه‌سازی و ماشین‌آلات و توسعه صنایع شیمیایی و پتروشیمی، صنایع تبدیلی، تکمیلی، غذایی، فلزی، خودروسازی، برق و الکترونیک - ایجاد زمینه مناسب جهت افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی اعم از داخلی و خارجی در توسعه استان ـ ایجاد و توسعه واحدهای صنعتی فراوری مواد معدنی - یکپارچه‌سازی اراضی و تبدیل اراضی دیم به آبی مکانیزه در چارچوب نظام تخصیص منابع آب در حوضی آبریز و در نظر گرفتن نیازهای پایین‌دست، توسعه باغداری با تاکید بر زیتون، انگور و سیب، توسعه فعالیت‌های آبزی‌پروری و تبدیل دامداری‌های سنتی به صنعتی ـ ایجاد و توسعه امکانات و خدمات نوین بازرگانی به‌منظور بهره‌گیری از مزیت‌های تولیدی و فضایی استان ـ ایجاد و توسعه زیرساخت‌های گردشگری و تجهیز کانون‌های تفریحی و سیاحتی در عرصه‌های گردشگری استان - ایجاد سازوکارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید - ریشه‌کنی فقر شدید و گرسنگی و بهره‌مندی همگانی از مواهب توسعه اقتصادی	- شناسایی صنایع مکمل با تاکید بر ایجاد خوشه‌های صنعتی تبدیلی معادن - ارائه مشوق و تبلیغات جهت جلب سرمایه در بخش خصوصی اعم از داخلی خارجی - تجهیز منطقه به ماشین و ادوات لازم برای صنایع فرآوری مواد معدنی - نوین‌سازی سیستم کشاورزی منطقه و یکپارچه‌سازی اراضی - شبکه‌سازی و ایجاد پیوند بین تولیدکنندگان و بخش بازرگانی برای صادرات محصول - توان سنجی و تدوین چشم‌انداز گردشگری با جذابیت بالا به دو صورت گردشگری طبیعی و مصنوعی - توسعه تعاونی و شراکت در بخش کشاورزی و صنعت - جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در توسعه اقتصادی مناطق استان - ایجاد وضعیت اشتغال مطلوب در استان جهت کاهش فقر با تاکید بر نیروی کار جوان و زنان

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		و اجتماعی - حمایت مؤثر از تشکیل و توسعه تعاونی‌ها و ایجاد و گسترش شهرک‌ها و مجتمع‌های تعاونی	
مسئله راهبردی در استان زنجان - مرکز بررسی‌های استراتژیک	۱۳۹۶	- اقدامات حمایتی از قبیل اعطای تسهیلات مناسب، تشویق‌های مالیاتی و ایجاد بازار خرید محصولات استان در جهت رفع کمبودهای نقدینگی - پیگیری و حمایت‌های مالی و اعتباری جهت راه‌اندازی هرچه سریع‌تر واحدهای نیمه‌تمام بخش صنعت و معدن - تخصیص اعتبارات لازم جهت سرمایه‌گذاری بخش دولتی و خصوصی در زمینه تقویت بخش صنایع تبدیلی در حوزه مواد استخراج‌شده معادن استان - سیاست‌گذاری‌ها و اقدامات حمایتی لازم جهت راه‌اندازی واحدهای بخش صنعت و معدن - تقویت زیرساخت‌ها، ایجاد زنجیره‌های تولید و حمایت از واحدهای معدنی کوچک جهت جلوگیری از خام فروشی مواد معدنی به استان‌های دیگر - آسیب‌شناسی ضعف استان در زمینه صادرات مواد معدنی و انجام اقدامات لازم و عاجل در این زمینه - بررسی و احصا مشکلات حضور زنان در حوزه صنعت و معدن استان و برنامه‌ریزی جهت استفاده از ظرفیت بالقوه بانوان در این حوزه‌ها - برنامه‌ریزی ملی در راستای توزیع متوازن گردشگری در کل کشور - کمبود امکانات و اطلاع‌رسانی نامناسب از جاذبه‌های گردشگری استان زنجان، نشان‌دهنده آن است که این صنعت، به هماهنگی بیشتر مسئولان استانی نیازمند است تا رشد و گسترش یابد. - ایجاد زمینه برای ورود سرمایه‌گذار بخش خصوص و ارائه مشوق‌های لازم در این خصوص توجه به ظرفیت بخش تعاون برای توسعه صنعت گردشگری و ارائه تسهیلات مناسب و مشوق در جهت حضور تعاونی‌های مردم‌نهاد در گسترش صنعت گردشگری استان - توجه ویژه به برند سازی در حوزه گردشگری استان و ایجاد زمینه برای گردشگری در تمام فصول - فراهم کردن افزایش بهره‌وری در بخش کشاورزی با مکانیزه شدن کشاورزی - اصلاح الگوی کشت استان	- جلب مشارکت و سرمایه‌گذاری برای افزایش نقدینگی استان - رفع موانع اداری تأمین مالی و اعتباری جهت راه‌اندازی واحدهای نیمه‌تمام بخش صنعت و معدن - ایجاد زیر ساخت‌های مناسب جهت فرآوری مواد خام معدنی - توجه و تاکید بیشتر بر بخش صنعت معدن استان و پیگیری برنامه‌های تدوین‌شده در این حوزه - توسعه زیرساخت‌های لازم و فراهم کردن سوخت موردنیاز صنایع فرآوری مواد معدنی - ایجاد پیوند و شبکه‌سازی برای برقراری ارتباط بین تولیدکننده و تجار برای افزایش صادرات - ایجاد فرصت شغلی برای نیروی بومی زن در بخش‌های صنعت و معدن - تدوین چشم‌انداز با ضمانت اجرایی بالا در توسعه گردشگری استان و تبلیغ و معرفی استان در این زمینه - تشویق بخش خصوصی در زمینه ایجاد زیرساخت‌های گردشگری - برند سازی گردشگری استان بر پایه برند سازی غذا، صنایع‌دستی به‌ویژه مس - استفاده از فناوری‌ها و تجهیزات نوین جهت کاهش هزینه‌های تولید در کشاورزی - ایجاد مجتمع‌های کشت و صنعت در استان - یافتن و معرفی بازارهای جدید برای ارائه محصولات صنعتی و کشاورزی توسط بخش دولتی - جذب اعتبارات لازم از بخش دولتی جهت توسعه صنایع تبدیلی بخش معدن - صنعتی کردن کشاورزی در راستای افزایش محصول و صادرات - سرمایه‌گذاری در زمینه ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی و ایجاد مشاغل جدید در این بخش - ایجاد زیرساخت‌های لازم در زمینه توسعه آبزی‌پروری در استان - بازاریابی و تبلیغات گسترده به‌منظور ارتقای رقابت‌پذیری گردشگری استان

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		- توسعه صنعتی بخش کشاورزی و اقداماتی در راستای توسعه صنایع تبدیلی و مشاغل خدماتی مرتبط با بخش کشاورزی - در جهت تنظیم بازتولید و فروش فعلی و ایجاد بازارهای جدید برای فروش محصولات استان زنجان استفاده عاجل کرد - به‌منظور بهبود شرایط بازار و جلوگیری از متضرر شدن کشاورزان برنامه‌های حمایتی توسط سازمان‌ها و نهادهای مسئول طراحی و پیاده‌سازی شود - برند سازی در محصولات کشاورزی استان زنجان باوجود تنوع در تولید و کیفیت قابل‌قبول محصول - ارائه مشوق‌های مالی و تسهیلات مناسب و نیز رایزنی‌های سیاسی داخل و خارج کشور در زمینه افزایش حضور بخش خصوصی در اقتصاد کشاورزی استان - تشکیل تعاونی‌های روستایی و دهیاران می‌تواند بخشی از مشکلات تولید و فروش محصولات کشاورزی استان را مرتفع سازد - ساماندهی بحث گردشگری و آبزی‌پروری در استان	
برنامه آمایش زنجان - سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی	۱۳۹۸	- استفاده بیشتر از سیستم‌های مداربسته پرورش آبزیان امکان استفاده مجدد از آب و افزایش تراکم ماهی در استخرهای پرورشی - افزایش میزان استخرهای دو منظوره در استان به‌منظور بهره‌گیری بهینه از منابع آبی استان در بخش کشاورزی و شیلات - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش شیلات و صنایع جانبی این بخش به‌منظور افزایش بهره‌وری و اشتغال این بخش - تشکیل اتحادیه باری آبزی پروران و راه‌اندازی بازارچه فروش آبزیان در استان زنجان به‌منظور ساماندهی بازار فروش این محصولات	- توسعه زیرساخت و حمایت بخش خصوصی از تجهیز آبزی‌پروری به فناوری‌های نوین پرورش - جلب مشارکت و سرمایه‌گذاری در زمینه توسعه آبزی‌پروری - احداث مجتمع‌های صنعتی برای ایجاد ارزش‌افزوده در شیلات - استفاده کارآمد، بهره زا و پایدار از منابع طبیعی و خدادادی
برنامه راهبردی توسعه بخش صنعت و معدن استان زنجان – مبتنی بر جلسات اتاق	۱۳۹۳	- توسعه صنایع تبدیلی کشاورزی - تقویت زیرساخت‌های موردنیاز توسعه صنعت معدن - توسعه صنایع بزرگ و بالادست - تکمیل زنجیره‌های تولید با ارزش‌افزوده مناسب - تقویت محورهای جدید توسعه صنعتی در استان - رعایت توان اکولوژیکی و ملاحظات زیست‌محیطی - بهسازی مدیریت و نیروی انسانی بخش	- تقویت صنایع نگهداری، تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی - ایجاد و توسعه شهرک‌های صنعتی - جلب حمایت و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی برای تقویت زیرساخت‌های نوین صنعت و معدن - احداث مجتمع‌های کشت و صنعت و فرآوری برای ایجاد ارزش‌افزوده - توسعه صنایع برق، الکترونیک، IT و تبدیل استان به قطب این صنایع - سنجش توان اکولوژیک و توجه به ردپای اکولوژیک در توسعه صنایع و معادن - آموزش نیروی انسانی متخصص برقراری ارتباط دانشگاه با صنعت و تولید

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
فکر صنعت و معدن استان		- حداکثر نمودن بهره‌برداری از ظرفیت‌های مستقرشده تولید - اصلاح و بهبود فرآیندهای کسب‌وکار - بسترسازی برای ارتقاء نقش شرکت‌های تجاری، خدمات فنی و مهندسی و تشکل‌های تخصصی در بخش - ترویج الزامات و دستاوردهای توسعه صنعتی	- استفاده از روش‌هایی برای افزایش بهره‌وری تولید - ایجاد الزام برای ارتقاء نقش شرکت‌های تجاری، خدمات فنی و مهندسی و فناوری‌های نوین
سند ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۹	- ایجاد و ارتقای پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان - تقویت نقش مفصلی کشور در شبکه گذرره‌های ترانزیتی منطقه‌ای و بین‌المللی - شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره‌های جدید تولید بین‌المللی و ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی به‌ویژه در زمینه انرژی - تنوع‌بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین - تحول کشاورزی، اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری و استقرار کشاورزی هوشمند و پایدار با حصول اطمینان از امنیت غذایی، آب و محیط‌زیست - ارتقای بهره‌وری و کاهش انرژی بری و تنوع‌بخشی به منابع تولید انرژی - سازگاری توسعه با محیط‌زیست و منابع طبیعی - ساماندهی استقرار صنایع کشور و شکل‌دهی به زنجیره فعالیت‌های صنعتی - بازآرایی فضایی قلمروهای تولید محصولات کشاورزی - ارتقای گردشگری و آوازهٔ میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران - تولید محصولات کشاورزی راهبردی توسعه با اولویت گندم و جو با تاکید بر استفاده از فناوری‌های نوآورانه - تجاری‌سازی و برند سازی محصولات کشاورزی ویژه)صادراتی و ارزش‌افزوده بالا(با تأکید بر زیتون در زنجان - تجهیز زیرساخت‌ها و توسعه شبکه‌های یکپارچه گردشگری مانند جاده راه ابریشم	- اجتناب از تمرکزگرایی در تعیین تعاملات اقتصادی فرامرزی - ایجاد شبکه نیرومند بازاریابی - توسعه و ارتقای تجارت و بازرگانی هوشمند - استفاده کارآمد از قابلیت‌های ترانزیتی ملی و منطقه‌ای - اجتناب از تصویب قوانین و مقررات بازدارنده تولید و تجارت - ارتقای هوشمندی زنجیره‌های تولید و تأمین - رفع موانع جذب سرمایه‌گذاری - جلوگیری از توسعه فعالیت‌های ناسازگار باقابلیت‌ها - ارتقای تنوع فعالیت‌های اقتصادی بر مبنای قابلیت‌ها - اجتناب از رویه‌های ناپایدار کشاورزی - اجتناب از نابودی محیط‌زیست و پایدارسازی فعالیت‌های اقتصادی - ارتقای سینرژی و مکمل گرایی صنایع - استفاده بهینه، کارآمد و رقابتی از منابع معدنی - توسعه صنایع و محصولات کشاورزی بر اساس قابلیت‌ها - استفاده بهینه از قابلیت‌های گردشگری - برند سازی محصولات دارای کیفیت و کمیت بالا در استان مانند زیتون - تولید محصولات کشاورزی با توجه به توان طبیعی استان

جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور زیربنایی
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی - تقویت شبکه ریلی و راه‌های ارتباطی اصلی و شریانی سرزمین و تبدیل کشور به مرکز عبور و مرور هوایی منطقه برای ترانزیت کالا و مسافر - انتخاب تعدادی از بنادر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ محیط‌زیست	- افزایش سهم انرژی‌های نو در بخش زیربنایی - جلوگیری از نابودی محیط‌زیست به هنگام توسعه زیرساخت‌ها - توسعه زیرساخت‌های سازگاربامحیط‌زیست و سبز - استفاده بهینه از موقعیت استراتژیک استان در خصوص ترانزیت کالا و مسافر - ارتقای نقش خدماتی بنادر استان
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- تسهیل بهره‌گیری مؤثرتر و جایگزینی سوخت‌های سنتی - حفاظت از سلامت شهروندان در مقابل آلودگی هوا ناشی از احتراق سوخت‌ها - کاهش اثرات منفی ناشی از مصرف انرژی در گرمایش جهانی	- به حداقل رساندن آلودگی‌های ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی - در پیش گرفتن سیاست‌های تقلیل و سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - افزایش سهم انرژی‌های نو - در پیش گرفتن سیاست‌های افزایش آگاهی‌های پایداری
ضوابط ملی آمایش سرزمین هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- توسعه و تجهیز گزیده‌ای از محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل‌ونقل بین‌المللی - تأمین منابع آب و خدمات اجتماعی متناسب با سهم فعالیت و جمعیت پیش‌بینی‌شده - رفع تنگناهای شبکه‌های زیربنایی مناطق مستعد - توجه ویژه به صنایع انرژی بر در تلفیق مزیت نسبی برخورداری از ذخایر معدنی و مزیت نسبی برخورداری از منابع انرژی، به‌خصوص گاز و استقرار آن‌ها در نقاط واقع بر کریدورها و محورهای حمل‌ونقل بین‌المللی	- کاهش عدم تعادل‌های زیربنایی در سازمان فضایی استان - استفاده بهینه و اقتصادی از موقعیت ترانزیتی استان - خلق دسترسی دربرگیرنده به زیرساخت‌ها به‌ویژه آب و خدمات اجتماعی در سطح استان - توسعه شبکه‌های زیربنایی مناطق با پتانسیل توسعه - توسعه صنایع انرژی بر در نزدیکی محورها و کریدورهای بین‌المللی - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کرویدور شمال-جنوب و شرقی - غربی - افزایش سهم شبکه بزرگراهی در شبکه جاده‌ای - توسعه هماهنگ شبکه ریلی همگام با افزایش ناوگان با اولویت شبکه راه‌آهن برقی - توسعه ارتباطات فیبر نوری با پهنای باند مناسب بین‌شهری و درون‌شهری - استفاده از فناوری‌های نوین و برتر ارتباطی و گسترش شبکه‌های مخابراتی در کشور - به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات به‌عنوان ابزاری برای تمرکززدایی از شهرهای	- بهره‌گیری از موقعیت ترانزیتی استان با توسعه و تقویت زیربناهای ارتباطی - تکمیل شبکه ریلی استان - کاهش سفرهای غیر اضطراری از طریق فناوری‌های نو - توسعه دورکاری و خدمات از راه دور - توسعه شبکه بزرگراهی در مناطق اولویت‌دار - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به زیرساخت‌ها و تسهیلات اطلاعات و ارتباطات

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور زیربنایی
		بزرگ - توسعه کاربری‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات شامل: دولت الکترونیک، اقتصاد الکترونیک، بهداشت و درمان الکترونیک، آموزش الکترونیک، تجارت الکترونیک	
ضوابط ملی آمایش سرزمین- مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- فراهم‌سازی زمینه‌ها، امکانات و زیرساخت‌های موردنیاز به‌منظور ایفای نقش مؤثر ترانزیتی کشور در منطقه - توسعه، تجهیز، و اصلاح ساختار فضایی شبکه ریلی کشور - توسعه، تجهیز، تقویت و سطح‌بندی بنادر کشور در سواحل دریای خزر - تقویت و ساماندهی بنادر و اسکله‌های صیادی در سواحل شمال کشور - توسعه، تجهیز و تقویت شبکه حمل‌ونقل هوایی کشور - فراهم‌سازی بسترهای موردنیاز برای توسعه شبکه ارتباطات و انتقال داده - تنوع‌بخشی در منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر در تولید و تأمین بهینه انرژی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی در مناطق دارای قابلیت - بازنگری و تجدیدنظر در تخصیص آب از سد به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوان‌داری و شبکه آبیاری و زهکشی پایین‌دست	- توسعه و تجهیز زیربناها و تسهیلات موردنیاز برای بهره‌گیری کارآمد و سودآور از موقعیت ترانزیتی استان - توسعه و تکمیل شبکه ریلی استان و افزایش سهم آن در جابجایی کالا و مسافر - توسعه بنادر ماهیگیری استان با توجه به پتانسیل‌ها - جلوگیری از مصرف بی‌رویه سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های پاک - جلوگیری از عدم تخصیص سهم منابع آب تالاب‌ها - جلوگیری از توزیع نامتعادل منابع آب در سطح استان - افزایش بهره‌وری در استفاده از آب - اجرای طرح‌های آبخیزداری و آبخوان‌داری باهدف ارتقای منابع آبی استان
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- ایجاد شبکه راه‌های مناسب برای سکونتگاه‌های روستایی - توسعه زیربناهای حمل‌ونقل در مناطق ممتاز	- ایجاد پیوندهای نیرومند منطقه‌ای - کاهش تنگناهای دسترسی راحت مناطق روستایی - توسعه حمل‌ونقل زمینی به‌ویژه در مناطق اولویت‌دار
سند ملی توسعه فرا بخشی: ساماندهی سواحل کشور- سازمان	۱۳۸۵	- ممنوع کردن استفاده‌های اختصاصی از حریم سواحل و تأمین دسترسی همگانی به آن - تجهیز اسکله‌ها و بنادر صیادی، ساماندهی و ارتقای کیفی ناوگان صیادی - توسعه و تجهیز مبادی ورود و خروج دریایی و افزایش ضریب بهره‌برداری از بنادر	- جلوگیری از ساخت سازهای بی‌رویه و تملک اراضی ساحلی - توسعه ظرفیت و زیرساخت‌های بندری استان - افزایش ظرفیت صیادی استان با سازوکارهای مختلف - جلوگیری از نابودی و کاهش ظرفیت ذخیره‌گاه‌های محصولات دریایی همچون ماهی و ...

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور زیربنایی
مدیریت و برنامه‌ریزی کشور			- تجهیز و توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل به‌منظور بهره‌گیری از پتانسیل‌های ترانزیتی
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- ارتقای عدالت اجتماعی، افزایش بهره‌وری در مصرف آب و انرژی - استفاده از منابع حاصل از اجرای هدفمندی یارانه‌ها برای افزایش تولید، اشتغال، حمایت از صادرات غیرنفتی، بهره‌وری، کاهش شدت انرژی، کاهش آلودگی هوا و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی - تکمیل زیربناها و زیرساخت‌های موردنیاز برای معادن و زیرساخت‌های عمومی صنایع معدنی - کاهش تلفات انرژی و جلب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی - افزایش بازدهی و ضریب بهره‌وری نیروگاه‌ها - تشکیل بازار منطقه‌ای و ایجاد قطب(هاب) منطقه‌ای برق و اتصال شبکه برق کشور از شمال، جنوب، شرق و غرب به کشورهای همسایه - افزایش سهم نیروگاه‌های تجدید پذیر و پاک - جذب سرمایه‌گذاران (داخلی و خارجی) و بهره‌برداری از بنادر اصلی با کارکرد بین‌المللی - واگذاری حق بهره‌برداری و مدیریت بنادر کوچک و محلی به اشخاص حقوقی حرفه‌ای و معتبر غیردولتی - جذب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی در احداث و بهره‌برداری از حمل‌ونقل ریلی - حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان و تقویت و توسعه صنعت هوایی - تکمیل و اجرای طرح‌های(پروژه‌های) حمل‌ونقل ریلی، دوخطه کردن مسیرها و احداث خطوط برقی و سریع‌السیر - اصلاح الگوی مصرف به‌ویژه مصرف انرژی در بخش ساختمان و مسکن	- جلوگیری از مصرف بی‌رویه منابع آب و اصلاح الگوی مصرف - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی‌های اجتماعی - کاهش سطوح آلاینده‌ها و آلودگی‌های انسانی - جلوگیری از خام فروشی و تکمیل زنجیره ارزش بخش صنعت استان - افزایش نقش بخش خصوصی در تأمین و عرضه انرژی - افزایش ضریب بهره‌وری نیروگاه‌های استان با اتصال شبکه به کشورهای منطقه - کاهش سهم سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های سبز و نو - ارتقای نقش فراملی بنادر استان و جذب سرمایه‌گذاری‌ها - توسعه حمل‌ونقل ریلی استان با مشارکت بخش خصوصی - توسعه سیستم حمل‌ونقل ریلی برقی در استان - ارتقای استانداردهای مصرف انرژی در بخش مسکن

جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- ایجاد شبکه به‌هم‌پیوسته مناطق اسکان و فعالیت‌های ملی و تعریف نقش و کارکرد فراملی هریک از آن‌ها - انتخاب تعدادی از کلان‌شهرها، بنادر و جزایر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - برقراری تناسب کمی و کیفی جمعیت و استقرار متعادل آن در پهنه سرزمین و تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی؛ - ساماندهی سطوح خدمات و استقرار جمعیت در کشور با توجه به مدیریت سوانح طبیعی، حوادث و منابع آب و رعایت شرایط زمین‌شناسی - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب باقابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه	- کاهش پیوندها و مناسبات نابرابر و تک سویه - توسعه خدمات اطلاعاتی و ارتباطی
ضوابط ملی آمایش سرزمین هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پر تراکم کشور - ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها - زمینه‌سازی لازم برای استفاده حداکثر از ظرفیت‌ها و توان‌های مراکز جمعیتی کوچک و پراکنده (روستاها، روستا- شهرها، شهرهای کوچک) در حفظ و نگهداشت جمعیت و برقراری تعادل در الگوی استقرار جمعیت - تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - بهره‌برداری از شبکه نسبتاً توسعه‌یافته مراکز زیست و فعالیت در این مناطق با اعمال تقسیم‌کار تخصصی بین آن‌ها، با تأکید بر توسعه فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، گردشگری و بازرگانی - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان پذیرش جمعیت متناسب با سرمایه‌گذاری‌های جدید تولیدی و خدماتی - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش‌پایه، با تاکید بر توسعه خدمات پشتیبان تولید، خدمات گردشگری، خدمات بازرگانی، بانکی و بیمه‌ای، حمل‌ونقل و ترانزیت و استفاده از فن‌آوری‌های نوین در این بخش، متناسب با نقش و جایگاه بین‌المللی کشور	- جلوگیری از تراکم بیش‌ازحد جمعیت در نقاط محدود - حمایت از شهرهای کوچک و میانی و تنوع‌بخشی به اقتصاد آن‌ها - جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت زیستی - توسعه خدمات نوین و برتر در مراکز سکونتگاهی
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- ایجاد شبکه‌ای سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها به‌منظور پذیرش وظایف بالاتر در منطقه تحت نفوذ در راستای عدم تمرکز در تقسیم‌کار ملی و منطقه‌ای - تبدیل روستاهای مستعد و دارای توان‌های رشد و استقرار فعالیت، به‌روستاشهر و ایجاد و تقویت زیرساخت‌های شهر در آن‌ها - ایجاد نقاط شهری جدید در مناطق مستعد گسترش فعالیت و فاقد ظرفیت کافی اسکان جمعیت جدید در مراکز شهری موجود - تقویت شهرهای کوچک و متوسط کوچک باقابلیت توسعه دارای مسافت مناسب از یکدیگر به‌عنوان منطقه‌های شهری در جهت هماهنگی بیشتر در ارائه عملکردهای مشخص در پهنه سرزمین - استقرار شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای موجود و نقاط شهری جدید در کشور - بازنگری و تغییر استخوان‌بندی الگوی نظام شهری با اولویت توسعه، تقویت و تجهیز شهرهای متوسط - توسعه پایدار و موزون روستایی و هماهنگ با توسعه کشور با تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی سازگار با محیط روستایی، توسعه منابع انسانی و تجهیز فضاهای	- جلوگیری از افزایش پدیده نخست شهری - ارتقای نقش شهرهای میانی و کوچک - کاهش بی‌عدالتی‌ها در دسترسی به خدمات و زیرساخت‌ها - جلوگیری از نابودی روستاها و تقویت بنیه اقتصادی آن‌ها - ارتقای مهارت‌های شغلی به‌ویژه در

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
		روستایی - توسعه منابع انسانی محلی با استفاده از دانش و تکنولوژی نوین، افزایش سطح مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، توسعه بخش اطلاع‌رسانی برای تحرک اقتصادی بیشتر جوامع روستایی - بهره‌گیری از قابلیت‌های محیطی محلی مناطق روستایی به‌منظور سازمان‌دهی نظام خدمات‌رسانی چند سطحی و اصلاح نظام برنامه‌ریزی توسعه روستایی - استفاده حداکثر از ظرفیت محیط‌های روستایی برای حفظ و نگهداشت جمعیت متناسب با اقتصاد منطقه‌ای، توان‌های اکولوژیک و بهره‌گیری مؤثر و متوازن از منابع پایه پراکنده کشور در فضاهای روستایی - توانمندسازی و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی با تأکید بر توسعه فرصت‌های برابر از حیث دسترسی به منابع، امکانات و منافع میان شهر و روستا - توجه به شبکه‌های بازار و بازاریابی محلی روستایی و تحکیم پیوند آن‌ها با شبکه‌های بازارهای ملی و جهانی	مناطق محروم و روستایی - جلوگیری از دلالی و واسطه‌گری محصولات روستایی و توسعه بازاریابی مستقیم
ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- سازمان‌دهی شبکه سکونتگاهی کشور باهدف ارتقای بهره‌وری از سرزمین با ملاحظات محیط‌زیستی و کاهش مشکلات - به جهت لحاظ رویکردهایی چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسیای جنوب غربی، سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارب جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاه شهری کشور در سه لایه طبقه‌بندی می‌شود: ۱- لایه پیرامونی، شامل استان‌های مرکزی کشور به‌عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در عمق راهبردی اقتصادی و سیاسی آن‌ها در خارج از مرزهای کشور؛ ۲- لایه مرکزی، شامل مراکز منتخب مناطق ۹ گانه به‌عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی کشور با جامعه بین‌المللی در حوزه‌های علم و فناوری، آموزش، تحقیق و توسعه، تبادلات کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب‌وکار با بازارهای جهانی؛ ۳- لایه میانی، شامل مراکز استان‌ها و شهرهای برخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت‌های مناسب نسبت به این مناطق شهری و روستایی به‌عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می‌نماید. - تقویت و ساماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی باهدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تقویت زنجیره‌های ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال زا؛ - انتظام بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر باهدف ماندگاری جمعیت در روستاها و حفظ و بهره بری از اراضی قابل کشت؛ - ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی پیرامون شهرها به‌ویژه کلان‌شهرها	
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس از طریق آمایش سرزمین، توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی در این مناطق با ایجاد شغل و سکونتگاهی مناسب در روستاها - سامان‌بخشی مناطق حاشیه‌نشین تعیین‌شده توسط شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از طریق تدوین و اجرای سازوکارهای حقوقی، مالی و فرهنگی و	- جلوگیری از پراکنده رویی و توسعه درون افزا - جلوگیری از مهاجرت‌های روستا-

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
		توانمندسازی ساکنان بافت‌های واقع در داخل محدوده‌های شهری با مشارکت آن‌ها - تأمین منابع مالی و تسهیلات ارزان‌قیمت و زمین موردنیاز برای روستائیان - توسعه حمل‌ونقل عمومی و مدیریت مصرف سوخت و تأمین ناوگان و تجهیزات قطار شهری شهرها و حومه آن‌ها - بهسازی و نوسازی در بافت‌های فرسوده و ساماندهی و احیاء شهرهای آسیب‌دیده از جنگ تحمیلی و استفاده از اراضی رهاشده و ساختمان‌های مخروبه	شهری با سازوکارهای منطقی و منصفانه - کاهش آسیب‌های اجتماعی - ارتقای ظرفیت‌های شغلی و مهارتی - حمایت از مسکن اجتماعی و توسعه آن - کاهش اتکا به خودروهای شخصی
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین- مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	- ایجاد پوشش خدماتی مناسب برای روستاها به‌منظور دسترسی آن‌ها به نیازهای روزانه، هفتگی و غیره .. - تنوع‌بخشی به فعالیت‌ها و ایجاد اشتغال در شهرهای کوچک - کاهش تمرکز در شهرهای بزرگ به نفع شهرهای ماهواره‌ای - حمایت از توسعه شهرهای متوسط در نواحی حاشیه‌ای و دورافتاده - توسعه شبکه‌ای از شهرهای کوچک برای تأمین پوشش خدماتی روستاها - تحکیم و بنا کردن شبکه شهری درجه‌بندی‌شده‌ای که بتواند میان مراکز تقویتی و محیط روستایی رابطه برقرار کند - پیوستن شهرهای متوسط به شبکه‌های بزرگ زیربنایی (شبکه بزرگراه، شبکه راه‌آهن، شبکه انتقال گاز و نفت و برق) - ایجاد تجهیزات خدمات تولیدی در شهرهای متوسط؛ - تسهیل جذب مهاجران روستایی و شهرهای کوچک به شهرهای متوسط از طریق آموزش مهارت به آن‌ها و اجرای سیاست‌های مسکن اجتماعی - تدوین طرح‌های جامع برای تمامی شهرهای متوسط - تقویت تجهیزات خدماتی در شهرهای حومه‌ای - توسعه تأسیسات زیربنایی و تجهیزات و خدمات عمومی و دستگاه‌های اداری در شهرهای متوسط دور از مراکز اصلی - توسعه صنایع کوچک و پیشه‌های تولیدی و همچنین کارکرد گردشگری در شهرهای متوسط دورافتاده - عرصه کشاورزی پیرامون شهرها حفظ شود - برنامه‌ریزی و هماهنگ کردن توسعه مناطق شهری - خلق چارچوب نهادی برای مناطق شهری یا شهر منطقه‌ها (زیر نظر مستقیم استاندار) به‌منظور رسیدگی به مسائل برنامه‌ریزی و هماهنگی توسعه فضایی	- جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات - توسعه اقتصادهای محلی - ایجاد ساختار شبکه‌ای نظام شهری - توسعه زیربناهای اصلی بر اساس سلسله‌مراتب جمعیتی - توسعه خدمات پشتیبان تولید در شهرهای کوچک و میانی - مبدل سازی شهرهای حومه‌ای به شهرهای اقماری خوداتکا - ایجاد چارچوب نهادی منطقه‌ای در کلان‌شهرها - جلوگیری از نابودی زمین‌های کشاورزی پیرامون شهرها

جدول ۵-راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- تربیت انسان‌های سالم، باانگیزه، شاداب، متدین، وطن‌دوست، جمع گرا، نظم‌پذیر و قانون‌گرا - ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهره‌وری نیروی کار - تقویت همگرایی، یکپارچگی ملی، وحدت و پیوندهای اجتماعی - ایجاد و تقویت نهادها و تشکل‌های منطقه‌ای - بهبود شاخص‌های توسعه انسانی با تأکید بر تدین، شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌ها، گسترش سلامت و ارتقای سطح دانش عموم - تعامل سازنده میان ارزش‌ها و مزیت‌های مناطق گوناگون کشور با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و انگیزه‌های ملی و اقدام در جهت تفویض اختیارات مناسب قانونی به سطوح منطقه‌ای و محلی - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه	- جلوگیری از دین‌گریزی، قانون‌گریزی و آسیب اجتماعی - جلوگیری از نابودی انسجام ملی - ارتقای همکاری‌های منطقه‌ای - توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- تمرکز دادن فعالیت‌های مربوط به رشد و توسعه اقتصادی به سمت و سوی عدالت اجتماعی و کاهش فاصله میان درآمدهای طبقات و رفع محرومیت از قشرهای کم‌درآمد - حفظ وحدت، امنیت و یکپارچگی سرزمین - رفع محرومیت‌ها خصوصاً در مناطق روستایی کشور - ایجاد نظام جامع تأمین اجتماعی برای حمایت از حقوق محرومان و مستضعفان و مبارزه با فقر	- جلوگیری از فقر و محرومیت - جلوگیری از کاهش وحدت ملی - ریشه‌کنی فقر در نواحی روستایی - توسعه نظام تأمین اجتماعی
ضوابط ملی آمایش سرزمین هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای در راستای تقویت همبستگی ملی - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در مناطق مختلف کشور و بر قراری تعادل در شاخص‌های اصلی آن - توسعه علوم، آموزش، پژوهش و فن آوری و گسترش و تجهیز مراکز آموزشی، پژوهشی، شهرک‌ها و پارکهای علمی –فن آوری کشور - تاکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور، به‌ویژه شهرهای تهران، شیراز، اصفهان، مشهد، تبریز، اهواز و یزد - تأکید بر حفظ و پویایی هویت ایرانی –اسلامی در تعامل با برون‌نگری و اتکا بر این هویت برای تحکیم و انسجام وحدت ملی در ابعاد درونی - گسترش آموزش و بهداشت، به‌ویژه برای زنان و جوانان در مناطق کمتر توسعه‌یافته و گروه‌های اجتماعی در معرض خطر - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی	- جلوگیری از کاهش همبستگی ملی - ارتقای رفاه اجتماعی و جلوگیری از افزایش عدم تعادل‌ها - جلوگیری از نابودی هویت ایرانی-اسلامی - استفاده بهینه از منابع فرهنگی - جلوگیری از طردشدگی گروه‌های محروم و آسیب‌پذیر
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- تأمین، حفظ و ارتقای سلامت افراد و جامعه؛ - ترویج الگوهای رفتاری سالم و افزایش آگاهی‌های بهداشتی مردم و کاهش رفتارهای پرخطر؛ - تقدم پیشگیری بر درمان، به‌منظور کنترل و ریشه‌کنی بیماری‌های واگیردار؛ - ایجاد و توسعه بیمه‌های سلامت‌نگر و تأکید بر روش‌های پرداخت سرانه و نظارت بر عملکرد نظام بیمه درمان کشور؛ - تقویت هماهنگی بین بخشی به‌خصوص برای گسترش کمی و کیفی نظارت بر بهداشت و امنیت مواد غذایی، دارویی، بهداشتی و آرایشی و ارتقای شاخص‌ها و عوامل مؤثر در بهداشت و ایمنی محیط‌های خصوصی و عمومی با تأکید بر دسترسی آب آشامیدنی سالم و کنترل آلودگی‌های صوتی،	- جلوگیری از کاهش سطح سلامت عمومی جامعه - ایجاد سامانه بیمه در برگیرنده - جلوگیری از ناهماهنگی و توسعه همیاری‌های بین بخشی - حمایت از سلامت گروه‌های آسیب‌پذیر

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
		شیمیایی، و نظیر این‌ها؛ - ایجاد و توسعه محیط‌های حمایتی سلامت جسمی، روانی و اجتماعی با تأکید بر حفظ کرامت انسانی و حقوق مدنی بیماران و مشارکت با سایر بخش‌ها برای تأمین نیازهای اساسی آن‌ها؛ - اصلاح ساختار نظام سلامتی جامعه در راستای ایجاد یک نظام پاسخگو برای ارائه خدمات سلامتی به آحاد مردم؛ - وضع قوانین برای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر از قبیل زنان، افراد کم‌درآمد، معتادان و کودکان و نوجوانان؛ - تغییر الگوها و اولویت‌های سرمایه‌گذاری در زمینه منابع فیزیکی، نیروی انسانی و فناوری؛ - طراحی و عملیاتی کردن نظام جامع اطلاعات در بخش سلامت؛ - تأکید بر واگذاری ارائه خدمات سلامت به بخش غیردولتی با بهره‌گیری از نظام مناسب خرید خدمت، به‌منظور افزایش کار آیی و بهبود مستمر کیفیت خدمات؛ - عادلانه ساختن دریافت خدمات سلامت برای آحاد جامعه و تأمین منابع مالی موردنیاز برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی؛ - طراحی و استقرار نظام جامع مدیریت خدمات درمانی کشور با تأکید بر تخصیص بهینه منابع و در نظر گرفتن سطح‌بندی، نظام ارجاع و ...؛ - توجه سرمایه‌گذاری بیشتر در دو بخش آموزش‌وپرورش و ارتقای پژوهش‌های علمی، کاربردی	- ایجاد پایگاه داده منسجم برای نظام سلامت - جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات و امکانات درمانی - ایجاد پیوند نیرومند بین پژوهش و بخش سلامت - جلوگیری از فعالیت‌های مخرب سلامت - تمرکز بر پیشگیری به‌جای درمان
ضوابط ملی آمایش سرزمین- مصوب هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- افزایش همگرایی و تقویت هویت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی - تقویت انسجام ملی و ارتقای هویت اسلامی-ایرانی اقوام مختلف و مشارکت آنان در اداره امور، توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور؛ - تقویت پیوندهای مناطق مرزی با داخل کشور با رویکرد وحدت و یکپارچگی اجتماعی و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی ملی در پهنه سرزمین - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فراگیر در پهنه سرزمین، کاهش فقر، نابرابری و آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی و حداکثر استفاده از مشارکت مردم - توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارت‌آموزی متناسب با عملکرد تخصصی هر قلمرو به‌ویژه نواحی مرزی و حاشیه شهرها؛ - توزیع جغرافیایی و ساماندهی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی در سطح کشور و جذب دانشجوی آن‌ها بر اساس مقتضیات و اولویت‌های توسعه ملی، منطقه‌ای و استانی و کار ویژه‌های هر منطقه - تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور به‌ویژه کلان‌شهرها با محدود نمودن توسعه کمی سطوح پایین آموزش عالی به نفع سطوح بالاتر - طراحی و ساخت فضاهای تربیتی متناسب با اقتضائات برنامه درسی، استانداردهای تربیتی، تحولات جمعیتی - الزام به پیوست نیازمندی‌های نیروی انسانی برای طرح‌های توسعه‌ای، خدماتی و تولیدی عمده برای تعیین نیازهای آموزشی آن در منطقه - توسعه و تقویت قطب‌های علمی-دانشگاهی در شهرهای منتخب	- جلوگیری از نابودی هویت ملی و ارتقای همگرایی - ارتقای همبستگی و انسجام ملی بر مبنای رویکردهای مشارکتی - توانمندسازی و مقتدرسازی مردم - تمرکز بر مهارت به‌جای مدرک - ایجاد هماهنگی بین قابلیت‌های منطقه‌ای و آموزش تخصصی - توسعه ارتباط دانشگاه با صنعت - آمایش فضایی فضاهای آموزشی - جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در حوزه‌های رفاهی و تأمین اجتماعی
نقشه مهندسی فرهنگی کشور- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۹۲	- نهادینه‌سازی فرهنگ تمسک به قرآن و عترت امام عصر(عج) و تبیین، ترویج، تقویت و ساماندهی شعائر الهی، نمادها و آیین‌های اسلامی ـ ایرانی - بازآفرینی نظام فکری، ساختارهای رسمی و غیررسمی و میراث تمدنی جامعه مبتنی بر جهان‌بینی و تعالیم اسلام ناب محمدی(ص) - تبیین، تشکیل، تحکیم، تعالی و ایمن‌سازی خانواده - جلوگیری از کاهش نرخ باروری کل و ارتقای آن	- توسعه فرهنگ قرآنی و سیره امامان و پیامبران - جلوگیری از فروپاشی و نابودی نقش‌های خانواده - افزایش نرخ باروری

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
		- مطالعات جمعیت شناختی و آمایش و پایش مستمر جمعیتی - طراحی و نهادینه‌سازی آداب و سبک زندگی اسلامی–ایرانی - انسجام‌بخشی و تقویت مشارکت فراگیر و نظام‌مند نهاد خانواده، نظام تعلیم و تربیت، سازمان‌های اجتماعی و اداری و سایر نهادهای مرتبط در گسترش نظم و انضباط، قانون‌گرایی و احساس امنیت عمومی و ظرفیت‌سازی و فرهنگ‌سازی برای رفع موانع فرهنگی، ساختاری و رفتاری - تبیین، نهادینه‌سازی و ارتقای اخلاق و رفتار و نظام حقوقی اسلام در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی - طراحی و استقرار الگوی اسلامی اخلاق و فرهنگ کار و رفتار اقتصادی دولت و مردم در عرصه تولید، توزیع و مصرف - تبیین، ترویج و نهادینه‌سازی هنر متعهد، تعالی‌بخش، شوق‌آفرین و استکبارستیز و تعمیق درک زیبا شناسانه عمومی و بهره‌گیری از ظرفیت هنر در تحکیم فرهنگ اسلامی- ایرانی و گفتمان انقلاب اسلامی مبتنی بر بیانات امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله‌العالی) - طراحی و استقرار نظام جامع و کارآمد اطلاعات، ارتباطات و رسانه‌ای مبتنی بر آموزه‌های دینی، انقلابی و ارزش‌های اخلاقی، مقتضیات راهبردی کشور و سیاست‌های کلی نظام - گسترش تأثیرگذاری و ارزش‌آفرینی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران - بازنگری و اصلاح اهداف و کارکردهای فرهنگی نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی - ساماندهی جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی، راهبری فعال جنگ نرم و ارتقای مؤلفه‌های قدرت نرم نظام اسلامی	- جلوگیری از نابودی سبک زندگی ایرانی- اسلامی - توسعه مشارکت‌های مدنی - جلوگیری از غرب‌زدگی و توسعه فرهنگ ایثار و شهادت - گسترش نقش فناوری‌های نو در توسعه فرهنگی - صدور و توسعه فرهنگ ایرانی-اسلامی و ارزش‌های آن در سطح بین‌المللی
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- افزایش ضریب ایمنی و تاب‌آوری جامعه، پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از حوادث و سوانح - کمک به حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی با استفاده از توان و ظرفیت‌های مردمی و افزایش مشارکت‌های اجتماعی مردم - تحقق عدالت اجتماعی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و بسط پوشش‌های امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی - خدمات‌رسانی به‌موقع به افراد در معرض آسیب‌های اجتماعی - بسط و توسعه نقش مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه‌های مشارکت‌های گروهی و تأمین مالی - بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - حمایت و توانمندسازی زنان سرپرست خانوار - مقابله با اعتیاد، ساماندهی کودکان کار و حمایت از بیماران روانی مزمن و سالمندان - تأمین نیاز اقشار آسیب‌پذیر و گروه‌های هدف سازمان‌های حمایتی به مسکن - توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی با اولویت کتابخانه‌های روستایی در مناطق کمتر توسعه‌یافته - حمایت از کتاب‌فروشان، ناشران و مطبوعات و توسعه فضاهای مذهبی فرهنگی و بهره‌گیری بهینه از اماکن مذهبی - صیانت از میراث فرهنگی و حمایت از صنایع‌دستی و تشویق و توسعه گردشگری - تقویت و تحکیم جامعه‌ای خانواده محور و تقویت و تحکیم و تعالی خانواده و کارکردهای اصلی آن	- جلوگیری از آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات - افزایش سرمایه اجتماعی - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی اجتماعی - توسعه نقش جنبش‌ها و نهادهای مردمی - جلوگیری از افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی - توانمندسازی گروه‌های آسیب‌پذیر - توسعه مساکن اجتماعی - توسعه مراکز فرهنگی و فرهنگ توسعه و کتاب‌خوانی - توسعه تولیدات فرهنگی - جلوگیری از فروپاشی نهاد خانواده

جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	- حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها، منابع طبیعی تجدیدشونده و حفظ محیط‌زیست در طرح‌های توسعه - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه با توجه به ملاحظات دفاعی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی و افزایش نقش و فعالیت مردم در فرآیند توسعه - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب باقابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه - استفاده مؤثر از موقعیت، میراث تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی کشور در مسیر اهداف توسعه، تقویت گردشگری و حفاظت از سوابق تاریخی	- کاهش وابستگی به منابع تجدید ناپذیر - حفظ مناطق حساس اکولوژیکی - جلوگیری از عدم توازن‌های منطقه‌ای - استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های گردشگری
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	- ایجاد و توسعه نظام ارزیابی، پایش و ارائه گزارش در زمینه تنوع - تدوین و اجرای راهبردهای بخشی توسعه پایدار مبتنی بر حفاظت از تنوع زیستی - تقویت و تعمیق ملاحظات تنوع زیستی در سطح زیست‌بوم‌ها و زیستگاه‌ها - تدوین اصول، سیاست‌ها و دستورالعمل‌های اعمال ضوابط تنوع زیستی در فعالیت‌ها - تدوین و تکمیل شاخص‌های پایداری و اعمال آن‌ها در فعالیت‌های مرتبط با تنوع زیستی - تدوین و اجرای برنامه جامع توسعه طبیعت‌گردی - اصلاح و تقویت مدیریت شبکه مناطق حفاظت‌شده - تدوین اصول، سیاست‌ها و ضوابط توسعه فناوری زیستی و به‌کارگیری آن در زمینه‌های مرتبط با تنوع زیستی ـ پیشگیری و مبارزه با تخریب سرزمین با تأکید بر استفاده از دانش بومی جوامع محلی ـ اصلاح نظام بهره‌برداری از منابع طبیعی (منابع پایه تولید) و مهار عوامل ناپایداری منابع ـ هماهنگی بین مجموعه دستگاه‌های اجرایی اثرگذار بر عرصه‌های منابع طبیعی با اعمال مدیریت یکپارچه و نظام‌مند بر منابع طبیعی کشور ـ اعمال دیدگاه‌های آمایشی برای تعیین کاربری اصولی عرصه‌های جنگلی و مرتعی در فرایند توسعه کشور ـ ایجاد و تقویت سیستم‌های پایش و ارزیابی تغییرات ایجادشده در جنگل‌ها و مراتع	- جلوگیری از نابودی تنوع زیستی - کاهش فرآیندهای مخرب اکولوژیکی - ارتقای مدیریت محیط‌زیستی - ارتقای جایگاه دانش محلی در حفظ محیط‌زیست - استفاده بهینه و پایدار از منابع طبیعی - اجتناب از مدیریت چند پارچه و متفرق - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - ایجاد نظام پایش و دیده‌بانی کارآمد
ضوابط ملی آمایش سرزمین هیئت‌وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	- تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - رعایت ملاحظات "امنیتی و دفاعی "،"حفاظت از محیط‌زیست " و " حراست از میراث فرهنگی " در استقرار جمعیت و فعالیت - استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک برای توسعه فعالیت‌های کشاورزی و صنایع وابسته و تبدیلی مرتبط با آن - توجه به محدودیت‌های آب برای مصارف کشاورزی	- جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت تحمل زیستی - جلوگیری از نابودی میراث فرهنگی و طبیعی - اجتناب از رویه‌های ناپایدار در بخش کشاورزی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	- انجام برنامه‌های محیط‌زیستی با توجه به اصل توسعه پایدار برای جلوگیری از بروز صدمات محیط‌زیستی - ارتقاء فن‌آوری‌های لازم جهت کاهش آلودگی‌های آب، خاک، هوا، سروصدا در مناطق شهری، صنعتی و مناطق کشاورزی - اجرای طرح‌های مدیریت پسماند و گسترش روش‌های بازیافت در شهرها و مناطق صنعتی - ارتقاء آگاهی‌های عمومی و جلب مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست - ارزیابی طرح‌ها و پروژه‌های ملی با معیارهای زیست‌محیطی قبل از تصویب - ارتقاء کمی و کیفی دانش و مهارت‌های فنی نیروهای متخصص در مسائل زیست‌محیطی با توجه به شرایط محیطی کشور - الزام صنایعی که باعث آلودگی آب می‌شوند به تجهیز به سیستم تصفیه فاضلاب - بهره‌برداری از منابع طبیعی متناسب با ظرفیت و تحمل محیط و تجدید پذیری منابع طبیعی - رعایت معیارهای زیست‌محیطی در توسعه یا ایجاد شهرها و شهرک‌های با عملکرد صنعتی - رعایت معیارهای زیست‌محیطی در احداث راه‌های جاده‌ای و ریلی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه زیستی به‌عنوان مناطق چندمنظوره برای حفاظت از گونه‌ها و مجموعه‌های طبیعی در مناطق حساس - استفاده از انرژی‌های پاک و جانشین در شهرهای بزرگ و کاهش آلودگی هوا در این شهرها - تقویت مدیریت ملی آب کشور بر اساس مدیریت جامع و توأمان عرضه و تقاضا در کل چرخه آب با توجه به اصول آمایش سرزمین و توسعه پایدار - هماهنگ‌سازی طرح‌های آمایش سرزمین، توسعه کالبدی و برنامه‌های توسعه بخش آب با توجه به ظرفیت قابل‌تحمل حوضه‌های آبریز و امکانات توسعه منابع آب در مناطق مختلف کشور - اصلاح و بهبود ساختار نظام مصرف آب و مدیریت؛ - اولویت‌بندی در سرمایه‌گذاری‌ها و طرح‌های در دست مطالعه انتقال بین‌حوزه‌ای و ایجاد سدهای مخزنی بر اساس استراتژی‌های توزیع جمعیت و فعالیت و الزامات آمایش سرزمین - تمرکززدایی از ساختار مدیریت منابع آبی کشور و مشارکت گروه‌های ذی‌نفع در انطباق با برنامه‌های مدیریت پیشگیری - اولویت ایجاد شبکه‌های آبیاری و زهکشی در پایین‌دست سدها و مسیرهای انتقال - مهار، کنترل و بهره‌برداری روان آب‌های سطحی از طریق اجرای سدهای مخزنی، تأسیسات کوچک آبی و طرح‌های آبخیزداری	- جلوگیری از تخریب محیط‌زیست - هوشمند سازی حفاظت از محیط‌زیست - ایجاد چرخه بسته در مدیریت پسماند - تمرکززدایی و افزایش مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست - ارتقای مهارت و دانش مسئولان و کارکنان بخش محیط‌زیست - جلوگیری از توسعه‌های فاقد ارزیابی‌های محیط‌زیستی - کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی - مدیریت یکپارچه و پایدار منابع آب - جلوگیری از هدر رفت منابع طبیعی - رعایت حقابه‌های محیط‌زیستی - جلوگیری از بی‌عدالتی‌ها در تخصیص و توزیع منابع آب
ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب هیئت‌وزیران -	۱۳۹۴	- ممنوعیت تغییر کاربری زمین خارج از برنامه‌ها و طرح‌های مصوب و مغایر با ملاحظات محیط‌زیستی - تنوع‌بخشی به منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر (به‌ویژه بادی و خورشیدی) در تولید و تأمین انرژی بهینه - اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب	- جلوگیری از تخریب زمین - کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی - جلوگیری از برداشت ناپایدار منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی - توسعه دیپلماسی آب

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
مرکز ملی آمایش سرزمین		- ممنوعیت برداشت بی‌رویه و ناپایدار از منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی کشور - مهار آب‌های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب‌های ورودی و خروجی کشور - رعایت نیازهای پایه محیط‌زیستی رودخانه‌ها، تالاب‌ها، دریاچه‌ها بر اساس میزان تجدیدشوندگی آب و ظرفیت قابل‌تحمل حوضه‌های آبریز در مهار و کنترل آب‌های سطحی کشور - توجه به محدودیت آب در جانمایی و استقرار فعالیت‌های اقتصادی آب بر در قلمروهای مختلف کشور - رعایت ملاحظات ژئوپلیتیکی و اکولوژیکی در طرح‌های استحصال، تأمین، انتقال، توزیع و مصرف آب در سطح فراملی، ملی، منطقه‌ای و محلی - افزایش تراز مثبت آب مجازی در تجارت کالا - بازنگری و تجدیدنظر در تخصیص آب از سدها به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها در پایین‌دست و حفظ حقابه‌های محیط‌زیستی رودخانه‌ها و تالاب‌ها - کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم آبی منابع آب تجدیدشونده متناسب با ظرفیت هر منطقه - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوان‌داری؛ و شبکه‌های آبیاری و زهکشی پایین‌دست - تدوین الگوی بهینه کشت در دشت‌ها (واحدهای اکولوژیکی) با تأکید بر ارزش اقتصادی آب - ارتقای بهره‌وری آب و بکارگیری روش‌های مناسب آبیاری با شرایط اقلیمی و منطقه‌ای در راستای صرفه‌جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی - حفاظت، پیشگیری و کاهش فرسایش خاک و تغذیه آبخوان‌ها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخوان‌داری در حوضه‌های آبخیز کشور - محدودیت کشت محصولات آبی با نیاز آبی بالا در فضای باز و جایگزینی در موارد ممکن از طریق کشت گلخانه‌ای، - مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری از منابع آب پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی) - توسعه، حفاظت و احیای جنگل‌ها و مراتع کشور - ارتقاء سطح تعاملات و همکاری‌های دو یا چندجانبه با کشورهای منطقه به‌منظور حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی (توان اکولوژیک و ظرفیت تحمل زیستی) در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در پهنه سرزمین - بیابان‌زدایی و جلوگیری از بیابان‌زایی و تثبیت شن‌های روان و مهار کانون‌های شکل‌دهنده ریز گردها - صیانت و استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و جاذبه‌های طبیعی	- جلوگیری از عدم رعایت حقابه‌های محیط‌زیستی - توسعه صنایع و فعالیت‌ها بر اساس منابع آب و ظرفیت تحمل - جلوگیری از تخصیص و استفاده ناعادلانه و ناپایدار منابع آب - صرفه‌جویی در مصرف آب و ارتقای بهره‌وری آن - اصلاح الگوی کشت - سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - جلوگیری از فرسایش و تخریب خاک - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از بیابان‌زایی و ریز گردها - جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی
مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور: طرح کاربری	۱۳۵۵	- نوین‌سازی واحدهای بهره‌برداری و بزرگ‌مقیاس نمودن اراضی کشاورزی، افزایش کارایی واحدهای موجود، محدود نمودن کاربرد سموم دفع آفات، محدود نمودن تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی و افزایش بازدهی سیستم‌های آبیاری - احیا و ضابطه‌مند نمودن بهره‌برداری از منابع طبیعی با تأکید بر صیانت اکوسیستم‌های ملی و ویژه استان - ضابطه‌مند نمودن ساخت‌وساز در اراضی ساحلی، جنگلی و حاشیه محورهای گردشگری	- اجتناب از بهره‌برداری‌های ناپایدار در بخش کشاورزی - اجتناب از نابودی اکوسیستم‌ها طبیعی - جلوگیری از ساخت‌وسازهای بی‌رویه در مناطق حساس اکولوژیکی - اجتناب از توسعه در حرایم

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
مطلوب اراضی مناطق ساحلی کشور- وزارت راه و ترابری ۱۳۸۸		- اختصاص اراضی ساحلی و جنگلی با کاربری عمومی با تاکید بر احیاء حفظ جنگل‌ها، حریم دریا و رودخانه - توسعه عمودی شهرها و بهره‌گیری از اراضی موات و بایر داخل شهرها	- جلوگیری از پراکنده رویی شهرها
سیاست‌های کلی محیط‌زیست- حضرت آیت‌الله خامنه‌ای	۱۳۹۴	- مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی(از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) مبتنی بر توان و پایداری زیست‌بوم به‌ویژه با افزایش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی - ایجاد نظام یکپارچه ملّی محیط‌زیست - اصلاح شرایط زیستی به‌منظور برخوردار ساختن جامعه از محیط‌زیست سالم و رعایت عدالت و حقوق بین نسلی - پیشگیری و ممانعت از انتشار انواع آلودگی‌های غیرمجاز و جرم‌انگاری تخریب محیط‌زیست و مجازات مؤثر و بازدارنده آلوده‌کنندگان و تخریب‌کنندگان محیط‌زیست و الزام آنان به جبران خسارت - پایش مستمر و کنترل منابع و عوامل آلاینده هوا، آب، خاک، آلودگی‌های صوتی، امواج و اشعه‌های مخرب و تغییرات نامساعد اقلیم - تهیه اطلس زیست‌بوم کشور و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه منابع طبیعی تجدید پذیر (مانند دریا، دریاچه، رودخانه، مخزن سدها، تالاب، آبخوان زیرزمینی، جنگل، خاک، مرتع و تنوع زیستی به‌ویژه حیات‌وحش) و اعمال محدودیت قانونمند در بهره‌برداری از این منابع - مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست‌محیطی نظیر بیابان‌زایی، گردوغبار به‌ویژه ریز گردها، خشک‌سالی و عوامل سرایت دهنده میکروبی و رادیواکتیو گسترش اقتصاد سبز - تعادل بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخوان‌داری، مدیریت عوامل کاهش بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی و تبخیر و کنترل ورود آلاینده‌ها - استقرار نظام حسابرسی زیست‌محیطی در کشور با لحاظ ارزش‌ها و هزینه‌های زیست‌محیطی (تخریب، آلودگی و احیاء) در حساب‌های ملّی - حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری‌ها و فناوری‌های سازگاربامحیط‌زیست با استفاده از ابزارهای مناسب از جمله عوارض و مالیات سبز - تدوین منشور اخلاق محیط‌زیست و ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست‌محیطی مبتنی بر ارزش‌ها و الگوهای سازنده ایرانی ـ اسلامی - ارتقاء مطالعات و تحقیقات علمی و بهره‌مندی از فناوری‌های نوآورانه زیست‌محیطی و تجارب سازنده بومی در زمینه حفظ تعادل زیست‌بوم‌ها و پیشگیری از آلودگی و تخریب محیط‌زیست	- اجتناب از بخشی نگری و مدیریت متفرق در عرصه منابع طبیعی - افزایش مشارکت‌های مردمی - اجتناب از افزایش آلاینده‌های محیط‌زیستی - ایجاد نظام پایش کارآمد محیط‌زیستی - بازبینی قوانین محیط‌زیستی - کاهش آسیب‌پذیری و سازگاری با تغییرات اقلیمی - ارتقای مدیریت منابع آب کشور - توسعه فناوری‌های سبز - ارتقای آگاهی‌های محیط‌زیستی - ارتقا و کارآمد سازی دیپلماسی محیط‌زیستی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست
		- گسترش سطح آگاهی، دانش و بینش زیست‌محیطی جامعه و تقویت فرهنگ و معارف دینیِ مشارکت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی - تقویت دیپلماسی محیط‌زیست	
برنامه ششم توسعه- مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	- ارزیابی راهبردی محیط‌زیست(SEA) در سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای و ارزیابی اثرات زیست‌محیطی(EIA) طرح‌های بزرگ کلیه دستگاه‌های اجرائی و بخش‌های خصوصی و تعاونی، نهادهای عمومی غیردولتی در پهنه سرزمینی - اجرای برنامه عمل حفاظت، احیاء، مدیریت و بهره‌برداری مناسب از تالاب‌های کشور - اجرای طرح‌های جامع مدیریت پسماند به‌ویژه در سواحل دریاها، رودخانه‌ها، جنگل‌ها و دشت‌های حاشیه تالاب‌ها - تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در عرصه تحت مدیریت سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط‌زیست - تکمیل و اجرای تأسیسات جمع‌آوری، تصفیه، بازچرخانی و مدیریت پساب و فاضلاب در شهرها و شهرک‌های صنعتی و خدماتی - احیاء، توسعه و غنی‌سازی جنگل‌ها - اجرای عملیات آبخیزداری و حفاظت از خاک و آبخوان - بیابان‌زدایی و کنترل کانون‌های بحرانی آن - تهیه نقشه‌های حدنگاری(کاداستر) منابع طبیعی - اجرای برنامه مدیریت سبز شامل مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه، تجهیزات و کاغذ، کاهش مواد جامد زائد و بازیافت آن‌ها در ساختمان‌ها و وسائط نقلیه - احیای رویشگاه‌های مرتعی و توسعه و فرآوری گیاهان دارویی - تبدیل پسماند به کود یا انرژی برای شهرهای مختلف - - اقدامات سیاسی، اقتصادی و عمرانی لازم برای تثبیت، استمرار و افزایش حقآبه به رودخانه‌های مشترک و مرزی - تهیه، تدوین و اجرای برنامه عمل حفاظت و مدیریت از مناطق چهارگانه محیط‌زیست و گونه‌های در معرض تهدید و خطر انقراض حیات‌وحش کشور - جلوگیری از تغییر کاربری، تجاوز و تصرف، مبارزه با قاچاق چوب، استقرار مدیریت پایدار جنگل	- اجتناب از توسعه بدون ارزیابی محیط‌زیستی - جلوگیری از نابودی تالاب‌ها - جلوگیری از هدر رفت پسماندها و مدیریت پایدار پسماند - ایجاد چرخه‌های بسته آب - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع - جلوگیری از بیابان‌زایی - جلوگیری از نابودی خاک و آبخوان‌ها - مدیریت سبز منابع طبیعی و سوخت‌ها - توسعه جنگل‌ها و مراتع - رعایت حقابه‌های محیط‌زیستی - جلوگیری از نابودی تنوع زیستی

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی

۲-۲-۱- بررسی وضعیت

از منظر جغرافیایی، استان زنجان از شمال با استان‌های اردبیل و آذربایجان شرقی، از شمال شرق با استان گیلان، از شرق با استان قزوین، از جنوب با استان همدان، از شمال غرب با استان آذربایجان غربی و از غرب و جنوب غربی با استان کردستان همسایه است.

استان زنجان با وسعتی برابر با ۲۱۸۴۱ کیلومترمربع۱/۳ درصد از مساحت کشور را تشکیل می‌دهد. این استان، منطقه‌ای کوهستانی است که شهرها و روستاهای آن در فواصل رشته‌کوه‌هایی که به شکل موازی و با جهت شمال غربی ـ جنوب شرقی، در سر تا سر استان کشیده شده‌اند، بناشده‌اند (جغرافیای استان زنجان، ۱۳۹۹: ۵). زنجان، سرزمینی همواره آباد و مسکون بوده است. شهر زنجان را با آگاثْزانا، که بطلمیوس در سدهٔ دوم بعد از میلاد از آن نام برده است، مطابق دانسته‌اند.

در حدود العالم از شهر زنجان بانام زنگان به‌عنوان «شهریست با نعمت بسیار...» و از اوهر (ابهر) نیز به‌عنوان شهری «بِبَرِ» (در کنار) کوه نهاده و با آب‌های بسیار، جایی بسیار کشت و مردمانی آهسته» یاد شده است. حمدالله مستوفی نیز از زنجان به کرات نام‌برده و نوشته است که این شهر را اردشیر بابکان به نام شهین بنا کرد. «در فترت مغول خراب شد. هوایش سردست» و دیگر این که «مردم آن جا سنی شافعی مذهب و زبانشان پهلوی راستت...» و از ابهر نیز به‌عنوان شهری که «غله و میوه آنجا بسیار و نیک می‌باشد...» یاد شده است (سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۳۹۹: ۱۱). سرزمینی که امروز از آن با نام زنجان یاد می‌شود، در منابع مختلف تاریخی از آن بانام‌های «آندیا»، «سرزمین مادای» و پس از اسلام با نام‌های «جبال» و «عراق عجم» نام‌برده شده است.

در دوره مغول زنجان جزو تومان «سلطانیه و قزوین» از ایالت عراق عجم بوده است. در تقسیمات کشوریِ عصر مشروطیت زنجان به نام «ولایت زنجان» خوانده می‌شد. در عصر رضاشاه پهلوی زنجان در محدوده «استان شمال» و در دورهٔ محمدرضا شاه پهلوی در مجموعهٔ شهرهای «استان یکم» قرار گرفت. در مردادماه ۱۳٤۸ «فرمانداری کل» و در ۲۵ مهر ۱۳۵۲ رسماً «استان» شد. در ۱۳۵٦ شهرستان قزوین از استان تهران جدا و به استان زنجان الحاق و در ۱۳۷٦، دوباره قزوین و توابع آن از استان زنجان منتزع و استانی مستقل شد (دفتر تقسیمات کشوری، ۱۳۹٤: ۹).

۲-۲-۲- توان اکولوژیک

از نظر اکولوژیک آب و هوای استان زنجان تحت تأثیر توده‌هوای مدیترانه‌ای، که منشأ آن دریای مدیترانه و اقیانوس اطلس و دارای بخار آب غنی است و نیز توده‌هوای سرد قطبی که از طرف شمال وارد استان می‌شود و بالاخره توده‌هوای خزری که منشأ آن دریای مازندران در شمال کشور، قرار دارد. استان زنجان با توجه به ناهمواری‌های آن و تأثیرپذیری از عوامل بیرونی، دارای سه نوع آب و هوای سردسیری در مناطق کوهستانی، معتدل در مناطق پست غرب استان و نیمه گرمسیری در طارم علیا است.

میزان بارندگی در استان تحت تأثیر عوامل فوق از ۱۰۰۰ میلی‌متر در مناطق کوهستانی شمالی (هم مرز با استان گیلان) شروع‌شده و تا ۲۰۰ میلی‌متر در درهٔ قزل‌اوزن سفلی (در شرق استان) کاهش می‌یابد. آب و هوا و میزان بارندگی نسبتاً مناسب، امکان فعالیت کشاورزی و دامداری را در این استان از دیرباز فراهم آورده است. در سال‌های اخیر و به‌ویژه پس از ممنوعیت ایجاد تأسیسات صنعتی در محدوده شهر و استان تهران، امکانات مناسبی برای توسعه شهرک‌های صنعتی و احداث کارخانه‌های متعدد در مناطق مختلف استان فراهم آمد. استان زنجان در زمینه‌های طبیعی از جمله داشتن کوهستان‌ها، رودخانه‌ها و نیز غارهای متعدد و شگفت‌انگیز نظیر کتله خور، خَرمَنه سر و ... و نیز داشتن جاذبه‌های تاریخی و آثار باستانی باشکوه مانند بنای عظیم سلطانیه، قلعه‌ها، پل‌ها، و اماکن مذهبی در شهرهای مختلف استان، دارای جاذبه‌های گردشگری فراوانی است. در سال‌های اخیر با سرمایه‌گذاری در این زمینه، به‌ویژه با توجه به موقعیت ارتباطی استان زنجان با مناطق شمالی و غربی کشور، شرایط مساعدی برای گردشگران فراهم آمده است (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۷: ۱۷).

۲-۲-۳- چالش‌های هیدروپلیتیک زنجان

استان زنجان که میان دو حوضه آبریز دریاچه نمک (یکی از زیر حوضه‌های فلات مرکزی) و حوضه آبریز خزر قرار دارد، در معرض تهدیدات زیست‌محیطی است که ادامه آن تا حدودی وارد مسائل امنیتی در بعد زیست‌محیطی و نیز اجتماعی و سیاسی می‌شود. ۵۰ درصد از آب موردنیاز استان زنجان از آب‌های زیرزمینی دشت‌های زنجان، سجاس، بزینه رود، ابهر و قیدار تأمین می‌شود.

مطالعات نشان می‌دهد سطح آب در تمام دشت‌های مذکور در بازه‌ی زمانی ده سال اخیر افت کرده است و هریک از دشت‌ها به ترتیب ۲۰۸/۳۲، ۸۸/۲، ۷۹/۱۱، ٤٨١ و ۹٦/۲۵ میلیون مترمکعب دچار کسر مخزن

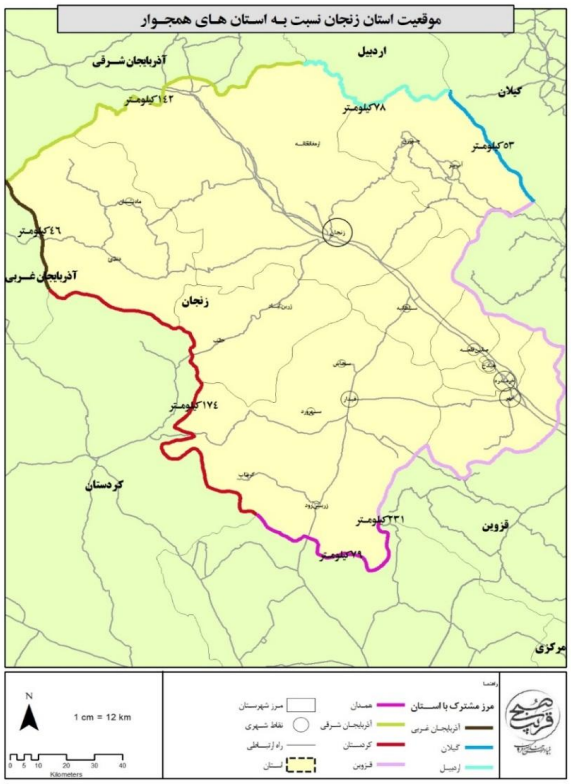
می‌باشند (عبدی‌نژاد، ۱۳۹٦: ٤١). همچنین به دلیل خشک‌سالی‌های پیاپی در چند سال اخیر، از حجم کلی آب‌های ورودی به استان زنجان تا ٦٠ درصد کاسته شده است. مجموعه تغییرات اقلیمی در کنار سیاست‌گذاری‌ها و مدیریت ناکارا مد در بخش آب، سبب شده است تا استان زنجان در چند سال آینده با تنش‌های آب کشاورزی و شرب مواجه شود (وزارت نیرو، ۱۳۹۸: ٢٤).

فصل سوم

تحلیل محیط درونی

۳-۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها

استان زنجان با مساحتی معادل ۲۲۱۶۴ کیلومتر در شمال غربی کشور واقع‌شده و ۱/۳۶ درصد از مساحت کل کشور را به خود اختصاص داده و ازاین‌جهت در بین استان‌های کشور در جایگاه بیستم قرار دارد. استان زنجان از شمال به استان‌های آذربایجان شرقی، اردبیل و گیلان، از شرق به استان‌های قزوین و گیلان، از جنوب به استان‌های همدان و قزوین و از غرب به استان‌های آذربایجان غربی و کردستان محدود می‌باشد. در حال حاضر بیشترین مرز مشترک استان زنجان با استان قزوین به طول ۲۳۱ کیلومتر است و پس از آن از طرف شرق و جنوب شرق کشور استان کردستان با ۱۷۴ کیلومتر طولانی‌ترین مرز مشترک را با استان اردبیل دارد، استان‌های آذربایجان شرقی و غربی و استان اردبیل، گیلان و مرکزی به ترتیب نیز جز استان‌های همسایه زنجان به شمار می‌روند.

نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان‌های هم‌جوار

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

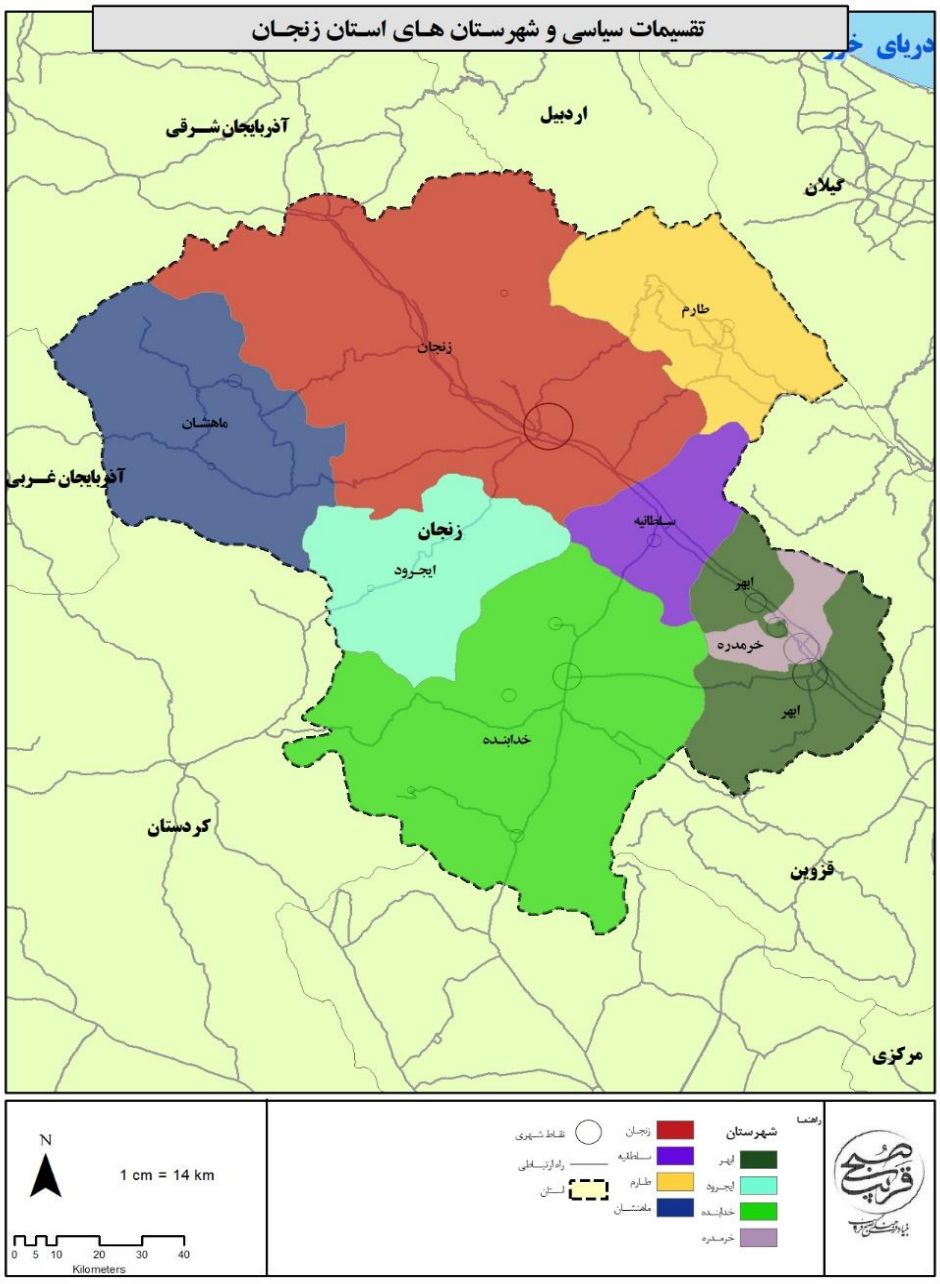
استان زنجان تا پایان سال ۱۳۹۸ دارای ۸ شهرستان، ۱۷ بخش، ۲۱ شهر و ۴۸ دهستان بوده است. شهرستان‌های استان شامل: ابهر، ایجرود، خدابنده، خرمدره، زنجان، سلطانیه، طارم و ماهنشان می‌باشد. در سال ۱۳۹۸ در مجموع ۱۱۸۵ آبادی در استان وجود دارد که از این تعداد ۹۲۷ آبادی دارای سکنه و ۲۵۸ آبادی خالی از سکنه می‌باشند.

شهرستان زنجان با مرکزیت شهر زنجان (به‌عنوان مرکز استان) و پرجمعیت‌ترین شهر استان مهم‌ترین جایگاه را در بین شهرستان‌ها دارد. شهرستان‌های زنجان و خدابنده به ترتیب با داشتن مساحت ۶۷۶۳ کیلومترمربع (۳۰/۵ درصد از کل استان) و ۵۱۵۱ کیلومترمربع (۲۳/۲ درصد از کل استان) بزرگ‌ترین شهرستان‌های استان هستند که این دو شهرستان از نظر مساحتی سهمی معادل ۵۳ درصد مساحت استان را به خود اختصاص داده‌اند. کمترین مساحت در بین شهرستان‌های استان مربوط به شهرستان خرمدره با مساحت ۴۰۷ کیلومترمربع (۱/۸ درصد از کل استان) است.

جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان زنجان در سال ۱۳۹۸

نام شهرستان	مساحت (کیلومترمربع)	تعداد بخش	تعداد دهستان	تعداد شهر	تعداد آبادی	تعداد آبادی دارای سکنه	تعداد آبادی خالی از سکنه
ابهر	۱۹۱۲	۱	۵	۳	۹۸	۷۱	۲۷
ایجرود	۱۸۲۹	۲	۴	۲	۹۴	۷۴	۲۰
خدابنده	۵۱۵۱	۴	۱۰	۷	۲۶۳	۲۲۹	۳۴
خرمدره	۴۰۷	۱	۲	۱	۲۶	۱۷	۹
زنجان	۶۷۶۳	۳	۱۳	۳	۳۳۴	۲۶۴	۷۰
سلطانیه	۱۰۸۱	۲	۴	۱	۶۱	۴۶	۱۵
طارم	۲۲۳۵	۲	۵	۲	۱۴۸	۹۷	۵۱
ماهنشان	۲۷۸۶	۲	۵	۲	۱۶۱	۱۲۹	۳۲
کل استان	۲۲۱۶۴	۱۷	۴۸	۲۱	۱۱۸۵	۹۲۷	۲۵۸

منبع: سالنامه آماری استان زنجان، ۱۳۹۸

نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان زنجان

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

۳-۲- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی

۳-۲-۱- ویژگی‌های توپوگرافی(ناهمواری‌ها)

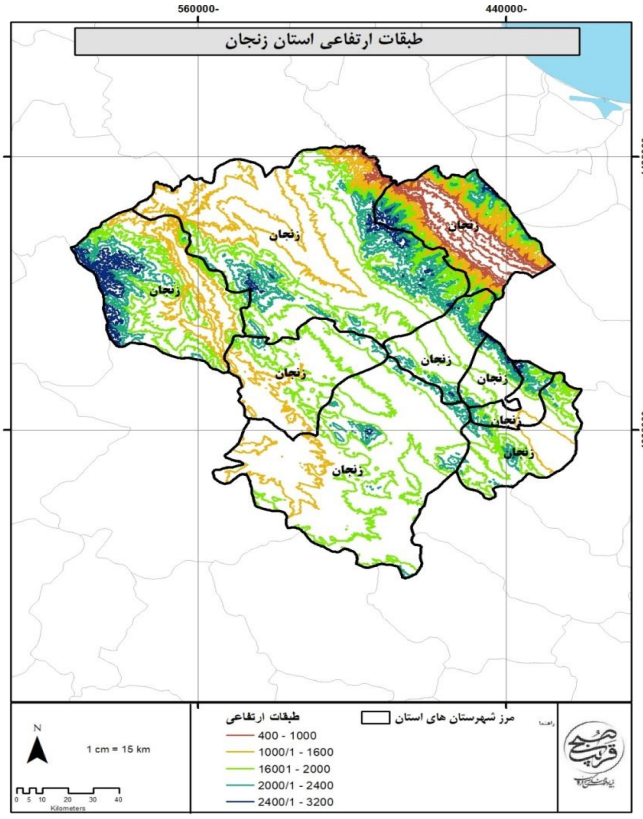
استان زنجان به‌عنوان یک واحد جغرافیایی، فلات آذربایجان را با شیب ملایمی به دشت قزوین مرتب کرده است. این استان از نظر شکل ظاهری زمین، دارای دو منطقه کوهستانی و جلگه‌ای (دشت) می‌باشد که اکثر شهرهای آن در دامنه کوه‌ها و دشت‌های بین رشته‌کوه‌ها و مناطق کوهستانی قرارگرفته‌اند. این استان به‌طور متوسط حدود ۱۵۰۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. پست‌ترین نقطه داخل آن با ارتفاع ۳۰۰ متر در منطقه طارم و بلندترین قله آن با ارتفاع بیش از ۳۰۰۰ متر در کوه‌های تخت سلیمان در ارتفاعات شهرستان ماهنشان واقع شده است.

استان زنجان از دو منطقه کوهستانی و جلگه‌ای تشکیل یافته است. مناطق کوهستانی این استان اغلب دارای قله-های مرتفعی هستند و در نواحی شمالی شهرستان زنجان، بخش‌های مرکزی، طارم علیا، طارم سفلا، ماهنشان، ایلات قاقازان و در غرب و جنوب‌غربی آن، شهرستان خدابنده (قشالاقات افشار) قرارگرفته‌اند. سایر نقاط استان از مناطق جلگه‌ای یا دشت‌های آن را در بر می‌گیرند.

دشت زنجان با وسعت قابل‌توجهی از شمال به ارتفاعات طارم و از جنوب به ارتفاعات سلطانیه که در حدود ۱۷۰۰ تا ۲۹۰۰ متر ارتفاع دارند، محدود شده است. این دشت مانند یک نوار طولانی از سه راهیِ تاکستان تا نزدیک میانه کشیده شده است و رودخانه‌های زنجان رود در قسمت غرب، و خرمدره در جهت شرق آن جریان دارند. در ناحیه جنوب زنجان نیز دشت آبرفتی نسبتاً مسطح و وسیعی گسترده است که به ارتفاعات سلطانیه در شمال، و ارتفاعات قیدار در جنوب محدود می‌شود.

جدول ۸- طبقات ارتفاعی استان

طبقه ارتفاعی (متر)	مساحت (کیلومترمربع)	درصد از مساحت
۰-۱۰۰۰	۹۹۲۰۳/۶۲	۴/۴۸
۱۰۰۰-۱۴۰۰	۱۸۷۴۹۱/۷۹	۸/۴۶
۱۴۰۰-۱۸۰۰	۸۳۴۵۳۵/۷۹	۳۷/۶۶
۱۸۰۰-۲۲۰۰	۸۶۹۰۷۳/۵۷	۳۹/۲۲
۲۲۰۰-۲۶۰۰	۱۹۴۲۲۹/۵۸	۸/۷۷
۲۶۰۰-۳۰۰۰	۳۰۰۰۹/۵	۱/۴۵
۳۰۰۰-۳۳۰۰	۱۳۶۴/۵	۰/۰۶
جمع کل	۲۲۱۵۷۸۹	۱۰۰

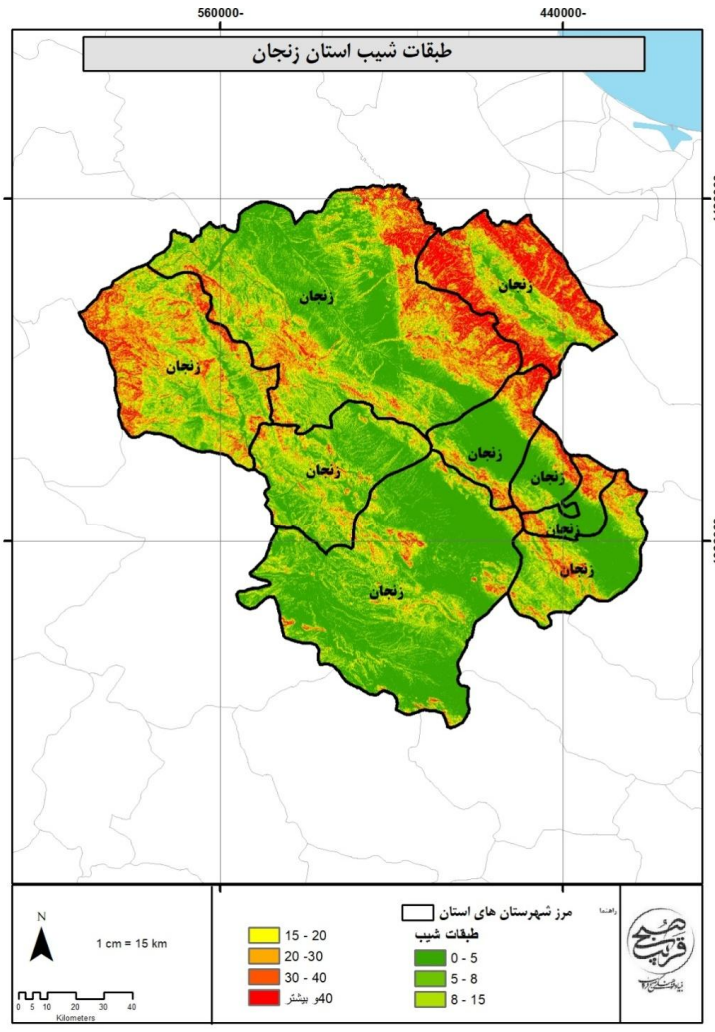

نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان زنجان

جدول ۹- طبقات شیب استان

طبقه شیب (درصد)	مساحت (کیلومترمربع)	درصد از مساحت
۰-۲	۶۸۵۹۵۳	۳۱
۲-۵	۴۷۹۱۱۴	۲۱/۵
۵-۸	۲۱۹۳۶۲	۱۰
۸-۱۲	۱۷۲۸۹۶	۷/۸
۱۲-۱۵	۹۲۸۰۹	۴/۱
۱۵-۳۰	۲۹۹۱۲۸	۱۳/۵
۳۰-۶۵	۲۵۲۳۵۷	۱۱/۳
بیشتر از ۶۵	۱۴۱۷۰	۰/۷
جمع کل	۲۲۱۵۷۸۹	۱۰۰

بررسی جدول طبقات شیب نشان می‌دهد، طبقه‌ی شیب ۰-۲ درصد، ۳۱ درصد سطح استان را پوشش می‌دهد که معادل ۶۸۵۹۵۳ هکتار است و بیشترین سطح استان را شامل می‌شود. در مرحله بعد طبقه شیب ۵-۲ درصد با مساحت ۴۷۹۱۱۴ هکتار ۲۱/۵ درصد سطح کل استان را پوشش می‌دهد. به‌عبارت‌دیگر ۵۲/۵ درصد از سطح استان دارای شیبی کمتر از ۵ درصد است. عمده این مناطق در اراضی حاشیه رودخانه‌ها و دشت‌های: زنجان، سلطانیه، سهرین، قیدار، زرین آباد واقع شده است. از سوی دیگر شیب پیش از ۶۵ درصد کمترین مساحت استان را در برمی‌گیرد. به‌طوری که حدود هفت درصد از سطح استان در این طبقه قرار می‌گیرد.

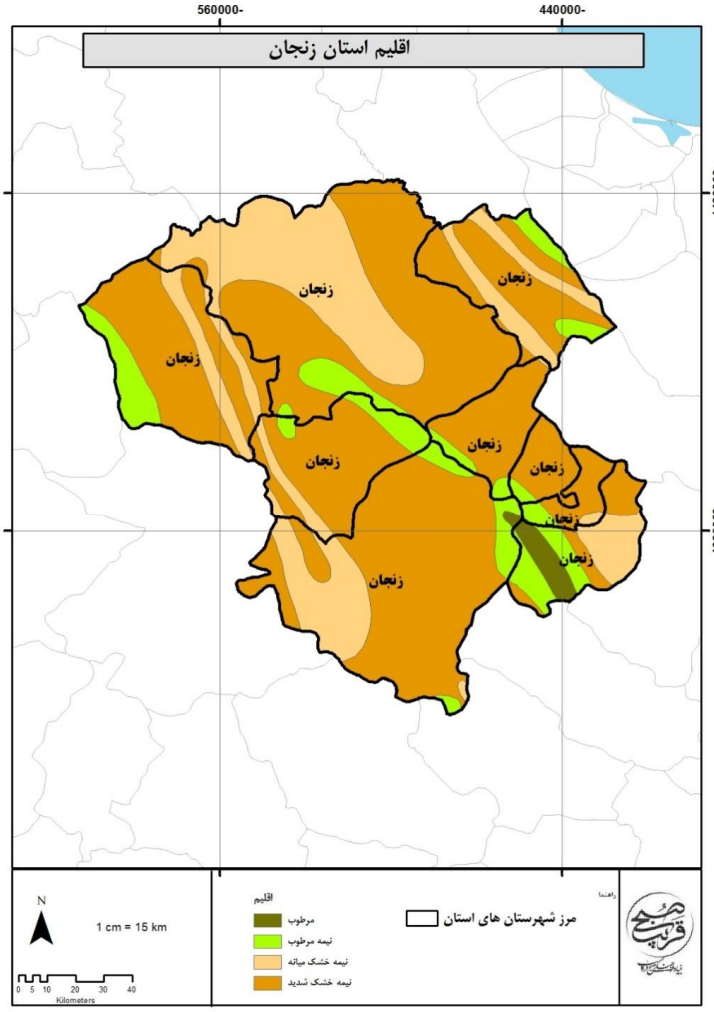
نقشه ۴- طبقات شیب استان زنجان

۳-۲-۲- آب و هوا و اقلیم

اوضاع جوی و شرایط اقلیمی استان برحسب پستی و بلندی‌ها سخت متغیر است. به‌طورکلی ارتفاعات استان دارای آب و هوای سرد کوهستانی، زمستان‌های پر برف و سرد و در تابستان معتدل و خشک می‌باشد. در این میان دره‌های قزل اوزن دارای آب و هوای معتدل تر بوده و دارای زمستان‌های معتدل و تابستان‌های به نسبتاً گرم است. جلگه‌های مابین ارتفاعات نظیر جلگه‌ی سجاس منطقه قشلاقات افشار و قسمت سفلای زنجان رود دارای آب و هوای معتدل‌تری هستند. در مجموع ۵ نوع اقلیم متفاوت در سطح استان قابل‌تشخیص است. به جزء منطقه طارم که دارای اقلیم خشک و معتدل است، سایر مناطق اقلیمی سرد با فراسرد دارد. این استان تحت تأثیر جریان‌های شمال‌شرقی غالب در تابستان و بادهای باران‌زای غربی در زمستان قرار دارد. این جریانات تحت تأثیر ناهمواری‌ها و شرایط محلی تغییر و تبدیل می‌یابد. ارتفاعات، مهم‌ترین عامل در تفاوت میزان بارندگی در سطح استان است و این استان از نظر طبقه‌بندی اقلیمی و از نظر بارندگی جزء مناطق خشک و نیمه‌خشک محسوب می‌شود. متوسط بارندگی در مناطق مختلف استان ۲۰۰-۴۰۰ میلی‌متر است. در ارتفاعات، آب و هوای سرد و کوهستانی، زمستان‌های پربرف و سرد و تابستان معتدل و خشک حکم‌فرماست و در دشت‌های مابین ارتفاعات آب و هوای معتدل‌تری وجود دارد. در مناطق مرکزی و جنوبی استان ساعت‌های آفتابی بالاست و این امر فرصتی مناسب برای استفاده از انرژی خورشیدی و سرمایه‌گذاری در این زمینه را فراهم می‌کند. برخلاف وضع کنونی که قسمت عمده‌ی اراضی زیر کشت استان دیم می‌باشد، شرایط اقلیمی استان و رژیم بارش و نوسانات موجود از نظر بارندگی چندان مناسب برای زراعت دیم نیست.

جدول ۱۰- طبقه‌بندی اقلیمی استان

ردیف	شهر	اقلیم
۱	زنجان	نیمه‌خشک فراسرد
۲	خرمدره	نیمه‌خشک سرد
۳	خدابنده	مدیترانه‌ای سرد
۴	باروت آغاجی	نیمه‌خشک فراسرد
۵	فیله خاص	خشک و سرد
۶	خیرآباد	نیمه‌خشک فراسرد
۷	ایجرود	نیمه‌خشک فراسرد
۸	طارم	خشک معتدل
۹	ماهنشان	خشک و سرد

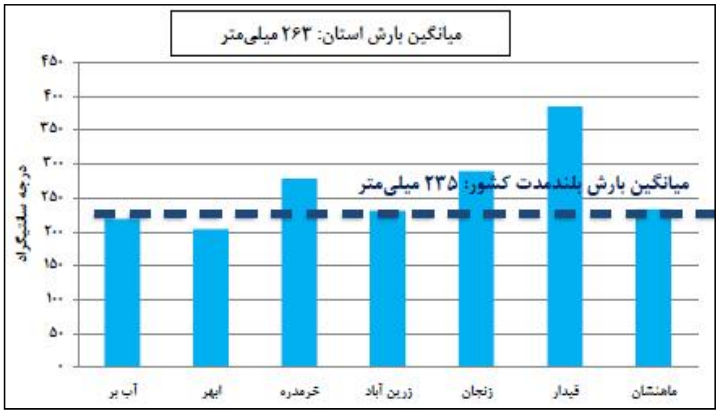

نقشه ۵- اقلیم استان زنجان

۳-۲-۲-۱- بارش

عمده‌ترین منبع رطوبتی شناخته‌شده برای ایران و استان زنجان دریای مدیترانه است . اغلب بارش استان متأثر از این هوای مرطوب است و بیشترین اثر آن در فصول زمستان و پاییز است. توپوگرافی و ناهمواری نقش عمده‌ای در پراکندگی بارش در سطح منطقه دارد. هوای مرطوب مدیترانه و دریای خزر هنگام صعود از دامنه کوهستان‌های منطقه به اشباع رسیده و در دامنه‌های رو به باد و قله‌ها، مقداری از رطوبت خود را تخلیه می‌کنند . بارش‌ها در استان، به‌ویژه در مناطق کوهستانی در فصول زمستان و پاییز اغلب به‌صورت برف (که منبع اصلی

تغذیه رودخانه‌هاست) می‌باشد. بنابراین رودخانه‌های استان دارای رژیم برفی و بیشترین آن‌ها در فروردین و اسفند می‌باشد. متوسط بارندگی سالیانه‌ی استان زنجان در مناطق مختلف بین ۲۰۰ تا ۳۰۰ میلی‌متر است. از نظر توزیع فصلی به ترتیب فصل‌های بهار، زمستان، پاییز و تابستان بیشترین سهم را از بارندگی سالیانه دارند. مهم‌ترین عامل در تفاوت میزان بارندگی نقاط مختلف استان، ارتفاع می‌باشد. بیشترین بارندگی سالیانه در مناطق خدابنده و باروت آغاجی است که با توجه به ارتفاع نسبی این مناطق قابل‌انتظار است. کمترین بارندگی سالیانه هم در فیله خاصه، ماهنشان، بخش‌های ایجرود پایین، قشلاقات افشار و مناطق کم ارتفاع طارم می‌باشد. البته گردنه‌های موجود در مسیر زنجان به طارم و به‌خصوص بادامستان و خانچایی جزء پر باران‌ترین مناطق استان، محسوب می‌گردند.

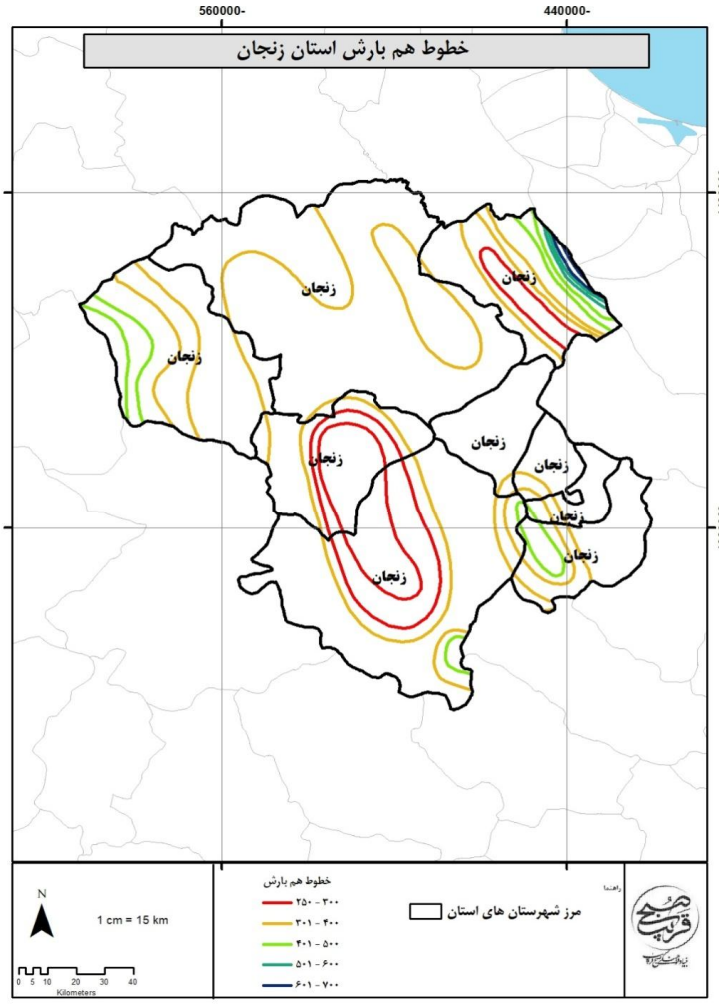

نمودار ۱- میزان بارش سالیانه استان به تفکیک ایستگاه‌های هواشناسی

حداکثر بارندگی اتفاق افتاده در طی ۲۴ ساعت در نقاط مختلف استان بین ۴۰ تا ۷۰ میلی‌متر بوده است. حداکثر بارندگی روزانه به‌صورت رگباری و در فصل بهار اتفاق می‌افتد. به‌طورکلی از لحاظ طبقه‌بندی‌های اغلب نقاط استان از لحاظ بارندگی جزء مناطق خشک به‌حساب می‌آیند.

جدول ۱۱- میانگین بارش بلندمدت سالانه ایستگاه‌های هواشناسی استان

ردیف	ایستگاه	میانگین بارندگی(میلی‌متر)
۱	زنجان	۲۹۶
۲	خرمدره	۳۰۳/۳
۳	آب‌بر	۲۵۰
۴	گرماب	۲۷۲/۸
۵	سلطانیه	۲۵۹/۳
میانگین استانی		۲۷۶/۲۸

نقشه ۶- خطوط هم‌بارش استان زنجان

۳-۲-۲-۲- دما

مقداری از انرژی تابشی خورشید توسط عوارض مختلف زمین جذب می‌گردد، این انرژی تبدیل به انرژی حرارتی می‌شود. مناطق مختلف از لحاظ جذب انرژی خورشیدی دارای تفاوت‌های اساسی می‌باشند. انرژی دریافت شده به‌صورت دما یا درجه حرارت جلوه می‌کند. اصلی‌ترین عامل در ایجاد دما، انرژی حاصل از تابش کوتاه خورشیدی در سطح زمین است. به‌طورکلی میانگین دما در استان بین ۹/۴ درجه سانتی گراد در باروت آغاجی از بخش معجزات شهرستان زنجان و ۱۷/۵ درجه سانتی‌گراد در شهرستان آبیر، متغیر است. همچنین

سردترین نقاط استان در بخش‌های معجزات، گوزل درد، سلطانیه، و قسمت‌های شمالی سجاسرود، قسمت‌هایی از سنبل آباد و صائین قلعه می‌باشد.

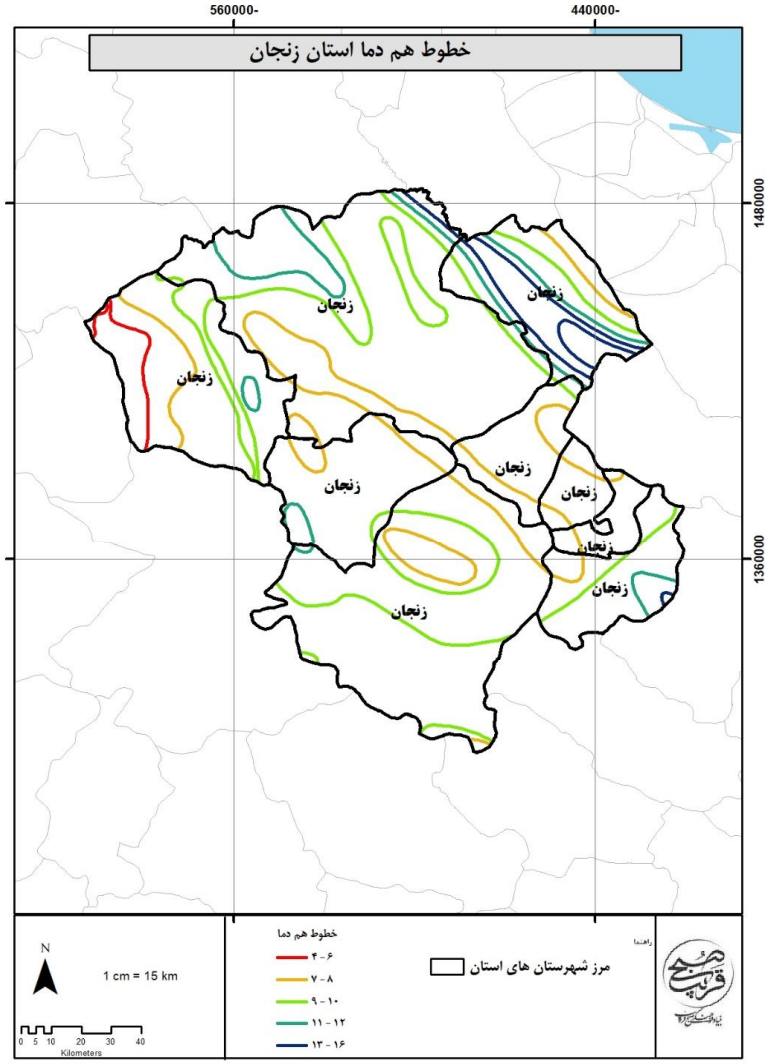
حداکثر دمای ثبت‌شده در شهر زنجان در طول دوره‌ی آماری ۴۰ درجه سانتی‌گراد می‌باشد. حداکثر دمای ثبت‌شده در کل استان مربوط به آب‌بر و به میزان۴۸/۵ درجه سانتی گراد است.کمترین دمای اتفاق افتاده در شهر زنجان، ۲۸/۶- می‌باشد این در حالی است که کمترین دمای اتفاق افتاده در کل استان در خیرآباد و به میزان۳۶/۴- می‌باشد.

جدول ۱۲- میانگین سالانه دما در ایستگاه‌های همدیدی استان در بلندمدت

ردیف	ایستگاه	رطوبت نسبی(درصد)
۱	زنجان	۱۱/۲
۲	ابهر	۱۱/۹
۳	خرمدره	۱۲/۴
۴	خدابنده	۱۱/۲
۵	ماهنشان	۱۴/۷
۶	آب‌بر	۱۷/۵
۷	گرماب	۱۲/۴
۸	باروت آغاجاری	۹/۴
میانگین استانی		۱۲/۶

نمودار ۲- میانگین بلندمدت دما در استان

نقشه ۷- خطوط هم دما استان زنجان

۳-۲-۲-۳- رطوبت

مرطوب‌ترین محدوده‌ی استان، منطقه‌ی آب‌بر با (۶۳ درصد) می‌باشد که با توجه به‌قرار گرفتن شهر آب‌بر در محدوده‌ی رودخانه قزل اوزن، متأثر بودن از توده‌ی هوای مرطوب دریای خزر و ارتفاع کم آن قابل توجیه است. منطقه‌ی گرماب با رطوبت نسبی سالیانه ۴۵ درصد، خشک‌ترین منطقه استان است. متوسط رطوبت نسبی سالیانه زنجان، خدابنده و خرمدره به ترتیب ۵۳، ۵۲ و ۴۷ درصد می‌باشد.

بیشترین متوسط رطوبت نسبی ماهیانه مرطوب‌ترین ماه در شهر زنجان دی ماه ۶۹، خرمدره دی ماه ۶۶ و خدابنده بهمن‌ماه ۶۹ درصد، بوده است. کمترین متوسط رطوبت نسبی ماهیانه و یا به عبارتی خشک‌ترین ماه به شهرهای زنجان، خرمدره و خدابنده به ترتیب ۴۰، ۴۰ و ۲۶درصد در شهریورماه، اتفاق افتاده است. بیش‌ترین متوسط رطوبت نسبی استان در مناطق طارم و قسمتی از بخش‌های ایجرود پایین و کلابر و کمترین رطوبت نسبی در بخش بزینه رود و قسمتی از زرینه رود، دیده می‌شود.

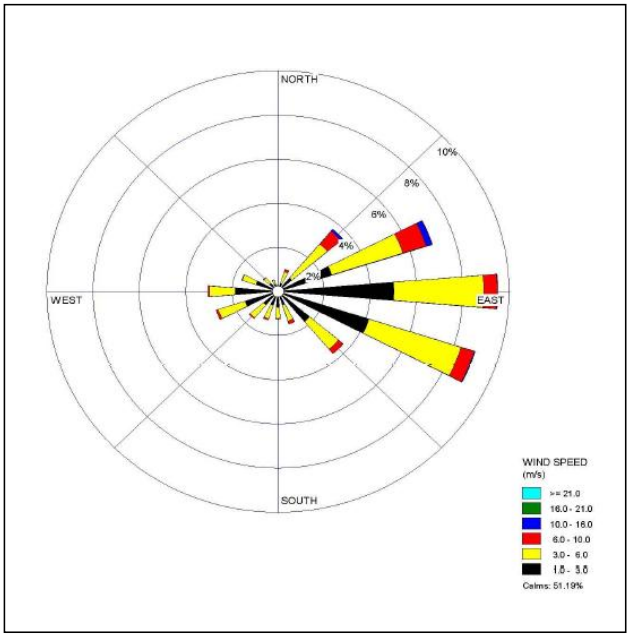
۳-۲-۲-۴- جریان وزش بادها

علی‌رغم این که باد غالب زنجان در اکثر ماه‌های سال شرقی بوده و سرعت متوسط آن ۳ متربرثانیه می‌باشد. شدیدترین بادها معمولاً غربی و جنوب‌غربی است. در منطقه‌ی خرمدره سمت باد غالب شمال‌غربی و سرعت متوسط آن ۳ متربرثانیه می‌باشد.

شدیدترین باد ثبت‌شده در استان با سرعت ۲۸ متربرثانیه و در شهر زنجان و از سمت جنوب غربی بوده است. شدیدترین باد در خرمدره ۲۰ متربرثانیه و شمالی، خدابنده ۱۹ متربرثانیه و جنوب غربی، آب‌بر ۲۵ متربرثانیه و شرقی و ماهنشان ۲۲ متربرثانیه و جنوب غربی، ثبت شده است. در منطقه‌ی خدابنده سمت باد غالب جنوب غربی تا جنوب شرقی و سرعت متوسط آن ۵ متربرثانیه می‌باشد و حداکثر سرعت باد ثبت‌شده از سمت جنوب غربی و با سرعت ۱۹ متر بر ثانیه بوده است. به‌طورکلی دو باد معروف محلی در استان وجود دارد:

باد مه: جهت باد مه در منطقه، از شمال به جنوب می‌باشد و رطوبت دریای خزر را به این نواحی منتقل نموده و موجب برودت (سرما) و کاسته شدن درجه حرارت می‌گردد.

باد شره: باد شره از جنوب غربی به شمال شرقی حرکت کرده و رطوبت حاصل از تبخیر دریای مدیترانه را در منطقه سرازیر می‌کند. این باد در خردادماه با از دست دادن رطوبت خود، موجب خشکی هوا در این منطقه می‌شود که گاهی اوقات به کشاورزی خساراتی وارد می‌کند.

شکل ۱- گلباد ایستگاه هواشناسی زنجان

۳-۲-۲-۵- تبخیر

مقدار تبخیر سالانه در شهر زنجان ۱۶۱۲ میلی‌متر می‌باشد. بیش‌ترین تبخیر در خدابنده و ۲۰۴۱ میلی‌متر در سال و کمترین تبخیر در آب‌یر و به میزان ۱۳۰۰ میلی‌متر در سال، ثبت شده است. مطابق با خطوط هم مقدار سالیانه‌ی تبخیر مناطق اطراف شهرستان خدابنده و به سمت جنوب و جنوب غربی استان از تبخیر بالایی در سال، برخوردار هستند. با توجه به دارا بودن بالاترین ساعت آفتابی و متوسط سرعت باد زیاد قابل توجیه هست. همچنین بخش کوچکی از استان که مجاور شهرستان منجیل قرار دارد نیز با تبخیر بالا در طول سال، مواجه می‌باشد. کمترین تبخیر مربوط به منطقه‌ی طارم و به سمت آب‌بر و در شمال آن منطقه می‌باشد. مناطق زنجان و ماهنشان از وضعیت مشابه و بینابینی نسبت به دو نقطه‌ی حداکثر و حداقل، قرار دارند.

۳-۲-۲-۶- ساعات آفتابی

شهر زنجان به‌طور میانگین در سال ۲۹۸۲ ساعت آفتابی را سپری می‌کند. در بین ایستگاه‌های موجود در استان خدابنده با ۳۰۵۵ ساعت و آب‌بر با ۲۸۱۵ ساعت، به ترتیب رکورددار بیشترین و کمترین ساعات آفتابی هستند.

مناطق با ساعات آفتابی بیشتر دارای تبخیر بیشتری نیز می‌باشند. همچنین هرچه از شمال و همچنین غرب استان به سمت جنوب و جنوب شرقی پیش برویم، ساعات آفتابی بیشتری را مشاهده خواهیم کرد.

۳-۲-۳- منابع آب

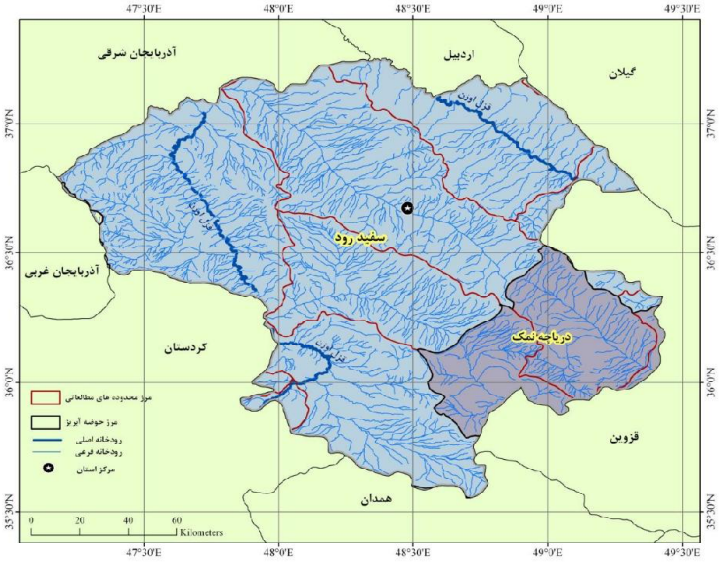
محدوده‌های مطالعاتی تحت عمل شرکت آب منطقه‌ای زنجان، شامل قسمتی از محدوده‌های مطالعاتی زیر حوضه‌های آبریز دریای خزر و حوضه‌ی آبریز درجه ۲ سفیدرود بزرگ و حوضه آبریز فلات مرکزی و حوضه‌ی آبریز درجه ۲ دریاچه‌ی نمک می‌باشد. لازم به ذکر است قسمت عمده‌ی این استان از نظر تقسیمات حوضه‌ای در حوضه آبریز سفیدرود بزرگ، واقع شده است.

حوضه آبریز رود قزل اوزن از زیر حوضه‌های آبریز سفیدرود بزرگ و درجه ۳ می‌باشد که با ۱۱ محدوده مطالعاتی جزء حوضه آبریز دریای خزر بوده و شرکت آب منطقه‌ای زنجان از کل محدوده‌های مطالعاتی زیر حوضه آبریز قزل اوزن (قسمتی از سفیدرود بزرگ)، مدیریت محدوده‌های مطالعاتی زنجان، السجاس، طارم – خلخال (قسمت واقع در استان)، ماهنشان – انگوران و گل تپه –زرین آباد را برعهده دارد.

حوضه آبریز دریاچه‌ی نمک، با ۳۶ محدوده مطالعاتی جزء حوضه آبریز فلات مرکزی می‌باشد. از کل محدوده‌های مطالعاتی زیر حوضه آبریز دریاچه نمک تنها مدیریت دو محدوده مطالعاتی ابهررود و خرارود، بر عهده شرکت آب منطقه‌ای زنجان می‌باشد.

جدول ۱۳- مشخصات محدوده‌های مطالعاتی حوضه‌ی آبریز قزل اوزن

محدوده مطالعاتی	حوضه آبریز اصلی	مساحت کل (کیلومترمربع)	مساحت دشت (کیلومترمربع)	حجم ذخیره (میلیون مترمکعب)	موقعیت در استان
زنجان	سفیدرود بزرگ	۴۷۰۵	۱۶۶۷	۱۸۰۶	واقع در استان
سجاس	سفیدرود بزرگ	۲۴۹۴	۱۲۹۸	۵۹۴	واقع در استان
طارم–خلخال	سفیدرود بزرگ	۸۶۰۱	۱۲۰	۹۴/۵	مشترک با استان گیلان
ماهنشان–انگوران	سفیدرود بزرگ	۶۳۱۶/۳	۹۹۶	۴۷۲/۵	قسمتی در آذربایجان غربی
گل‌تپه- زرین‌آباد	سفیدرود بزرگ	۵۱۲۰	۱۶۵۰	۱۴۰۴	قسمتی در کردستان
ابهر رود	حوضه آبریز فلات مرکزی	۱۹۶۰	۱۹۶۰	۲۴۰۵	واقع در استان
قیدار	حوضه آبریز فلات مرکزی	۲۴۶۰	۲۴۶۰	۱۴۶۱	مشترک با استان قزوین

نقشه ۸- حوضه‌های آبریز و موقعیت رودخانه‌های اصلی استان زنجان

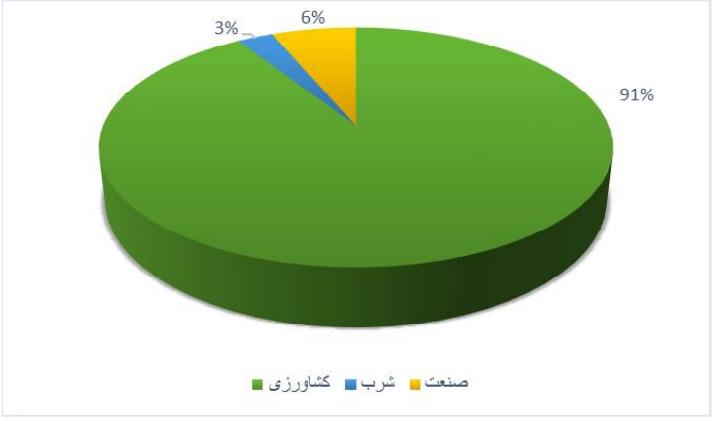
نمودار ۳- وضعیت منابع آب تجدیدشونده استان زنجان

منابع تخلیه کننده آب زیرزمینی شامل چشمه، قنوات و چاه‌ها می‌باشند. با توجه به سازندهای زمین‌شناسی، پراکنش و نوع این منابع در نقاط مختلف متفاوت است، چشمه‌ها عمد تا در مناطق کوهستانی گسترش داشته و قنوات و چاه‌ها عمد تا در آبرفت‌ها حفر گردیده‌اند، چشمه‌ها عمدتاً تخلیه کننده‌های طبیعی آب زیرزمینی بوده و قنوات و چاه‌ها عوامل مصنوعی تخلیه کننده‌های آب زیرزمینی می‌باشند که توسط انسان ایجادشده‌اند.

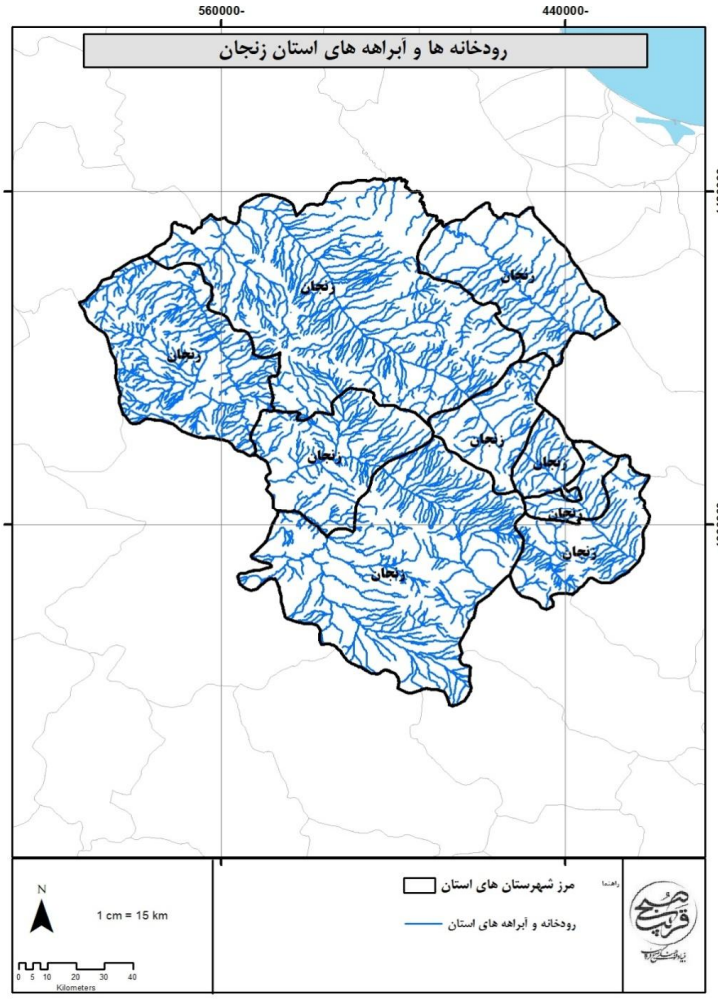
قنوات به‌عنوان قدیمی‌ترین سازه‌های مصنوعی ایجادشده برای استحصال آب زیرزمینی در استان به شمار می‌آیند که در نقاط مختلف به‌خصوص در دشت‌های مختلف استان نظیر: دشت زنجان، دشت ابهر و سجاس توسعه زیادی دارند چاه‌های عمیق و نیمه عمیق از روش‌های نوین استحصال آب زیرزمینی می‌باشد که در قرن حاضر متداول گشته و شاید اولین چاه عمیق مجهز به موتور پمپ در استان کمتر از ۵۰ سال قدمت دارد با توجه به روند گسترش حفر چاه عمیق و نیمه عمیق در دهه‌های اخیر بهره‌برداری از طریق پمپاژ آب از چاه‌ها روش غالب استحصال آب زیرزمینی گشته و به علت ایجاد آفت آب زیرزمینی و تغییرات اقلیمی سایر روش‌های استحصال آب زیرزمینی بسیار محدود شده است به‌طوری که اکثر قنوات خشک و مخروب شده یا آب‌دهی آن‌ها به‌شدت نقصان یافته و چشمه‌های آبرفتی و زهکشی‌های طبیعی نیز با چنین حالتی مواجه شده‌اند. در حال حاضر تعداد و میزان تخلیه منابع آب زیرزمینی به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۱۴- منابع آب زیرزمینی موجود

نوع منبع		تعداد	تخلیه(میلیون مترمکعب)
چاه	عمیق	۱۰۴۲	۵۷۵۵
	نیمه عمیق	۹۶۹۹	۲۹۲
قنات		۷۹۰	۳۰
چشمه		۱۴۶۱	۷۰
جمع		۱۲۹۹۲	۶۱۴۷

نمودار ۴- مصرف آب‌های زیرزمینی در بخش‌های مختلف

نقشه ۹- رودخانه‌ها و آبراهه‌های استان زنجان

۳-۲-۴- پایداری منابع آب

استان زنجان در حوزه آبریز اصلی دریای مازندران - فلات مرکزی - ارومیه قرار دارد و حجم کل منابع آب تجدیدشونده برابر با ۱۷۶۹ میلیون مترمکعب در سال است که از این مقدار ۵۲۹ میلیون مترمکعب مربوط به آب‌های زیرزمینی و ۱۲۴۰ میلیون مترمکعب برای آب‌های سطحی است.

جدول ۱۵- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان زنجان

مشخصات جغرافیایی و اقلیمی			
عنوان	**واحد**	**مقدار**	
نوع اقلیم	-	نیمه‌خشک	
مساحت	کیلومترمربع	۲۱۷۳۰	
جمعیت	نفر		
تعداد و نام حوضه‌های آبریز اصلی (درجه۱)	حوضه	۳	دریای مازندران - فلات مرکزی - ارومیه
تعداد و نام حوضه‌های آبریز فرعی (درجه۲)	حوضه	۴	تالش - مرداب انزلی، سفیدرود بزرگ ، دریاچه نمک، دریاچه ارومیه
میانگین سالانه نزولات جوی	میلی‌متر	۳۱۷	
متوسط سالانه حجم نزولات جوی	میلیون مترمکعب	۶۹۱۵	
حجم کل منابع آب تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۱۷۶۹	
منابع آب سطحی			
عنوان	**واحد**	**مقدار**	
حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۱۲۴۰	
تعداد رودخانه‌های مهم	رودخانه	۱۰	
تعداد رودخانه‌های مرزی	رودخانه	-	
حجم سالانه آب رودخانه‌های مرزی	میلیون مترمکعب	-	
حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان، یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)	میلیون مترمکعب	۱۶۵۱	
حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان	میلیون مترمکعب	۹۰۰	
منابع آب زیرزمینی			
عنوان	**واحد**	**مقدار**	
حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۵۲۹	
تعداد چاه‌ها	حلقه	۱۶۸۱۴	
حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها	میلیون مترمکعب	۹۳۶	
تعداد چشمه‌ها	دهنه	۵۸۹۴	
حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها	میلیون مترمکعب	۱۵۱	
تعداد قنوات	رشته	۷۳۹	
حجم سالانه تخلیه از قنوات	میلیون مترمکعب	۴۱	
میزان کل برداشت و مصارف			
عنوان	**واحد**	**مقدار**	
میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۱۰۱۶/۴	
اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۱۴۳	
میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان	میلیون مترمکعب	۷/۴۸۹	
حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)	میلیون مترمکعب	۱۵۰۶	
مصارف سالانه کشاورزی	میلیون مترمکعب	۱۳۵۴	
مصارف سالانه شرب	میلیون مترمکعب	۷/۱۰۵	
مصارف سالانه صنعت	میلیون مترمکعب	۴/۴۶	

شاخص فالکن مارک

فالکن مارک دانشمند سوئدی در مطالعات خود بحران آب را بر اساس مقدار سرانه منابع آب تجدید پذیر سالانه هر کشور تعریف کرده است. فالکن مارک میزان سرانه آب ۱۷۰۰ مترمکعب در سال را به‌عنوان شاخص کمبود معرفی کرده است. بر این اساس کشورهایی که دارای سرانه منابع آب سالانه تجدید پذیر بیش از ۱۷۰۰ مترمکعب هستند، مشکل بحران آب ندارند و کشورهایی که دارای سرانه منابع آب تجدید پذیر بین ۱۰۰۰ تا ۱۷۰۰ مترمکعب هستند جزو کشورهای با تنش آبی محسوب می‌شوند و کشورهایی که دارای سرانه آب تجدید پذیر کمتر از ۱۰۰۰ مترمکعب در سال هستند جزو کشورهای با کمبود آب هستند و سرانه آب کمتر از ۵۰۰ مترمکعب در سال، فشار بسیار شدیدی به آن کشور تحمیل می‌کند. با توجه به جمعیت کشور، در حال حاضر سرانه آب تجدید پذیر ایران از مرز ۱۷۰۰ مترمکعب عبور کرده و کشور ما وارد دوره تنش آبی شده است. با توجه به تقسیم حجم آب تجدیدشونده استان زنجان بر جمعیت در سال 1398 (۱۰۵۷۴۶۱ نفر) عدد 1672 به دست آمد. ازاین‌رو استان زنجان محدوده تنش آبی قرار دارد.

جدول ۱۶- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان زنجان و ایران

تعیین وضعیت/دسته‌بندی	شاخص (سرانه/مترمکعب)	عدد شاخص برای ایران و استان زنجان
بدون تنش	بالاتر از ۱۷۰۰	-
تنش آبی	۱۷۰۰- ۱۰۰۰	ایران و زنجان
کم آبی	۱۰۰۰-۵۰۰	-
کم آبی مطلق	کمتر از ۵۰۰	-

شاخص سازمان ملل

بنیاد کمیسیون توسعه پایدار سازمان ملل میزان درصد برداشت از منابع آب تجدید پذیر در هر کشور را به‌عنوان شاخص اندازه‌گیری بحران آب معرفی کرده است. بر اساس شاخص مذکور هرگاه میزان برداشت آب یک کشور بیشتر از ۴۰ درصد کل منابع آب تجدید پذیر آن باشد این کشور با بحران شدید آب مواجه است و اگر این مقدار در حدفاصل ۲۰ تا ۴۰ درصد باشد بحران در وضعیت متوسط و چنانچه این شاخص بین ۱۰ تا ۲۰ درصد باشد بحران در حد متعادل و کمتر از ۱۰ درصد بدون بحران تلقی می‌شود. با توجه به اینکه در ایران هم‌اکنون ۷۰ درصد کل آب تجدید پذیر کشور مورداستفاده قرار می‌گیرد، ایران در وضعیت بحران شدید آبی قرار دارد.

جدول ۱۷- شاخص سازمان ملل برای بحران آب

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
کمتر از ۱۰ درصد	بدون بحران
بین ۱ تا ۲۰ درصد	بحران در حد متعادل
بین ۲۰ تا ۴۰ درصد	بحران در وضعیت متوسط
بیشتر از ۴۰ درصد	بحران شدید آب

حجم آب تجدیدشونده استان زنجان برابر با ۱۷۶۹ میلیون مترمکعب است و حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی) ۱۵۰۶ میلیون مترمکعب است. ازاین‌رو برداشت از منابع تجدید پذیر استان زنجان برابر با ۰/۸۵ درصد است. بنابراین طبق این شاخص استان در وضعیت بحران شدید قرار دارد. شایان‌ذکر است که حجم مصارف آب (زیرزمینی و سطحی) بیش از حجم آب تجدیدشونده است.

شاخص نسبت بحرانی

به‌منظور مقایسه سطح کم‌آبی در حوضه‌های آبریز متفاوت می‌توان از شاخص نسبت بحرانی استفاده کرد. آلکامو همکاران (۲۰۰۰) این شاخص را نسبت میزان آب برداشت‌شده برای استفاده‌های انسانی به‌کل منابع آب تجدید پذیر تعریف نموده‌اند. هرچه نسبت بحرانی عدد بزرگ‌تری باشد. فشار بیشتری بر منابع آب وارد می‌شود و به همان میزان هم کیفیت آب مصرف‌کنندگان پایین‌دست کاهش می‌یابد.

W= آب برداشت‌شده

WA= منابع آب در دسترس (منابع آبی تجدید پذیر)

جدول ۱۸- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
بدون تنش	۰/۱-۰
تنش آبی کم	۰/۲-۰/۱
تنش آبی متوسط	۰/۴-۰/۲
تنش آبی زیاد	۰/۸-۰/۴

محاسبه شاخص نسبت بحرانی برای منابع آب استان زنجان در سال ۱۳۹۸

کل منابع آبی استان (سطحی و زیرزمینی) CR=1506/1769=0/85 تنش آبی زیاد

منابع آب سطحی استان CR=489/1769=0/27 تنش آبی زیاد

منابع آب زیرزمینی استان CR=1016/1769=0/57 تنش آبی کم

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از شاخص‌های ارائه‌شده در این قسمت مشخص شد که استان زنجان در مرحله تنش آبی قرار دارد. شایان‌ذکر است که این استان در مرحله بحران آب قرار دارد چراکه با توجه به دو شاخص سازمان ملل و همچنین شاخص نسبت بحرانی این استان در محدوده بحران شدید آب قرار دارد. علاوه بر این استان به لحاظ شاخص فالکن در سطحی بالاتر از کشور قرار دارد اما در محدوده تنش آبی قرار دارد.

۳-۲-۵- کشاورزی استان

طبق نتایج این سرشماری، مساحت اراضی کشاورزی استان در آبان سال ۱۳۹۳، معادل ۸۱۶۸۳۰ هکتار شامل اراضی زیر کشت محصولات سالانه زراعی، آیش و باغ و قلمستان بوده است. مساحت "اراضی زراعی"۷۶۹۸۸۳ هکتار، "باغ و قلمستان" ۴۶۹۴۷ هکتار بوده است. سطح کاشت و مقدار تولید محصولات عمده کشاورزی طی سال زراعی۹۸-۱۳۹۷ بر اساس نتایج سرشماری عمومی کشاورزی ۱۳۹۸ به شرح زیر است:

جدول ۱۹- تعداد بهره‌برداری و مساحت زیر کشت دارای اراضی زراعی۱۳۹۷

نوع بهره‌برداری	بهره‌برداری	مساحت(هکتار)
کشت	۴۸۳۹۴	۵۲۲۵۳۲
آیش	۳۳۴۸۲	۳۳۴۴۱۵
کل	۴۹۵۸۰	۸۵۶۹۴۶

جدول ۲۰- توزیع سطح برداشت و میزان تولید محصولات زراعی استان

سطح برداشت	مساحت(هکتار)	میزان تولید (تن)
آبی	۱۰۹۱۴۱	۱۷۷۲۸۰۷
دیم	۳۳۰۶۴۳	۳۸۵۵۴۷
کل	۴۳۹۷۸۴	۲۱۵۸۳۵۴

استان زنجان در سال زراعی ۹۸-۱۳۹۷ رتبه ۱۳ کشوری در سطح برداشت محصولات زراعی و رتبه ۱۶ میزان تولید محصولات زراعی را به خود اختصاص داده است.

جدول ۲۱- محصولات عمده کشاورزی استان

محصول		سطح کشت(هکتار)	تولید(تن)
غلات	گندم	۳۰۳۰۰۰	۴۳۳۱۴۹
	جو	۳۱۰۰۰	۶۳۰۰۰
	شلتوک	۲۸۵۰	۱۱۴۰۰
حبوبات	نخود	۷۶۱۵	۳۱۷۵
	انواع لوبیا	۱۲۱۰۵	۳۴۵۱۱
	عدس	۱۱۷۵۳	۴۵۶۸
	سایر حبوبات	۱۶۰۰	۵۲۸۰
محصولات جالیزی	خربزه و طالبی	۲۳۳۸	۷۸۴۹۰
	هندوانه	۱۷۸۵	۱۱۰۶۷۰
	خیار	۷۷۲	۳۳۴۲۷
	سایر محصولات جالیزی	۷۳	۲۴۰۰
سبزیجات	سیب‌زمینی	۷۷۰۰	۳۰۴۴۶۴
	پیاز	۳۴۱۰	۱۸۵۳۰۰
	گوجه‌فرنگی	۷۶۹۵	۴۳۰۹۲۰
	سایر سبزیجات	۳۴۱۶	۱۱۶۶۷۹
نباتات علوفه‌ای	یونجه	۳۷۶۸۲	۲۷۶۹۸۳
	سایر نباتات علوفه‌ای	۳۴۸۲	۹۶۵۱۰

۳-۲-۶- پوشش گیاهی و جانوری

استان زنجان با آب و هوایی کوهستانی، معتدل، خشک و بیابانی میزبان گونه‌های گیاهی مختلف در سطح کشور است. مناطق شمالی استان به علت هم جواری با استان گیلان دارای جنگل‌های انبوهی است و پوشش گیاهی این منطقه با سایر نقاط استان متفاوت می‌باشد. این منطقه که عمدتاً شامل شهرستان طارم علیا می‌شود، دارای جنگل‌هایی از نوع سرو کوهی و بلوط می‌باشد که ۵۹ درصد از جنگل‌های کل استان را شامل می‌شود. در زمین جنگل‌های مصنوعی نیز کشت صنوبر در سطح وسیعی در اطراف زنجان و روستاهای دارای ذخایر و منابع آبی مناسب صورت پذیرفته است. از انواع درختان جنگلی استان می‌توان به ارس، بلوط، بادام، پسته، گردوی جنگلی، اقاقیا، زیتون، سیب جنگلی و درختچه‌هایی از قبیل زالزالک وحشی، تمشک و زرشک اشاره کرد. ۳۷ ٪ درصد از کل اراضی زراعی استان را مراتع تشکیل می‌دهند. مراتع استان با گونه‌های مختلف گیاهی

در شهرستان‌های ابهر، خدابنده، طارم علیا، ماهنشان و بخش انگوران سطح قابل‌توجهی را به خود اختصاص داده‌اند.

مراتع استان به دو بخش مراتع ییلاقی و مراتع قشلاقی تقسیم می‌گردند. مهم رین مراتع ییلاقی در ارتفاعات شهرستان‌های طارم علیا، ماهنشان و بخش انگوران و عمده‌ترین مراتع قشلاقی در شهرستان‌های ابهر، خدابنده، خرمدره و حاشیه رودخانه قزل اوزن در شهرستان‌های ماهنشان و طارم علیا واقع‌شده‌اند. منطقه چمن سلطانیه دارای یکی از مهم‌ترین مرتع‌های استان زنجان است.

از مهم‌ترین گونه‌های گیاهی استان می‌توان به جوامع گیاهی همچون کن، بوته و انواع درختچه‌ها، گندمیان و شبه گندمیان، بالشتکی‌ها، فوربها و پهن برگ‌ها و شبه گرامینه‌ها اشاره کرد. علاوه بر این حدود ۳۰۰ گونه گیاهی نیز در منطقه حفاظت‌شده انگوران شناسایی‌شده‌اند.

جدول ۲۲- مساحت پارک‌های جنگلی طبیعی، فضاهای سبز و ذخیره‌گاه‌های جنگلی استان در پایان سال۹۸

پوشش گیاهی	مساحت(هکتار)
پارک‌های جنگلی طبیعی	۱۲۰۶
فضاهای سبز	۱۳۶
ذخیره گاه‌های جنگلی	۲۹۵۴
جمع کل عرصه‌های جنگلی	۷۳

جدول ۲۳-مساحت جنگل‌ها، مراتع و پدیده‌های بیابانی تا سال۱۳۹۸

شرح		مساحت(هکتار)	
جنگل		۷۳۱۳۸	
مرتع	خوب (پرتراکم)	۳۸۰۲۸۲	۱۲۷۶۹۰۰
	متوسط(نیمه متراکم)	۴۲۶۶۸۰	
	فقیر(تراکم کم)	۴۶۹۹۳۸	
بیابان		۰	

استان زنجان به لحاظ موقعیت جغرافیای در شمال غرب ایران واقع شده است و این امر با توجه به تشابه شرایط بوم ساختی آن با سایر سرزمین‌های واقع در این ناحیه از ایران سبب شده است که استان زنجان از الگویی کلی که شکل دنده زون شمال غرب کشور است، تبعیت کند. اگرچه برخی از گونه‌های جانوری حاضر در شمال

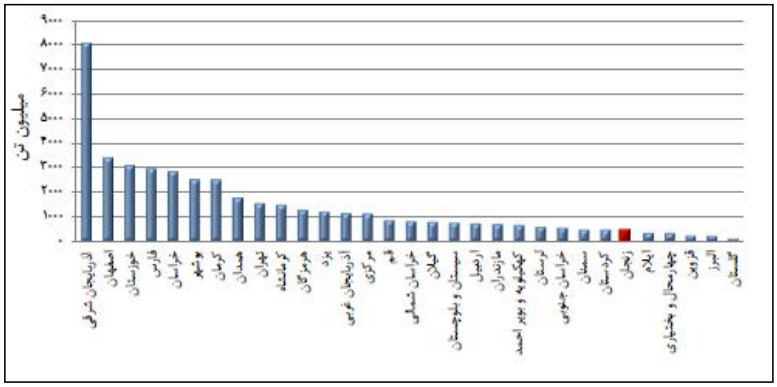
غرب ایران به نحوی اختصاصی در محدوده‌های باریکی پراکنش یافته‌اند، لیکن حضور و یا دست کم احتمال حضور اغلب گونه‌های جانوری در این ناحیه از ایران، دربرگیرنده غالب سرزمین‌های واقع در این ناحیه و از جمله استان زنجان است.

در شمال استان و ارتفاعات البرز و در شهرستان طارم علیا و ارتفاعات زاگرس در جنوب غربی ناحیه در شهرستان ماهنشان با برخورداری از بارندگی مناسب تنوعی از گیاهان مرتعی به چشم می‌خورد و همچنین در این مناطق پستانداران و پرندگانی چون، قوچ، میش، بژ، خرس، خو که پلنگ سیاه گوش، گربه وحشی، کفتار، خرگوش، روباه، سمور، گورکن، کیک، کبک چیل، تیهو و انواع بازهای شکاری وجود دارد که اهمیت ویژه‌ای را به این اکوسیستم‌های داده است.

علاوه بر اکوسیستم‌های مذکور که به‌عنوان اکوسیستم‌های ارتفاعات مرتفع و کوهپایه‌ها شناخته می‌شوند، اکوسیستم سار مساقلو از جمله این اکوسیستم‌ها، در زنجان به شمار می‌روند. این اکوسیستم‌ها به دلیل پراکندگی و میزان بارندگی کم و بافت نوع خاک، دارای سیمای استپی با گیاهان شور و قشلاقی می‌باشد. این‌ها یکی از بهترین زیستگاه‌های آهوی ایران بوده و دشت سهرین واقع در شمال و شمال غرب زنجان با دارا بودن بالغ بر ۱۸۲۰ رأس آهو یکی از زیستگاه‌های مهم و باارزش آهوی شمال غرب کشور محسوب می‌گردد.

۳-۲-۷- وضعیت کانسارهای معدنی

بر اساس آمار وزارت صنعت- معدن- تجارت، استان زنجان با دارا بودن مجموع ذخیره (قطعی و احتمالی) معادل ۴۱۴ میلیون تن از لحاظ میزان ذخایر معدنی رتبه بیست و ششم کشور را به خود اختصاص داده است. سهم گروه‌های معدنی از کل ذخیره مواد معدنی استان به‌صورت مصالح ساختمانی ۴۵ درصد (برابر ۱۸۷/۷ میلیون تن)، سنگ‌های تزئینی و نما ۱۱ درصد (برابر ۴۴ میلیون تن) مواد غیرفلزی ۳۵ درصد (برابر ۱۴۲/۶ میلیون تن) و مواد فلزی ۹ درصد (برابر ۳۹ میلیون تن) می‌باشد.

نمودار ۵- میزان ذخایر مواد معدنی استان‌ها

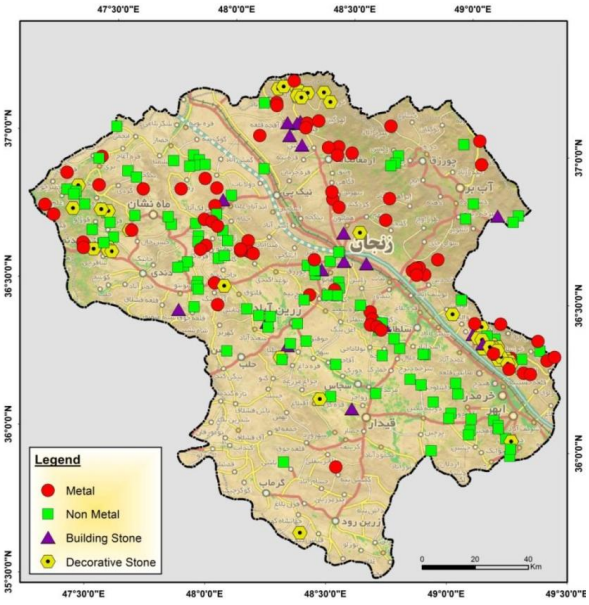
نمودار ۶- درصد ذخایر انواع مواد معدنی در استان زنجان

در استان زنجان بالغ بر ۱۷۳ اندیس معانی شناسایی و مورد اکتشاف قرارگرفته که نوع و میزان ذخیره‌ی قطعی و احتمالی آن بالغ بر ۴۲۷۳۰۶۵۳۳ تن برآورد و تأیید شده است.

تنوع مواد معدنی ۲۷ فقره می‌باشد که این تنوع در شهرستان طارم کمترین و در حد ۳ نوع ماده معدنی و در شهرستان ماهنشان بیشترین و در ۲۳ نوع می‌باشد. انواع ماده معدنی موجود استان به ترتیب اهمیت شامل: سرب و روی، سیلیس، پراسیت، پتاس، گرانیت، فلدسپات، خاک‌های صنعتی کائولن، آلومیت، مس، نمک، گچ، منگنز، منیزیت، پرلیت، دولومیت سنگ چینی، تالک، آنتی موئن، تراورتن، مرمریت سنگ چینی آهک و سنگ لاشه می‌باشند.

جدول ۲۴- مشخصات عمومی معادن در حال بهره‌برداری بر حسب نوع استخراج در سال ۹۷

نوع استخراج	تعداد معادن			تعداد شاغلین
	جمع کل	نحوه مدیریت		
		خصوصی	عمومی	
استخراج سنگ‌آهن	۱۴	۱۴	۰	۱۵۴
استخراج سنگ سرب و روی	۶	۵	۱	۹۰۱
استخراج سنگ طلا	۱	۱	۰	۱۰
استخراج سنگ مس	۲	۲	۰	۱۵
استخراج شن و ماسه	۲۲	۲۲	۰	۸۷
استخراج سنگ‌های تزئینی	۱۵	۱۵	۰	۱۴۲
استخراج سنگ لاشه	۱۰	۱۰	۰	۴۸
استخراج سنگ‌آهک	۲۱	۱۹	۲	۱۶۱
استخراج سنگ گچ	۷	۷	۰	۳۳
استخراج کائولن و خاک نسوز	۱۱	۱۱	۰	۶۹
استخراج بنتونیت و گل سرشوی	۲	۲	۰	۱۹
استخراج سولفات استرونسیوم و بر	۲	۲	۰	۲۴
استخراج نمک	۳	۳	۰	۱۲
استخراج سیلیس	۱۸	۱۸	۰	۱۱۶
استخراج پوکه معدنی	۱	۱	۰	۶
استخراج فلدسپات	۱۱	۱۱	۰	۶۴
کل	۱۴۶	۱۴۳	۳	۱۸۶۱

نقشه ۱۰- پراکندگی مواد معدنی در استان زنجان

۳-۲-۸- مخاطرات محیطی

۳-۲-۸-۱- زلزله

مهم‌ترین گسل‌های استان که برخی از آن‌ها فعال هستند و سبب بروز زلزله می‌شوند عبارت‌اند از:

گسل آوج: با جهت شمال غربی- جنوب شرقی و به‌موازات گسل زاگرس قرار دارد.

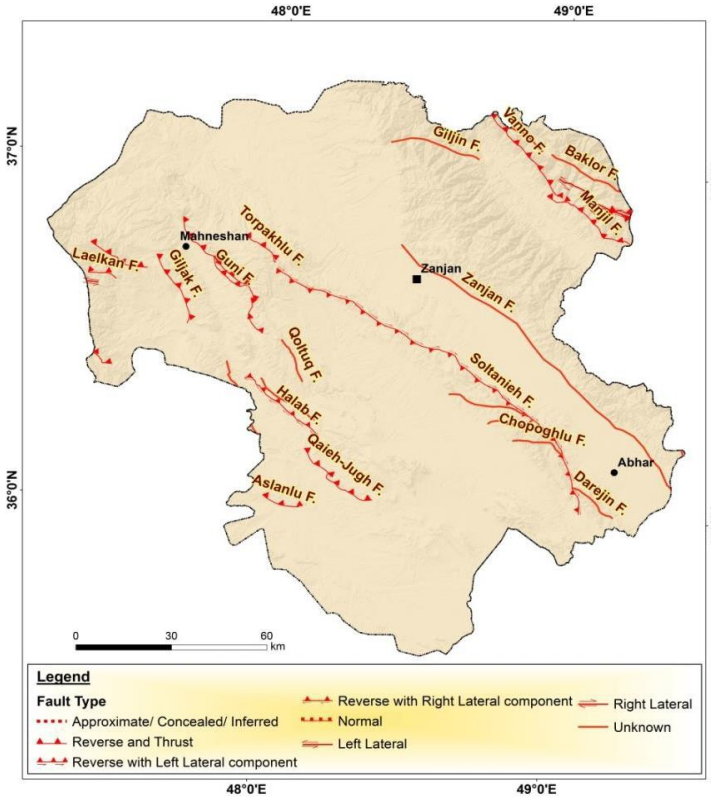
گسل تبریز: از گسل‌های فعال ایران به شمار می‌رود ولی نشانه‌هایی از فعالیت آن در ۸۰ سال اخیر، مشاهده نشده است. این گسل با شکستگی توأم است و از دشت زنجان - ابهر شروع و با امتداد شمال غرب تا رشته‌کوه‌های شمال تبریز و از آن جا تا شمال غرب آذربایجان و قفقاز، ادامه می‌یابد.

گسل حسن‌آباد: در شمال گسل آوج و به‌موازات آن قرار دارد. جهت آن شمال غرب به جنوب شرق بوده از اهمیت کمتری نسبت به گسل آوج برخوردار است. کانون زلزله‌های بوئین‌زهرا در مردادماه ۴۱، بر روی این گسل بوده است.

گسل سلطانیه: به‌موازات کوه‌های سلطانیه و در حاشیه‌های بخش شمالی آن قرار دارد و این گسل از دوره‌ی پلیوسن به بعد مجدداً فعال شده است کوه‌های سلطانیه و تخت سلیمان، دارای فعالیت زمین ساختی شدیدی هستند. زلزله‌ی شدید سلطانیه در سال ۱۱۸۰ خورشیدی و زلزله‌ی سال ۱۲۸۵ خورشیدی، گروس تخت سلیمان از جمله فعالیت‌های تکتونیکی مهم در قلمرو استان زنجان بوده است. در زلزله‌ی خرداد ۱۳۶۹، در استان زنجان بیشترین خسارات به منطقه‌ی طارم علیا وارد شد، به‌طوری که حدود ۵۶٪ واحدهای مسکونی تخریب شدند.

استان زنجان در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۶۹ شاهد ۱۵ مورد زلزله بوده است که شدیدترین آن به بزرگی ۷/۳ ریشتر در سال ۱۳۶۹، رخ داد.

بر اساس اطلاعات زلزله‌های رخ‌داده در محدوده استان، مراکز مهم جمعیتی و صنعتی استان که در امتداد رودخانه‌های ابهر رود و زنجان رود، قرار دارند و منطقه‌ی شمال شرق شهرستان طارم در پهنه‌ی خطر بالای زمین‌لرزه، واقع‌شده‌اند.

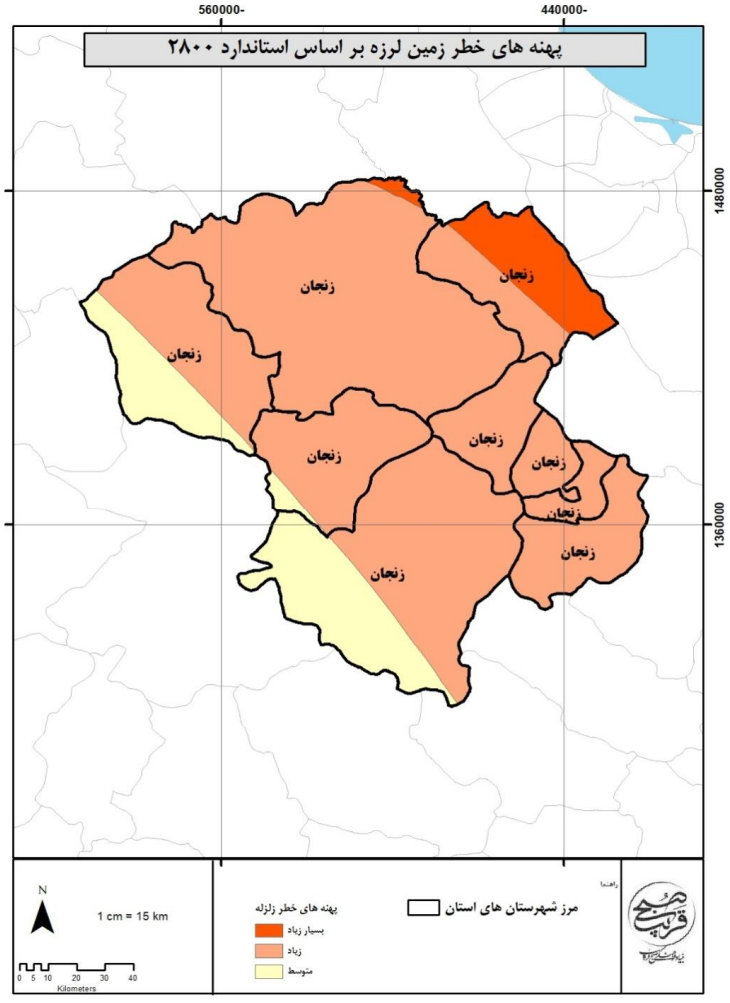
نقشه ۱۱- موقعیت گسل‌های اصلی استان زنجان

با توجه به مشخصات زمین‌لرزه‌هایی که قادر به ایجاد پارامترهای جنبش زمین می‌باشند، زمین‌لرزه‌های طراحی مطابق با آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله (استاندارد ۲۸۰۰) مناطق مختلف کشور را از دیدگاه خطر لرزه‌ای به چهار قسمت تقسیم می‌نماید. این چهار قسمت عبارت‌اند از:

- مناطق با خطر نسبی خیلی زیاد (شتاب $\geq$0.35 g)
- مناطق با خطر نسبی زیاد (شتاب =0.30 g)
- مناطق با خطر نسبی متوسط(شتاب =0.25 g)
- مناطق با خطر نسبی کم (شتاب $\leq$0.20 g)

بر اساس نقشه پهنه‌بندی خطر نسبی، بیشترین وسعت گستره استان زنجان در محدوده با خطر نسبی زیاد را دارد. به سمت جنوب استان از خطر زمین‌لرزه کاسته می‌شود به‌طوری که جنوبی‌ترین بخش استان، دارای خطر نسبی

کم می‌باشد. اکثریت گستره استان زنجان که مشتمل بر مراکز مهم جمعیتی و صنعتی استان می‌باشد، در محدوده با خطر نسبی زیاد قرار دارد. بخشی از شمال باختر استان در پیروی از روند گسل‌های رودبار و ماسوله، در پهنه با خطر خیلی زیاد زمین‌لرزه قرار گرفته است. شهر زنجان به‌عنوان مرکز استان و نیز بیش از ۹۳ درصد جمعیت ساکن در استان زنجان در پهنه پرخطر قرارگرفته‌اند و تنها کمتر از ۷ درصد جمعیت شهری استان خارج از این محدوده زندگی می‌نمایند که این خود نشان‌دهنده آسیب‌پذیری بالای استان می‌باشد.

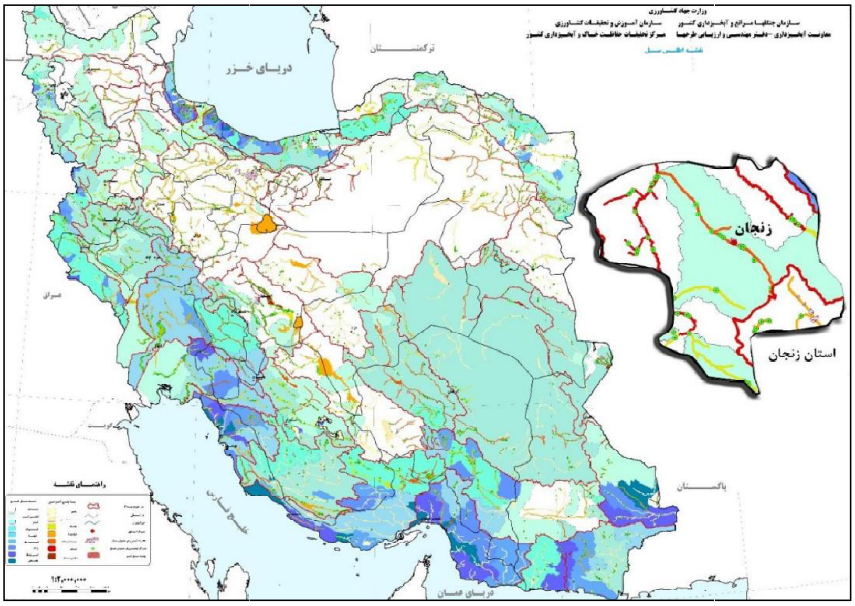
نقشه ۱۲- پهنه‌های خطر زمین لرزه بر اساس استاندارد ۲۸۰۰

۳-۲-۸-۲- سیل

مطالعه‌ی تقویم زمانی وقوع سیل در استان نشان می‌دهد که هفت ماه اول سال ماه‌هایی هستند که سیل موجب ورود خسارت در مناطق مختلف استان می‌گردد. به دیگر سخن اطلاعات ثبت‌شده حکایت از وقوع سیل در استان در ماه آخر فصل پاییز و فصل زمستان ندارد.

در خصوص سهم هر یک از ماه‌های سال از کل سیل‌های روی‌داده در استان نشان می‌دهد، بیشترین آمار سیل به ترتیب در ماه‌های فروردین، تیر و مرداد، رخ داده است. میزان بارش در تیر و مرداد و حداکثر بارش روزانه در فروردین‌ماه که دارای روند صعودی معناداری است نشان‌دهنده ی وجود ارتباط بین وقوع سیل با تغییرات اقلیمی در استان می‌باشد. همچنین روند نزولی بارش در شهریورماه تأییدکننده‌ی مطلب فوق می‌باشد.

به دیگر سخن تعداد اندک وقوع سیل استان در شهریورماه با تغییر رژیم بارش در این ماه تأثیر کاهشی در ایجاد سیل داشته است و در بقیه‌ی ماه‌های سیل‌خیز استان یعنی اردیبهشت، خرداد و مهر، ارتباطی بین تغییر اقلیم و سیل دیده نمی‌شود. بر اساس نقشه اطلس سیل ایران و استان زنجان در معرض خطر سیل به میزان نسبتاً خفیف تا شدید می‌باشد. استان به لحاظ شدت سیل‌خیزی در وضعیت ناچیز تا طغیانی در مرزهای خاوری می‌باشد.

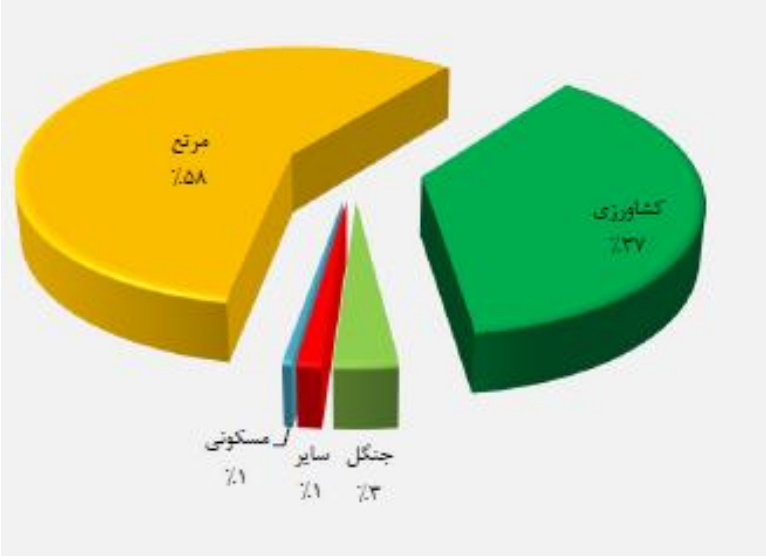
نقشه ۱۳- اطلس سیل ایران و استان زنجان

۳-۲-۹- کاربری اراضی

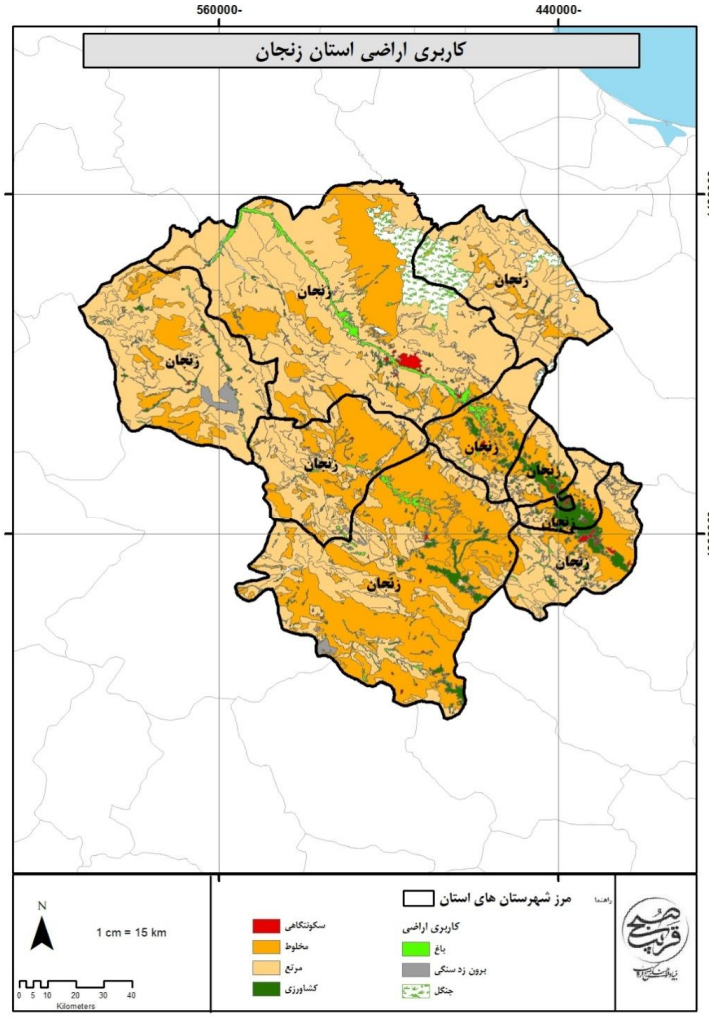
با توجه به نقشه کاربری اراضی استان زنجان ۳۷ درصد از اراضی استان را زمین‌های کشاورزی تشکیل می‌دهد و مراتع ۵۲درصد سطح استان را پوشش داده‌اند.

مراتع استان با گونه‌های مختلف گیاهی در شهرستان‌های ابهر، خدابنده، طارم علیا، ماهنشان و بخش انگوران سطح قابل‌توجهی را به خود اختصاص داده‌اند. مراتع استان به دو بخش مراتع ییلاقی و مراتع قشلاقی تقسیم می‌گردند.

مهم‌ترین مراتع ییلاقی در ارتفاعات شهرستان‌های طارم علیا، ماهنشان و بخش انگوران و عمده‌ترین مراتع قشلاقی در شهرستان‌های ابهر، خدابنده، خرمدره و حاشیه رودخانه قزلاوزن در شهرستان‌های ماهنشان و طارم علیا واقع‌شده‌اند. منطقه چمن سلطانیه دارای یکی از مهم‌ترین مرتع‌های استان زنجان است.

نمودار ۷- سهم انواع اراضی استان زنجان

نقشه ۱۴- کاربری اراضی استان زنجان

۳-۲-۱۰- مناطق حفاظت‌شده

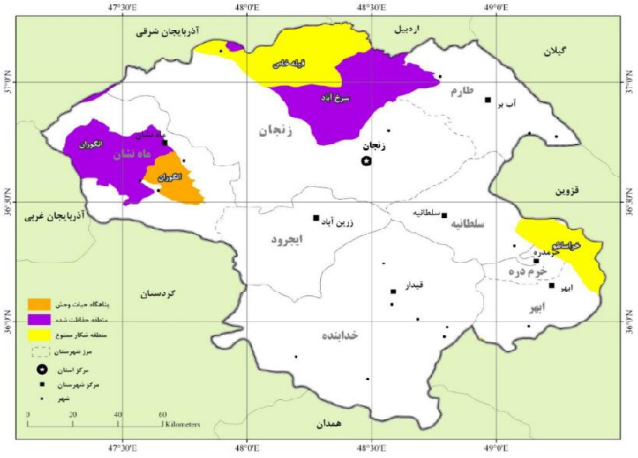
بر اساس گزارش اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان زنجان مناطق تحت مدیریت استان شامل ۲ منطقه حفاظت‌شده (۲۰۹۱۹۲ هکتار) و ۳ منطقه شکارممنوع(۲۵۸۵۷۴ هکتار) و همچنین ۱ پناهگاه حیات‌وحش(۲۹۸۳۳ هکتار) می‌باشد.

جدول ۲۵- موقعیت و مساحت مناطق حفاظت‌شده استان

منطقه حفاظت‌شده	مساحت(هکتار)	موقعیت
منطقه حفاظت‌شده سرخ‌آباد	۱۲۲۰۰۰	واقع در سمت شمال غربی شهر زنجان
منطقه حفاظت‌شده انگوران	۸۷۱۹۲	جاده زنجان-ماهنشان

جدول ۲۶- موقعیت و مساحت مناطق شکارممنوع استان

منطقه شکارممنوع	مساحت(هکتار)	موقعیت
منطقه شکارممنوع فیله خاصه	۱۱۰۵۳۲	واقع در روستایی از توابع بخش زنجان رود شهرستان زنجان
منطقه شکارممنوع خرمنه سر	۷۷۸۸۵	شمال استان زنجان
منطقه شکارممنوع خراسانلو	۷۰۱۵۷	شهرستان تاکستان
پناهگاه حیات‌وحش انگوران	۲۹۸۳۳	جاده زنجان-ماهنشان

نقشه ۱۵- مناطق تحت حفاظت محیط استان زنجان

۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی

۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان زنجان

۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیش برنده توسعه استان زنجان

توسعه اجتماعی با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوند تنگاتنگی دارد و ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های فقرزدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال،

آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت می‌باشد. توسعه اجتماعی باید به رفاه و آسایش بیشتر افراد جامعه منجر شود تا افراد رضایت بیشتری از زندگی داشته باشند. توسعه اجتماعی، یک حوزه میان‌رشته‌ای و میان بخشی در جست‌وجوی بهزیستی مادی و اجتماعی مردم در همه سطوح جامعه تعریف می‌شود. از طرفی دیگر توسعه اجتماعی در برگیرنده بعدی از توسعه است که بر کنش و واکنش‌های انسانی، نهادها و روابط اجتماعی با یکدیگر تاکید می‌ورزد و بر آن‌ها تمرکز می‌نماید. امروز طرح رویکرد اجتماع‌محور در فرایند مدیریت و برنامه‌ریزی سبب شده که سنجش میزان توسعه‌یافتگی بر مبنای شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی بخش مهمی از جریان تحقیق در راستای رفع نابرابری‌های منطقه‌ای به‌حساب آید(سرور و خلیجی، ۱۳۹۴). به‌طورکلی در مسیر رسیدن به توسعه عواملی وجود دارد که مانع و عواملی نیز پیش برنده توسعه است که پژوهشگران نیز در صدد شناخت این عوامل هستند؛ شناسایی عوامل مانع و یا پیش برنده توسعه این امکان را فراهم می‌نماید که در شناخت و تحلیل روند تغییرات نیروهای پیشران توسعه در استان به یک چارچوب مشخص دست‌یافت. در واقع هدف از شناخت عوامل و فرایندهای فرهنگی و اجتماعی در نهایت دستیابی به چارچوبی جامع از این عوامل در ارتباط با توسعه استان است؛ اینکه روند تغییرات شاخص‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی استانی به‌طورکلی در راستای توسعه و به‌عنوان بسترساز و محرک توسعه عمل می‌کنند یا اینکه در فرایند توسعه به‌عنوان اختلال ایجاد می‌کنند (گزارش آمایش استان گیلان، ۱۳۹۷).

۳-۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیش برنده توسعه

مهم‌ترین عامل پیش برنده فرهنگی و اجتماعی در توسعه، سرمایه اجتماعی بالای استان نسبت به‌کل کشور است. که سرمایه اجتماعی در سه سطح کلان، میانی و خرد بررسی شده است که هر کدام از سطوح نیز دارای متغیرهای مختلفی است. دراین‌ارتباط به‌ویژه پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات، اعتماد سازمانی، کیفیت خدمات سازمانی و همچنین آمادگی مشـارکت و کمک به سـازمان‌ها عوامل مهمی هستند که به‌عنوان نیرویی عمل می‌کنند که امکان جمع‌کردن مردم را در بسترهای مختلف فراهم می‌کند. سطح بالای هر کدام از عوامل به‌ویژه اعتماد در استان زنجان و آمادگی بالا جهت مشارکت و کمک مردم به سازمان‌ها می‌تواند به‌عنوان عاملی بسترساز و تسهیل‌کننده برای قبول و اجرای برنامه‌های توسعه‌ای باشد. باید به این نکته نیز اشاره کرد که در بخش سرمایه اجتماعی به‌رغم وضعیت خوب در همه شاخص‌های ایجابی سرمایه اجتماعی، اما باوجود روندهای منفی شاخص‌های سلبی در استان در درازمدت شاهد تأثیر منفی این شاخص‌ها بر سرمایه اجتماعی خواهیم بود. به‌عبارت‌دیگر اگر برنامه‌های راهبردی در خصوص برخورد با آسیب‌ها و مسائل اجتماعی

وجود نداشته باشد و میزان آن همچنان افزایش یابد، وضعیت خوب سرمایه اجتماعی تحت تأثیر قرارگرفته و امکان کاهش میزان آن نیز وجود دارد.

۳-۳-۱-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه

از مهم‌ترین عوامل و فرایندهای اجتماعی مانع توسعه روند رو به رشد آسیب‌های اجتماعی از جمله؛ اعتیاد، سرقت طلاق و... در استان زنجان می‌باشد؛ در بحث آسیب‌های اجتماعی باید توجه کرد که روند افزایشی بعضی از آسیب‌ها و مسائل اجتماعی مانند؛ سرقت، طلاق، اعتیاد و ... تأثیر منفی بر وضعیت استان خواهد گذاشت و مانع توسعه استان است. وضعیت نامناسب هرکدام از شاخص‌ها در استان باوجوداینکه خود معلول برخی علل دیگر است اما با ادامه پیدا کردن آن‌ها و ریشه‌دار شدن مسائل تبدیل به مانعی مهم در مسیر توسعه خواهد شد. به‌طور مثال با ادامه روند بیکاری شاهد افزایش آسیب‌هایی مانند اعتیاد، سرقت خواهیم بود. افزایش هر کدام از این آسیب‌ها نیز می‌تواند آسیب‌هایی دیگر را در نهاد خانواده افزایش دهد که از جمله این مسائل طلاق، کودکان بی‌سرپرست و یا بد سرپرست و به‌طورکلی ازهم‌گسیختگی خانواده است. وجود آسیب‌های حوزه خانواده نیز باعث مشکلات فکری و ذهنی خواهد شد که تمام این مشکلات بر فرایند توسعه تأثیرات منفی خواهد گذاشت.

۳-۳-۱-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان زنجان

مسائل و مشکلات اجتماعی

بیکاری

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر تا سال ۱۳۹۷ استان زنجان را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در استان دارای روند سینوسی بوده است. به‌طورکلی در همه‌سال‌های بررسی‌شده به‌جز سال ۱۳۸۵ نرخ بیکاری در استان کمتر از کل کشور بوده است. نرخ بیکاری در سال ۱۳۹۷ در استان برابر ۸/۵ درصد بوده است که به نسبت سال ۱۳۹۵ کمتر شده است.

جدول ۲۷- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر

استان	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
زنجان	۱۱/۹	۱۱/۷	۸/۴	۹/۷	۸/۵
کل کشور	۱۴/۲	۱۱/۳	۱۲/۳	۱۲/۴	۱۲

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی در استان زنجان و کل کشور را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول نرخ بیکاری در استان زنجان در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی بالاتر بوده است؛ همچنین همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در مناطق شهری استان زنجان در سال ۱۳۹۸ برابر ۱۱ درصد و در مناطق روستایی ۳/۲ درصد بوده است که در مقایسه با نرخ بیکاری کل کشور در مناطق شهری و روستایی وضعیت بهتری دارد. استان زنجان در رابطه با نرخ بیکاری مناطق روستایی وضعیت مناسبی در سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۸ به نسبت کل کشور داشته و در سال ۱۳۹۸ کمترین نرخ بیکاری را در کل کشور داشته است. نرخ بیکاری در مناطق شهری در استان زنجان نیز در حد متوسطی بوده است.

جدول ۲۸- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی

سال		جمع		نقاط شهری		نقاط روستایی	
		نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه
۱۳۹۴	زنجان	۹/۶	۲۴	۱۲/۲	۱۹	۵/۶	۲۸
	کل کشور	۱۱	–	۱۲/۲	–	۸/۱	–
۱۳۹۵	زنجان	۹/۷	۲۸	۱۱/۵	۲۶	۶/۸	۲۷
	کل کشور	۱۲/۴	–	۱۳/۷	–	۸/۹	–
۱۳۹۶	زنجان	۱۰/۴	۲۵	۱۲/۸	۱۹	۶/۴	۲۴
	کل کشور	۱۲/۱	–	۱۳/۴	–	۸/۲	–
۱۳۹۷	زنجان	۸/۵	۲۶	۱۰/۸	۲۴	۴/۵	۳۰
	کل کشور	۱۲	–	۱۳/۵	–	۷/۹	–
۱۳۹۸	زنجان	۸	۲۸	۱۱	۲۱	۳/۲	۳۱
	کل کشور	۱۰/۶	–	۱۱/۸	–	۷/۳	–

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت در استان زنجان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری زنان در همه‌سال‌های موردبررسی به‌جز سال ۱۳۹۷ نسبت به بیکاری مردان، در استان زنجان بیشتر بوده و نسبت به‌کل کشور در همه‌سال‌های بررسی‌شده کمتر بوده است. نرخ بیکاری مردان در استان به نسبت کل کشور همواره در حد متوسطی بوده است ولیکن در رابطه با نرخ بیکاری زنان استان زنجان همواره از استان‌هایی بوده است که نرخ بیکاری کمی داشته و معمولاً جزو ۵ استانی است که نرخ بیکاری زنان در آن کم است. باید به این نکته توجه کرد که در سال ۱۳۹۸ کمترین نرخ بیکاری در کشور مربوط به استان زنجان بوده است.

جدول ۲۹- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک جنسیت

سال		نرخ بیکاری مردان		نرخ بیکاری زنان	
		نرخ	رتبه	نرخ	رتبه
۱۳۹۴	زنجان	۸/۹	۱۸	۱۲/۷	۲۸
	کل کشور	۹/۳	-	۱۹/۴	-
۱۳۹۵	زنجان	۹/۳	۲۱	۱۱/۳	۲۹
	کل کشور	۱۰/۵	-	۲۰/۷	-
۱۳۹۶	زنجان	۹/۸	۱۵	۱۲/۹	۲۶
	کل کشور	۱۰/۲	-	۱۹/۸	-
۱۳۹۷	زنجان	۸/۷	۲۲	۷/۹	۳۰
	کل کشور	۱۰/۴	-	۱۸/۹	-
۱۳۹۸	زنجان	۷/۸	۲۳	۸/۴	۳۱
	کل کشور	۹	-	۱۷/۵	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

طلاق

جدول زیر تعداد طلاق و ازدواج را به تفکیک مناطق شهری و روستایی نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر میزان طلاق در تمام سال‌های موردبررسی به‌جز سال ۱۳۹۷ افزایش داشته است و میزان ازدواج نیز از سال ۱۳۹۰ به بعد یک روند کاهشی را دنبال کرده است.

جدول ۳۰- تعداد ازدواج و طلاق واقع‌شده در استان زنجان

سال	جمع		نقاط شهری		نقاط روستایی	
	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق
۱۳۸۰	۱۰۲۶۳	۷۴۳	۵۹۶۴	۵۴۸	۴۲۹۹	۱۹۵
۱۳۸۵	۱۲۲۱۴	۱۱۱۶	۶۹۹۷	۷۶۶	۵۲۱۷	۳۵۰
۱۳۹۰	۱۵۰۳۵	۱۶۰۲	۸۴۶۶	۱۱۴۰	۶۵۶۹	۴۶۲
۱۳۹۵	۱۰۸۱۸	۲۴۲۱	۸۸۶۵	۲۲۱۸	۱۹۵۳	۲۰۳
۱۳۹۷	**۸۵۸۹**	**۲۳۳۳**	**۷۶۱۷**	**۲۲۲۷**	**۹۷۲**	**۱۰۶**
۱۳۹۷ کل کشور	**۵۵۰۵۶۵**	**۱۷۵۶۱۴**	**۴۸۶۶۶۱**	**۱۶۴۱۲۴**	**۶۳۹۰۴**	**۱۱۴۹۰**

منبع: سالنامه آماری استان زنجان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت طلاق به ازدواج در استان زنجان را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول قابل مشاهده است؛ نسبت طلاق به ازدواج طی سال‌های موردبررسی افزایش یافته است به‌گونه‌ای که از ۷/۲۴ در سال ۱۳۸۰ به ۲۷/۱۶ در سال ۱۳۹۷ رسیده است که این نسبت در استان کمتر از کل کشور بوده است.

جدول ۳۱-نسبت طلاق به ازدواج در استان زنجان

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷	۱۳۹۷ کل کشور
تعداد طلاق به ازای هر ۱۰۰ ازدواج	۷/۲۴	۹/۱۴	۱۰/۶۶	۲۲/۳۸	۲۷/۱۶	۳۱/۹۰

منبع: سالنامه آماری استان زنجان، ۱۳۹۸
سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

بهزیستی و تأمین اجتماعی

جدول زیر تعداد مراکز(دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر در سال ۱۳۹۷، ۱۲۰۸۳ نفر در ۲۷ مرکز نگهداری افراد دچار آسیب اجتماعی هستند که این تعداد نسبت به سال ۱۳۹۵ هم در تعداد افراد تحت پوشش و هم در تعداد مراکز بیشتر شده است ؛ همچنین در سال ۱۳۹۷، ۲۷۳ نفر در ۵ مرکز نگهداری کودکان تحت پوشش هستند که نسبت به سال ۱۳۹۵ در تعداد افراد افزایش و در تعداد مراکز بدون تغییر بوده است.

جدول ۳۲-تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده

سال	نگهداری کودکان بی‌سرپرست		آسیب‌های اجتماعی [۶]	
	تعداد مراکز	تعداد افراد	تعداد مراکز	تعداد افراد
۱۳۸۰	۲	۳۰	۱۱	۱۶۰۷
۱۳۸۵	۳	۵۵	۱۱	۱۷۹۳
۱۳۹۰	۵	۸۵	۱۶	۷۰۷۳
۱۳۹۵	۵	۱۴۷	۱۸	۶۴۶۳
۱۳۹۷	**۵**	**۲۷۳**	**۲۷**	**۱۲۰۸۳**

منبع: سالنامه آماری استان زنجان، ۱۳۹۸
سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر مشخص است استان زنجان در نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی رتبه ۲۱، نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست رتبه ۲۶، تعداد معلولان تحت نظارت سازمان

۶. شامل فعالیت واحدهای بازپروری زنان و دختران آسیب دیده اجتماعی، خانه سلامت، ساماندهی کودکان خیابانی، مداخله در بحران‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی، مداخله به منظور کاهش طلاق، مهمانسرای سلامت کودک و طرح تلفن کودک است که در سال ۱۳۹۰ اطلاعات پایگاه خدمات اجتماعی، اسکان موقت، خدمات سیار اورژانس اجتماعی و حمایت از مبتلایان به اختلال هویت جنسی را نیز شامل می‌شود.

بهزیستی کشور رتبه ۲۸ و تعداد افراد پذیرفته‌شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی رتبه ۲۳ را داشته است.

جدول ۳۳-میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی

موارد	استان	۱۳۹۸	
		شاخص	رتبه
نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی	زنجان	۰/۱۹	۲۱
	کل کشور	۰/۱۸	-
نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست به تعداد کودکان بی‌سرپرست	زنجان	۱/۶۶	۲۶
	کل کشور	۲/۶۰	-
تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور	زنجان	۲۲۱۵۹	۲۸
	کل کشور	۱۷۱۰۴۷۵	-
تعداد افراد پذیرفته‌شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی	زنجان	۱۲۰۸۴	۲۳
	کل کشور	۹۴۵۳۹۴	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول ذیل موارد مرتبط در خصوص کمیته امداد امام خمینی استان زنجان را در مقایسه با کل کشور نشان می‌دهد؛ همان‌طور که مشاهده می‌شود استان زنجان در تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی رتبه ۲۸، تعداد مددجویان موردحمایت کمیته امداد خمینی رتبه ۲۷ و در سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی رتبه ۱۱ را دارد.

جدول ۳۴-میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی

موارد	استان	۱۳۹۸	
		شاخص	رتبه
تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی	زنجان	۱۳	۲۸
	کل کشور	۸۳۲	-
تعداد مددجویان موردحمایت کمیته امداد خمینی	زنجان	۵۱۸۷۲	۲۷
	کل کشور	۴۷۸۳۶۸۱	-
سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی	زنجان	۲۷/۹	۱۱
	کل کشور	۲۵/۱	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی در استان زنجان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در مجموع ۵۱/۱۷ درصد مردم در استان بیمه‌شده و مستمری‌بگیر هستند که این درصد از درصد کل کشور کمی پایین‌تر است. در استان زنجان ۴۳/۲۱ درصد بیمه‌شده و ۷/۹۶ درصد مستمری‌بگیر هستند. که این درصد در کل کشور برابر با ۴۵/۶۱ درصد بیمه‌شده و ۸/۱۵ درصد مستمری‌بگیر می‌باشد.

جدول ۳۵-درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی

استان	سال ۱۳۹۷		
	مجموع	بیمه‌شدگان	مستمری‌بگیران
زنجان	۵۱/۱۷	۴۳/۲۱	۷/۹۶
کل کشور	۵۳/۷۶	۴۵/۶۱	۸/۱۵

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت در سال ۱۳۹۷ در استان زنجان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در استان زنجان درصد افرادی که تحت پوشش بیمه سلامت ایران شده‌اند برابر با ۵۷/۲۷ درصد بوده است که از درصد بیمه‌شدگان پوشش سازمان بیمه سلامت در کل کشور(۵۱/۶۳ درصد) بالاتر بوده است.

جدول ۳۶- درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران[۷]

استان	سال ۱۳۹۷
زنجان	۵۷/۲۷
کل کشور	۵۱/۶۳

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

آسیب‌های اجتماعی

اعتیاد و قاچاق مواد مخدر

جدول زیر مربوط به انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف‌شده در استان زنجان می‌باشد؛ همان‌طور که در جدول قابل مشاهده است بیشترین مواد مخدر کشف‌شده مربوط به تریاک و شیره تریاک بوده است و همچنین

[۷] از تاریخ ۱۳۹۱/۷/۱ سازمان بیمه خدمات درمانی به سازمان بیمه سلامت ایران تغییر نام پیدا کرده‌است.

در سایر مواد مخدر نیز بالاترین میزان کشف به آمپول قرص‌های روان‌گردان مربوط می‌شود. باید به این نکته نیز توجه داشت که میزان مواد مخدر کشف‌شده در همه موارد به‌جز گراس در سال ۱۳۹۷ به نسبت سال‌های قبل افزایش داشته است.

جدول ۳۷- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف‌شده

مواد مخدر (کیلوگرم)		سال				
		۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
مواد افیونی	هروئین (هروئین،کراک، کریستال)	–	–	۱۰	۱۷	۱۶
	مرفین	–	–	۰	۰	۰
	تریاک و شیره تریاک	–	–	۵۷۲	۹۳۸	۱۰۴۴
	سایر	–	–	–	–	–
کانابیس	حشیش	–	–	۵۵	۱۱	۱۶۱
	گراس	–	–	۱۴	۸۲	۷۱
محرک‌ها	شیشه (متا آمفتامین)	–	–	۹	۴	۱۸
سایر موارد		–	–	۳	۸	۲۲
سایر موارد	آمپول و قرص‌های روان‌گردان	–	–	۱۱۴۴	۱۷۸۷	۳۵۱۳۴
	مواد پیش‌ساز (لیتر)	–	–	۳۹۲	۰	۵۵

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷
سالنامه آماری استان زنجان، ۱۳۹۸

جدول زیر در خصوص دستگیر شدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف‌شده به تفکیک نوع جرم است؛ همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود تعداد دستگیرشدگان در ارتباط با مواد مخدر کشف‌شده یک روند افزایشی داشته و در سال ۱۳۹۷ به نسبت سال ۱۳۹۵ میزان آن افزایش کرده است. این نکته نیز قابل توجه است که میزان دستگیری قاچاقچیان و عوامل توزیع‌کننده و همچنین معتاد و مصرف‌کننده به نسبت سال ۱۳۹۵ نیز بیشتر شده است.

جدول ۳۸- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف‌شده به تفکیک نوع جرم

سال	جمع کل	قاچاقچیان و عوامل توزیع‌کننده	معتاد و مصرف‌کننده	اتباع بیگانه
۱۳۸۰	–	–	–	–
۱۳۸۵	–	–	–	–
۱۳۹۰	۳۶۵۰	۳۳۸۳	۲۶۷	۰
۱۳۹۵	۳۹۱۵	۲۷۹۳	۱۱۲۱	۱
۱۳۹۷	**۴۷۲۱**	**۲۹۷۸**	**۱۷۴۳**	**۰**

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷
سالنامه آماری استان زنجان، ۱۳۹۸

جدول زیر نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به‌کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) در استان زنجان را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است این نسبت در سال ۱۳۹۸ در استان برابر با ۱۳/۴۸ و در کل کشور ۱۱۴/۴۴ بوده است که این مساله نشان از میزان کم مواد مخدر کشف‌شده در استان در مقایسه با کل کشور است که استان در این مسئله رتبه ۲۸ را دارا می‌باشد.

جدول ۳۹-نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به‌کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
زنجان	۱۳/۴۸	۲۸
کل کشور	۱۱۴/۴۴	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به‌کل جمعیت در استان زنجان را در سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است این نسبت در استان برابر با ۴۴/۵۱ و در کل کشور ۵۰/۲۵ بوده است و میزان متوسط توانایی در دستگیری قاچاقچیان مواد را نشان می‌دهد استان زنجان در این رابطه رتبه چهاردهم را در بین استان‌های دیگر داشته است.

جدول ۴۰- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به‌کل جمعیت(در هر ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
زنجان	۴۴/۵۱	۱۴
کل کشور	۵۰/۲۵	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

سرقت

جدول ذیل سرقت‌های عادی بر حسب نوع را در استان زنجان نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود میزان سرقت‌های اتفاق افتاده در بعضی موارد افزایش و در بعضی موارد کاهش پیدا کرده است. میزان سرقت در سال ۱۳۹۷ از اماکن خصوصی برابر ۱۰۱۲، اماکن دولتی ۵۶، منزل ۴۵۹ و مغازه ۹۴ مورد گزارش شده است.

جدول ۴۱- سرقت‌های عادی بر حسب نوع (مورد)

سال	سرقت از اماکن				سرقت انواع وسایل نقلیه و لوازم آن			احشام
	اماکن خصوصی	اماکن دولتی	منزل	مغازه	اتومبیل	موتورسیکلت	لوازم خودرو یا وسایل داخل آن	
۱۳۸۰	⊘	⊘	⊘	⊘	⊘	⊘	⊘	⊘
۱۳۸۵	⊘	⊘	⊘	⊘	⊘	⊘	⊘	⊘
۱۳۹۰	⊘	⊘	⊘	⊘	⊘	⊘	⊘	⊘
۱۳۹۵	۶۹۱	۵۳	۵۲۹	۱۴۱	۲۹۸	۴۶۳	۱۲۹۴	۱۱۰
۱۳۹۷	۱۰۱۲	۵۶	۴۵۹	۹۴	۳۰۶	۳۴۸	۱۴۱۷	۱۰۳

منبع: سالنامه آماری استان زنجان، ۱۳۹۸

جدول زیر نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به‌کل جمعیت را در هر ده هزار نفر نشان می‌دهد که این نسبت در استان زنجان برابر با ۲۶/۱۱ در ده هزار نفر می‌باشد که به نسبت کل کشور(۴۲/۸۲) کمتر است و در این خصوص رتبه ۲۲۵ را دارد که این موضوع نشان از میزان پایین دستگیرشدگان در خصوص سرقت در استان زنجان است.

جدول ۴۲- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به‌کل جمعیت(در ده هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
زنجان	۲۶/۱۱	۲۵
کل کشور	۴۲/۸۲	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

بنا بر سالنامه آماری کشور در سال ۱۳۹۷، میزان خودکشی در این سال در استان(۵/۵۸ در هر صد هزار نفر) بالاتر از این میزان در کل کشور(۵/۳) بوده است همچنین میزان قتل‌های اتفاق افتاده در استان (۲/۴۶ در هر صد هزار نفر) بالاتر از میزان کل کشور بوده است، استان زنجان در دیگر جرائم نسبت پایین‌تری را به‌کل کشور داشته است.

جدول ۴۳-جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع(در صد هزار نفر)

سال ۱۳۹۷									
استان	قتل	مرگ‌های مشکوک		نزاع و درگیری		شرارت			
		خودکشی	سایر	فردی	دسته جمعی	زورگیری و باج‌گیری (اخاذی)	چاقو و قمه‌کشی	سایر شرارت‌ها	دستگیرشدگان
زنجان	۲/۴۶	۵/۵۸	۲۱/۹۴	۶۴۵/۳۲	۱/۴۲	۰/۰۹	۵/۳۰	۰/۹۵	۲/۶۵
کل کشور	۲/۲۵	۵/۳۰	۲۸/۵۳	۹۴۳/۳۴	۸/۰۴	۰/۱۵	۷/۶۵	۲/۱۸	۹/۰۰

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر در خصوص نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به‌کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) می‌باشد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر استان زنجان نسبت دستگیرشدگان در این مورد ۰/۹۱ در صد هزار نفر می‌باشد که به نسبت کل کشور (۷/۵۲) وضعیت خیلی پایین‌تری داشته و در بین استان‌هایی قرار گرفته است که کمترین نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم را داشته‌اند.

جدول ۴۴-نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع‌شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به‌کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)

استان	۱۳۹۸	
	نسبت	رتبه
زنجان	۰/۹۱	۲۶
کل کشور	۷/۵۲	-

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

۳-۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان

سرمایه اجتماعی در علوم اجتماعی مفهوم جدیدی نیست بلکه صرفاً مفهومی قدیمی در بسته‌بندی جدید است(شارع‌پور، ۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی جزئی جدانشدنی از مجموعه داشته‌های یک جامعه است که نقش اساسی در توسعه پایدار و متوازن دارد. در این بخش از گزارش به مطالعه و بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در سطوح کلان میانی و خرد و همچنین شاخص سرمایه اجتماعی کل بر اساس نتایج آخرین گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳ پرداخته شده است.

سرمایه اجتماعی سطح کلان

بر اساس گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳، سنجش سرمایه اجتماعی در سطح کلان از ترکیب ۴ مؤلفه زیر ساخته می‌شود که میانگین هر کدام از این مؤلفه‌ها در تعیین وضعیت سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان و کل کشور مهم است.

- ❖ پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات
- ❖ پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف
- ❖ پنداشت نسبت به نکویی جامعه
  1. مطلوب بودن جامعه
  2. وجود عدالت و برابری
- ❖ ارزیابی نسبت به آینده

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان زنجان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در همه متغیرها، میانگین استان زنجان بالاتر از میانگین کل کشور بوده است. البته باید به این نکته نیز اشاره کرد که میانگین اصلی طیف سرمایه اجتماعی کلان در همه‌ی متغیرها به‌جز پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف در استان پایین‌تر بوده است. به‌طورکلی وضعیت ابعاد سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان به نسبت کل کشور بهتر است.

جدول ۴۵- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان زنجان و کل کشور

مؤلفه‌ها	استان	میانگین	رتبه
پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات(میانگین طیف ۳۰)	زنجان	۲۳/۸۳	۱۲
	کل کشور	۲۳/۶۴	–
پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف(میانگین طیف ۳۰)	زنجان	۳۰/۶۴	۲۴
	کل کشور	۲۹/۳	–
پنداشت نسبت به نکویی جامعه(مطلوب بودن جامعه) (میانگین طیف ۲۴)	زنجان	۲۳/۲۶	۲۹
	کل کشور	۲۱/۹۱	–
پنداشت نسبت به نکویی جامعه(وجود عدالت و برابری) (میانگین طیف ۲۷)	زنجان	۲۲/۶۲	۲۲
	کل کشور	۲۲/۰۸	–
ارزیابی نسبت به آینده(میانگین طیف ۲۱)	زنجان	۲۰/۰۶	۲۲
	کل کشور	۱۸/۸۲	–

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر نشان‌دهنده شاخص سرمایه اجتماعی در سطح کلان در استان زنجان و همچنین کل کشور است؛ با توجه به اطلاعات جدول میانگین استان زنجان در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان برابر با ۱۳/۷۱ است که از میانگین کل کشور با ۱۳/۱۸ بالاتر بوده ولی از میانگین اصلی طیف(۱۵) پایین‌تر بوده است. استان زنجان جزو ۱۰ استانی بوده است که ارزیابی بالایی نسبت به این شاخص داشته است.

جدول ۴۶- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان زنجان و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۱۵)	رتبه
سرمایه اجتماعی در سطح کلان	زنجان	۱۳/۷۱	۲۳
	کل کشور	۱۳/۱۸	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح میانی

سرمایه اجتماعی در سطح میانی از ترکیب ۸ متغیر زیر ساخته می‌شود که مبتنی بر نظر پاسخگویان نسبت به نهادها و سازمان‌ها می‌باشد که این ۸ متغیر عبارت‌اند از:

۱. اعتماد سازمانی
۲. کیفیت خدمات سازمانی
۳. عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها
۴. آمادگی مشـارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز
۵. اعتمـاد تعمیم‌یافته (اعتمـاد بـه گروه‌های شغلی و حرفه‌ای)
۶. دگر خواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۷. عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۸. ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مسئولین

جدول زیر مربوط به متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی می‌باشد.

همان‌طور که در جدول مشخص است میانگین استان زنجان نسبت به‌کل کشور در همه متغیرها بالاتر بوده است و در متغیرهایی مانند عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها، اعتمـاد تعمیم‌یافته (اعتمـاد بـه گروه‌های شغلی و حرفه‌ای)، دگر خواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای، عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای و ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین نیز میانگین بالاتری نسبت به میانگین طیف اصلی داشته است.

جدول ۴۷- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان زنجان و کل کشور

مؤلفه‌ها	استان	میانگین	رتبه
اعتماد سازمانی(میانگین طیف ۶۹)	زنجان	۶۷/۶۲	۲۹
	کل کشور	۶۴/۳۴	-
کیفیت خدمات سازمانی(میانگین طیف ۶۰)	زنجان	۵۸/۲۴	۲۸
	کل کشور	۵۵/۶۱	-
عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها(میانگین طیف ۵۴)	زنجان	۵۵/۹۴	۳۰
	کل کشور	۵۲/۲۶	-
آمادگی مشـارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز(میانگین طیف ۴۸)	زنجان	۴۶/۸۳	۲۲
	کل کشور	۴۵/۵۴	-
اعتمـاد تعمیم‌یافته (اعتمـاد بـه گروه‌های شغلی و حرفه‌ای) (میانگین طیف ۳۹)	زنجان	۴۱/۷۷	۲۷
	کل کشور	۳۹/۴۹	-
دگر خواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)	زنجان	۴۲/۲۷	۳۰
	کل کشور	۳۹/۷۵	-
عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)	زنجان	۳۹/۲۶	۲۵
	کل کشور	۳۸	-
ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین(میانگین طیف ۱۸)	زنجان	۲۰/۳۹	۲۳
	کل کشور	۱۹/۹۷	-
ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مثبت مسئولین(میانگین طیف ۱۵)	زنجان	۱۳/۱۱	۱۸
	کل کشور	۱۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان زنجان و کل کشور نشان می‌دهد که استان زنجان با میانگین ۲۷/۳۸ بالاتر از میانگین کل کشور با میانگین ۲۶/۳۶ و میانگین اصلی طیف قرار دارد و میانگین مناسبی نسبت به‌کل کشور داشته است. با توجه به رتبه استان می‌توان گفت استان زنجان جزو استان‌هایی است که بالاترین میانگین را در این شاخص داشته است.

جدول ۴۸- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان زنجان و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۲۷)	رتبه
سرمایه اجتماعی در سطح میانی	زنجان	۲۷/۳۸	۲۶
	کل کشور	۲۶/۳۶	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح خرد

سرمایه اجتماعی در سطح خرد با ۸ مؤلفه زیر تعریف می‌شود که از مجموع این مؤلفه شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد ساخته می‌شود که این ۸ مؤلفه عبارت‌اند از:

۱. اعتماد عمومی
۲. ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی
۳. عام‌گرایی اجتماعی(شـعاع اعتماد و تعاملات نزدیک و دور؛ از اعضای خانواده تا غریبه‌ها)
۴. مشارکت اجتماعی
۵. بده بستان اجتماعی
۶. تعلق و عرق ملی
۷. رضایت از زندگی
۸. احساس امنیت

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین استان زنجان در همه متغیرها بالاتر از میانگین کل کشور بوده و وضعیت مناسب‌تری نسبت به‌کل کشور داشته است.

جدول ۴۹- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان زنجان و کل کشور

مؤلفه‌ها	استان	میانگین	رتبه
ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی منفی(میانگین طیف ۲۱)	زنجان	۲۵,۱۳	۱۴
	کل کشور	۲۴/۹	-
ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی مثبت(میانگین طیف ۲۷)	زنجان	۲۵/۹۶	۱
	کل کشور	۲۳/۷۶	-
عام‌گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با اعضای خانواده	زنجان	۲۶/۷۶	۳۰
	کل کشور	۲۵/۱۱	-
عام‌گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با همسایه‌ها و آشنایان	زنجان	۲۱/۱۷	۳۱
	کل کشور	۱۹/۱۱	-
عام‌گرایی اجتماعی شـعاع اعتماد و تعاملات با غیر همشهری و غریبه‌ها	زنجان	۱۶/۲۳	۲۸
	کل کشور	۱۵/۱۶	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

اعتماد عمومی

قابل‌اعتماد بودن مردم

جدول زیر توزیع درصدی قابل‌اعتماد بودن مردم از نظر پاسخگویان در استان زنجان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۲۵ درصد از پاسخگویان استان زنجان میزان قابل‌اعتماد بودن مردم را زیاد و خیلی زیاد و ۲۱/۱ درصد کم و خیلی کم ارزیابی کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۱۷/۴ و ۳۵/۶ درصد بوده است؛ استان زنجان در رابطه با ارزیابی کم از این متغیر رتبه ۳۰ را در بین استان‌های دیگر دارد که نشان از میزان بالای اعتماد به مردم در استان است. استان زنجان دومین استانی است که در آن اعتماد بالایی نسبت به مردم وجود دارد.

جدول ۵۰- توزیع درصدی قابل‌اعتماد بودن مردم در استان زنجان و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
زنجان	۶/۳	۱۴/۸	۵۳/۸	۲۱/۷	۳/۳	۳۰
کل کشور	۱۲/۵	۲۳/۱	۴۷/۱	۱۴/۹	۲/۵	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت)

جدول زیر توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان زنجان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۱۹ درصد از پاسخگویان استان زنجان این میزان را زیاد و خیلی زیاد و ۵۳ درصد کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۱۸/۲ و ۵۵/۸ درصد بوده است. استان زنجان در مقایسه با استان‌های دیگر در این خصوص رتبه ۱۴ را دارد و جزو استان‌هایی است که میزان این متغیر را در حد متوسطی ارزیابی کرده‌اند.

جدول ۵۱- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان زنجان و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
زنجان	۲۸/۳	۲۴/۷	۲۸	۱۶/۵	۲/۵	۱۴
کل کشور	۳۱/۴	۲۴/۴	۲۶	۱۵/۴	۲/۸	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

مشارکت اجتماعی

مشارکت در فعالیت داوطلبانه

جدول زیر توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان زنجان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات مندرج در جدول زیر ۵۳/۴ درصد از پاسخگویان استان زنجان میزان مشارکت در فعالیت داوطلبانه خود را کم و خیلی کم و ۱۲/۱ درصد زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور به ترتیب برابر با ۵۱/۳ و ۱۴/۱ درصد بوده است. استان زنجان در این خصوص دارای رتبه ۱۴ بوده که نشان از میزان مشارکت متوسط پاسخگویان در فعالیت‌های داوطلبانه است.

جدول ۵۲- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان زنجان و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
زنجان	۱۹/۶	۳۳/۸	۳۴/۶	۱۰/۱	۲	۱۴
کل کشور	۲۳/۹	۲۷/۴	۳۴/۶	۱۰/۸	۳/۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تعلق و عرق ملی

افتخار به ایرانی بودن

جدول زیر توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان زنجان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۷۷/۶ درصد از پاسخگویان استان زنجان میزان افتخار به ایرانی بودن خود را زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۷۵/۵ درصد بوده است؛ استان زنجان در رابطه با این موضوع رتبه ۱۵ را داشته و در بین استان‌هایی قرار دارد که در حد متوسط افتخار به ایرانی بودن خوددارند.

جدول ۵۳- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان زنجان و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
زنجان	۳/۶	۲/۲	۱۶/۶	۳۲/۳	۴۵/۳	۱۵
کل کشور	۳	۵/۸	۱۵/۸	۳۰/۵	۴۵	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تمایل به مهاجرت

جدول زیر توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان زنجان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول زیر ۵۷/۶ درصد از پاسخگویان استان زنجان تمایل به مهاجرت خود را کم و خیلی کم و ۲۹/۷ درصد زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور به ترتیب برابر با ۵۶/۹ و ۲۳/۱ درصد بوده است؛ استان زنجان در بین دیگر استان‌ها ششمین(رتبه ۲۶) استانی است که میزان تمایل به مهاجرت در آن به نسبت کل کشور بالا بوده است.

جدول ۵۴- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان زنجان و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
زنجان	۳۸	۱۹/۶	۱۲/۷	۱۴	۱۵/۷	۲۶
کل کشور	۳۴/۹	۲۲	۲۰	۱۳/۲	۹/۹	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

رضایت از زندگی

جدول زیر توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان زنجان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر قابل مشاهده است ۳۷/۹ درصد از پاسخگویان استان زنجان میزان رضایت از زندگی خود را زیاد و خیلی زیاد و ۲۳/۳ درصد کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور به ترتیب برابر با ۳۳/۶ و ۲۵/۹ درصد بوده است. با توجه به رتبه استان(۲۴) نیز می‌توان عنوان کرد که استان زنجان در میزان رضایت از زندگی در بین دیگر استان‌های کشور دارای میانگین متوسط رو به بالایی بوده و جزو ۱۰ استانی است که میزان بالایی از زندگی خود رضایت داشته‌اند.

جدول ۵۵- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان زنجان و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
زنجان	۸/۲	۱۵/۱	۳۸/۷	۲۶/۱	۱۱/۸	۲۴
کل کشور	۸/۷	۱۷/۲	۴۰/۵	۲۶/۳	۷/۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احساس امنیت

جدول زیر توزیع درصدی احساس امنیت در استان زنجان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر قابل مشاهده است ۵۷/۱ درصد از پاسخگویان استان زنجان میزان احساس امنیت خود را زیاد و خیلی زیاد و

۱۴/۵ درصد کم و خیلی کم بیان کرده‌اند که در مقایسه با میزان کل کشور به ترتیب برابر ۳۳/۹ و ۳۴/۴ درصد بوده است. بر اساس اطلاعات جدول؛ بالاترین میزان احساس امنیت در کشور متعلق به استان زنجان با رتبه ۳۱ بوده است.

جدول ۵۶- توزیع درصدی احساس امنیت در استان زنجان و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
زنجان	۷/۱	۷/۴	۲۸/۳	۴۵/۶	۱۱/۵	۳۱
کل کشور	۱۴/۲	۲۰/۲	۳۱/۷	۲۶/۹	۷	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان زنجان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد استان زنجان (۲۶/۲۶) بالاتر از میانگین کل کشور (۲۵/۲۳) بوده و در بین ۱۰ استانی قرار دارد که بالاترین میانگین را در این شاخص داشته‌اند.

جدول ۵۷- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان زنجان و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۲۷)	رتبه
سرمایه اجتماعی در سطح خرد	زنجان	۲۶/۲۶	۲۵
	کل کشور	۲۵/۲۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی کل

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی را در استان زنجان و کل کشور نشان می‌دهد با توجه به جدول، میانگین سرمایه اجتماعی استان زنجان (۲/۹) بالاتر از میانگین کل کشور(۲/۷۹) است و میزان سرمایه اجتماعی در استان بالا بوده است. رتبه استان در رابطه با این شاخص از نظر ارزیابی نسبت به سرمایه اجتماعی ۲۵ بوده است.

جدول ۵۸- میانگین سرمایه اجتماعی در استان زنجان و کل کشور

مورد	استان	میانگین (۱ تا ۵)	رتبه
سرمایه اجتماعی کل	زنجان	۲/۹	۲۵
	کل کشور	۲/۷۹	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

وضعیت سلامت و درمان استان زنجان

دو جدول زیر تعداد و سرانه(در هر صد هزار نفر) پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول در سال ۱۳۹۷ سرانه مجموع پزشکان شاغل در استان ۶۷/۰۵ در هر صد هزار نفر بوده است که در مقایسه با کل کشور ۶۱/۰۶ بالاتر بوده و به نسبت کل کشور وضعیت مناسبی داشته است. استان زنجان در رابطه با پزشکان در همه سرانه‌ها به‌جز دکترای تخصصی وضعیت بهتری نسبت به‌کل کشور داشته است.

جدول ۵۹- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان‌پزشک	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق‌متخصص	دکترای تخصصی
۱۳۹۷ کل کشور	۴۸۸۰۶	۱۶۱۳۰	۵۲۲۲	۳۴۰	۲۴۰۶	۱۶۵۳۰	۲۶۲۶	۵۵۵۲
۱۳۸۰	۳۷۴	۱۸۰	۲۱	–	۱۸	۱۵۵	–	–
۱۳۸۵	۴۸۹	۲۵۲	۴۱	–	۲۸	۱۶۸	–	–
۱۳۹۰	۶۸۹	۳۱۷	۵۶	–	۲۸	۲۸۸	–	–
۱۳۹۵	۷۶۷	۲۴۷	۵۵	۲	۲۸	۲۸۵	۳۴	۱۱۶
۱۳۹۷	**۷۰۹**	**۲۵۰**	۱۱۱	۶	۳۲	۲۳۴	۵۴	۲۲

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان زنجان، ۱۳۹۸

جدول ۶۰- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص (صد هزار نفر)[۸]

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان‌پزشک	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق‌متخصص	دکترای تخصصی
کل کشور	۶۱/۰۶	۲۰/۱۸	۶/۵۳	۰/۴۳	۳/۰۱	۲۰/۶۸	۳/۲۹	۶/۹۵
۱۳۸۵	۵۰/۶۹	۲۶/۱۲	۴/۲۵	–	۲/۹۰	۱۷/۴۲	–	–
۱۳۹۰	۶۷/۸۳	۳۱/۲۱	۵/۵۱	–	۲/۷۶	۲۸/۳۵	–	–
۱۳۹۵	۷۲/۵۳	۲۳/۳۶	۵/۲۰	۰/۱۹	۲/۶۵	۲۶/۹۵	۳/۲۲	۱۰/۹۷
۱۳۹۷	۶۷/۰۵	۲۳/۶۴	۱۰/۵۰	۰/۵۷	۳/۰۳	۲۲/۱۳	۵/۱۱	۲/۰۸

دو جدول زیر تعداد و سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. سرانه بیمارستان‌های فعال استان زنجان در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱/۳۲ بوده است که از

[۸]. سرانه سال ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵) محاسبه شده است.

سرانه کل کشور بالاتر بوده است؛ همچنین در تخت‌های فعال و مصوب وضعیت استان (۱۸۷/۳۴ در هر صدهزار نفر) در مقایسه با کل کشور(۲۰۸/۳۷ در هر هزار نفر) وضعیت نامناسبی است.

جدول ۶۱- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی

سال و شهرستان	مجموع		دولتی						غیردولتی				سایر	
			دانشگاه علوم پزشکی		تأمین اجتماعی		سایر نهادهای عمومی		خیریه		خصوصی			
	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب
۱۳۹۷ کل کشور	۱۰۱۶	۱۶۶۵۴۳	۶۲۹	۱۱۲۶۸۳	۷۵	۱۲۷۵۶	۶۹	۱۱۵۳۳	۳۵	۵۳۳۸	۱۷۴	۱۸۷۰۳	۲	۱۱۱۴
۱۳۸۰	...	...	...	...	...	...	...	...	×	×	×	×	×	×
۱۳۸۵	...	...	...	...	...	...	...	...	×	×	×	×	×	×
۱۳۹۰	...	...	...	...	...	...	...	...	×	×	×	×	×	×
۱۳۹۵	۱۳	۲۵۴۷	۹	۲۱۰۹	۲	۲۵۵	۱	۸۳	×	×	۱	۱۰۰	×	×
۱۳۹۷	۱۴	۱۹۸۱	۱۰	۱۶۴۱	۲	۱۹۰	۱	۵۰	×	×	۱	۱۰۰	×	×

منبع: سالنامه آماری استان زنجان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۲-سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر)

سال	مجموع		دولتی						غیردولتی				سایر	
			دانشگاه علوم پزشکی		تأمین اجتماعی		سایر نهادهای عمومی		خیریه		خصوصی			
	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب
کل کشور	۱/۲۷	۲۰۸/۳۷	۰/۷۹	۱۴۰/۹۸	۰/۰۹	۱۵/۹۶	۰/۱۳	۱۹/۹۵	۰/۰۴	۶/۶۸	۰/۲۲	۲۳/۴۰	۰/۰۰	۱/۳۹
۱۳۹۵	۱/۲۳	۲۴۰/۸۶	۰/۸۵	۱۹۹/۴۴	۰/۱۹	۲۴/۱۱	۰/۰۹	۷/۸۵	×	×	۰/۰۹	۹/۴۶	×	×
۱۳۹۷	۱/۳۲	۱۸۷/۳۴	۰/۹۵	۱۵۵/۱۸	۰/۱۹	۱۷/۹۷	۰/۰۹	۴/۷۳	×	×	۰/۰۹	۹/۴۶	×	×

دو جدول زیر تعداد و سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع تخت‌های فعال در استان زنجان در سال ۱۳۹۷ برابر ۱۸۶/۲ در هرصدهزار نفر

است که نسبت به‌کل کشور بالاتر است. استان زنجان در تخت‌های فعال بیمارستانی در همه سرانه‌های به‌جز مراقبت‌های ویژه(آی سی یو) و مراقبت بیماران قلبی(سی‌سی یو) سرانه بالاتری نسبت به‌کل کشور داشته است.

جدول ۶۳- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی‌سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۳۸۱۱۷	۱۰۲۴۷	۹۲۱	۸۹۲۹	۵۹۳۰	۳۲۶۲	۱۰۸۸۲۸
۱۳۸۰	–	–	–	–	–	–	–
۱۳۸۵	–	–	–	–	–	–	–
۱۳۹۰	–	–	–	–	–	–	–
۱۳۹۵	۱۵۷۱	۱۲۰	۱۷	۸۲	۴۶	۴۴	۱۲۶۲
۱۳۹۷	۱۹۶۹	۱۴۶	۱۷	۸۹	۴۹	۵۲	۱۶۱۶

منبع: سالنامه آماری استان زنجان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۴- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر)

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه(آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی(سی‌سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۷۲/۸۱	۱۲/۸۲	۱/۱۵	۱۱/۱۷	۷/۴۲	۴/۰۸	۱۳۶/۱۶
۱۳۹۵	۱۴۸/۵۶	۱۱/۳۵	۱/۶۱	۷/۷۵	۴/۳۵	۴/۱۶	۱۱۹/۳۴
۱۳۹۷	۱۸۶/۲۰	۱۳/۸۱	۱/۶۱	۸/۴۲	۴/۶۳	۴/۹۲	۱۵۲/۸۲

دو جدول زیر تعداد و سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در استان زنجان در سال ۱۳۹۷ برابر ۶۲/۸۹ است که نسبت به‌کل کشور بالاتر بوده است.

جدول ۶۵- مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی

سال	مجموع	مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				پایگاه بهداشت		خانه‌های بهداشت فعال	تسهیلات زایمانی	پایگاه مراقبت بهداشت مرزی
		شهری	روستایی	شهری روستایی	شبانه‌روزی	روستایی	شهری			
۱۳۹۷ کل کشور	۲۹۴۶۵	۱۵۵۹	۲۶۴۵	۱۰۵۹	۵۶۱	۳۲۴	۵۲۶۵	۱۷۷۴۶	۲۱۴	۹۲
۱۳۸۰	۳۵۷	–	–	×	×	×	–	۳۵۷	–	×
۱۳۸۵	۴۱۲	–	–	×	×	×	–	۴۱۲	–	×
۱۳۹۰	۴۱۶	–	–	×	×	×	۱۴	۴۱۶	–	×
۱۳۹۵	۵۳۶	۰	۰	×	×	×	۷۸	۴۴۸	۱۰	×
۱۳۹۷	۶۶۵	۲۷	۶۸	۹	۱۱	۵	۷۹	۴۵۷	۹	۰

منبع: سالنامه آماری استان زنجان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۶-سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی(صد هزار نفر)

سال و شهرستان	مجموع	مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				پایگاه بهداشت		خانه‌های بهداشت فعال	تسهیلات زایمانی	پایگاه مراقبت بهداشت مرزی
		شهری	روستایی	شهری روستایی	شبانه‌روزی	روستایی	شهری			
۱۳۹۷ کل کشور	۳۶/۸۷	۱/۹۵	۳/۳۱	۱/۳۲	۰/۷۰	۰/۴۱	۶/۵۹	۲۲/۲۰	۰/۲۷	۰/۱۲
۱۳۹۵	۵۰/۶۹	۰/۰۰	۰/۰۰	×	×	×	۷/۳۸	۴۲/۳۷	۰/۹۵	×
۱۳۹۷	۶۲/۸۹	۲/۵۵	۶/۴۳	۰/۸۵	۱/۰۴	۰/۴۷	۷/۴۷	۴۳/۲۲	۰/۸۵	۰/۰۰

دو جدول زیر تعداد و سرانه پایگاه‌های اورژانس در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع پایگاه‌های اورژانس در استان زنجان در سال ۱۳۹۷ برابر ۴/۸۲ است که نسبت به‌کل کشور بالاتر است. باید توجه داشت که سرانه پایگاه‌های اورژانس در نقاط شهری و جاده‌ای بالاتر از سرانه کل کشور بوده است.

جدول ۶۷-تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

سال ۱۳۹۷	مجموع	شهری	جاده‌ای
زنجان	۵۱	۱۷	۳۴
کل کشور	۲۵۳۶	۹۶۷	۱۵۶۹

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۸-سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

سال ۱۳۹۷	مجموع	شهری	جاده‌ای
زنجان	۴/۸۲	۱/۶۱	۳/۲۲
کل کشور	۳/۱۷	۱/۲۱	۱/۹۶

۳-۳-۲- فقر و محرومیت

محوریت موضوع فقر و محرومیت از جمله مهم‌ترین مسائل کشور به‌خصوص در دوره پس از انقلاب اسلامی بوده است. فقر با تعابیری چون فقر مطلق (تعریف معیشتی و حداقلی) و فقر نسبی (به‌مثابه محرومیت نسبی) همواره موردتوجه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و متخصصان کشور بوده است. با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به دلیل پشتوانه ایدئولوژیک انقلاب در بسط عدالت اجتماعی، اشتیاق برای تساهل، توازن و تعادل بین همه مناطق کشور و تعدیل شکاف میان شهر و روستا، دیدگاه‌های محرومیت‌زدایی رونق یافت. تلاش برای محرومیت‌زدایی و توسعه مناطق محروم و دورافتاده کشور در دستور کار نظام جمهوری اسلامی قرار گرفت. پس از آن برنامه‌های اول تا ششم توسعه نیز گواه اهمیت این موضوع در دولت‌های مختلف بوده است.

درواقع کاهش محرومیت و نابرابری منطقه‌ای به دلیل تبعات اقتصادی و سیاسی، موضوع مهمی در بیش‌تر کشورهای درحال‌توسعه است. کیفیت زندگی افراد دستخوش نابرابری‌های منطقه‌ای عظیمی است که در بسیاری موارد به‌سرعت در حال افزایش است. زیرا هرچقدر تفاوت‌های منطقه‌ای از ابعاد مختلف بیشتر باشد، منجر به حرکت جمعیت و سرمایه به سمت قطب‌های پرجاذبه می‌گردد.

در ایران یکی از اهداف مهم در برنامه‌های اقتصادی- اجتماعی پس از انقلاب، کاهش محرومیت و رفع نابرابری میان مناطق بوده است. توسعه منطقه‌ای در ایران در طول دهه اول بعد از انقلاب اسلامی، با توجه ویژه به مناطق محروم در کل کشور موردتوجه قرار گرفت. در دهه دوم بعد از انقلاب، جهت‌گیری جدیدی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای ایجاد گردید؛ تغییر جهت برنامه‌ریزی منطقه‌ای از سطوح ملی و بین منطقه‌ای به سطوح منطقه‌ای و درون منطقه‌ای، توجه به سازمان‌دهی طرح‌های مناطق روستایی و توجه به شناسایی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناطق برای حصول توسعه از آن جمله است.

بااین‌وجود علیرغم تلاش‌های صورت گرفته در برنامه‌ها و سیاست‌ها، در حال حاضر نابرابری‌های مشهودی میان مناطق مختلف کشور به لحاظ شاخص‌های توسعه و سطوح محرومیت موجود است. ازاین‌رو پژوهش‌های متفاوتی در راستای شناسایی و طبقه‌بندی مناطق محروم کشور و برنامه‌ریزی به‌منظور اتخاذ سیاست‌های مناسب جهت ارتقای وضعیت موجود صورت گرفته است.

۳-۳-۲-۱- طرح‌های انجام‌شده در زمینه مناطق محروم

طرح مطالعاتی «نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران»توسط دفتر مطالعات رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماع (بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۱)؛ «شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور» زیر نظر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۶-۱۳۸۵) و «اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق» توسط بنیاد برکت (۱۳۹۶) از جمله مطالعاتی است که در زمینه شناسایی مناطق محروم کشور در سطوح شهرستان، بخش و دهستان در سطح ملی صورت گرفته است.

الف) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی به بررسی فقر چندبعدی در ایران پرداخته است. در این پژوهش با استفاده از فایل خام داده‌های طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار شهری و روستایی سال ۱۳۹۱ مرکز آمار ایران، محاسبات شاخص فقر چندبعدی انجام شده است. بدین منظور ۵ شاخص سلامت، آموزش، مسکن،

استانداردهای زندگی و اشتغال به‌عنوان مشخصه‌های فقر چندبعدی در نظر گرفته شده است. سپس با استفاده از وزن دهی به شاخص‌ها و مولفه‌های هریک، میزان اهمیت آن‌ها تعیین شده است.

جدول ۶۹-شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی

شاخص	وزن شاخص	مولفه	وزن مولفه‌ها
سلامت	۲۰	سوء تغذیه	۱۰
		عدم برخورداری از بیمه درمان	۱۰
آموزش	۲۰	خانوارهای دارای عضو کمتر از ۵ سال تحصیل	۱۰
		خانوارهای دارای کودک ۶ تا ۱۸ سال کمتر از ۸ کلاس سواد (متناسب با سن)	۱۰
مسکن	۲۰	مصالح بی‌دوام	۱۰
		سطح زیربنای کمتر از ۱۶ مترمربع	۱۰
استانداردهای زندگی	۲۰	سطح دسترسی به آشپزخانه	۴
		عدم دسترسی به آب و برق	۴
		نداشتن حمام	۴
		نداشتن دارایی مانند اتومبیل، دوچرخه و...	۴
		نوع سوخت خانوار برای پخت و پز	۴
اشتغال	۲۰	سرپرست بیکار	۱۰
		عدم برخورداری از بیمه اجتماعی	۱۰

شاخص‌های مذکور درصد خانوارهایی را که دچار فقر چندبعدی هستند به تفکیک استان نشان می‌دهد. بر این اساس ۲۲ درصد از خانوارهای مناطق شهری استان زنجان دچار فقر شهری هستند. همچنین ۴۴ درصد از خانوارهای مناطق روستایی دچار فقر چندبعدی هستند. در این گزارش میانگین محرومیت هر استان نیز مشخص‌شده است. میانگین محرومیت در مناطق شهری استان زنجان برابر با ۳۴/۹و در مناطق روستایی برابر با ۳۹/۸ هست. مقدار عددی این شاخص هرچه بیش‌تر باشد به معنی فاصله زیاد خانوارهای دچار فقر چندبعدی از آستانه فقر است. این شاخص درواقع معادل شاخص شکاف فقر در محاسبه فقر درآمدی است.

علاوه بر این، بر اساس مطالعات انجام‌شده، ۵ اولویت اول هر استان جهت برنامه‌ریزی به تفکیک مناطق شهری و روستایی مشخص‌شده است.

۵ اولویت اول استان زنجان در مناطق شهری عبارت است از سلامت، مسکن، اشتغال، استاندارد زندگی و آموزش. اولویت‌های استان زنجان به تفکیک مناطق روستایی نیز عبارت است از: مسکن، استانداردهای زندگی، سلامت، اشتغال و آموزش(دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، بی‌تا).

ب) طرح مطالعاتی شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور باهدف شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته و تهیه نقشه مرکب آن‌ها (چگالی شاخص، بیکاری، بی‌سوادی، کمبود امکانات سکونتی، ارتباطی، فرهنگی، آموزشی و بهداشتی و ...) به‌منظور حمایت و تقویت توان منطقه‌ای صورت گرفته است.

در این پژوهش پس از انجام مطالعات اولیه و بحث و بررسی مراجع صاحب‌نظر ۲۵ شاخص به‌منظور سنجش میزان محرومیت در سطوح شهرستان، بخش و دهستان استفاده شده است. لازم به ذکر است برخی از شاخص‌ها به‌تناسب سطوح موردبررسی (شهرستان، بخش و دهستان) متفاوت بوده است.

شاخص‌هایی نظیر نرخ بیکاری، نرخ بی‌سوادی (به دلیل وجود رابطه مستقیم و شدید با محرومیت)، تراکم خانوار در واحد مسکونی (پایین بودن این نرخ بیانگر بهبود وضعیت اقتصاد و توسعه‌ای هر جامعه‌ای است)، نرخ مهاجرت (نشانگر عدم رضایت از مکان زندگی و بازتاب توزیع نامتوازن امکانات)، بار تکفل شغلی(بیانگر نسبت جمعیت شاغل به‌کل جمعیت)، نسبت مراکز بهداشتی و درمانی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت آموزشگاه متوسطه به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای برخوردار از گاز، نسبت روستاهای دارای آب آشامیدنی سالم به‌کل روستاها(از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه انسانی و اجتماعی که عدم برخورداری از آن سهم تعیین‌کننده‌ای در تشخیص محرومیت دارد)، نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به‌کل جمعیت، چگالی جمعیت (نشانگر رابطه میان جمعیت و مساحت شهرستان، بخش و دهستان است)، فاصله مرکز شهرستان از مرکز (به‌منظور دسترسی یا عدم دسترسی مردم منطقه به خدمات مرکزی استان)، فاصله مرکز شهرستان از نزدیک‌ترین فرودگاه، فاصله مرکز شهرستان به ایستگاه راه‌آهن، نسبت پزشک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای بهره‌مند از دفاتر پستی به تعداد روستا، نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا، نسبت شعب بانک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت کتابخانه‌های عمومی یا کانون پرورش فکری و ... در سه سطح شهرستان، بخش و دهستان مورد ارزیابی قرار گرفت. درواقع شاخص‌ها ترکیبی از متغیرهای اجتماعی و فرهنگی و از سوی دیگر متغیرهای اقتصادی و زیرساختی بوده است. اهمیت شاخص‌های مذکور در میزان محرومیت و قابل‌سنجش بودن؛ در انتخاب آن‌ها نقش اساسی داشته است.

سنجش میزان محرومیت: در این طرح به دلیل محدودیت‌های موجود در دستیابی به شاخص‌های مذکور در محدوده‌های شهرستان، بخش و دهستان؛ از نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ استفاده شده است. در طی جلساتی با مسئولین استانداری‌ها و معاونین و همین‌طور متخصصین امر، فرآیند وزن دهی شاخص‌ها انجام شده است.

بر اساس روش ضریب همبستگی، میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص‌شده و بر پایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به‌واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص‌شده است. ازاین‌رو با

رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن‌دهی جایگاه هر شهرستان، بخش و دهستان به لحاظ میزان محرومیت مشخص‌شده است. بر این اساس مناطق محروم استان زنجان به شرح جدول زیر است:

جدول ۷۰- مناطق کمتر توسعه‌یافته استان زنجان

دهستان کمتر توسعه‌یافته	ضریب دهستان	تابعیت تقسیماتی		
		استان	شهرستان	بخش
دولت‌آباد	۶	زنجان	ابهر	مرکزی
ایجرود پائین	۶	زنجان	ایجرود	حلب
ایجرود بالا	۶	زنجان	ایجرود	مرکزی
گلابر	۶	زنجان	ایجرود	مرکزی
قشلاقات افشار	۷	زنجان	خدابنده	افشار
شیوانات	۷	زنجان	خدابنده	افشار
بزینه رود	۷	زنجان	خدابنده	بزینه رود
زرینه رود	۷	زنجان	خدابنده	بزینه رود
آقبلاغ	۶	زنجان	خدابنده	سجاس رود
سجاس رود	۶	زنجان	خدابنده	سجاس رود
خرارود	۶	زنجان	خدابنده	مرکزی
سهرورد	۶	زنجان	خدابنده	مرکزی
کرسف	۶	زنجان	خدابنده	مرکزی
چاپیاره بالا	۶	زنجان	زنجان	زنجانرود
چاپیاره پایین	۷	زنجان	زنجان	زنجانرود
زنجانرود پایین	۶	زنجان	زنجان	زنجانرود
غنی بیگلو	۷	زنجان	زنجان	زنجانرود
قره پشتلوی بالا	۶	زنجان	زنجان	قره پشتلو
قره پشتلوی پایین	۶	زنجان	زنجان	قره پشتلو
بناب	۶	زنجان	زنجان	مرکزی
تهم	۶	زنجان	زنجان	مرکزی
چورزق	۷	زنجان	طارم	چورزق
دستجرده	۶	زنجان	طارم	چورزق
آب بر	۶	زنجان	طارم	مرکزی
درام	۷	زنجان	طارم	مرکزی
گیلوان	۶	زنجان	طارم	مرکزی
انگوران	۶	زنجان	ماه نشان	انگوران
قلعه جوق	۷	زنجان	ماه نشان	انگوران
اوریاد	۷	زنجان	ماه نشان	مرکزی
قزل گچیلو	۷	زنجان	ماه نشان	مرکزی
ماهنشان	۶	زنجان	ماه نشان	مرکزی

(شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور، ریاست جمهوری،۱۳۸۶)

بر اساس مطالعات مذکور، هیچ‌یک از دهستان‌های استان زنجان محرومیت بالایی (ضریب ۸) نداشته‌اند، ۳۵/۴۸ درصد دارای محرومیت متوسط (ضریب ۷) و ۶۴/۵۱ درصد نیز از محرومیت پایینی (ضریب۶) برخوردار بوده‌اند. شایان‌ذکر است، ضرایب بر اساس ۵ تا ۹ تعیین‌شده و ضریب ۵ به معنی محرومیت کمتر و ضریب ۹ به معنی محرومیت بیش‌تر است.

ج) پژوهش دیگر مربوط به اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق توسط بنیاد برکت صورت گرفته است. در این طرح ۵۴ شاخص به‌منظور سنجش سطح محرومیت مورداستفاده قرارگرفته شده است.

سنجش میزان محرومیت: بر اساس روش مک گراناهان (روش ضریب همبستگی) میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص‌شده و بر پایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به‌واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص‌شده است. ازاین‌رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر استان، شهرستان و بخش به لحاظ میزان محرومیت مشخص‌شده است. شاخص‌های مذکور به شرح جدول زیر است:

جدول ۷۱- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناهان (روش ضریب همبستگی)

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۱	نرخ اشتغال (درصد)	۰/۰۸۳۵
۲	نرخ اشتغال زنان (درصد)	۰/۱۱۴۸
۳	نرخ فعالیت (درصد)	۰/۱۴۰۷
۴	بار تکفل شغلی (نفر به ازای هر نفر شاغل)	۰/۱۶۴۳
۵	نسبت شاغلان بخش کشاورزی به کل شاغلان (درصد)	۰/۱۹۱۶
۶	نسبت شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۲۲۳
۷	نسبت شاغلان بخش خدمات به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۴۳۳
۸	نسبت مساحت اراضی راعی به کل مساحت بخش	۰/۲۷۴۵
۹	نسبت مساحت اراضی زراعی آبی به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۰۲۳
۱۰	نسبت مساحت اراضی زراعی دیم به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۲۵۱
۱۱	نسبت مساحت اراضی باغی به کل اراضی (درصد)	۰/۳۵۸۸
۱۲	سرانه دام سنگین خانوار (رأس)	۰/۳۹۳۰
۱۳	سرانه دام سبک خانوار (رأس)	۰/۴۱۹۵
۱۴	تراکم تراکتور در هر ۱۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۵۰۲
۱۵	تراکم کمباین در هر ۱۰۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۸۱۵
۱۶	نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۰۲۷
۱۸	نسبت روستاهای بهره‌مند از گاز به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۳۶۰
۱۹	نسبت شعب بانک به ۱۰/۰۰۰ نفر جمعیت	۰/۵۵۵۴
۲۰	فاصله مرکز بخش از مرکز شهرستان (Km)	۰/۵۸۵۹
۲۱	فاصله مرکز بخش از مرکز استان (Km)	۰/۶۰۳۷
۲۲	شدت فرسایش	۰/۶۳۷۴
۲۳	قابلیت اراضی	۰/۶۶۸۹
۲۴	ارتفاع	۰/۶۹۳۴
۲۵	کلاس شیب	۰/۷۲۳۲

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۲۶	میزان بارش	۰/۷۴۶۲
۳۱	دما	۰/۷۶۹۱
۳۲	اقلیم	۰/۷۹۹۸
۳۳	منابع آب	۰/۸۲۷۱
۳۴	تعداد معدن	۰/۸۵۵۵
۳۵	پتانسیل زلزله	۰/۸۷۹۴
۳۶	پتانسیل سیل	۰/۹۰۵۹
۳۷	بعد خانوار	۰/۹۳۰۰
۳۸	نرخ رشد جمعیت (درصد)	۰/۹۵۸۹
۳۹	نسبت جنسی (درصد)	۰/۹۸۵۰
۴۰	تراکم جمعیت	۱/۰۱۰۸
۴۱	نسبت شهرنشینی (درصد)	۱/۰۴۴۰
۴۲	نرخ باسوادی (درصد)	۱/۰۶۷۸
۴۳	نرخ باسوادی زنان (درصد)	۱/۰۹۸۱
۴۴	نسبت باسوادان با تحصیلات عالی به‌کل باسوادان (درصد)	۱/۱۲۲۸
۴۵	نسبت مراکز بهداشتی درمانی و خانه بهداشت به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۴۶۵
۴۶	نسبت پزشک به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۸۲۲
۴۷	نسبت مدرسه راهنمایی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۰۴۲
۴۸	نسبت دبیرستان و هنرستان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۳۰۶
۴۹	نسبت کتابخانه و کانون پرورش فکری کودکان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۵۸۸
۵۰	نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۹۰۰
۵۱	نسبت روستاهای بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)	۱/۳۱۳۳
۵۲	نسبت روستاهای بهره‌مند از دفتر پستی به تعداد روستا (درصد)	۱/۳۳۷۲
۵۳	نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به‌کل جمعیت (درصد)	۱/۳۶۱۱
۵۴	نسبت روستاهای خالی از سکنه به‌کل روستاها(درصد)	۰/۰۳۴۶

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

جدول ۷۲- مناطق کم‌تر توسعه‌یافته استان زنجان

ردیف	استان	شهرستان	بخش
۱	زنجان	خدابنده	افشار
۲	زنجان	خدابنده	بزینه رود
۳	زنجان	خدابنده	سجاس رود
۴	زنجان	خدابنده	مرکزی
۵	زنجان	زنجان	زنجانرود
۶	زنجان	زنجان	قره پشتلو
۷	زنجان	طارم	جورزق
۸	زنجان	طارم	مرکزی
۹	زنجان	ایجرود	مرکزی
۱۰	زنجان	ایجرود	حلب
۱۱	زنجان	ماه نشان	مرکزی
۱۲	زنجان	ماه نشان	انگوران

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

نتایج این پژوهش حاکی از آن است که در مجموع، ۵۶۴ بخش و شهرستان محروم در استان‌های مختلف کشور موردسنجش قرار گرفته است. در این میان استان زنجان دارای ۵ شهرستان و ۱۲ بخش محروم است. شهرستان‌های ایجرود (بخش حلب)، خدابنده (بخش افشار)، زنجان (بخش زنجانرود)، ماه نشان (بخش انگوران)، زنجان (بخش قراپشتلو) در ردیف ۱۴۳، ۲۱۵، ۲۴۲، ۳۳۲ و ۳۴۰ مناطق محروم کشور به حساب آمدند. بدیهی است رفع محرومیت مناطق مذکور مستلزم شناخت کافی از امکانات و پتانسیل‌های منطقه‌ای و بهره‌گیری از آن‌ها در جهت رفع محرومیت و دستیابی به توسعه پایدار است. مزیت‌های نسبی مناطق محروم استان زنجان در سه بخش عمده اقتصادی یعنی کشاورزی، صنعت و خدمات و زیر بخش‌های آن به شرح زیر است:

الف) کشاورزی:

۱-مزیت نسبی در تولید محصولات باغی به ترتیب شامل انگور آبی، زیتون، سیب، گردو، زردآلو، هلو، بادام آبی، انار و انجیر. (سیب و انگور بیشتر در شهرستان خدابنده، زنجان، ایجرود وجود دارد و زیتون و انجیر بیشتر در شهرستان طارم تولید می‌شود

۲-محصول زیتون رتبه سوم را از نظر مساحت باغات در بین محصولات باغی استان داشته و زمینه را برای توسعه واحدهای روغن‌کشی و بسته‌بندی این محصول مخصوصاً در بخش‌های محروم شهرستان طارم فراهم کرده است.(۱۲۶۰۴هکتار مساحت باغات زیتون استان زنجان)

۳-مزیت نسبی در تولید محصولات زراعی به ترتیب شامل گندم، یونجه، جو، عدس، سیب‌زمینی، نخود، لوبیا، گوجه‌فرنگی، پیاز و سیر و برنج. (برنج بیشتر در بخش‌های محروم شهرستان طارم کشت می‌شود). محصول سیر با توجه به زودرس بودن و نوبرانه بودن، در خارج کشور نیز خریداران زیادی دارد که با فراوری و بسته‌بندی مناسب می‌توان برای صادرات نیز برنامه‌ریزی کرد.

۴-مزیت نسبی در دامداری و دامپروری و پرورش دام سبک در کلیه بخش‌های محروم استان

۵-مزیت نسبی در پرورش دام سنگین و به‌تبع آن پتانسیل تولید چرم مخصوصاً در بخش‌های سجاسرود و مرکزی شهرستان خدابنده، بخش‌های زنجانرود و قره پشلو شهرستان زنجان، بخش چورزق شهرستان طارم، بخش مرکزی شهرستان ایجرود و بخش مرکزی شهرستان ماهنشان

۶-مزیت نسبی در پرورش طیور و پرورش شترمرغ مخصوصاً در بخش‌های محروم شهرستان خدابنده

۷-مزیت نسبی و وجود پتانسیل در پرورش زنبورعسل و تولید عسل مخصوصاً در بخش‌هایی که سطح باغات و مراتع باوجود گیاهان دارویی شرایط مناسب پرورش را ایجاد کرده است.

۸-مزیت نسبی در آبزی‌پروری و جود استخرهای پرورش ماهی با توجه به وجود چشمه‌ها و رودخانه‌های دائمی در بخش‌های محروم.

ب) صنعت:

۱- وجود شهرک صنعتی انگوران در بخش انگوران شهرستان ماهنشان

۲- وجود شهرک صنعتی ماهنشان در بخش مرکزی شهرستان ماهنشان

۳- وجود شهرک صنعتی ایجرود در بخش مرکزی شهرستان ایجرود

۴- وجود ناحیه صنعتی ایجرود در بخش مرکزی شهرستان ایجرود

۵- وجود شهرک صنعتی خدابنده در بخش سجاسرود شهرستان خدابنده

۶- وجود ناحیه صنعتی دوتپه در بخش مرکزی شهرستان خدابنده

۷- وجود شهرک صنعتی طارم در بخش مرکزی شهرستان طارم

۸- وجود ناحیه صنعتی طارم در بخش مرکزی شهرستان طارم

۹- وجود ناحیه صنعتی ارمغان‌خانه در بخش قره پشتلو شهرستان زنجان

۱۰- مزیت نسبی در وجود ظرفیت‌های معدنی و معادن سرب و روی، سولفات منیزیم و بر، منگنز، گرانیت، سنگ چینی، فلدسپات، خاک صنعتی(بنتونیت،) نمک، براسیت، تراورتن و سنگ لاشه و سنگ نمک

۱۱- مزیت نسبی در تولید صنایع‌دستی نظیر بافت قالی و قالیچه، گلیم و جاجیم در بخش‌های محروم استان. قالی و قالیچه در اکثر بخش‌های محروم و جاجیم در بخش‌های محروم شهرستان طارم و ماهنشان و گلیم بیشتر در بخش‌های محروم شهرستان‌های خدابنده و زنجان بافته می‌شوند و چاروق که نوعی کفش است و چاقو بیش‌تر در شهرستان زنجان تولید می‌شود.

۱۲- مزیت نسبی و وجود پتانسیل در ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی(صنایع لبنی) وابسته به دامداری و دامپروری در بخش‌های محروم

۱۳- مزیت نسبی جهت سرمایه‌گذاری در طرح‌های جانبی و وابسته به آبزی‌پروری در بخش‌های محروم

۱۴- مزیت نسبی در ایجاد واحدهای بسته‌بندی و فراوری محصولات وابسته به زیتون(بسته‌بندی، روغن‌گیری و...)

۱۵- مزیت نسبی در وجود مجتمع پتروشیمی زنجان (۳۰کیلومتری جاده زنجان به بیجار) درصورتی‌که تکمیل و به بهره‌برداری برسد می‌تواند در توسعه اشتغال و صنایع جانبی کل بخش‌های استان مؤثر واقع شود.

ج) خدمات:

۱- قرار گرفتن شهرهای عمده شهرستان در مسیر ترانزیت تهران - تبریز و اروپا و عبور جاده اصلی تهران- زنجان- تبریز از بخش محروم زنجارود شهرستان زنجان

۲- عبور جاده زنجان بیجار از بخش‌های محروم مرکزی و حلب شهرستان ایجرود

۳- عبور راه‌آهن تهران- زنجان- تبریز از بخش محروم زنجارود شهرستان زنجان

۴- مزیت نسبی وجود راه‌آهن سراسر تهران- زنجان- تبریز و در نهایت اتصال آن به ترکیه که موقعیت آن را جهت حمل‌ونقل و تجارت ممتاز کرده است.

۵- مزیت نسبی در وجود جاذبه‌های تاریخی فرهنگی و طبیعی گردشگری و فعالیت‌های مرتبط با گردشگری در بخش‌های محروم

۶- مزیت نسبی در وجود مراکز آموزشی فنی و حرفه‌ای در شهرستان‌های استان و ارائه خدمات آموزشی فنی و حرفه‌ای جهت توانمندسازی ساکنین بخش‌های محروم استان در حرفه‌های متناسب با توانمندی‌ها و پتانسیل‌های استان (اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶).

۳-۳-۲-۲- شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان زنجان

بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت کل ساکن در مناطق محروم استان زنجان برابر با ۲۲۷/۰۳۷ نفر (۲۱/۴۷ درصد) است. از این تعداد ۱۱۱,۵۳۷ نفر زن و ۱۱۵,۵۰۰ مرد هستند. تعداد خانوار ساکن در این مناطق برابر با ۶۸,۴۲۸ است. میانگین بعد خانوار برابر با ۳/۳ است و میانگین نسبت جنسی در این مناطق برابر با ۱۰۳/۹ است. نسبت جنسی در مناطق محروم این استان بالاتر از متوسط نسبت جنسی در کل کشور (۱۰۳) است. بعد خانوار این مناطق همانند متوسط بعد خانوار در کل کشور است (متوسط بعد خانوار کل کشور در سرشماری ۱۳۹۵ برابر با ۳/۳ بوده است). بالاترین نسبت جنسی مربوط به دهستان آب‌بر شهرستان طارم با نسبت جنسی ۱۱۲/۴ است. پس از آن دهستان‌های چاپیاره پایین، اوریاد، قشلاقات افشار و چاپیاره بالا در شهرستان‌های زنجان، ماه‌نشان، خدابنده و زنجان با نسبت ۱۱۱/۸، ۱۰۹/۹، ۱۰۸/۸ و ۱۰۸/۴ و ۱۱۰/۱ بالاترین نسبت جنسی را داشته‌اند. بالاترین میزان بعد خانوار نیز مربوط به دهستان‌های قشلاقات افشار و شیوانات در شهرستان خدابنده با بعد خانوار ۳/۶ است. بعد خانوار در دهستان‌های آقبلاغ، خرارود، سهرورد در شهرستان خدابنده و چاپیاره پایین در شهرستان زنجان بیش‌ترین میزان را داشته است.

جدول ۷۳- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان زنجان

سرشماری سال ۹۵						تابعیت تقسیماتی			
خانوار	جمعیت	تعداد مردان	تعداد زنان	نسبت جنسی	بعد خانوار	دهستان کمتر توسعه‌یافته	استان	شهرستان	بخش
۷۳۹	۲,۶۰۵	۱,۲۶۳	۱,۳۴۲	۹۴.۱	۳.۵	دولت آباد	زنجان	ابهر	مرکزی
۱,۷۱۷	۵,۱۹۲	۲,۶۴۵	۲,۵۴۷	۱۰۳.۸	۳.۰	ایجرود پائین	زنجان	ایجرود	حلب
۳,۱۷۹	۱۰,۵۷۰	۵,۲۸۱	۵,۲۸۹	۹۹.۸	۳.۳	ایجرود بالا	زنجان	ایجرود	مرکزی
۴,۳۷۳	۱۴,۳۲۱	۷,۳۶۵	۶,۹۵۶	۱۰۵.۹	۳.۳	گلابر	زنجان	ایجرود	مرکزی
۵۰۰	۱,۸۲۳	۹۵۰	۸۷۳	۱۰۸.۸	۳.۶	قشلاقات افشار	زنجان	خدابنده	افشار
۱,۸۷۰	۶,۷۷۸	۳,۳۸۶	۳,۳۹۲	۹۹.۸	۳.۶	شیوانات	زنجان	خدابنده	افشار
۳,۸۰۸	۱۲,۷۶۵	۶,۵۸۹	۶,۱۷۶	۱۰۶.۷	۳.۴	بزینه رود	زنجان	خدابنده	بزینه رود
۳,۹۸۸	۱۳,۶۷۰	۶,۷۷۴	۶,۸۹۶	۹۸.۲	۳.۴	زرینه رود	زنجان	خدابنده	بزینه رود
۱,۵۰۳	۵,۲۲۸	۲,۶۴۸	۲,۵۸۰	۱۰۲.۶	۳.۵	آقبلاغ	زنجان	خدابنده	سجاس رود
۴,۳۹۸	۱۴,۷۰۰	۷,۳۸۵	۷,۳۱۵	۱۰۱.۰	۳.۳	سجاس رود	زنجان	خدابنده	سجاس رود
۵,۱۰۷	۱۷,۹۸۱	۹,۲۱۱	۸,۷۷۰	۱۰۵.۰	۳.۵	خرارود	زنجان	خدابنده	مرکزی
۱۰۸	۳۸۲	۱۹۲	۱۹۰	۱۰۱.۱	۳.۵	سهرورد	زنجان	خدابنده	مرکزی
۲,۳۸۲	۷,۹۹۸	۴,۰۳۰	۳,۹۶۸	۱۰۱.۶	۳.۴	کرسف	زنجان	خدابنده	مرکزی
۱,۲۱۷	۴,۰۳۳	۲,۰۹۸	۱,۹۳۵	۱۰۸.۴	۳.۳	چاپپاره بالا	زنجان	زنجان	زنجانرود
۱,۰۸۶	۳,۷۹۷	۲,۰۰۴	۱,۷۹۳	۱۱۱.۸	۳.۵	چاپپاره پایین	زنجان	زنجان	زنجانرود
۲,۶۱۱	۸,۳۴۸	۴,۲۳۱	۴,۱۱۷	۱۰۲.۸	۳.۲	زنجانرود پایین	زنجان	زنجان	زنجانرود
۲,۰۵۷	۶,۶۷۴	۳,۳۱۸	۳,۳۵۶	۹۸.۹	۳.۲	غنی بیگلو	زنجان	زنجان	زنجانرود
۱,۵۳۴	۵,۱۴۷	۲,۵۹۲	۲,۵۵۵	۱۰۱.۴	۳.۴	قره پشتلوی بالا	زنجان	زنجان	قره پشتلو
۷۳۳	۲,۳۲۴	۱,۲۰۷	۱,۱۱۷	۱۰۸.۱	۳.۲	قره پشتلوی پایین	زنجان	زنجان	قره پشتلو
۴,۲۹۹	۱۴,۱۴۶	۷,۳۰۳	۶,۸۴۳	۱۰۶.۷	۳.۳	بناب	زنجان	زنجان	مرکزی
۸۱۱	۲,۵۷۸	۱,۳۲۷	۱,۲۵۱	۱۰۶.۱	۳.۲	تهم	زنجان	زنجان	مرکزی
۲,۹۰۷	۹,۶۲۴	۴,۸۰۷	۴,۸۱۷	۹۹.۸	۳.۳	چورزق	زنجان	طارم	چورزق
۲,۳۰۵	۷,۴۴۶	۳,۸۲۰	۳,۶۲۶	۱۰۵.۴	۳.۲	دستجرده	زنجان	طارم	چورزق
۱,۳۳۴	۴,۵۱۱	۲,۳۸۷	۲,۱۲۴	۱۱۲.۴	۳.۴	آب بر	زنجان	طارم	مرکزی
۱,۴۲۳	۴,۴۰۶	۲,۲۴۵	۲,۱۶۱	۱۰۳.۹	۳.۱	درام	زنجان	طارم	مرکزی
۳,۴۴۳	۱۰,۸۳۰	۵,۵۶۷	۵,۲۶۳	۱۰۵.۸	۳.۱	گیلوان	زنجان	طارم	مرکزی
۲,۴۶۳	۷,۸۹۰	۴,۰۲۷	۳,۸۶۳	۱۰۴.۲	۳.۲	انگوران	زنجان	ماه نشان	انگوران
۱,۴۳۷	۴,۴۹۶	۲,۲۰۹	۲,۲۸۷	۹۶.۶	۳.۱	قلعه جوق	زنجان	ماه نشان	انگوران
۱,۵۸۶	۵,۱۹۶	۲,۷۲۱	۲,۴۷۵	۱۰۹.۹	۳.۳	اوریاد	زنجان	ماه نشان	مرکزی
۶۴۳	۱,۹۷۴	۱,۰۰۷	۹۶۷	۱۰۴.۱	۳.۱	قزل گچیلو	زنجان	ماه نشان	مرکزی
۲,۸۶۷	۹,۶۰۴	۴,۹۱۱	۴,۶۹۳	۱۰۴.۶	۳.۳	ماهنشان	زنجان	ماه نشان	مرکزی
۶۸۴۲۸	۲۲۷,۰۳۷	۱۱۵,۵۰۰	۱۱۱,۵۳۷	۱۰۳.۹	۳.۳	جمع میانگین			

(داده‌های سرشماری مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)

۳-۳-۲-۳- جمع‌بندی

استان زنجان برابر با مساحت ۲۲,۱۶۴کیلومترمربع و جمعیت ۱,۰۵۷,۴۶۱ نفر در سال ۹۵ بوده است (مرکز آمار ایران). این استان از شمال به استان‌های گیلان، اردبیل، آذربایجان شرقی؛ از شرق با استان قزوین، از جنوب به استان همدان، از جنوب غرب به استان کردستان و از غرب به آذربایجان غربی محدود است.

استان زنجان به لحاظ هم جواری با استان‌های مرزی و نزدیکی به مبادی ورود و صدور کالا، به‌ویژه کشورهای آسیای میانه، قفقاز، ترکیه، عراق و استقرار در محورهای ترانزیتی تهران-اروپا و خطوط راه‌آهن شمال غرب کشور، آزادراه تبریز و نیز نزدیکی به عمده‌ترین کانون‌های صنعتی، معدنی، بازرگانی و جمعیتی کشور، دارای موقعیتی بی‌بدیل و استراتژیک در منطقه بوده و از پتانسیل‌های لازم جهت تبدیل‌شدن به قطب مهم و فعال تولید و تجارت کشور برخوردار است.

استقرار حدود ۵۶ درصد از بازار تولید و مصرف کشور و وجود ۱۲ استان در شعاع ۴۶۶ کیلومتری مرکز استان زنجان، همسایگی و مجاورت با هفت استان و گلوگاه متصل‌کننده مرکز کشور با شمال غرب و غرب کشور از طریق آزادراه، راه اصلی و راه‌آهن، نزدیکی به مناطق آزاد تجاری- صنعتی انزلی و ارس موقعیت ویژه‌ای به این استان به لحاظ قرار گرفتن در مسیر مواصلاتی و ترانزیتی غرب به شرق و مرکز کشور بخشیده است (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب‌وکار و اشتغال پایدار استان زنجان،۱۳۹۶: ۴). وجود ذخایر معدنی متنوع از جمله بزرگ‌ترین معدن سرب و روی خاورمیانه، طلا، آلونیت و ... تنها بخشی از توانمندی‌های استان از نظر معادن است. در زمینه گردشگری نیز استان زنجان با برخورداری از جاذبه‌های تاریخ، فرهنگی و طبیعی و موقعیت خاص جغرافیایی، همچنین جاذبه‌های طبیعی و هوای معتدل کوهستانی استان، به لحاظ وجود منابع گردشگری نیز از ویژگی‌های خاصی برخوردار است (مسئله شناسی راهبردی استان زنجان،۱۳۹۶: ۸).

علیرغم وجود همه فرصت‌ها و پتانسیل‌های مذکور، بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، در رابطه با سنجش فقر ایران در سال ۱۳۹۵؛ نرخ فقر مطلق (درصد فقرا) در استان زنجان برابر با ۱۶/۷۹ بوده است. تعداد فقرا ۱۷۷,۰۲۸ نفر و تعداد خانوارهای فقیر ۵۶,۵۳۸ بوده است (مرکز پژوهش‌های مجلس،۱۳۹۷: ۳۱).

درواقع شرایط اقلیمی، کمبود بارندگی (زنجان جزو ۱۳ استان کشور است که با تنش آبی مواجه است)، ضعف مدیریتی در زمینه آب، کاهش بهره‌وری کشاورزی، عدم به‌کارگیری فنون نوین کشاورزی، توسعه‌نیافتگی صنایع و خام فروشی، بیکاری و ... منجر به تشدید فقر در استان زنجان شده است. ازاین‌رو بهره‌مندی از پتانسیل‌ها و فرصت‌های این استان نظیر بهره‌گیری از جاذبه‌های گردشگری، افزایش بهره‌وری کشاورزی،

گسترش صنایع، توسعه صادرات و ارتقای سطح سواد از جمله راهکارهای غلبه بر فقر و محرومیت در استان زنجان است.

۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیررسمی

سکونتگاه‌های غیررسمی به‌مثابه یکی از پیامدها و ویژگی‌های بارز شهرنشینی در کشورهای درحال‌توسعه و از جمله ایران بوده است. این سکونتگاه‌ها یکی از عوامل تهدیدکننده کیفیت زندگی و برهم زننده تعادل اجتماعی در شهرها به‌حساب می‌آیند.

اسکان غیررسمی در شهرها به‌طور اساسی ناشی از عوامل متعددی است. بخشی از آن سبب توسعه ناهمگون و نابرابر مناطق شهری و تفاوت‌های مکانی- فضایی (افتراق مکانی) نسبت به امکانات و تسهیلات موجود است.

تعاریف متعددی از سکونتگاه‌ها ارائه‌شده است که هریک بر ملاک‌ها و معیارهای خاصی مانند کالبد، جغرافیا، اقتصاد، روابط اجتماعی و ویژگی‌های روانی تأکید کرده‌اند. برخی از نظر «بوم‌شناسی شهری» بر عواملی مانند نحوه استفاده از زمین، کمبود مسکن، قیمت و اجاره زمین توجه کرده و عده‌ای دیگر از چشم‌انداز «فقر شهری» و مسائلی مانند نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و «تبعیض» نگریسته‌اند.

این پدیده به اشکال متفاوت در گوشه و کنار شهرها، حتی در بخش مرکزی شهرها در قالب محله‌هایی با عناوین زاغه، آلونک‌نشینی، حاشیه‌نشینی، سکونتگاه‌های خودرو و سکونتگاه‌های غیرمجاز، سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی نشده و ... مشاهده می‌شود.

فقدان مالکیت بر زمین، قرارگیری در اراضی نامناسب (حریم خطوط راه‌آهن و بزرگراه‌ها و ...)، در دسترس نبودن امکانات پایه زندگی، بی‌نظمی و نابسامانی کالبدی، اقتصادی و اجتماعی، وجود فضاهای بی‌دفاع، گم و بدون نظارت؛ از ویژگی‌های این سکونتگاه‌هاست.

مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی؛ روند شتابان جمعیت شهری و عدم توسعه زیرساخت‌های ضروری، مهاجرت گسترده اعم از روستا به شهر و مهاجرت افراد از هسته داخلی شهر به حواشی آن، سطح پایین درآمد خانوار و بالا بودن بهای زمین و همچنین هزینه ساخت‌وساز رسمی، فقدان منطقه‌بندی و کاربری نامناسب زمین، ناکارآمدی سیاست‌ها و برنامه دولت‌ها، برنامه‌ریزی از بالا به پایین، توزیع ناعادلانه خدمات و امکانات بوده است.

۳-۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی

به دنبال شهرنشینی شتابان معاصر در کشورهای در حال‌توسعه و از جمله ایران، سکونتگاه‌های غیررسمی به‌مثابه جلوه‌ای کالبدی از فقر شهری در درون یا پیرامون شهرها شکل گرفتند. بنا به شرایط تاریخی و جغرافیایی و با توجه به مکاتب اقتصادی و سیاسی حاکم، از این پدیده برداشت‌های متفاوتی شکل گرفت و برای حل آن نیز رویکردهای متفاوتی اتخاذ گردید. از نادیده انگاشتن تا توانمندسازی، طیفی از اقدامات و سیاست‌ها را در برمی‌گیرد که به فراخور شرایط تاریخی و جغرافیایی موردتوجه قرارگرفته‌اند. این سیاست‌ها تحت تأثیر مکاتب، نظام‌های سیاسی و اجرایی و یا سازمان‌های بین‌المللی ترویج‌شده و کمابیش در بیش تر این کشورها تجربه‌شده‌اند. سیاست‌هایی چون نادیده گرفتن، تخریب و تخلیه اجباری، مسکن عمومی، بهسازی و توانمندسازی و ... نتایج متفاوتی را در کشورهای مختلف به همراه داشته است.

از اوایل سده بیستم که مسئله فقر و سکونتگاه‌های فقیرنشین موردتوجه جدی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گرفت؛ تمرکز بر سیاست‌های اقتصادی کلان از جمله سیاست‌های فقرزدایی و سیاست‌هایی برای افزایش متوسط درآمد و نیز ایجاد عدالت اجتماعی، همواره به‌مثابه راه حل ریشه‌ای فقر و محلات فقیرنشین موردتوجه بوده است.

جدول ۷۴- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی

رویکرد	دوره رواج و تسلط	نکات اصلی
نادیده گرفتن	تا دهه ۱۹۶۰	با توسعه اقتصادی در کل جامعه مشکل حل خواهد شد. مشکل ساختاری است و با برنامه‌ریزی محلی حل نخواهد شد.
حذف و تخلیه اجباری	۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ برخی کشورها تاکنون	سکونتگاه‌های غیررسمی غده چرکین بر بدن شهر هستند و باید برچیده شوند.
خودیاری	۱۹۷۰ و ۱۹۸۰	بهره‌گیری از نیروی کار، مهارت و توان مدیریت ساکنان در حل مشکل
مسکن عمومی (اجتماعی)	۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰	دولت و منابع دولتی کلید حل مشکل است. نیاز به یارانه‌های هدف‌دار مسکن
مکان- خدمات	۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰	تأمین زمین و زیرساخت‌های اولیه راه حل است.
ارتقاء بخشی (بهسازی)	۱۹۸۰ تاکنون	تأمین حق سکونت و زیرساخت‌ها با بهره‌گیری از وضع موجود
توانمندسازی	۱۹۹۰ تاکنون	ایجاد چارچوب سیاسی، اداری و محیطی استفاده از ظرفیت‌های درونی اجتماعات محل توسعه اقتصادی و اجتماعی
اجتماع‌محوری (تام)	از ۲۰۰۰	با ترکیبی از توانمندسازی و تاکید بر حکمروایی شایسته (به‌ویژه حق نگاهداشت مسکن)محور، اجتماع محلی دانسته شد.

(ایراندوست، ۱۳۸۹ :۱۳۹)

۳-۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان زنجان

ایران از جمله کشورهای در حال توسعه‌ای محسوب می‌شود که با مشکل وجود سکونتگاه‌های غیررسمی روبروست. سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران پیش از سال ۱۳۳۰ به‌صورت محدود در چند شهر به وجود آمد. بااین‌وجود تا قبل از اصلاحات ارضی، روندی بسیار آرام و کند داشته است. اما بعد از اصلاحات ارضی ۱۳۴۲ همراه با رشد مهاجرت، حاشیه‌نشینی نیز ابعاد وسیع‌تری پیدا کرد. چراکه اکثر خوش‌نشینانی که صاحب نسق نبوده و در نتیجه زمینی به آن‌ها واگذار نشد، همچنین کشاورزانی که مقدار ناچیزی زمین به آن‌ها رسیده بود مهاجرت نموده و در محلات فقیرنشین و حاشیه شهرها سکنی گزیدند. نکته قابل‌ذکر آن است که وجه اشتراک تمامی انواع سکونتگاه‌های غیررسمی دستیابی محدود و یا عدم دسترسی به امکانات و خدمات اساسی و زیرساختی است. اما در ایران سکونتگاه‌های غیررسمی به گونه‌ای متفاوت از سایر کشورها شکل گرفته است. به‌طوری که در غالب سکونتگاه‌های ایران، تصرف و مالکیت به‌صورت ملکی است و شکل تصرف عدوانی و غصبی بسیار نادر است. ساکنان این سکونتگاه‌ها مسکن را خود بر روی زمینی که تملک کرده‌اند، ساخته اما ضوابط و مقررات رسمی را رعایت نکرده و در نتیجه این سکونتگاه‌ها بدون برنامه ایجاد شده است. ازاین‌رو سکونتگاه‌های بی‌ضابطه با سکونتگاه‌های ایران قرابت معنایی بیش‌تری دارد. در حال حاضر بیش از ۳۰ درصد از جمعیت کشورمان در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند. متأسفانه این پدیده به‌سرعت در حال رشد و گسترش است و مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و زیست‌محیطی فراوانی را در اغلب شهرهای ایران به وجود آورده است. استان زنجان نیز از جمله استان‌هایی است که درگیر پدیده سکونتگاه‌های غیررسمی است. بنا بر مطالعات انجام‌شده در سال ۱۳۹۰ جمعیت حاشیه‌نشین استان زنجان ۶۹,۶۵۳ نفر برآورد شده است که در ۷ محله اسکان غیررسمی و در شهر زنجان استقراریافته‌اند. این میزان، استان زنجان را از نظر درصد جمعیت حاشیه‌نشین در رتبه هجدهم کشور قرار داده است (مسئله شناسی راهبردی استان زنجان،۱۳۹۶: ۴). بر اساس اظهارات رئیس اداره کمیسیون تخصصی اداره کل راه و شهرسازی استان زنجان نیز ۲۰ درصد از جمعیت ۴۰۰ هزارنفری شهر زنجان در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند. منطقه اسکان غیررسمی بی‌سیم و ترانس در قسمت شمال شرقی، اسلام‌آباد در ضلع شمال غربی، کوی فاطمیه در جنوب غرب، منطقه خاندره و محله مهدیه در ضلع جنوبی شهر و محله گوجوک‌آباد در قسمت جنوب غربی شهر مهم‌ترین مناطق اسکان غیررسمی شهر زنجان هستند (کلانتری و دیگران،۱۳۹۳: ۳). اسلام آباد با ۲۸ هزار نفر جمعیت بزرگ‌ترین سکونتگاه غیررسمی زنجان است (خبرگزاری مهر،۱۳۹۴). با گسترش مهاجرت‌های روستاییان به شهرها و سیاست‌گذاری‌های نامناسب ملی و استانی؛ با افزایش تعداد سکونتگاه‌ها و جمعیت‌های آن در استان زنجان مواجه هستیم. به‌طوری‌که در حال حاضر سه شهر زنجان، ابهر و خدابنده دارای سکونتگاه‌های غیررسمی هستند.

بر اساس اسناد موجود، استان زنجان در دهه‌های دورتر در زمره استان‌های محروم کشور بوده است و در زمینه صنعت رشد چندانی نداشته است. بر اساس یکی از اسناد توسعه استان در اواسط دهه ۱۳۵۰، «زنجان یکی از فقیرترین استان‌های ایران است. حدود ۸۰درصد جمعیت استان روستایی است؛ درحالی‌که این وضعیت در کل کشور ۵۷ درصد است. مرکز شهری استان از نظر زیربنایی، اجتماعی و اقتصادی بسیار ضعیف بوده و با نواحی روستایی پیوستگی ندارد». «بررسی اسناد توسعه در سال‌های قبل از انقلاب اسلامی نشانگر کم‌توجهی برنامه‌های توسعه و عمرانی ملی به استان بوده و سهم و نقش استان در تقسیم‌کار ملی بسیار اندک و ناچیز بوده است .برای مثال در مطالعات گروه بتل (BETEL) تنها به ایجاد صنایع کوچک و افتتاح مجدد کوره آجرپزی در استان اشاره شده است. این ویژگی در نیمه دوم دهه ۱۳۵۰ با الحاق شهرستان قزوین و تاکستان به استان زنجان برای دو دهه به فراموشی سپرده شد و استان زنجان) با احتساب قزوین و تاکستان(به‌عنوان استانی برخوردار، صنعتی و توسعه‌یافته تلقی گردید. روند شکل‌گیری و رونق صنعت در استان در دهه پنجاه و پس از احداث جاده ترانزیت متصل‌کننده تهران به استان آذربایجان شرقی آغاز شد و با توسعه زیرساخت‌های دیگر حمل‌ونقل ازجمله ریل راه‌آهن و آزادراه تهران تبریز سرعت گرفت (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب‌وکار و اشتغال پایدار استان زنجان،۱۳۹۶: ۷).

پس از آن در طی ایجاد تغییرات در تقسیمات کشوری در دهه هفتاد و جدا شدن استان قزوین از زنجان، طی مدت کوتاهی و با روندی سریع؛ برخی از نقاط روستایی استان که جمعیت نسبتاً بالایی داشتند، به شهر تبدیل شدند. عدم توازن در رشد و توسعه شهرها و همچنین عدم توزیع یکنواخت صنایع در سطح استان در عمل موجب تمرکز جمعیتی در مناطق صنعتی شد. از این‌رو یکی از مهم‌ترین مسائل بیکاری استان متوجه شهرهای واقع در این محور صنعتی شد و در کنار این موضوع در مابقی مناطق استان، استمرار اشتغال کشاورزی به‌صورت معیشتی و سنتی با بافت روستایی و پایین بودن درآمد نسبی ساکنین، موجب تمایل آن‌ها به مهاجرت شده است. به نظر می‌رسد این مسئله می‌تواند در آینده نزدیک و با توجه به محدودیت منابع آبی برای توسعه کشاورزی، در این مناطق تشدید شود(خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب‌وکار و اشتغال پایدار استان زنجان،۱۳۹۶: ۵).

بیلان منفی و افت شدید سطح آب زیرزمینی دشت‌ها، عدم تکمیل شبکه‌های آبیاری و زهکشی پایاب سدهای استان و ذخیره‌سازی منابع آب سطحی از مهم‌ترین چالش‌ها و تهدیدات منابع آب استان است که مشکلاتی را برای کشاورزان به همراه داشته است. این امر یکی از دلایل تمایل روستانشینان به مهاجرت بوده است. سنتی و معیشتی بودن کشاورزی، فقر و بیکاری جوانان روستایی نیز بر مشکلات دامن زده است.

بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران، میزان شهرنشینی استان زنجان، در سال ۱۳۹۵ برابر با ۶۷/۲۵ درصد و در کشور معادل ۷۴ درصد بوده است. علیرغم پایین بودن نرخ شهرنشینی در این استان، آهنگ رشد شهرنشینی در مقایسه با متوسط کشور بالاتر است. جمعیت شهرنشین استان زنجان برای اولین بار در سال ۱۳۷۵ بر جمعیت روستایی پیشی گرفت و به ۵۰/۴۶ درصد رسید (سرشماری سال ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران). بررسی سهم جمعیتی شهرستان‌های استان در سال ۱۳۹۵ حاکی از آن است که سهم جمعیتی شهرستان‌های زنجان، ابهر و خرمدره افزایش یافته است، درحالی‌که سهم جمعیتی سایر شهرستان‌ها با کاهش همراه بوده است.

بررسی چگونگی توزیع جمعیت در استان زنجان نشان‌دهنده آن است که ساکنان استان زنجان به طرز ناهمگون و نامتوازنی در شهرستان‌های استان پراکنده‌شده‌اند. سهم چشمگیری از جمعیت (۸۱/۲۵درصد) در سه شهرستان زنجان، خدابنده و ابهر به سر می‌برند و چهار شهرستان خرم دره، طارم، ماه نشان و ایجرودکم‌ترین جمعیت را در خود جای‌داده‌اند (مسئله شناسی راهبردی استان زنجان،۱۳۹۶: ۵).

از سوی دیگر نرخ بیکاری در سال ۱۳۹۵ در استان زنجان برابر با ۱۲/۶ درصد بوده است. نرخ بیکاری شهری ۱۴/۹ و نرخ بیکاری روستایی ۸/۳ بوده است. بحران آب، کاهش بهره‌وری کشاورزی، فقدان ظرفیت‌های مناسب جهت اشتغال جوانان روستایی و شهری، فقر منجر به رشد مهاجرت و گسترش روزافزون سکونتگاه‌های غیررسمی در استان زنجان شده است.

۳-۳-۳-۳- جمع‌بندی

استان زنجان از جمله قطب‌های مهم دامداری غرب ایران به شمار می‌آید. بخش کشاورزی نیز حدود یک سوم اشتغال استان را شامل می‌شود (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب‌وکار و اشتغال پایدار استان زنجان،۱۳۹۶: ۸). معادن سرب و روی موجب شده است واحدهای صنعتی بزرگی جهت بهره‌برداری از این معادن و فرآوری مواد معدنی حاصل از آن در استان توسعه یابد. استان زنجان در زمینه دامپروری صنعتی و تولید گوشت و شیر نیز در سطح کشور جایگاه در خور توجهی را به خود اختصاص داده است و یکی از مراکز مهم پرورش مرغ کشور محسوب می‌شود (مسئله شناسی راهبردی استان زنجان،۱۳۹۶: ۱۸). دامپروری بیش‌تر به‌صورت رمه گردانی عشایری رواج دارد. بر اساس سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، جمعیت قشلاقی عشایر این استان ۴,۵۰۰ نفر و جمعیت ییلاقی ۲,۵۰۰ نفر است. عشایر این استان در ۵۰ سامانه عرفی سکونت دارند (سازمان امور عشایر ایران). بااین‌وجود تعداد روستاییان و عشایر روزبه‌روز در حال کاهش است. این امر بدون فراهم نمودن زیرساخت‌های لازم، مسائلی را برای استان ایجاد نموده است.

به‌طورکلی محدودیت منابع آبی، عدم استفاده از روش‌های نوین و تکنولوژی‌های جدید، برداشت بی‌رویه از منابع آب زیرزمینی، فرونشست زمین، کم‌توجهی به پتانسیل‌های گردشگری (طبیعی، تاریخی و ...) و صنایع‌دستی، مهاجرت از روستا به شهر، توسعه نامتوازن در سطح استان، خام فروشی مواد معدنی، فقر و بیکاری و ... منجر به افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی در استان و بالأخص در شهر زنجان شده است.

شایان‌ذکر است با ادامه روند مهاجرت روستاییان و عشایر به شهرها و حاشیه شهرها با افزایش تعداد سکونتگاه‌های غیررسمی در این استان مواجه خواهیم شد.

۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی

در برنامه‌ریزی‌هایی که در راستای پیشرفت و آبادانی یک منطقه صورت می‌گیرد، شناخت وضعیت گذشته آن منطقه یک اصل پذیرفته شده است و به‌طورمعمول بخش قابل‌توجهی از مطالعات پشتیبان این نوع برنامه‌ریزی‌ها را به خود اختصاص می‌دهد.

از سوی دیگر در شرایطی که هدف‌گذاری‌های کمی در چارچوب یک برنامه‌ریزی لحاظ شوند، شناسایی روندها و ساختار تحولات متغیرهای موردنظر، اهمیتی مضاعف خواهند یافت. به‌طور طبیعی در یک برنامه‌ریزی مرتبط با توسعه، تحولات جمعیتی از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که وضعیت گذشته آن، باید مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین یکی از پیش‌نیازهای اساسی برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای آگاهی از تحولات و ساختار جمعیت فعلی و آینده است. این آگاهی از یک‌سو وضعیت و کیفیت منابع انسانی را روشن می‌کند و از سوی دیگر سطح نیازهای جامعه را برای سال‌های آتی مشخص می‌سازد.

عدم توجه به شاخص‌های جمعیتی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و ملی، موجب می‌گردد که توان منطقه و سرزمین با جمعیت آن تناسب نداشته و مشکلات بسیاری را جهت دستیابی به توسعه متوازن در سطح ملی به وجود آورد.

گزارش حاضر با استفاده از روش اسنادی و بهره‌گیری از منابع آماری از قبیل آمارهای توصیفی، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، سالنامه‌های سازمان ثبت‌احوال و ...، با تمرکز بر ساختمان جمعیت استان زنجان و مقایسه شاخص‌های مربوطه با میانگین‌های کشوری در صدد است که تصویری روشن از منابع انسانی استان را جهت دستیابی به توسعه‌ی عادلانه و متوازن ارائه دهد.

۳-۳-۴-۱- تغییرات تعداد جمعیت

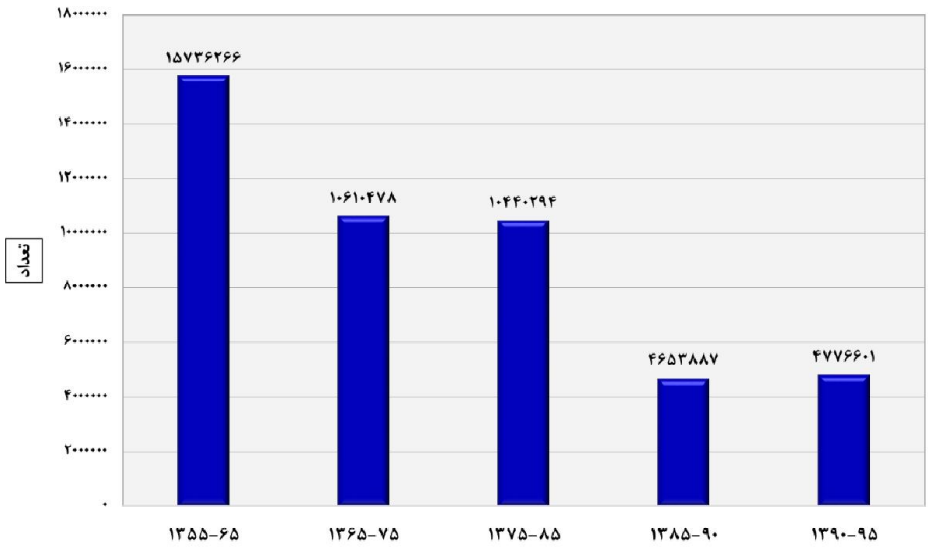
جمعیت استان زنجان از ۵۸۴۵۷۰ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۹۰۱۷۲۴ نفر در سال ۱۳۷۵ و سپس به ۱۰۵۷۴۶۱ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است و بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، به لحاظ تعداد جمعیت ۲۵مین استان کشور بوده است. این ارقام بیانگر آن است که طی ۴۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به‌طور میانگین ۱/۵ درصد رشد داشته است. این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۲/۱ درصدی کل کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان در قیاس با کل کشور، بسیار پایین‌تر بوده است. در واقع طی این بازه زمانی جمعیت استان زنجان ۱/۸ برابر و جمعیت کشور ۲/۴ برابر شده است. برآوردها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۹ نیز جمعیت استان نسبت به سال ۱۳۹۵ با رشد متوسط ۱/۲ درصد، به بیش از ۱ میلیون و ۱۰۷ هزار نفر رسیده است.باوجود افزایش مستمر تعداد جمعیت در دوره موردبررسی، شتاب این افزایش در سطح استان کاهشی بوده است. با مشاهده تغییرات افزایش نسبی جمعیت در جداول ذیل به‌خوبی می‌توان به کاهش این شتاب پی برد. افزایش نسبی جمعیت از حدود ۳۴/۴ درصد در دوره ۶۵-۱۳۵۵ به ۴/۱ درصد در دوره ۹۵-۱۳۹۰کاهش یافته است.لازم به ذکر است که همسو با تغییرات جمعیت نقاط شهری و روستایی کشور، در استان زنجان نیز تعداد جمعیت نقاط شهری همواره با افزایش و تعداد جمعیت نقاط روستایی با کاهش مواجه شده است. اما برخلاف وضعیت کشور و بسیاری از استان‌ها، که تغییر نسبی جمعیت روستایی در آن‌ها حداقل از سال ۱۳۸۵ به بعد، روندی منفی طی کرده است، تغییر نسبی جمعیت نقاط روستایی در استان زنجان از سال ۱۳۷۵ به بعد روند منفی طی کرده است. همچنین در تمامی دوره‌های موردبررسی کاهش نسبی جمعیت نقاط روستایی استان، بالاتر از نقاط روستایی کشور، گزارش شده است.

جدول ۷۵- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	-	-	۱۵۸۵۴۶۸۰	-	-	۱۷۸۵۴۰۶۴	-	-
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۵۷۳۶۲۶۶	۴۶/۷	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۰۹۸۹۸۸۱	۶۹/۳	۲۲۶۰۰۴۴۹	۴۷۴۶۳۸۵	۲۶/۶
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱۰۶۱۰۴۷۸	۲۱/۵	۳۶۸۱۷۷۸۹	۹۹۷۳۲۲۸	۳۷/۲	۲۳۲۳۷۶۹۹	۶۳۷۲۵۰	۲/۸
۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱۰۴۴۰۲۹۴	۱۷/۴	۴۸۲۵۹۹۶۴	۱۱۴۴۲۱۷۵	۳۱/۱	۲۲۲۳۵۸۱۸	-۱۰۰۱۸۸۱	-۴/۳
۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۴۶۵۳۸۸۷	۶/۶	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۳۸۶۶۹۷	۱۱/۲	۲۱۵۰۳۰۰۸	-۷۳۲۸۱۰	-۳/۳
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۴۷۷۶۶۰۱	۶/۴	۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۵۰۰۱۸۶	۱۰/۳	۲۰۷۷۹۴۲۳	-۷۲۳۵۸۵	-۳/۴

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

با توجه به نمودار زیر بالاترین و پایین‌ترین تغییر تعداد مطلق جمعیت کل کشور، به ترتیب مربوط به دوره‌های ۶۵-۱۳۵۵ و ۹۰-۱۳۸۵ بوده است. در دوره ۶۵-۱۳۵۵ تعداد ۱۵۷۳۶۲۶۶ نفر و در دوره ۹۰-۱۳۸۵ تعداد ۴۶۵۳۸۸۷ نفر به جمعیت کشور افزوده شده است.

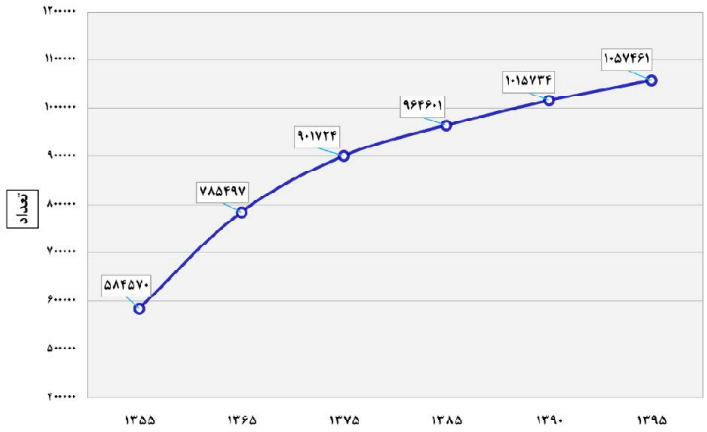

نمودار ۸- تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

جدول ۷۶- تغییرات تعداد جمعیت استان زنجان به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

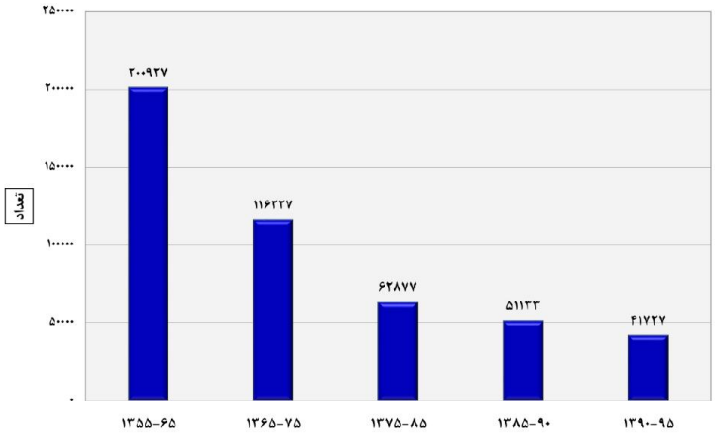
سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۵۸۴۵۷۰	-	-	۱۶۸۲۳۴	-	-	۴۱۶۳۳۶	-	-
۱۳۶۵	۷۸۵۴۹۷	۲۰۰۹۲۷	۳۴/۴	۳۴۴۴۶۳	۱۷۶۲۲۹	۱۰۴/۸	۴۴۱۰۳۴	۲۴۶۹۸	۵/۹
۱۳۷۵	۹۰۱۷۲۴	۱۱۶۲۲۷	۱۴/۸	۴۶۲۰۸۰	۱۱۷۶۱۷	۳۴/۱	۴۳۹۶۴۴	-۱۳۹۰	-۰/۳
۱۳۸۵	۹۶۴۶۰۱	۶۲۸۷۷	۷/۰	۵۵۹۳۴۰	۹۷۲۶۰	۲۱/۰	۴۰۵۲۶۱	-۳۴۳۸۳	-۷/۸
۱۳۹۰	۱۰۱۵۷۳۴	۵۱۱۳۳	۵/۳	۶۳۴۸۰۹	۷۵۴۶۹	۱۳/۵	۳۸۰۹۲۵	-۲۴۳۳۶	-۶/۰
۱۳۹۵	۱۰۵۷۴۶۱	۴۱۷۲۷	۴/۱	۷۱۱۱۷۷	۷۶۳۶۸	۱۲/۰	۳۴۶۲۸۴	-۳۴۶۴۱	-۹/۱

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۹- تغییرات تعداد جمعیت استان زنجان، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

با توجه به نمودار زیر بالاترین و پایین‌ترین تغییر تعداد مطلق جمعیت استان زنجان، به ترتیب مربوط به دوره‌های ۶۵-۱۳۵۵ و ۹۵-۱۳۹۰ بوده است. در دوره ۶۵-۱۳۵۵ تعداد ۲۰۰۹۲۷ نفر و در دوره ۹۵-۱۳۹۰ تعداد ۴۱۷۲۷ نفر به جمعیت استان افزوده شده است. گفتنی است اگر کاهش بازه زمانی را در نظر بگیریم، افزایش تعداد مطلق جمعیت در دوره ۱۳۸۵-۹۵ برابر با ۹۲۸۶۰ نفر بوده که نسبت به دوره‌های ده ساله‌ی گذشته، افزایش تغییر تعداد مطلق و نسبی جمعیت را نشان می‌دهد.

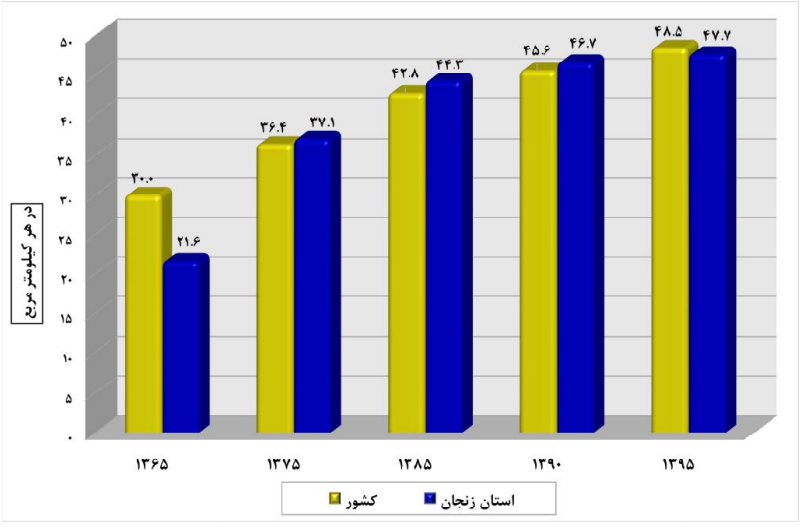
نمودار ۱۰- تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان زنجان، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

۳-۳-۴-۲- تراکم جمعیت

جمعیت هر منطقه بر اساس عوامل متعددی نظیر آب و هوا، امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح آن منطقه پخش و توزیع می‌شود. تراکم جمعیت را در اصطلاح عامیانه می‌توان به پرازدحام و کم ازدحام بودن هر سرزمینی تعبیر کرد. تراکم جمعیت از تقسیم جمعیت به مساحت، برحسب کیلومترمربع به دست می‌آید.

تراکم جمعیت از تقسیم کل جمعیت بر مساحت منطقه به کیلومترمربع به دست می‌آید. در کشور ایران تراکم حسابی جمعیت در سرشماری‌های متعدد رو به افزایش است و علت آن ثابت بودن مساحت کشور و افزایش روزافزون جمعیت است.

در سال ۱۳۶۵ تراکم جمعیت در کل استان ۲۱/۶ نفر در هر کیلومترمربع بوده است و این در حالی است که تراکم جمعیت در همان سال در کل کشور ۳۰ نفر در هر کیلومترمربع است. بر اساس محاسبات به‌عمل‌آمده؛ طی ۳۰ سال بعد (۱۳۹۵) میزان تراکم جمعیت استان حدود یک واحد از میزان تراکم جمعیت در کل کشور، کمتر بوده است. تراکم جمعیتی استان زنجان در سال ۱۳۹۵ حدود ۴۷/۷ نفر در هر کیلومترمربع و تراکم جمعیتی کشور ۴۸/۵ نفر در هر کیلومترمربع بوده است. به‌علاوه؛ در سال ۱۳۹۵ رتبه استان زنجان به لحاظ شاخص تراکم جمعیت ۲۰ می‌باشد به عبارتی این استان نسبت به اکثریت استان‌ها و کل کشور از تراکم جمعیتی پایینی برخوردار است.

نمودار ۱۱- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان زنجان، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

در جدول زیر تراکم جمعیت شهرستان‌های استان زنجان در سال ۱۳۹۵ نمایش داده شده است. ملاحظه می‌شود که از مجموع ۸ شهرستان استان؛ تعداد ۳ شهرستان، دارای تراکم جمعیت بیشتر از میانگین استان و ۵ شهرستان نیز دارای تراکم جمعیت کمتر از میانگین استان می‌باشند. گفتنی است که دامنه تراکم جمعیت در این شهرستان‌ها بسیار متغیر است و از حدود ۱۶۷ نفر در هریک کیلومترمربع در شهرستان خرمدره تا ۱۴/۲ نفر به ازای هریک کیلومترمربع در شهرستان ماهنشان در نوسان است.

جدول ۷۷- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان زنجان، در سال ۱۳۹۵

شهرستان	تعداد جمعیت	مساحت	تراکم جمعیت (در هر کیلومترمربع)
ابهر	۱۵۱۵۲۸	۱۹۱۲	۷۹/۳
ایجرود	۳۶۶۴۱	۱۸۲۹	۲۰/۰
خدابنده	۱۶۴۴۹۳	۵۱۵۱	۳۱/۹
خرمدره	۶۷۹۵۱	۴۰۷	۱۶۷/۰
زنجان	۵۲۱۳۰۲	۶۷۶۳	۷۷/۱
سلطانیه	۲۹۴۸۰	۱۰۸۱	۲۷/۳
طارم	۴۶۶۴۱	۲۲۳۵	۲۰/۹
ماهنشان	۳۹۴۲۵	۲۷۸۶	۱۴/۲
استان زنجان	۱۰۵۷۴۶۱	۲۲۱۶۴	۴۷/۷

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران و سالنامه آماری استان زنجان

۳-۳-۴-۳- سهم جمعیت استان از کشور

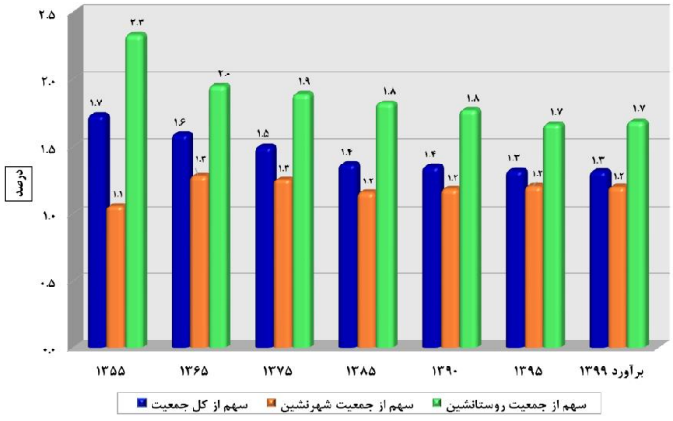
سهم جمعیتی هر منطقه نشان از نسبت جمعیت آن منطقه نسبت به جمعیت کل دارد. این سهم می‌تواند نشانگر میزان تأثیرگذاری بر جریان‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی در کل (استان یا کشور) باشد. لذا با توجه به تفاوت سهم جمعیتی در تأثیرگذاری روی روندهای ملی، توجه به این شاخص می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های کشوری و منطقه‌ای راهگشا باشد؛ بنابراین با توجه به تفاوت تعداد جمعیت استان‌ها و نیز تأثیر تفاوت سهم جمعیتی مناطق بر میزان تأثیرگذاری آن‌ها بر کل کشور، سهم جمعیتی استان زنجان از کل کشور طی شش دوره سرشماری و همچنین برآورد سال ۱۳۹۹ به تفکیک وضع سکونت موردبررسی قرار گرفته است. ملاحظه می‌شود که سهم جمعیت استان از جمعیت کشور، همواره میل به کاهش داشته است، این موضوع در جمعیت نقاط شهری استان مشهودتر می‌باشد و همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود سهم جمعیت نقاط شهری

استان از سهم جمعیت نقاط شهری کشور از ۱/۳ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۱/۲ درصد در سال ۱۳۹۹ رسیده است. برآوردها نیز تأییدکننده ثابت ماندن سهم جمعیتی استان برای سال‌های آتی می‌باشد.

جدول ۷۸- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان زنجان از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

شرح		سال						
		۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	برآورد ۱۳۹۹
تعداد کل جمعیت	کشور	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۹۴۴۵۰۱۰	۶۰۰۵۵۴۸۸	۷۰۴۹۵۷۸۲	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۹۹۲۶۲۷۰	۸۴۰۳۸۰۰۰
	استان زنجان	۵۸۴۵۷۰	۷۸۵۴۹۷	۹۰۱۷۲۴	۹۶۴۶۰۱	۱۰۱۵۷۳۴	۱۰۵۷۴۶۱	۱۱۰۷۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۱/۷	۱/۶	۱/۵	۱/۴	۱/۴	۱/۳	۱/۳
تعداد جمعیت شهرنشین	کشور	۱۵۸۵۴۶۸۰	۲۶۸۴۴۵۶۱	۳۶۸۱۷۷۸۹	۴۸۲۵۹۹۶۴	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۹۱۴۶۸۴۷	۶۳۳۹۰۰۰۰
	استان زنجان	۱۶۸۲۳۴	۳۴۴۴۶۳	۴۶۲۰۸۰	۵۵۹۳۴۰	۶۳۴۸۰۹	۷۱۱۱۷۷	۷۵۹۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۱/۱	۱/۳	۱/۳	۱/۲	۱/۲	۱/۲	۱/۲
تعداد جمعیت روستانشین	کشور	۱۷۸۵۴۰۶۴	۲۲۶۰۰۴۴۹	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۰۶۴۸۰۰۰
	استان زنجان	۴۱۶۳۳۶	۴۴۱۰۳۴	۴۳۹۶۴۴	۴۰۵۲۶۱	۳۸۰۹۲۵	۳۴۶۲۸۴	۳۴۸۰۰۰
	سهم از کشور (درصد)	۲/۳	۲/۰	۱/۹	۱/۸	۱/۸	۱/۷	۱/۷

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۲- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان زنجان از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

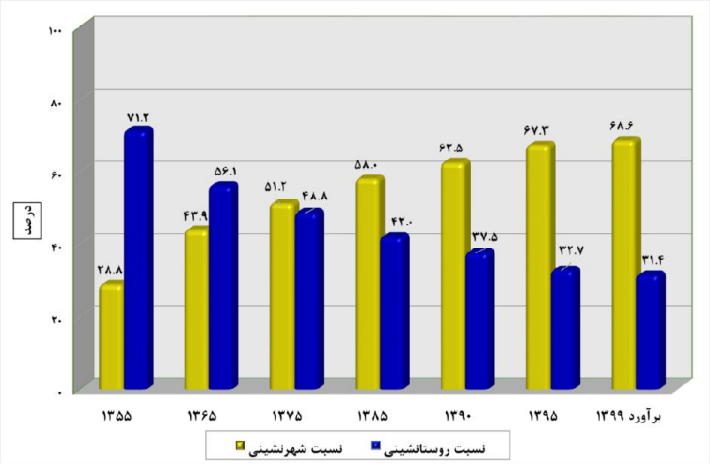
۳-۳-۴-۴- میزان شهرنشینی و روستانشینی

میزان شهرنشینی و روستانشینی به نسبتی از جمعیت یک محدوده اطلاق می‌شود که در نقاط شهری یا روستایی سکونت دارند. وجود نابرابری در امکانات خدماتی و رفاهی در نقاط شهری و روستایی موجب شده است تا طی چند دهه اخیر، حجم جمعیت ساکن در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی به طرز قابل‌توجهی افزایش یابد. این افزایش جمعیت در مناطق شهری به علل مختلفی ایجاد شده است؛ باروری و مهاجرت دو عامل اصلی در این روند بوده و هستند. ورود ارتباطات و تکنولوژی به روستاها علاوه بر ایجاد شناخت و آگاهی نسبت به مناطق شهری، موجب شد که در فعالیت‌های روستایی مانند کشاورزی و دامداری مازاد نیروی انسانی رخ دهد که برای گذران زندگی و نیل به زندگی ایده آل، به سمت شهرها روانه شوند. این عوامل موجب شده است که در دهه‌های اخیر با نسبت‌های بالای شهرنشینی و در مقابل کاهش روستانشینی مواجه باشیم.بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، نسبت جمعیت شهرنشین کشور ۷۴ درصد و نسبت جمعیت روستانشین برابر با ۲۶ درصد بوده و در نتیجه میزان جمعیت شهرنشین در کشور در این سال، حدود ۳ برابر میزان جمعیت روستانشین بوده است. جمعیت شهرنشین استان زنجان نیز طی بازه موردبررسی (۴۴ سال) از حدود ۲۸/۸ درصد به ۶۸/۶ درصد افزایش‌یافته و در مقابل جمعیت روستانشین از حدود ۷۱/۲ درصد به ۳۱/۴ درصد، کاهش یافته است، به عبارتی نسبت جمعیت شهرنشین استان ۲/۴ برابر افزایش داشته و نسبت جمعیت روستانشین نیز به نصف تقلیل یافته است. بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، رتبه استان زنجان به لحاظ شاخص شهرنشینی ۱۸ و به لحاظ شاخص روستانشینی ۱۴ بوده است، بنابراین این استان در رده استان‌های با میزان متوسط شهرنشینی و روستانشینی در مقایسه با دیگر استان‌های کشور قرار دارد. با در نظر گرفتن روند مهاجرت‌ها و تغییر وضعیت برخی نقاط روستایی و تبدیل‌شدن آن‌ها به نقاط شهری، پیش‌بینی می‌شود که افزایش شهرنشینی، در سال‌های آینده ادامه داشته باشد.

جدول ۷۹- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان زنجان با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

شرح		سال					
		۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	برآورد ۱۳۹۹
نسبت شهرنشینی	کشور	۴۷/۰	۵۴/۳	۶۱/۳	۶۸/۵	۷۱/۴	۷۴/۰	۷۵/۴
	استان زنجان	۲۸/۸	۴۳/۹	۵۱/۲	۵۸/۰	۶۲/۵	۶۷/۳	۶۸/۶
نسبت روستانشینی	کشور	۵۳/۰	۴۵/۷	۳۸/۷	۳۱/۵	۲۸/۶	۲۶/۰	۲۴/۶
	استان زنجان	۷۱/۲	۵۶/۱	۴۸/۸	۴۲/۰	۳۷/۵	۳۲/۷	۳۱/۴

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۳- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان زنجان، در سال‌های ۱۳۵۵-۹۹

۳-۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت

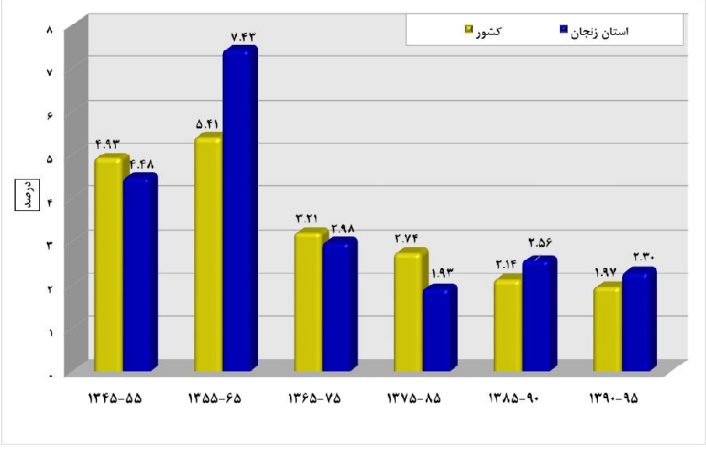
طی شش دوره مابین سال‌های ۹۵-۱۳۴۵ رشد سالانه جمعیت استان زنجان در مناطق شهری و روستایی نوساناتی قابل‌توجه پشت سر نهاده است. همان‌طور که در جدول نمایش داده شده است؛ رشد سالانه جمعیت استان زنجان در دوره ۶۵-۱۳۵۵ بالاترین افزایش را داشته که بخش عمده آن متأثر از افزایش میزان باروری‌های دهه ۶۰ بوده است. در دهه ۷۵-۱۳۶۵ شاهد افت شدید رشد سالانه جمعیت نسبت به دوره قبل هستیم که در دوره‌های بعد نیز ادامه داشته است. طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۰، رتبه استان زنجان به لحاظ شاخص رشد جمعیت ۲۲ بوده است، به عبارتی در رده استان‌های با رشد پایین جمعیتی قرار دارد. همچنین در مقایسه میان رشد جمعیت شهری و روستایی می‌توان اذعان نمود؛ طی سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۵ به همان میزانی که از رشد جمعیت نقاط روستایی کاسته شده به رشد جمعیت نقاط شهری افزوده شده است. در استان زنجان رشد جمعیت نقاط روستایی، یک دوره زودتر از کشور و بسیاری از استان‌ها، روند منفی خود را شروع کرده است و در دوره ۹۵-۱۳۹۰، کاهش رشد جمعیت نقاط روستایی استان، حدود سه برابر کاهش رشد جمعیت نقاط روستایی کشور، گزارش شده است. تند شدن مهاجرت‌های نقاط روستایی به شهرها و ساختار سنی جمعیت نقاط روستایی در مقایسه با نقاط شهری را می‌توان دلیل این امر دانست.

جدول ۸۰- درصد رشد سالانه جمعیت استان زنجان و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

وضع سکونت	شرح	دوره سرشماری					
		۵۵-۱۳۴۵	۶۵-۱۳۵۵	۷۵-۱۳۶۵	۸۵-۱۳۷۵	۹۰-۱۳۸۵	۹۵-۱۳۹۰
کل	کشور	۲/۷۱	۳/۹۱	۱/۹۶	۱/۶۲	۱/۲۹	۱/۲۴
	استان زنجان	۲/۲۷	۳/۰۰	۱/۳۹	۰/۶۸	۱/۰۴	۰/۸۱
نقاط شهری	کشور	۴/۹۳	۵/۴۱	۳/۲۱	۲/۷۴	۲/۱۴	۱/۹۷
	استان زنجان	۴/۴۸	۷/۴۳	۲/۹۸	۱/۹۳	۲/۵۶	۲/۳۰
نقاط روستایی	کشور	۱/۱۱	۲/۲۷	۰/۲۸	-۰/۴۴	-۰/۶۳	-۰/۶۸
	استان زنجان	۱/۵۰	۰/۵۸	-۰/۰۳	-۰/۸۱	-۱/۲۳	-۱/۸۹

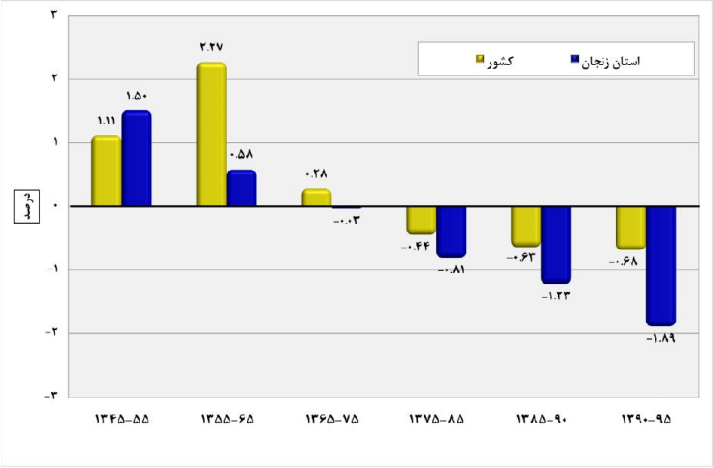
مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

در سال ۱۳۹۵، رتبه درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان زنجان برابر با ۱۰ بوده است، به عبارتی این استان در رده استان‌های با رشد جمعیتی نسبتاً بالا در نقاط شهری قرار دارد. همان‌طور که در نمودار زیر نیز مشاهده می‌شود در دوره ۹۵-۱۳۹۰ درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان بیشتر از میانگین رشد جمعیت نقاط شهری کشور به‌دست‌آمده است.

نمودار ۱۴- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان زنجان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

در سال ۱۳۹۵، رتبه درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان زنجان برابر با ۲۲ بوده است، به عبارتی این استان در رده استان‌های با رشد جمعیتی پایین در نقاط روستایی قرار دارد. نمودار زیر نشان می‌دهد که از دوره ۷۵-۱۳۶۵ به بعد، درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان بسیار کمتر از میانگین رشد جمعیت نقاط روستایی کشور بوده است.

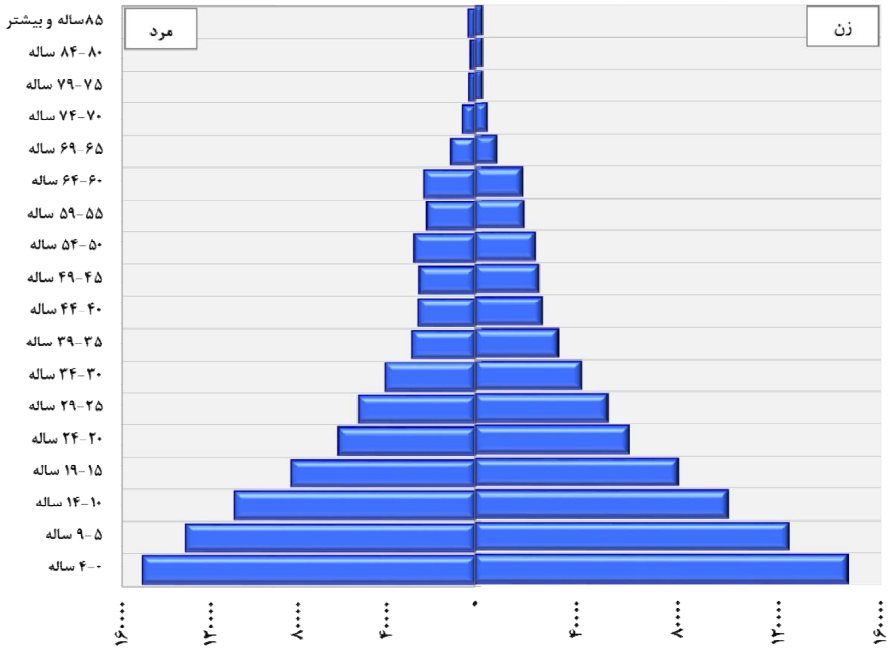
نمودار ۱۵- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان زنجان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

۳-۳-۴-۶- هرم سنی جنسی جمعیت

ترکیب سنی جمعیت به‌صورت توزیع سنی و به تفکیک جنس با هرم سنی نشان داده می‌شود و به‌عبارت‌دیگر نمایش هندسی توزیع جمعیت برحسب سن و جنس با هرم سنی امکان‌پذیر است. شکل هرم سنی جنسی یک منطقه به سه عامل بستگی دارد: تعداد موالید در هریک از نسل‌ها، تقلیل تعداد افراد در اثر مرگ‌ومیر، مهاجرت به یک منطقه یا مهاجرت از آن منطقه.

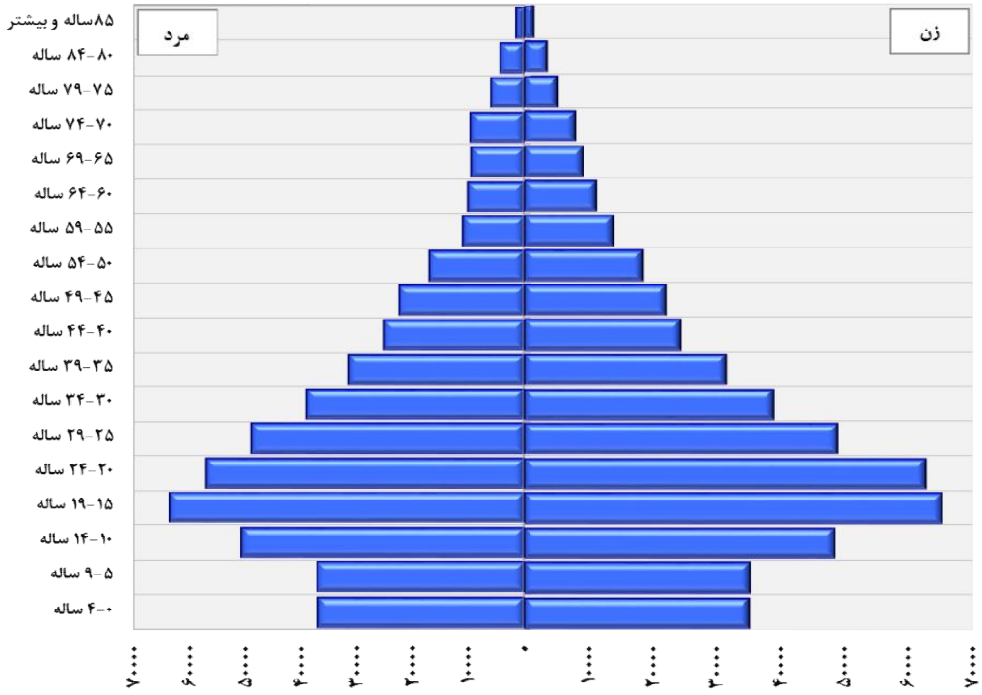
هرم سنی استان زنجان در سال ۱۳۶۵ نشان از باروری بسیار بالا در این استان در سال‌های قبل از سرشماری دارد به‌طوری که باروری بالا باعث شده است که سهم زیادی از جمعیت در گروه‌های سنی ۰ تا ۱۴ قرار بگیرند که در اصطلاح جمعیت‌شناسی به آن جوانی جمعیت گفته می‌شود (اگر بیش از ۴۰ درصد کل جمعیت زیر ۱۵ سال باشند به آن جوانی جمعیت گفته می‌شود). در مقابل سهم بسیار کمی از جمعیت در گروه‌های سنی بالای ۶۵ سال یا سالخورده قرار بگیرد. سیاست‌های افزایش جمعیت در این سال باعث موالید بالا در کل کشور و رشد

بالای جمعیت شده بود و استان زنجان نیز همسو با روند کشوری افزایش بسیار زیادی را در میزان موالید و نرخ رشد جمعیت تجربه کرده است.

نمودار ۱۶- هرم سنی جنسی جمعیت استان زنجان، در سال ۱۳۶۵

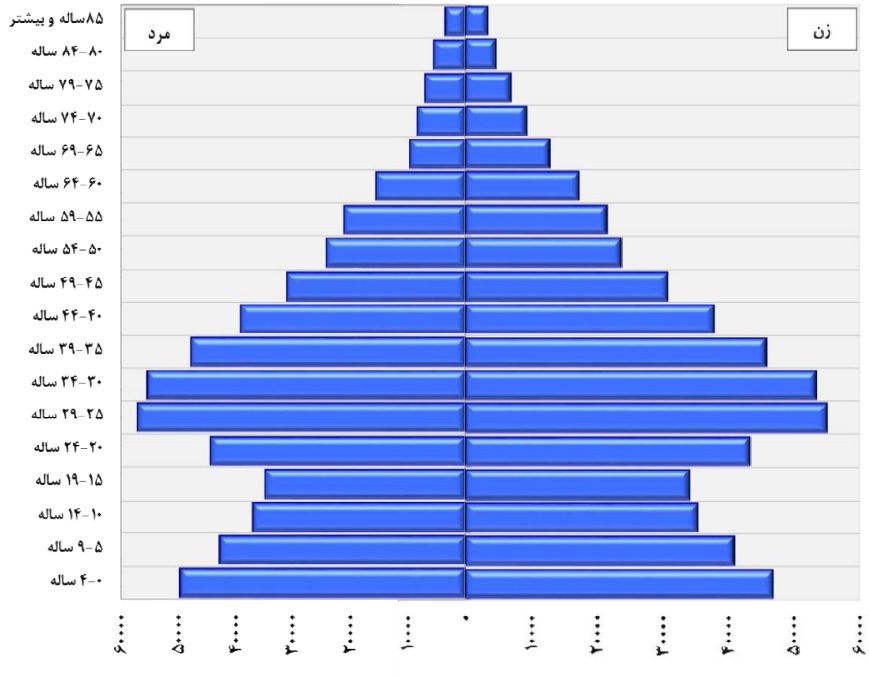
هرم سنی جنسی ۱۳۸۵ در استان زنجان نشان می‌دهد که در این استان از سرعت موالید نسبت به سال‌های گذشته کاسته شده است و پیک جمعیتی در این استان در گروه سنی ۱۵-۲۹ سال قرار دارد. به‌عبارت‌دیگر در این استان سهم بسیار بالایی از جمعیت در این گروه سنی قرار دارد. کاهش سهم جمعیت ۰-۱۴ سال در این دوره کاملاً مشهود می‌باشد که این امر در نتیجه کاهش باروری استان می‌باشد. استان زنجان همسو با کل کشور در این سال وارد پنجره جمعیتی شده است به‌طوری که حجم زیادی از کل جمعیت در سنین فعالیت یا گروه سنی ۱۵-۶۴ سال قرار دارند. در این سال همچنان سهم گروه سنی سالخورده از کل جمعیت ناچیز است هرچند که نسبت به سال‌های قبل اندکی افزایش داشته است.

نمودار ۱۷- هرم سنی جنسی جمعیت استان زنجان، در سال ۱۳۸۵

هرم سنی ۱۳۹۵ نشان از تغییرات نسبتاً زیاد در ساختار سنی و جنسی جمعیت در استان زنجان دارد. در این سال برخلاف سال‌های گذشته ما شاهد افزایش نسبی در سهم جمعیت سالخورده هستیم. همچنین مقایسه هرم سنی ۱۳۹۵ با هرم‌های سنی گذشته نشان از آن دارد که پیک جمعیتی کشور از گروه‌های سنی ۰-۱۴ سال در حال رسیدن به سنین میان‌سال می‌باشد.

به‌عبارت‌دیگر با توجه به روند فعلی در صورت آماده نبودن شرایط برای ازدواج برای گروه‌های سنی جوان و ادامه روند فعلی باروری می‌توان انتظار داشت که در سال‌ها و سرشماری‌های آینده سهم گروه سنی سالخورده افزایش چشمگیری داشته باشد. باید به این نکته اشاره کرد که با آماده کردن شرایط ازدواج برای گروه‌های سنی جوان می‌توان زمینه افزایش موالید در سال‌های آینده را تسهیل کرد و سهم جمعیت ۰-۱۴ سال را افزایش و به‌تبع آن سهم جمعیت سالخورده را در استان کاهش داد و از سالخوردگی جمعیت در استان جلوگیری کرد.

نمودار ۱۸- هرم سنی جنسی جمعیت استان زنجان، در سال ۱۳۹۵

۳-۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت

وضعیت توزیع جمعیت در گروه‌های سنی یا سنین مختلف، همان نحوه پراکندگی جمعیت برحسب سن است. سن یکی از متغیرهای اصلی جمعیت است و توزیع آن در گروه‌های مختلف سنی ازنظر اقتصادی و اجتماعی حائز اهمیت است.

به استناد نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، از کل جمعیت ۱۰۵۷۴۶۱ نفری استان زنجان، فقط ۲۵۲۹۲۴ نفر در گروه سنی ۰-۱۴ ساله قرار داشته‌اند که در نتیجه اندازه میزان جوانی جمعیت[۹] این استان در حدود ۲۳/۹ درصد به دست می‌آید.

[۹] . نسبت گروه سنی کمتر از ۱۵ سال به کل جمعیت ضریب جوانی جمعیت نامیده می‌شود که به "تست ورتهایم" مشهور است و از تقسیم جمعیت ۰-۱۴ ساله به کل جمعیت به دست می‌آید و نتیجه را جهت سهولت بیان در ۱۰۰ ضرب و به درصد بیان می‌کنند. هرجا که باروری بیشتر و میزان مرگ و میر کودکان کمتر باشد، اندازه این ضریب بیشتر خواهد بود و به همین دلیل از آن به عنوان یکی از ویژگی‌های توسعه یافتگی نیز استفاده می‌کنند. هر جمعیتی که ضریب جوانی آن ۴۰ درصد و بیشتر باشد به عنوان جمعیت دارای ساختار جوان نامیده می‌شود و قرار گرفتن این نماگر در سطح ۲۰ درصد و کمتر نشانه

بررسی این رقم و مقایسه آن با رقم مشابه در سال ۱۳۶۵ (معادل ۴۸ درصد) حاکی از کاهش شدید میزان جوانی جمعیت استان در سال ۱۳۹۵ است. گفتنی است که در سال ۱۳۹۵، رتبه استان زنجان به لحاظ میزان جوانی جمعیت در سطح کشور، ۱۶ می‌باشد.

از دیگر ویژگی‌های جمعیتی، میزان کهن سالی جمعیت (سهم نسبی جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر در کل جمعیت) است. در مطالعه‌های جمعیت‌شناختی، سالمندی جمعیت به این معنا است که نسبت افراد سالخورده به کل جمعیت، در حال افزایش باشد. به عبارت دقیق‌تر، جمعیت رو به سوی سالمندی، جمعیتی است که بین ۷ تا ۱۴ درصد آن جمعیت را گروه‌های سنی ۶۵ ساله و بیشتر تشکیل دهند.

با توجه به تعداد جمعیت واقع دراین گروه‌های سنی، در سال ۱۳۹۵، اندازه میزان کهن سالی جمعیت استان زنجان معادل ۶/۷ درصد است. این میزان در سال ۱۳۶۵ معادل ۳/۱ درصد بوده است. مقایسه میزان کهن سالی استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ حاکی از افزایش سهم و شمار مطلق جمعیت این گروه سنی است، بنابراین می‌توان اذعان داشت که جمعیت استان، جمعیتی رو به سالمندی است. پیش‌بینی می‌شود که در سال ۱۴۱۵ حدود ۱۱ درصد از جمعیت استان زنجان در سنین بالای ۶۵ سال باشند.

مابه‌التفاوت جمعیت جوان و کهن سال از کل جمعیت، جمعیت میان سال را تشکیل می‌دهد که جمعیت در سن کار و نیروی بالقوه فعال استان را شامل می‌شوند. در سال ۱۳۹۵، میزان جمعیت میان سال استان در حدود ۷۳۳۹۲۳ نفر و سهم آنان از کل جمعیت استان نیز، ۶۹/۴ درصد است. سهم جمعیت میان سال استان در سال ۱۳۶۵، معادل ۴۸/۹ درصد بوده است. بررسی این ارقام نشانگر افزایش میان‌سالی جمعیت استان در سال یاد شده است. بدین ترتیب مشخص می‌شود که بیشترین حجم از جمعیت استان، در دوره میان‌سالی به سر می‌برند.

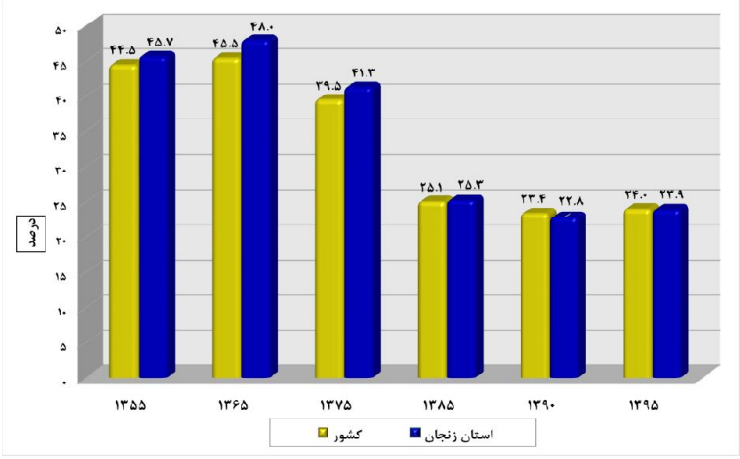
رتبه استان زنجان به لحاظ درصد جمعیت واقع در سن کار و نیروی بالقوه فعال (جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله)، ۱۸ می‌باشد، به عبارتی در مقایسه با سایر استان‌ها، حجم متوسطی از جمعیت استان زنجان در گروه‌های سنی ۶۴-۱۵ ساله واقع‌شده‌اند.

سالخوردگی جمعیت است. جمعیت‌هایی که ضریب جوانی آن ها بین ۲۰ تا ۴۰ درصد باشد دارای ساختارهای در حال گذار می‌باشند و این گذار معمولا از جوانی به سالخوردگی است.

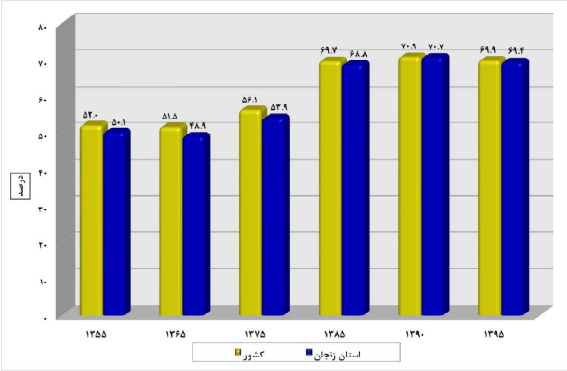
جدول ۸۱- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان زنجان و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

شرح	سال	تعداد				توزیع درصد			
		۰-۱۴ ساله	۱۵-۶۴ ساله	۶۵ساله و بیشتر	جمع	۰-۱۴ ساله	۱۵-۶۴ ساله	۶۵ساله و بیشتر	جمع
کشور	۱۳۵۵	۱۵۰۰۹۳۶۳	۱۷۵۱۲۹۱۱	۱۱۸۶۴۷۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۴/۵	۵۲/۰	۳/۵	۱۰۰
	۱۳۶۵	۲۲۴۷۴۰۱۷	۲۵۴۴۵۵۶۲	۱۵۰۱۷۱۸	۴۹۴۲۱۲۹۷	۴۵/۵	۵۱/۵	۳/۰	۱۰۰
	۱۳۷۵	۲۳۷۲۵۵۴۵	۳۳۷۰۲۴۰۶	۲۵۹۵۱۸۱	۶۰۰۲۳۱۳۲	۳۹/۵	۵۶/۱	۴/۳	۱۰۰
	۱۳۸۵	۱۷۶۸۱۶۲۹	۴۹۱۵۷۵۶۲	۳۶۵۶۵۹۱	۷۰۴۹۵۷۸۲	۲۵/۱	۶۹/۷	۵/۲	۱۰۰
	۱۳۹۰	۱۷۵۶۱۷۷۸	۵۳۲۴۴۸۰۰	۴۲۹۶۷۶۹	۷۵۱۰۳۳۴۷	۲۳/۴	۷۰/۹	۵/۷	۱۰۰
	۱۳۹۵	۱۹۱۹۲۶۶۵	۵۵۸۶۲۰۸۷	۴۸۷۱۵۱۸	۷۹۹۲۶۲۷۰	۲۴/۰	۶۹/۹	۶/۱	۱۰۰
استان زنجان	۱۳۵۵	۲۶۷۰۰۲	۲۹۲۸۳۸	۲۴۷۳۰	۵۸۴۵۷۰	۴۵/۷	۵۰/۱	۴/۲	۱۰۰
	۱۳۶۵	۳۷۷۰۵۷	۳۸۴۰۸۴	۲۴۳۵۶	۷۸۵۴۹۷	۴۸/۰	۴۸/۹	۳/۱	۱۰۰
	۱۳۷۵	۳۷۲۸۴۵	۴۸۶۳۰۳	۴۲۵۷۷	۹۰۱۷۲۴	۴۱/۳	۵۳/۹	۴/۷	۱۰۰
	۱۳۸۵	۲۴۳۷۵۰	۶۶۳۳۳۹	۵۷۵۱۲	۹۶۴۶۰۱	۲۵/۳	۶۸/۸	۶/۰	۱۰۰
	۱۳۹۰	۲۳۱۷۴۳	۷۱۸۳۹۰	۶۵۶۰۱	۱۰۱۵۷۳۴	۲۲/۸	۷۰/۷	۶/۵	۱۰۰
	۱۳۹۵	۲۵۲۹۲۴	۷۳۳۹۲۳	۷۰۶۱۴	۱۰۵۷۴۶۱	۲۳/۹	۶۹/۴	۶/۷	۱۰۰

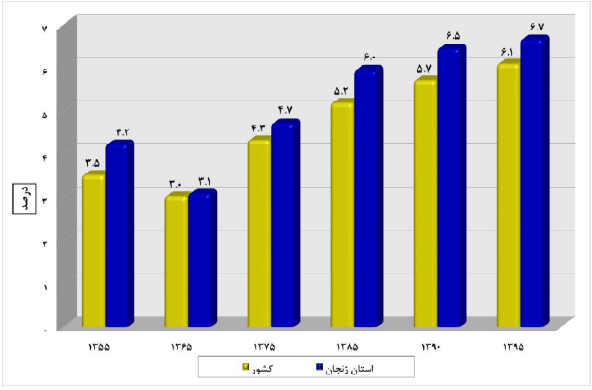
مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۹- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان زنجان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

نمودار ۲۰- روند تغییرات درصد جمعیت۶۴-۱۵ ساله استان زنجان و کشور، درسال‌های ۹۵-۱۳۵۵

نمودار ۲۱- روند تغییرات درصد جمعیت۶۵ ساله و بالاتر استان‌زنجان و کشور،درسال‌های۹۵-۱۳۵۵

۳-۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت

نسبت جنسی یک از شاخصه‌های ترکیب جمعیت است که از نسبت مردان به زنان به ازای هر صد زن به دست می‌آید. بر مبنای یافته‌های زیست‌شناختی، نسبت جنسی در سال‌های اولیه زندگی در بالاترین حد خود و در حدود ۱۰۴ تا ۱۰۶ است و با افزایش سن کاهش می‌یابد. مقدار ۱۰۰ در حدود ۲۰ سالگی مشاهده می‌شود و سپس کاهش ادامه می‌یابد تا به سطح ۵۰ یا ۶۰ در سنین سالخوردگی می‌رسد. این الگو، به‌استثنای حالات شدید دخالت انسان یا وجود یک اختلال، باید در اکثر جمعیت‌ها به وقوع پیوندد. بنابراین، چنانچه شرایط خاصی رخ ندهد (مثل مهاجرت شدید یا مرگ‌ومیر بیشتر برای یک جنس) انتظار می‌رود نسبت جنسی همانند روند مورد انتظار باشد. افزایش یا کاهش نسبت جنسی جمعیت می‌تواند تبعات و آثار بسیاری را در زمینه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی جامعه داشته باشد. با توجه به اهمیت این شاخص، بررسی آن و تغییرات حاصله طی پنج

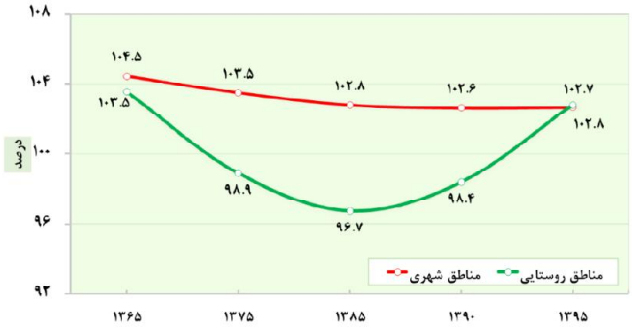
دوره موردبررسی مفید خواهد بود. با توجه به اطلاعات ارائه‌شده از سوی مرکز آمار ایران و همان‌گونه که در جدول ذیل نمایش داده شده است طی پنج دوره موردبررسی شاخص نسبت جنسی جمعیت در استان تغییرات قابل‌توجهی داشته است، این شاخص از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ روندی کاهشی طی کرده و در سال ۱۳۹۵ دوباره افزایش یافته است. گفتنی است که در سال ۱۳۹۵، شاخص نسبت جنسی در نقاط شهری و روستایی استان زنجان، تفاوت فاحشی نداشته است. در سال ۱۳۹۵، رتبه استان زنجان به لحاظ شاخص نسبت جنسی ۲۴ می‌باشد، به عبارتی این استان در رده استان‌های با نسبت جنسی پایین و البته متعادل‌تری در مقایسه با دیگر استان‌های کشور می‌باشد.

جدول ۸۲- نسبت جنسی جمعیت استان زنجان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

وضع سکونت	شرح	شرح	سال				
			۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل	کشور	مرد	۲۵۲۸۰۹۶۱	۳۰۵۱۵۱۵۹	۳۵۸۶۶۳۶۲	۳۷۹۰۵۶۶۹	۴۰۴۹۸۴۴۲
		زن	۲۴۱۶۴۰۴۹	۲۹۵۴۰۳۲۹	۳۴۶۲۹۴۲۰	۳۷۲۴۴۰۰۰	۳۹۴۲۷۸۲۸
		نسبت جنسی	۱۰۴/۶	۱۰۳/۳	۱۰۳/۶	۱۰۱/۸	۱۰۲/۷
	استان زنجان	مرد	۴۰۰۹۵۹	۴۵۳۷۸۲	۴۸۱۶۹۸	۵۰۹۱۹۲	۵۳۴۸۴۹
		زن	۳۸۴۵۳۸	۴۴۷۹۴۲	۴۸۲۹۰۳	۵۰۶۵۴۲	۵۲۲۶۱۲
		نسبت جنسی	۱۰۴/۴	۱۰۱/۲	۹۹/۸	۱۰۰/۵	۱۰۲/۳
نقاط شهری	کشور	مرد	۱۳۷۶۹۶۱۷	۱۸۸۰۵۰۲۳	۲۴۵۷۶۴۴۲	۲۷۰۲۳۶۳۸	۲۹۸۴۱۴۱۴
		زن	۱۳۰۷۴۹۴۴	۱۸۰۱۲۷۶۶	۲۳۶۸۳۵۲۲	۲۶۶۲۳۰۲۳	۲۹۳۰۵۴۳۳
		نسبت جنسی	۱۰۵/۳	۱۰۴/۴	۱۰۳/۸	۱۰۱/۵	۱۰۱/۸
	استان زنجان	مرد	۱۷۶۳۶۵	۲۳۵۸۹۲	۲۸۲۴۱۵	۳۲۰۲۹۴	۳۵۹۳۰۹
		زن	۱۶۸۰۹۸	۲۲۶۱۸۸	۲۷۶۹۲۵	۳۱۴۵۱۵	۳۵۱۸۶۸
		نسبت جنسی	۱۰۴/۵	۱۰۳/۵	۱۰۲/۸	۱۰۲/۶	۱۰۲/۷
نقاط روستایی	کشور	مرد	۱۱۵۱۱۳۴۴	۱۱۷۱۰۱۳۶	۱۱۲۸۹۹۲۰	۱۰۸۸۲۰۳۱	۱۰۶۵۷۰۲۸
		زن	۱۱۰۸۹۱۰۵	۱۱۵۲۷۵۶۳	۱۰۹۴۵۸۹۸	۱۰۶۲۰۹۷۷	۱۰۱۲۲۳۹۵
		نسبت جنسی	۱۰۳/۸	۱۰۱/۶	۱۰۳/۱	۱۰۲/۵	۱۰۵/۳
	استان زنجان	مرد	۲۲۴۵۹۴	۲۱۷۸۹۰	۱۹۹۲۸۳	۱۸۸۸۹۸	۱۷۵۵۴۰
		زن	۲۱۶۴۴۰	۲۲۱۷۵۴	۲۰۵۹۷۸	۱۹۲۰۲۷	۱۷۰۷۴۴
		نسبت جنسی	۱۰۳/۵	۹۸/۹	۹۶/۷	۹۸/۴	۱۰۲/۸

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

با توجه به نمودار زیر می‌توان گفت که عامل مهاجرت به‌ویژه مهاجرت مردان؛ بر شاخص نسبت جنسی مخصوصاً در نقاط روستایی استان، تأثیر بسزایی گذاشته است، به‌گونه‌ای که در سال ۱۳۸۵ در مقابل هر ۱۰۰ نفر زن ساکن در نقاط روستایی، حدود ۹۷ مرد زندگی می‌کرده‌اند اما در سال‌های بعد روند این شاخص، متعادل‌تر شده است.

نمودار ۲۲- مقایسه نسبت جنسی جمعیت استان زنجان به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۱۳۶۵-۹۵

۳-۳-۴-۹- متوسط بعد خانوار

خانوار به افرادی که زیر یک سقف زندگی می‌کنند و معیشت آن‌ها باهم مشترک است، گفته می‌شود. بعد خانوار که تسامحاً به‌جای خانواده نیز به کار می‌رود، بیشتر یک مفهوم آماری و جمعیت شناختی است. عواملی همچون مهاجرت، ورود زنان به بازار کار، سنت‌ها و ارزش‌های رایج در گروه‌های قومی و نژادی مختلف، سطح توسعه اقتصادی و ساختار اقتصادی، نرخ مرگ‌ومیر و زادوولد بر اندازه خانوار تأثیر دارند. بررسی و شناخت بعد خانوار کاربردهای بسیاری در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های بخش‌های اجتماعی و مسکن، اشتغال، خدمات و تسهیلات کودکان در شهرها، امنیت غذایی و غیره در شهرها و روستاها دارد. بر این اساس در این بند به بررسی و تحلیل بعد خانوار پرداخته شده است.

متوسط بعد خانوار در استان زنجان در سرشماری سال ۱۳۶۵ حدود ۵/۱ نفر به ازای یک خانوار شهری و حدود ۵/۳ نفر به ازای یک خانوار روستایی بوده که در سرشماری‌های بعد به‌سرعت روند نزولی طی کرده و به ۳/۳ نفر به ازای یک خانوار شهری و همچنین ۳/۳ نفر به ازای یک خانوار روستایی در سال ۱۳۹۵ رسیده است. بر

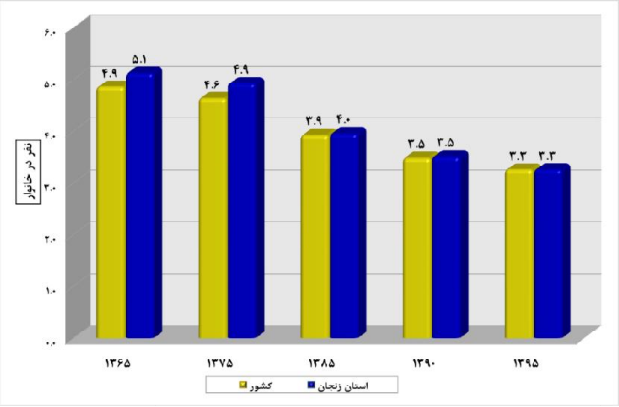
اساس آخرین نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، متوسط بعد خانوار در استان زنجان با متوسط این شاخص در سطح کشور، برابر می‌باشد.

گفتنی است که بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۰/۸ درصد از خانوارهای استان زنجان (۳۴۷۱۹ خانوار) زن سرپرست می‌باشند و از کل خانوارهای زن سرپرست این استان؛ حدود ۴۸ درصد، یک‌نفره (خودسرپرست) می‌باشند، نسبت خانوارهای یک‌نفره در میان خانوارهای مرد سرپرست استان معادل ۲ درصد بوده است. لازم به ذکر است که رتبه استان زنجان به لحاظ نسبت خانوارهای زن سرپرست ۲۷ است، به عبارتی این استان در مقایسه با دیگر استان‌های کشور، دارای نسبت خانوار زن سرپرست کمتری است. نسبت زنان خودسرپرست ساکن در استان زنجان که اکثریت در سنین بالای ۵۰ سال قرار دارند گواه بر لزوم توجه بیشتر به خانوارهای زن سرپرست این استان و مسائل و چالش‌هایی که پیش روی آنان است، می‌باشد.

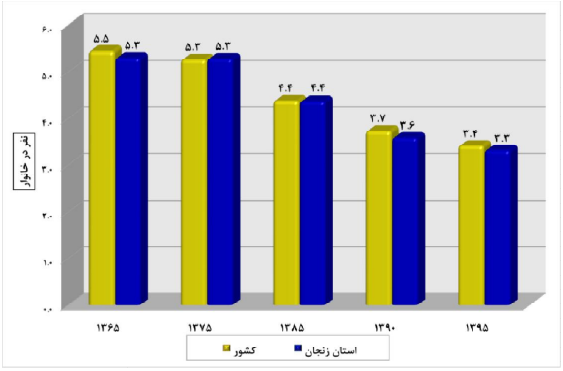
جدول ۸۳- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان زنجان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

شرح	جنس	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
تعداد خانوار						
کشور	کل	۹۶۷۲۴۷۷	۱۲۳۸۷۳۴۵	۱۷۳۵۲۶۸۶	۲۱۱۱۰۴۸۱	۲۴۱۹۶۰۳۵
	نقاط شهری	۵۵۲۷۴۷۵	۷۹۴۳۱۸۹	۱۲۲۸۲۹۲۶	۱۵۳۶۵۸۹۲	۱۸۱۲۵۴۸۸
	نقاط روستایی	۴۱۴۵۰۰۲	۴۴۰۵۸۱۴	۵۰۶۹۷۶۰	۵۷۴۴۵۸۹	۶۰۷۰۵۴۷
استان زنجان	کل	۱۵۰۲۲۴	۱۷۶۸۲۲	۲۳۳۸۸۸	۲۸۶۲۵۳	۳۲۱۹۸۳
	نقاط شهری	۶۷۱۷۲	۹۳۷۵۳	۱۴۱۲۵۴	۱۸۰۳۷۳	۲۱۷۷۱۳
	نقاط روستایی	۸۳۰۵۲	۸۳۰۶۹	۹۲۶۳۴	۱۰۵۸۸۰	۱۰۴۲۷۰
متوسط بعد خانوار						
کشور	کل	۵/۱	۴/۸	۴/۱	۳/۶	۳/۳
	نقاط شهری	۴/۹	۴/۶	۳/۹	۳/۵	۳/۳
	نقاط روستایی	۵/۵	۵/۳	۴/۴	۳/۷	۳/۴
استان زنجان	کل	۵/۲	۵/۱	۴/۱	۳/۵	۳/۳
	نقاط شهری	۵/۱	۴/۹	۴/۰	۳/۵	۳/۳
	نقاط روستایی	۵/۳	۵/۳	۴/۴	۳/۶	۳/۳

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۳- متوسط بعد خانوارهای نقاط شهری استان زنجان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

نمودار ۲۴- متوسط بعد خانوارهای نقاط روستایی استان زنجان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

۳-۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی

مهاجرت به‌عنوان یکی از عوامل اصلی پویایی جمعیت، سبب تغییر در ساختار سنی و جنسی و متوسط رشد سالانه جمعیت و تحولات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در مبدأ و مقصد می‌گردد. خالص مهاجرت از تفاضل مهاجرت به یک منطقه (مهاجرپذیری) و مهاجرت از همان منطقه (مهاجرت) به دست می‌آید. به‌عبارت‌دیگر، میزان خالص مهاجرت بر اساس تفاوت بین آن‌هایی که به یک جمعیت می‌پیوندند و آن‌هایی که آن جمعیت را ترک می‌کنند، محاسبه می‌شود. بر اساس جدول زیر همچنان که نمایان است خالص مهاجرت استان زنجان[۱۰]

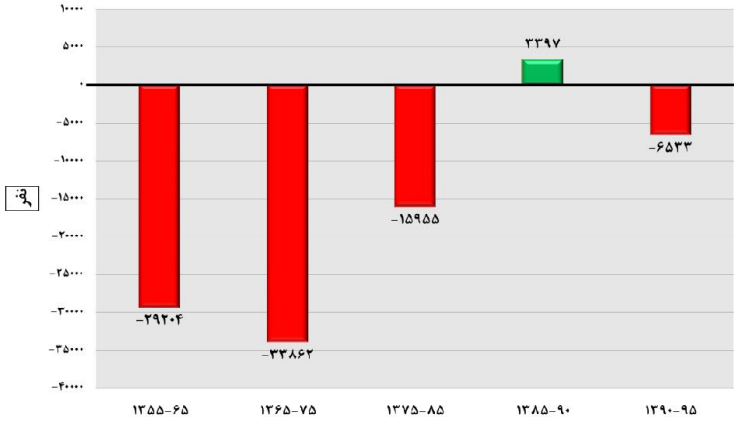
۱۰ . جدول مربوط به خالص مهاجرت استان زنجان برای تمامی دوره‌های مورد بررسی، منهای مهاجران درون استانی می‌باشد.

در تمامی دوره‌ها به جزء دوره ۹۰-۱۳۸۵ منفی و به عبارتی مهاجرت بوده است. بالاترین میزان مهاجر فرستی استان نیز مربوط به دوره ۷۵-۱۳۶۵ بوده، در این دوره، حدود ۳۴ هزار نفر از استان زنجان خارج شده است. خالص مهاجرت آخرین دوره سرشماری (۱۳۹۰-۹۵) حاکی است که به ازای هر صد نفری که از استان خارج‌شده، حدود ۷۹ نفر به استان واردشده است. به‌علاوه آخرین آمار در دسترس در مورد علت مهاجرت‌ها حاکی است که جدای از بحث پیروی از خانوار؛ تحصیل و انجام یا پایان خدمت وظیفه، به ترتیب بیشترین علت مهاجرت به استان زنجان ذکر شده است.

جدول ۸۴- مقایسه مهاجران واردشده، خارج‌شده و خالص مهاجرت استان زنجان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵

دوره	مهاجران واردشده	مهاجران خارج‌شده	خالص مهاجرت	نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان(درصد)	نسبت مهاجران واردشده به مهاجران خارج‌شده(درصد)
۶۵-۱۳۵۵	۵۴۱۷۸	۸۳۳۸۲	-۲۹۲۰۴	-۳/۷	۶۵/۰
۷۵-۱۳۶۵	۳۰۰۵۲	۶۳۹۱۴	-۳۳۸۶۲	-۳/۸	۴۷/۰
۸۵-۱۳۷۵	۸۰۱۳۲	۹۶۰۸۷	-۱۵۹۵۵	-۱/۷	۸۳/۴
۹۰-۱۳۸۵	۳۰۲۷۷	۲۶۸۸۰	۳۳۹۷	۰/۳	۱۱۲/۶
۹۵-۱۳۹۰	۲۳۹۶۰	۳۰۴۹۳	-۶۵۳۳	-۰/۶	۷۸/۶

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۵- خالص مهاجرت استان زنجان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵

به‌منظور نشان دادن سهم مهاجرت نسبت به سهم موالید و مرگ‌ومیر (عوامل طبیعی) در تغییرات تعداد جمعیت استان، از شاخص نسبت مهاجرت به جمعیت استفاده می‌شود. در پنج‌ساله ۹۵-۱۳۹۰ تعداد مهاجران واردشده به استان زنجان ۵۵۷۹۶ نفر بوده که ۴۳۸۸۶ نفر از آن‌ها در نقاط شهری و ۱۱۹۱۰ نفر باقی‌مانده نیز در نقاط روستایی استان سکونت گزیده‌اند به‌عبارتی‌دیگر طی دوره موردبررسی ۶/۲ درصد از جمعیت ساکن در نقاط شهری و ۳/۴ درصد از جمعیت ساکن در نقاط روستایی استان، مهاجر بوده‌اند. گفتنی است که میزان مهاجرپذیری استان در دوره ۹۵-۱۳۹۰، در مقایسه با دوره‌های قبل افت داشته است. البته کاهش دوره سرشماری را نباید نادیده انگاشت. بالاترین میزان مهاجرپذیری نقاط شهری و نقاط روستایی مربوط به دوره ۸۵-۱۳۷۵ بوده که ۱۹/۴ درصد از جمعیت نقاط شهری و ۱۳/۱ درصد از جمعیت نقاط روستایی، مهاجر بوده‌اند.

جدول ۸۵- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان زنجان و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵

دوره	شرح	تعداد			نسبت مهاجرپذیری (به ازای صد نفر جمعیت کل/شهری/روستایی)		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۷۵-۱۳۶۵	کشور	۸۷۱۸۷۷۰	۶۱۲۲۶۷۵	۲۵۹۶۰۹۵	۱۲/۴	۱۲/۷	۱۱/۷
	استان زنجان	۸۹۷۵۵	۶۴۵۱۱	۲۵۲۴۴	۱۰/۰	۱۴/۰	۵/۷
۸۵-۱۳۷۵	کشور	۱۲۱۴۸۱۴۸	۸۹۹۹۷۰۹	۳۱۴۸۴۳۹	۱۶/۲	۱۶/۸	۱۴/۶
	استان زنجان	۱۶۱۶۷۵	۱۰۸۶۳۱	۵۳۰۴۴	۱۶/۸	۱۹/۴	۱۳/۱
۹۰-۱۳۸۵	کشور	۵۵۳۴۶۶۶	۴۳۰۲۰۸۶	۱۲۳۲۵۸۰	۶/۹	۷/۳	۵/۹
	استان زنجان	۷۵۵۳۶	۵۳۷۹۶	۲۱۷۴۰	۷/۴	۸/۵	۵/۷
۹۵-۱۳۹۰	کشور	۴۳۰۰۹۸۸	۳۵۶۴۷۳۵	۷۳۶۲۵۳	۵/۲	۵/۸	۳/۵
	استان زنجان	۵۵۷۹۶	۴۳۸۸۶	۱۱۹۱۰	۵/۳	۶/۲	۳/۴

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

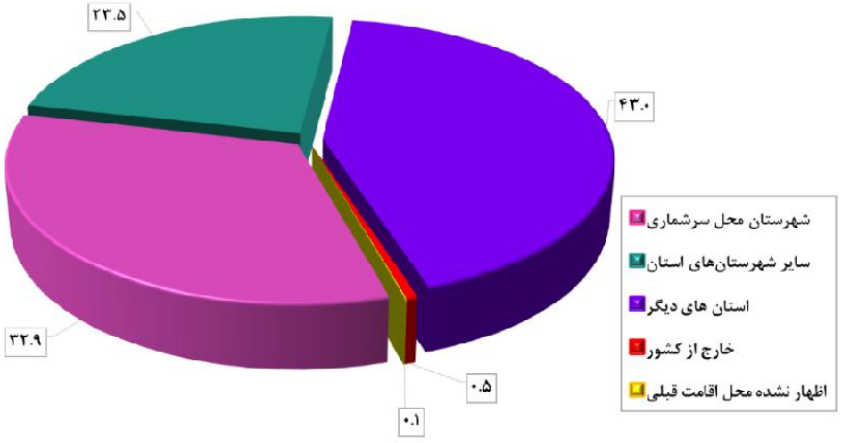
۳-۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران

مهاجرت‌های داخلی خود به انواع مختلفی از قبیل مهاجرت‌های شهر به شهر، روستا به شهر، روستا به روستا، شهر به روستا، بین استانی، داخل استانی و ... قابل‌تقسیم هستند که هر کدام از منظر خاصی به موضوع مهاجرت می‌پردازند. در این بخش از گزارش، مهاجران استان زنجان برحسب محل اقامت قبلی آنان موردمطالعه قرارگرفته‌اند و علت پرداختن به این موضوع آگاهی از حجم مهاجرت‌های درون استانی و برون‌استانی می‌باشد.

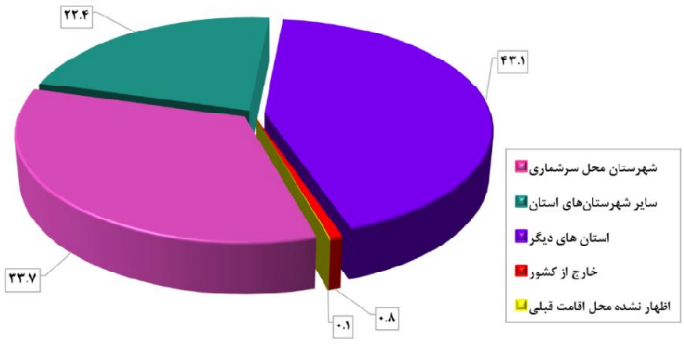
آگاهی از سهم مهاجرت‌های بین استانی و درون استانی می‌تواند نقش عمده‌ای در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و مهاجرتی یک منطقه داشته باشد.

مطابق با نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ از کل مهاجران واردشده به استان زنجان؛ مبدأ اقامت ۴۳ درصد از مهاجران برون‌استانی (مربوط به استان‌های دیگر) بوده‌اند. مهاجران مربوط به شهرستان محل سرشماری با ۳۲/۹ درصد در مرتبه دوم قرارگرفته‌اند و سهم مهاجرت‌های برون شهرستانی (سایر شهرستان‌های استان) در مراتب بعدی قرار دارد؛ بنابراین این استان در زمره‌ی استان‌هایی است که سهم مهاجرت‌های برون‌استانی آن، زیاد است. عمده مهاجران برون‌استانی واردشده به استان زنجان متعلق به استان‌های تهران، البرز، قزوین و کردستان هستند.

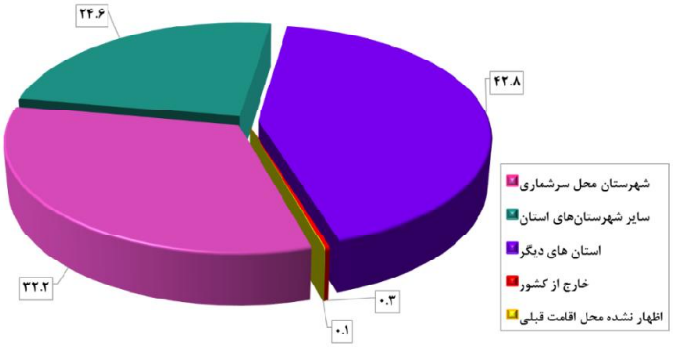
با توجه به نمودارهای زیر می‌توان گفت که جابه‌جایی‌های درون استانی در میان زنان و مردان استان نسبتاً برابر می‌باشد و در سال ۱۳۹۵ حدود ۵۶ درصد از جابه‌جایی‌های زنان و مردان استان زنجان درون استانی می‌باشد، این امر می‌تواند بیانگر سهم بالای مهاجرت‌های خانواری نسبت به مهاجرت‌های انفرادی باشد. همچنین آمار و ارقام رسمی مرکز آمار ایران حاکی است که از کل مهاجران مربوط به استان‌های دیگر که در استان زنجان ساکن هستند، ۵۰/۷ درصد مرد و ۴۹/۳ درصد زن بوده‌اند، بنابراین می‌توان اذعان داشت که مهاجرانی که از استان‌های دیگر به استان زنجان واردشده‌اند، اغلب به‌صورت خانواری در این استان اقامت دارند.

نمودار ۲۶- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان زنجان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۷- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان زنجان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۸- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان زنجان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

۳-۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت

بررسی آمار و اطلاعات مهاجرتی، طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد حجم قابل‌توجهی از مهاجران واردشده به استان زنجان، مبدأ اقامت قبلی‌شان شهر بوده و به شهرهای استان نیز واردشده‌اند (۴۴/۲ درصد از کل مهاجران). حجم مهاجرت‌های روستا به شهر با ۳۴/۱ درصد از کل مهاجران، در مرتبه دوم قرار گرفته است. به‌علاوه، مهاجرت‌های شهر به روستا با ۱۳/۴ درصد نیز حائز اهمیت است، بررسی گروه سنی مهاجران واردشده از شهرها به نقاط روستایی استان نشان می‌دهد که بیش از ۷۹ درصد از این مهاجران در گروه‌های سنی ۱۵ تا ۳۹ ساله و حدود ۱۱ درصد در گروه‌های سنی بالاتر از ۴۰ سال قرار دارند و اکثریت نیز زن هستند، بنابراین می‌توان

اذعان داشت که حجم زیادی از این مهاجران؛ محصلان، دانشجویان، سربازان و کارگران فصلی هستند که به‌طور مقطعی در شهرها اقامت گزیده و در زمان سرشماری به روستای محل اقامت خویش بازگشته‌اند.

جدول ۸۶- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان زنجان برحسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جابجایی انجام‌شده)، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

شرح	الگوی مهاجرت						
	شهر به شهر	روستا به شهر	روستا به روستا	شهر به روستا	خارج از کشور	اظهارنشده محل اقامت قبلی	جمع
تعداد	۲۴۶۶۱	۱۹۰۱۸	۴۳۳۲	۷۴۵۴	۲۹۷	۳۴	۵۵۷۹۶
توزیع درصد	۴۴/۲	۳۴/۱	۷/۸	۱۳/۴	۰/۵	۰/۱	۱۰۰

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۳- ولادت‌های ثبت‌شده

ولادت یکی از شاخص‌های پویای جمعیتی است. فراوانی ولادت‌ها بیانگر جامعه‌ای است که جمعیت آن قابلیت باروری دارد، مطالعه باروری و ولادت را نمی‌توان از یکدیگر جدا کرد . اما علل و همچنین نتایج این دو پدیده جمعیتی همواره یکسان نیستند و اگر ولادت را بتوان یک پدیده جمعیتی و یا بیولوژیک دانست، عوامل گوناگونی چون عوامل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در امر باروری مؤثر هستند (مبانی جمعیت‌شناسی، شهلا کاظمی پور).

در سال ۱۳۸۵ تعداد ۱۷۰۶۷ ولادت برای استان زنجان ثبت شده بود که این رقم به ۲۰۵۳۴ ولادت در سال ۱۳۹۵ افزایش‌یافته و طی دو سال بعد (۱۳۹۷) با روند نزولی به ۱۸۴۹۷ ولادت کاهش یافته است. همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌شود در تمامی مقاطع موردبررسی، میزان خام ولادت‌های ثبت‌شده در استان بیشتر از متوسط کشوری به‌دست‌آمده است. در سال ۱۳۹۷، رتبه استان زنجان به لحاظ میزان خام ولادت‌های ثبت‌شده در سطح کشور برابر با ۱۶ بوده است.

جدول ۸۷- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت‌شده استان زنجان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۸-۱۳۸۵

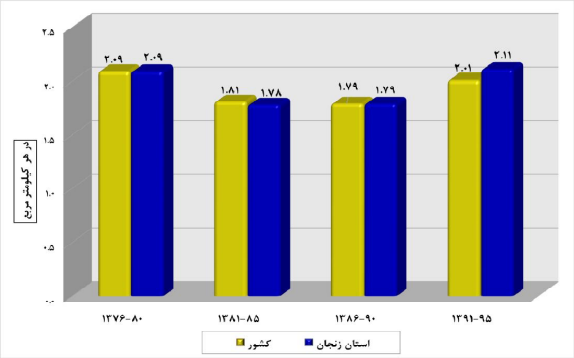
سال	شرح	تعداد				میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل/شهری/روستایی		
		جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی	جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۱۲۵۳۹۱۲	۸۴۵۰۵۰	۴۰۸۸۶۲	۱۶/۷	۱۵/۸	۱۹/۰
	استان زنجان	۱۷۰۶۷	۹۲۳۹	۱۲۸۳۲	۱۷/۷	۱۶/۵	۳۱/۷
۱۳۹۰	کشور	۱۳۸۲۲۲۹	۱۰۸۷۹۸۸	۲۹۴۲۴۱	۱۷/۳	۱۸/۴	۱۴/۲
	استان زنجان	۱۸۸۰۶	۱۲۴۲۸	۱۴۰۱۵	۱۸/۵	۱۹/۶	۳۶/۸
۱۳۹۵	کشور	۱۵۲۸۰۵۳	۱۱۷۶۰۳۲	۳۵۲۰۲۱	۱۸/۶	۱۹/۲	۱۷/۰
	استان زنجان	۲۰۵۳۴	۱۳۶۹۷	۱۱۳۹۷	۱۹/۴	۱۹/۳	۳۲/۹
۱۳۹۷	کشور	۱۳۶۶۵۱۹	۱۰۴۷۹۲۵	۳۱۸۵۹۴	۱۶/۶	۱۷/۱	۱۵/۴
	استان زنجان	۱۸۴۹۷	۱۲۳۴۵	۳۱۰۵	۱۷/۲	۱۷/۱	۸/۸

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت‌احوال کشور

۳-۳-۴-۱۴- میزان باروری کل

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های باروری، میزان کل باروری است. میزان کل باروری عبارت است از شمار فرزندانی که یک زن در طول دوران باروری خود با توجه به سن باروری (۴۹-۱۵ سال)، بدون به شمار آوردن مرگ‌ومیرهای فرزندان به دنیا می‌آورد.

تغییرات میزان باروری کل استان زنجان و کشور برحسب دوره‌های ۵ ساله، از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۵ در جدول ذیل نمایش داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود روند باروری هم در کشور و هم در استان زنجان از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۰، روندی کاهشی بوده است و در دوره ۹۵-۱۳۹۱ نسبت به دوره‌های قبل، اندکی افزایش یافته است. همان‌طور که در نمودار نیز قابل مشاهده است میزان باروری کل در استان با میانگین میزان باروری کل کشور، نسبتاً برابر است . در دوره ۹۵-۱۳۹۱ رتبه استان زنجان به لحاظ این شاخص ۱۵ می‌باشد و در رده استان‌های میانی کشور به لحاظ شاخص میزان باروری کل در سطح کشور قرار گرفته است.

نمودار ۲۹- میزان باروری کل استان زنجان و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶

۳-۳-۴-۱۵- مرگ‌ومیرهای ثبت‌شده

یکی دیگر از عوامل و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر روند رشد جمعیت میزان مرگ‌ومیر است و دسترسی به آمار دقیق، صحیح و به‌روز این رویداد بسیار حائز اهمیت می‌باشد. این واقعه برای همه افراد و به‌صورت ناهم‌زمان در طول زندگی آن‌ها اتفاق می‌افتد. میزان خام مرگ‌ومیرهای ثبت‌شده برای استان زنجان در سال ۱۳۸۵ برابر با ۵/۶ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت بوده که طی سال‌های بعد با روندی نزولی به ۴/۶ مرگ کاهش یافته است. در سال ۱۳۹۷ میزان خام مرگ‌ومیرهای ثبت‌شده استان و کشور، نسبتاً برابر گزارش شده است.

جدول ۸۸- تعداد و میزان مرگ‌ومیر ثبت‌شده استان زنجان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل/شهری/روستایی		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۴۰۸۵۶۶	۲۵۷۴۳۶	۱۵۱۱۳۰	۵/۴	۴/۸	۷/۰
	استان زنجان	۵۴۴۴	۳۱۸۰	۲۲۶۴	۵/۶	۵/۷	۵/۶
۱۳۹۰	کشور	۴۲۲۱۳۳	۳۰۵۴۷۵	۱۰۹۶۲۸	۵/۳	۵/۲	۵/۳
	استان زنجان	۵۴۷۱	۳۱۶۵	۲۳۰۶	۵/۴	۵/۰	۶/۱
۱۳۹۵	کشور	۳۶۹۷۵۱	۲۷۴۸۷۰	۹۴۷۸۸	۴/۵	۴/۵	۴/۶
	استان زنجان	۴۶۹۴	۲۸۶۵	۱۸۲۹	۴/۴	۴/۰	۵/۳
۱۳۹۷	کشور	۳۷۷۲۴۵	۲۷۹۵۲۵	۹۷۶۶۸	۴/۶	۴/۶	۴/۷
	استان زنجان	۴۹۶۵	۳۱۵۹	۱۸۰۶	۴/۶	۴/۴	۵/۱

مأخذ: محاسبه‌شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت‌احوال کشور

۳-۳-۴-۱۶- امید به زندگی

امید به زندگی به‌عنوان یکی از اندازه‌های خلاصه سلامت جمعیت، به همراه سایر شاخص‌های بهداشتی، نتیجه عملکردهای نظام سلامت را جهت تعیین اولویت‌ها، تخصیص منابع و ارزشیابی برنامه‌های سلامت مشخص می‌کنند. بررسی مقادیر امید به زندگی یک جمعیت در طول زمان یا در مکان‌های مختلف با زمان‌های مشابه، امکان مقایسه برآیند نهایی عوامل خطر منتهی به مرگ و عوامل پیشگیری‌کننده از مرگ‌ومیر را فراهم می‌سازد. به همین جهت یکی از بخش‌های اصلی موردبررسی در استان زنجان، میزان امید به زندگی آن در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ می‌باشد.

همراه با افزایش خدمات پزشکی و امکانات بهداشتی و ظهور درمان‌های نوین، روند افزایشی در میزان امید به زندگی هم در کشور و هم در استان زنجان رخ داده است. در استان زنجان و همین‌طور کل کشور، همواره امید به زندگی زنان بیشتر از مردان بوده و البته سرعت رشد این شاخص در زنان نیز بیشتر از مردان بوده است.

در سال ۱۳۹۵ امید به زندگی زنان استان ۷۵/۸ و برای مردان ۷۳/۲ سال بوده است و امید به زندگی زنان استان با اختلاف کمی، بیشتر از امید به زندگی زنان کشور می‌باشد. به‌طورکلی طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، به امید به زندگی مردان استان ۳/۲ سال و به امید به زندگی زنان ۳/۸ سال افزوده شده است.

جدول ۸۹- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان زنجان به تفکیک جنس، در سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ (سال)

سال	کل کشور		استان زنجان	
	مرد	زن	مرد	زن
۱۳۸۵	۷۱/۷	۷۳/۶	۷۰	۷۲
۱۳۹۰	۷۱/۵	۷۴	۷۱/۵	۷۴/۵
۱۳۹۵	۷۲/۵	۷۵/۵	۷۳/۲	۷۵/۸

مأخذ: بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۷- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵

برای انجام پیش‌بینی از روش «ترکیبی پیش‌بینی جمعیت» بهره گرفته شده است. در این روش که متداول‌ترین روش پیش‌بینی جمعیت می‌باشد بر اساس عملکرد مجموعه عوامل مؤثر بر تغییر و تحولات جمعیت یعنی باروری، مرگ‌ومیر، مهاجرت و ترکیب سنی و جنسی جمعیت استفاده شده است.

بر اساس پیش‌بینی مرکز آمار ایران، جمعیت استان زنجان تا سال ۱۴۱۵ به ۱ میلیون و ۲۲۲ هزار نفر خواهد رسید، به عبارتی از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۱۵، به ازای هر یک سال حدود ۸۲۲۷ نفر به جمعیت استان اضافه خواهد شد، بنابراین روند افزایش جمعیت در استان کند خواهد بود. به‌علاوه، برآوردها حاکی است که در سال ۱۴۱۵ جمعیت ساکن نقاط شهری استان زنجان حدود ۷۳ درصد از کل جمعیت را شامل می‌شود و نسبت جمعیت شهرنشین استان، حدود ۷ واحد کمتر از میانگین نسبت جمعیت شهرنشین در کل کشور خواهد بود.

جدول ۹۰- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان زنجان، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵

سال	شرح	جمع			نقاط شهری			نقاط روستایی		
		مرد وزن	مرد	زن	مرد وزن	مرد	زن	مرد وزن	مرد	زن
۱۴۰۰	کشور	۸۴۹۷۱۰۰۰	۴۲۹۳۷۰۰۰	۴۲۰۳۴۰۰۰	۶۴۳۹۷۰۰۰	۳۲۵۳۶۰۰۰	۳۱۸۶۱۰۰۰	۲۰۵۷۵۰۰۰	۱۰۴۰۱۰۰۰	۱۰۱۷۳۰۰۰
	استان زنجان	۱۱۱۷۰۰۰	۵۶۴۰۰۰	۵۵۴۰۰۰	۷۷۰۰۰۰	۳۸۸۰۰۰	۳۸۱۰۰۰	۳۴۷۰۰۰	۱۷۵۰۰۰	۱۷۲۰۰۰
۱۴۰۵	کشور	۸۹۱۲۱۰۰۰	۴۴۹۵۰۰۰۰	۴۴۱۷۱۰۰۰	۶۸۹۸۲۰۰۰	۳۴۷۸۸۰۰۰	۳۴۱۹۵۰۰۰	۲۰۱۳۹۰۰۰	۱۰۱۶۳۰۰۰	۹۹۷۶۰۰۰
	استان زنجان	۱۱۶۳۰۰۰	۵۸۵۰۰۰	۵۷۷۰۰۰	۸۲۰۰۰۰	۴۱۳۰۰۰	۴۰۷۰۰۰	۳۴۳۰۰۰	۱۷۳۰۰۰	۱۷۰۰۰۰
۱۴۱۰	کشور	۹۲۴۶۰۰۰۰	۴۶۵۶۲۰۰۰	۴۵۸۹۸۰۰۰	۷۲۸۷۷۰۰۰	۳۶۶۹۴۰۰۰	۳۶۱۸۳۰۰۰	۱۹۵۸۳۰۰۰	۹۸۶۸۰۰۰	۹۷۱۵۰۰۰
	استان زنجان	۱۱۹۷۰۰۰	۶۰۲۰۰۰	۵۹۵۰۰۰	۸۵۹۰۰۰	۴۳۲۰۰۰	۴۲۷۰۰۰	۳۳۷۰۰۰	۱۷۰۰۰۰	۱۶۸۰۰۰
۱۴۱۵	کشور	۹۵۲۷۸۰۰۰	۴۷۹۰۸۰۰۰	۴۷۳۷۰۰۰۰	۷۶۳۴۷۰۰۰	۳۸۳۸۱۰۰۰	۳۷۹۶۵۰۰۰	۱۸۹۳۲۰۰۰	۹۵۲۷۰۰۰	۹۴۰۵۰۰۰
	استان زنجان	۱۲۲۲۰۰۰	۶۱۳۰۰۰	۶۰۹۰۰۰	۸۹۲۰۰۰	۴۴۸۰۰۰	۴۴۴۰۰۰	۳۳۰۰۰۰	۱۶۶۰۰۰	۱۶۴۰۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۸- جمع‌بندی

- استان زنجان به‌عنوان ۲۵مین استان کشور به لحاظ تعداد جمعیت، با جمعیتی بالغ بر ۱ میلیون و ۱۰۷ هزار نفر (برآورد مرکز آمار ایران برای سال ۱۳۹۹)، ۱/۳ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شود.
- برتری نسبت جمعیت شهرنشین بر جمعیت روستانشین از جمله ویژگی‌های برجسته‌ی جمعیت در این استان محسوب می‌شود، بر اساس برآورد مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۹، جمعیت شهرنشین و جمعیت روستانشین استان زنجان به ترتیب برابر با ۶۸/۶ درصد و ۳۱/۴ درصد از کل جمعیت است.

- میزان جوانی جمعیت (درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله) استان زنجان برابر با ۲۳/۹ درصد بوده است و رتبه استان در سطح کشور به لحاظ این شاخص، ۱۶ می‌باشد.
- به استناد نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، حجم قابل‌توجهی از جمعیت استان زنجان در گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله (جمعیت بالقوه فعال) قرار داشته و این استان با ۶۹/۴ درصد جمعیت بالقوه فعال، رتبه ۲۵ را در سطح کشور به خود اختصاص داده است.
- در سال ۱۳۹۵، میانگین سنی جمعیت استان زنجان، برابر با ۳۱/۲ سال بوده است.
- پایین بودن رشد سالانه جمعیت به‌ویژه در نقاط روستایی از جمله تهدیدهای جمعیتی در این استان محسوب می‌شود. میانگین رشد جمعیت طی ۲۰ ساله‌ی منتهی به سال ۱۳۹۵ در این استان برابر با ۰/۸۴ درصد می‌باشد و میانگین رشد سالانه جمعیت استان طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ برابر با ۱ درصد می‌باشد، این درصد رشد از میانگین رشد جمعیت در کل کشور با اختلاف پایین‌تر می‌باشد.
- پیش‌بینی‌های مرکز آمار حاکی است که اگر جمعیت استان با این روند ادامه پیدا کند در سال ۱۴۱۵ جمعیت برابر با ۱۲۲۲۰۰۰ نفر خواهد بود. به عبارتی طی ۲۰ ساله ۱۳۹۵ تا ۱۴۱۵ سالانه حدود ۸۲۳۰ نفر به جمعیت استان اضافه خواهد شد که این رقم، کم است.
- قرارگیری حجم عظیمی از جمعیت در سنین کار و فعالیت یکی از چالش‌های پیش روی جمعیت استان در زمینه‌ی ازدواج، اشتغال، مسکن و ... می‌باشد.
- بر اساس آمار سال ۱۳۹۷، میزان خام ولادت‌های ثبت‌شده استان از میزان خام ولادت‌های ثبت‌شده کشور کمی بالاتر است، اما این به معنای متناسب بودن این عدد برای استان به‌ویژه در مناطق روستایی نیست. بنابراین افزایش میزان ولادت در سطح استان، در برنامه‌ریزی‌های استان می‌بایست موردتوجه قرار بگیرد.
- در طول ۵ ساله‌ی ۹۵-۱۳۹۱، رتبه استان زنجان به لحاظ شاخص میزان باروری کل در سطح کشور، برابر با ۱۵ است.
- آمار مهاجرت استان (با کسر مهاجرت‌های داخل استانی) نشان می‌دهد که جمعیت مهاجر واردشده به استان (طی دوره ۹۵-۱۳۹۰) حدود ۲/۳ درصد جمعیت از استان و بدون کسر مهاجرت‌های درون استانی، ۵/۳ درصد از جمعیت استان را شامل می‌شود. این امر نشان می‌دهد که مهاجرت‌های درون استانی بر مهاجرت‌های برون‌استانی، برتری دارد.
- عمده مهاجرین برون‌استانی واردشده به استان زنجان به ترتیب مربوط به استان‌های تهران، البرز، قزوین و کردستان بوده است.

- الگوی مهاجرت استان نیز حاکی است که بیش از ۴۴ درصد جابه‌جایی‌های جمعیتی در استان شهر به شهر بوده است و میزان مهاجرت روستا به شهر با حدود ۳۴ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته است.
- برتری الگوی مهاجرت شهر به شهر به معنای حرکت جمعیت از شهرهای کوچک به سمت شهرهای بزرگ به‌ویژه مراکز شهرستانی و در نتیجه بر هم خوردن توازن جمعیتی در سطح استان می‌باشد.
- از مجموع ۸ شهرستان استان، سهم جمعیتی ۳ شهرستان بیش از ۷۹ درصد از کل جمعیت استان می‌باشد.
- رتبه استان زنجان به لحاظ شاخص تراکم جمعیت ۲۰ می‌باشد به عبارتی در رده استان‌های با تراکم پایین جمعیتی قرار دارد و تراکم جمعیت در شهرستان‌های استان از حدود ۱۶۷ نفر در کیلومترمربع در شهرستان خرمدره تا حدود ۱۴ نفر در شهرستان ماهنشان در نوسان می‌باشد.
- در خصوص متوسط بعد خانوارهای ساکن در این استان باید گفت که بعد خانوار با میانگین بعد خانوار در سطح کشور، برابر گزارش شده است و نکته حائز اهمیت در مورد خانوارهای استان این است که؛ بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۰/۸ درصد از خانوارهای استان (معادل ۳۴۷۱۹ خانوار) زن سرپرست هستند و از کل خانوارهای زن سرپرست بیش از ۴۸ درصد یک‌نفره (خودسرپرست) می‌باشند.

۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی- عمومی

۳-۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی- عمومی

آموزش عمومی شامل دوره‌های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه عمومی و فنی و حرفه‌ای می‌باشد و مسئولیت اجرای آن با وزارت آموزش‌وپرورش است. شایان ذکراست که از سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ با تغییر نظام آموزش عمومی مقاطع تحصیلی شامل ابتدایی، متوسطه دوره اول و متوسطه دوره دوم است. در این بخش تلاش خواهد شد، در ابتدا آمار بخش تعلیم و تربیت رسمی عمومی با تمرکز بر استان زنجان ارائه شود و در نهایت ضمن احصاء مهم‌ترین مسائل و چالش‌های آموزش عمومی راهکارهایی برای بهبود این وضعیت پیشنهاد خواهد شد.

۳-۳-۵-۱-۱- آمار و اطلاعات

- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ از مجموع ۱۹۸۱۴۰ دانش‌آموز مشغول به تحصیل در سطح استان، ۱۰۰۳ نفر در دوره آموزش استثنایی(۰/۵۰ درصد و ۰/۶۴ درصد دانش‌آموزان استثنایی کشور)، ۱۲۱۸۴ نفر در دوره پیش‌دبستانی(۶/۱۴ درصد دانش‌آموزان)؛ ۱۰۵۳۷۳ نفر در دوره ابتدایی(۵۳/۱۸ درصد و پایین‌تر از میانگین

کشوری با ۵۴/۶ درصد)، ۴۳۸۹۲ نفر در دوره متوسطه اول(۲۲/۱۵ درصد و پایین‌تر از میانگین کشوری با ۲۲/۷ درصد)، ۳۳۷۶۹ نفر در دوره متوسطه دوم (۱۷/۰۴ درصد و پایین‌تر از متوسط کشوری با ۱۸ درصد) و ۱۹۱۹ دانش‌آموز در دوره بزرگ‌سال (۰/۹۶ درصد)مشغول به تحصیل بوده‌اند.

- از کل دانش‌آموزان استان ۵۲ درصد را پسران و ۴۸ درصد را دختران تشکیل می‌دهند.
- پوشش تحصیلی استان در دوره ابتدایی ۹۹/۵۶ درصد می‌باشد و از این حیث استان زنجان در عدد جزاستان‌های برتر کشور می‌باشد. پوشش تحصیلی، در دوره متوسطه اول ۹۴/۶۱ درصد و در متوسطه دوم ۸۳ درصد می‌باشد. آمار دقیق تعداد کودکان بازمانده از تحصیل در استان مشخص نیست اما بر اساس آمار و درصدی که برای پوشش تحصیلی در دوره ابتدایی ارائه‌شده است می‌توان برآورد کرد که این تعداد حدود ۹۰۰ دانش‌آموز می‌باشد. بر اساس گزارشات ارائه‌شده مشکل ایاب‌وذهاب و عدم دسترسی به مدرسه مهم‌ترین دلایل ترک تحصیل و بازماندگی از آن می‌باشد.
- بر اساس آمار سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور، سرانه مطلوب فضای آموزشی در کشور ۸/۴ مترمربع است. سرانه متوسط فضای آموزشی در کشور نیز ۵/۱۸ مترمربع است[۱۱]. در استان زنجان سرانه فضای آموزشی ۶/۱۶ متر می‌باشد و بالاتر از میانگین کشوری است.
- بر اساس آمار حدود ۲۵ درصد از مدارس استان زنجان نیازمند تعمیر و مقاوم‌سازی هستند.
- بر اساس اطلاعات سالنامه آماری سال ۱۳۹۸ استان زنجان حدود ۱۱۲۶۵ نفر شاغل در آموزش‌وپرورش هستند که شامل گروه معلمان(آموزگار، دبیر، هنرآموز و استادکار)، گروه مدیریت(مدیر، معاون پرورشی، معاون فناوری، معاون اجرایی، معاون امور عمومی و معاون آموزشی) و گروه کیفیت‌بخشی(شامل مشاور، مربی امور تربیتی پرورشی، مراقبت سلامت، سرپرست بخش، سرپرست آموزش، سرپرست شبانه‌روزی، مسئول سوادآموزی مجتمع، مسئول توان‌بخشی و متصدی سایت رایانه) می‌باشد. بااین‌وجود، استان زنجان با کمبود حدود نیرو روبرو است. با این که، آمار دقیقی از تعداد کمبود معلم در استان در دسترس نیست ولی گزارش‌ها حاکی از آن است که در سال ۱۳۹۹ چندین مدرسه، کلاس درس بدون معلم آغاز را تجربه کرده‌اند.
- بر اساس آمار اداره کل آموزش‌وپرورش استان، حدود ۳۰ درصد از دانش‌آموزان(۵۰ هزار دانش‌آموز) استان به‌خصوص در بخش روستایی، به دلایلی مانند نبود اینترنت و گوشی هوشمند از دسترسی سامانه شاد محروم هستند. آن دسته از دانش‌آموزانی که به شبکه شاد دسترسی ندارند تعدادی در کلاس‌های حضوری

[۱۱]. در فضای آموزش شهری سرانه ۴/۹۶ متر مربع و در فضاهای آموزش روستایی سرانه ۵/۸۱ متر مربع است.

(دانش‌آموزان روستایی)، تعدادی از آموزش‌های تلویزیونی و تعدادی نیز از درس‌نامه‌ها و محتواهای درسی تولیدشده از سوی مدارس، استفاده می‌کنند.

جدول ۹۱- آمار و اطلاعات بخش آموزش و پرورش استان زنجان

سال و مقطع تحصیلی	جمع	پسر	دختر	معلم	مدیریت و کیفیت‌بخشی	تعداد آموزشگاه	تعداد کلاس درس
۹۹-۱۳۹۸	۱۹۸۱۴۰	۱۰۳۱۷۶	۹۴۹۶۴	۸۳۳۷	۲۹۲۸	۲۴۱۹	۹۱۸۸
آموزش استثنایی	۱۰۰۳	۶۱۳	۳۹۰	۲۲۲	۷۷	۵۲	۱۷۰
پیش‌دبستانی	۱۲۱۸۴	۶۲۸۳	۵۹۰۱	۰	۰	۵۷۲	۷۶۷
ابتدایی	۱۰۵۳۷۳	۵۴۰۵۹	۵۱۳۱۴	۳۵۸۱	۱۰۹۱	۱۰۸۰	۴۶۷۸
متوسطه دوره اول	۴۳۸۹۲	۲۲۹۰۹	۲۰۹۸۳	۲۲۶۶	۷۳۹	۴۲۳	۱۹۰۱
متوسطه دوره دوم	۳۳۷۶۹	۱۸۲۹۰	۱۵۴۷۹	۲۲۶۸	۱۰۲۱	۲۵۱	۱۶۷۲
بزرگ‌سال(دوره اول متوسطه)	۱۱۵	۱۴	۱۰۱	۰	۰	۷	۰
بزرگ‌سال(دوره دوم متوسطه)	۱۸۰۴	۱۰۰۸	۷۹۶	۰	۰	۳۴	۰

۳-۳-۵-۱-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش‌وپرورش استان زنجان

۱. مشخص نبودن آمار دقیق تعداد کودکان بازمانده از تحصیل؛
۲. فرسوده و غیراستاندارد بودن ۲۵ درصد از مدارس استان؛
۳. عدم دسترسی حدود ۳۰ درصد دانش‌آموزان شهری و روستایی به سامانه شاد به دلیل در دسترس نبودن اینترنت و گوشی‌های هوشمند؛
۴. کمبود نیروی انسانی؛
۵. جا به‌جایی بیش‌ازحد مدیران کلان استانی در بخش آموزش در نتیجه دعواهای سیاسی؛

۳-۳-۵-۱-۳- راهکارهای پیشنهادی

به‌منظور بهبود وضعیت تشریح‌شده در بالا و انجام اقدامات مقتضی در خصوص مسائل احصائی راهکارهای زیر ارائه می‌گردد:

۱. رصد، احصاء و شناسایی افراد بازمانده از تحصیل در سطح استان و کاربست برنامه آبا (آشتی با آموزش) به‌منظور بازگرداندن این افراد به چرخه آموزش(البته باید علت این بازماندگی از تحصیل نیز

شناسایی شود تا مشکل به‌صورت اساسی حل شود. به‌طور مثال پژوهش‌ها نشان می‌دهد که مهم‌ترین دلیل بازماندگی از تحصیل عدم دسترسی به مدرسه در بوم و بالا بودن هزینه ایاب‌وذهاب می‌باشد)؛

۲. تأمین، تجهیز و نوسازی فضای آموزشی در سطح استان؛
۳. بهبود وضعیت دسترسی به آموزش‌های مجازی(سامانه شاد) از طریق ایجاد زیرساخت‌ها و .....؛
۴. تأمین نیروی انسانی از طریق دانشگاه فرهنگیان، تبدیل وضعیت نیروهای حق‌التدریس و .....
۵. انتخاب مدیران بر اساس شاخص‌های تخصص و تجربه و پرهیز از گزینش مدیران بر اساس دعواهای سیاسی و حزبی؛

۳-۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان زنجان

وضع سواد در بین افراد جامعه یکی از معیارهای مهم در تعیین میزان توسعه‌یافتگی کشورها بشمار می‌آید و بررسی روند تغییرات آن بیانگر چگونگی پیشرفت و توسعه نیروی انسانی در آن جامعه است. یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها در این زمینه میزان باسوادی است. به‌طورکلی، بررسی این شاخص در سال‌های بعد از انقلاب حاکی از روند افزایشی آن و توجه به مسئله آموزش عمومی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌های کشور است. با این مقدمه کوتاه در این بخش تلاش خواهد شد وضعیت سواد در استان زنجان موردبررسی قرار گیرد و در نهایت دلالت‌های این مطالعه برای تدوین برنامه‌های راهبردی استان استخراج شود.

جدول ۹۲- وضعیت نرخ باسوادی در استان زنجان

جنس/ سکونت‌گاه	نرخ باسوادی(درصد)
مردان	۸۹/۲۹
زنان	۸۰/۲۹
شهری	۸۹/۲۵
روستایی	۷۵/۶۶
نرخ کلی سواد	۸۴/۸۳

۳-۳-۵-۲-۱- آمار و اطلاعات

- بر اساس نتایج سرشماری، میزان باسوادی برای کل جمعیت، مردان و زنان استان برای سال ۱۳۶۵ به میزان ۵۱/۸، ۶۴/۱ و ۳۸/۸ درصد، سال ۱۳۷۰به میزان ۶۷/۶، ۷۶/۷ و ۵۸/۰ درصد، سال ۱۳۷۵ در حدود ۷۴/۵، ۸۱/۵ و ۶۷/۴ درصد، سال ۱۳۸۵به میزان ۸۱/۷، ۸۷/۰ و ۷۶/۴ درصد سال ۱۳۹۰به میزان ۸۲/۳، ۸۷/۰ و ۷۷/۶ درصد و در سال ۱۳۹۵ به میزان ۸۴/۸، ۸۹/۲ و ۸۰/۲ درصد از جمعیت ۶ ساله و بیش‌تر بوده است.

- بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن۱۳۹۵ میزان باسوادی مردان و زنان ۶ ساله و بیشتر استان به ترتیب معادل ۸۹/۲۹ درصد (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۹۱ درصد) و ۸۰/۲۹ (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۸۴/۲) بوده است. میزان باسوادی در نقاط شهری و روستایی به ترتیب ۸۹/۲۵ درصد(پایین‌تر از متوسط کشوری با ۹۰/۸)و ۷۵/۶۶ درصد (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۷۸/۵) درصد بوده است. فاصله باسوادی مردان و زنان در سطح استان حدود ۱۰ درصد و فاصله باسوادی در نقاط شهری و روستایی حدود ۱۵ درصد می‌باشد. به‌طورکلی استان زنجان در شاخص‌های چهارگانه از سطح متوسط کشوری پایین‌تر می‌باشد.
- بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ شهرستان ابهر با ۸۸/۶۵ درصد و شهرستان ماهنشان با ۷۴/۱۶ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان باسوادی را در استان زنجان دارا هستند.
- بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، کل جمعیت ۱۰ تا ۴۹ ساله استان زنجان ۶۸۲۹۷۰ نفر می‌باشد که از این تعداد ۶۴۹۸۳۴ (۹۵/۱ درصد)باسواد می‌باشند. به تعبیر دیگر، حدود ۳۳ هزار نفر بی‌سواد در این بازه سنی قرار دارند که جامعه هدف سوادآموزی در سطح استان محسوب می‌شود. بر اساس آمار، در سال ۱۳۹۸ حدود ۴۷۰۰ نفر در دوره‌های سه‌گانه سوادآموزی، تحکیم و انتقال شرکت کرده‌اند.
- بر اساس آخرین آمار معاونت سوادآموزی اداره کل آموزش‌وپرورش زنجان، حدود ۷ مرکز یادگیری محلی در استان وجود دارد که در کنار آموزش سواد پایه به سوادآموزان این استان مواردی شامل حرفه-آموزی و ایجاد اشتغال و تولید نیز جزء فعالیت آن‌ها است. بر اساس آمار سازمان نهضت سوادآموزی حدود ۵۱۲ مرکز یادگیری محلی در کشور وجود دارد که سهم استان زنجان حدود ۱/۳۶ درصد می‌باشد.

۳-۳-۵-۲-۲- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی

۱. عدم وجود امنیت شغلی، دستمزد پایین آموزش‌دهنده‌ها، مشکلات بیمه آموزشیاران و در نتیجه کاسته شدن از انگیزه حرفه‌ای آن‌ها؛
۲. پایین بودن تقاضای اجتماعی به‌خصوص از سوی مردان برای دریافت خدمات سوادآموزی و در نتیجه پایداری وضعیت بی‌سوادی؛
۳. شیوع کرونا و مسائل مربوط به عدم برگزاری کلاس‌های درس حضوری برای سوادآموزان به‌خصوص برای مناطق محروم؛
۴. عرضه محوری به‌جای تقاضامحوری در ارائه خدمات سوادآموزی؛

۳-۳-۵-۲-۳- راهکارهای پیشنهادی

۱- انجام اقدامات فرهنگی مانند ارائه مشاوره به افراد و توجیه آن‌ها در خصوص اهمیت و مزایای سوادآموزی برای آن‌ها؛

۲- تعیین‌تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزشیاران به‌منظور ایجاد انگیزه بیشتر در نیروهای انسانی؛

۳- اولویت‌گذاری مناطق روستایی و دورافتاده برای ارائه خدمات سوادآموزی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های آموزش‌وپرورش و مدارس برای ارائه خدمات به این افراد در دوران کرونا؛

۴- چرخش از عرضه محوری به‌جای تقاضامحوری در ارائه خدمات سوادآموزی؛

۳-۳-۵-۳- وضعیت آموزش عالی در استان زنجان

۳-۳-۵-۳-۱- آمار و اطلاعات

- در حوزه آموزش عالی با توجه به تقسیم‌بندی‌های صورت گرفته مبتنی بر سیاست‌ها و ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران(مصوبه جلسه ۷۷۶ مورخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی) استان زنجان در منطقه ۳ جانمایی شده است:
- منطقه۳ شامل اردبیل، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی و زنجان و استان‌های دانشگاه‌های تبریز، بناب، مراغه، شهید مدنی آذربایجان، صنعتی سهند، هنر اسلامی تبریز، ارومیه، صنعتی ارومیه، زنجان، محقق اردبیلی، تحصیلات تکمیلی علوم پایه زنجان. در سال۹۹-۹۸ تعداد کل دانشجویان استان برابر ۴۰۷۷۰ نفر بوده است که ۲۱۴۵۵ نفر(۵۲/۶۲) درصد مرد و ۱۹۳۱۵ نفر(۴۷/۳۸) درصد زن بوده‌اند.
- از کل دانشجویان ۱۱/۰۹ درصد در مقطع کاردانی(۴۸۶۶ دانشجو)، ۶۱/۱ درصد در مقطع کارشناسی(۲۴۸۶۵ دانشجو)، ۱۶/۷ درصد در مقطع کارشناسی ارشد(۶۸۱۱ دانشجو)، ۱۰/۹ درصد در دکتری حرفه‌ای و تخصصی (۴۱۹۸ دانشجو) تحصیل می‌کنند.
- بر اساس آمار، از تعداد کل دانشجویان استان:

۱. ۱۱/۲۲ درصد(۴۵۷۵دانشجو) در گروه پزشکی (بالاتر از متوسط کشوری با ۷/۲۶ درصد)؛

۲. ۴۷/۹۴ درصد(۱۹۵۴۹دانشجو) در گروه علوم انسانی (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۴۸/۵ درصد)؛

۳. ۱۰/۷۷ درصد(۴۳۹۱دانشجو) در گروه علوم پایه (بالاتر از متوسط کشوری با ۶/۲ درصد)؛

۴. ۲۱/۶۱ درصد (۸۸۱۴ دانشجو)در گروه فنی مهندسی (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۲۶/۵)؛

۵. ۳/۹۳ درصد(۱۶۰۶ دانشجو) در گروه کشاورزی و دامپزشکی (بالاتر از متوسط کشوری با ۳/۷۶ درصد)؛

۶. ۴/۵۰ درصد(۱۸۳۵ دانشجو) در گروه هنر (بالاتر از متوسط کشوری با ۳/۳۷ درصد)مشغول به تحصیل بوده‌اند.

- دانش‌آموختگان دوره‌های تحصیلی مختلف در سال ۹۸-۱۳۹۷، ۹۵۲۷ نفر بوده‌اند که از این تعداد:

۱. ۲۰/۰۶ درصد مربوط به دوره کاردانی(۱۹۱۲ نفر)؛

۲. ۵۱/۱۹ درصد مربوط به دوره کارشناسی(۴۸۸۷ نفر)؛

۳. ۲۴/۸۵ درصد مربوط به دوره کارشناسی ارشد(۲۳۶۸ نفر)؛

۴. ۱/۶۴ درصد مربوط به دکتری حرفه‌ای(۱۵۷ نفر)؛

۵. ۲/۱۳ درصد مربوط به دکتری تخصصی(۲۰۳ نفر)؛

- بر اساس آمار ارائه‌شده در سال ۱۳۹۵ در استان زنجان ۴۷ موسسه آموزش عالی وجود دارد(۱/۶ از مؤسسات آموزش عالی کشور) که شامل ۲ واحد دولتی(وزارت عتف)، ۸ واحد دانشگاه پیام نور، ۱۹ واحد علمی- کاربردی، ۲ واحد دانشگاه فرهنگیان، ۲ موسسه فنی و حرفه‌ای، ۱ واحد وزارت بهداشت، ۵ موسسه غیردولتی- غیرانتفاعی و ۸ واحد دانشگاه آزاد می‌باشد.
- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸، تعداد آموزشگران دانشگاهی تمام‌وقت مؤسسات آموزش عالی، ۱۶۱۶ نفر بوده است. ۷۲/۲۱ درصد(۱۱۶۷) از آموزشگران مرد و ۲۷/۷۸ درصد(۴۴۹) زن بوده‌اند.
- نسبت دانشجو به استاد بر اساس آمار وزارت عتف حدود ۳۷/۴۰ می‌باشد که نسبت به متوسط کشوری که ۴۹/۷ نفر می‌باشد در سطح پایین‌تری قرار دارد. به تعبیر دیگر، از این حیث، استان زنجان رتبه اول کشوری را دارا می‌باشد.
- بر اساس آمار آمایش آموزش عالی سهم شاغلان با تحصیلات عالی به‌کل شاغلان استان حدود ۱۷/۹۹ درصد است و سهم شاغلان با تحصیلات عالی استان به‌کل شاغلان عالی کشور ۱/۲۹ درصد می‌باشد.

۳-۳-۵-۳-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی

بر اساس گزارشات و تحلیل‌های ارائه‌شده مهم‌ترین مسائل آموزش عالی استان به شرح ذیل می‌باشد:

۱. ضعف مؤسسات آموزش عالی و دانشگاه‌های استان در فناوری و تجاری‌سازی علم و تبدیل پژوهش‌ها به محصول باهدف حل مسائل اساسی جامعه؛
۲. ضعف شرکت‌های دانش‌بنیان و وضعیت نامطلوب پارک‌های علم و فناوری در سطح استان؛
۳. مدرک‌گرایی صرف و کم مهارت بودن فارغ‌التحصیلان دانشگاهی و در نتیجه افزایش بیکاری؛
۴. عدم تناسب رشته‌ها با نیازهای بازار کار، شرایط بومی منطقه و مزیت‌های نسبی موجود در استان زنجان به دلیل فقدان آمایش آموزش عالی و در نتیجه بیکاری دانش‌آموختگان؛
۵. ارتباط ضعیف و ناکارآمد صنعت با دانشگاه و ارتباط اندک پژوهش‌های دانشگاهی با نیازهای صنعتی؛

۳-۳-۵-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی

۱. اولویت‌گذاری عرصه فناوری و تجاری‌سازی علم برای مؤسسات آموزشی عالی استان؛
۲. بهبود وضعیت کیفی پارک‌های علم و فن‌آوری و شرکت‌های دانش‌بنیان در سطح استان؛
۳. ماموریت‌گرایی و مهارت محور نمودن رشته‌های علمی- کاربردی و استفاده از راهکار تغییر از عرضه محوری به تقاضامحوری؛
۴. انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛
۵. تقویت ارتباط بین صنعت و دانشگاه و جهت‌دهی به پژوهش‌های دانشگاهی در جهت پاسخ‌دهی به نیازهای صنعت؛

۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید

۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان زنجان

بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در ۱۳۹۵ جمعیت استان برابر با ۱۰۵۷۴۶۱ نفر بوده (۶/۵۰ درصد مرد و۴۹/۴ درصد زن) و ۱/۳۲ درصد جمعیت کل کشور را شامل می‌شود که در مقایسه با نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن آبان ۱۳۹۰ متوسط رشد سالانه جمعیت استان ۰/۸۱ درصد بوده است. در سال ۱۳۹۵، جمعیت شهری استان حدود ۱۲ درصد افزایش و جمعیت روستایی ۹/۱ درصد کاهش را نسبت به سال ۱۳۹۰ نشان می‌دهند. بیشترین جمعیت در سال ۱۳۹۵ متعلق به گروه سنی ۲۹-۲۵ ساله (۱۰/۶۱ درصد جمعیت) بوده است. مطابق نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ تعداد ۳۲۱۹۸۳ خانوار در

استان وجود داشته که از این تعداد حدود ۶۷/۶ درصد در نقاط شهری و ۳۲/۴ درصد در نقاط روستایی ساکن بوده‌اند. در سال ۱۳۹۵ تراکم نسبی جمعیت (نفر در کیلومترمربع) برای کشور ۴۹ و برای استان ۴۸ بوده است. در سال ۱۳۹۵ میانگین سنی مردان ۳۰/۹ و زنان ۳۱/۵ سال بوده است. همچنین میانگین سنی مردان در اولین ازدواج و ۲۶/۸ زنان ۲۲/۴ سال بوده است. در سال ۱۳۹۸ بر اساس نتایج طرح آمارگیری از نیروی کار، ۴۹/۰۷ درصد از جمعیت پانزده‌ساله و بیشتر در استان از نظر اقتصادی فعال محسوب می‌شوند. نرخ بیکاری در استان در سال ۱۳۹۸ معادل ۱۰/۳ درصد بوده است. نتایج طرح مزبور نشان می دهد که در سال ۱۳۹۸ حدود ۳۳/۵ درصد شاغلان در بخش کشاورزی، ۳۱ درصد در بخش صنعت و ۳۵/۶ درصد در بخش خدمات اشتغال داشته‌اند. به عبارتی بخش کشاورزی استان به عنوان سومین استان از نظر اشتغال بخش کشاورزی است و رتبه پایین اشتغال بخش خدمات در کشور را دارد. در سال ۱۳۹۸ تعداد کارکنان دولت (اعم ا ز رسمی و غیررسمی) ۳۴۹۴۸ نفر بوده است که ۴۰/۳ درصد کارکنان زن و ۵۹/۴۵ درصد کارکنان مرد می‌باشند. از این تعداد ۵۸/۵ درصد استخدام رسمی، ۴۱/۵ درصد استخدام غیررسمی می‌باشند. همچنین از این تعداد ۹/۷ درصد دارای مدرک تحصیلی زیر دیپلم، ۱۱/۳ درصد مدرک تحصیلی دیپلم، ۷/۲ درصد مدرک تحصیلی فوق دیپلم، ۴۸/۱ درصد مدرک تحصیلی لیسانس و ۲۳/۸ درصد مدرک تحصیلی فوق لیسانس و بالاتر را داشته‌اند. یکی از نقاط قوت استان پایین بودن نرخ بیکاری است. زنجان بعد از استان‌های خراسان جنوبی، همدان و فارس رتبه چهارم بالاترین میزان اشتغال در کشور را دارد. این موضوع به‌ویژه در مناطق روستایی حائز اهمیت است. به این دلیل که زنجان پایین‌ترین نرخ بیکاری مناطق روستایی در کشور را دارد. از سوی دیگر این استان نرخ پایین‌تر از متوسط کشور در بار تکفل خالص و ناخالص در کشور را دارد. متأثر از نرخ بیکاری استان در مناطق شهری میزان درآمد سالانه خانوار در مناطق شهری استان پایین‌تر از مناطق روستایی است. ازاین رو با توجه به حدود ۲/۳ از جمعیت استان در مناطق شهری، لزوم توجه به کاهش بیکاری با تاکید بر بخش خدمات و خدمات پشتیبان تولید ضروری است. یکی از نقاط قوت استان که می‌تواند زمینه توسعه اقتصاد مناطق روستایی را فراهم نماید وجود نیروی کار در مناطق روستایی است که در صورت عدم توجه به اشتغال مناطق روستایی می‌تواند زمینه ایجاد مهاجرت در مناطق روستایی را فراهم نماید. باوجود تمامی نقاط قوت در زمینه نرخ مشارکت اقتصادی، بیکاری و درآمد سالانه خانوار یکی از مسائل کلیدی استان بالا بودن ضریب جینی در مناطق روستایی است، به‌گونه‌ای که استان رتبه پنج در میان استان های کشور را دارد. یکی از مشکلات اساسی استان سرانه تولید ناخالص داخلی است. روند کاهشی جذب سرمایه ب ویژه سرمایه‌گذاری خارجی از یک سو و فضای نه چندان مطلوب اشتغال در مناطق شهری عامل مهمی در کاهش سرانه تولید ناخالص داخلی است.

جدول ۹۳- نمای کلی وضعیت استان زنجان در مقایسه با کشور در سال ۹۸

شاخص	بخش	زنجان	کشور	رتبه در کشور
اندازه بازار خانگی	سهم جمعیتی(۱۳۹۵)	۱/۳	۱۰۰	۲۵
	سهم جمعیت شهری(۱۳۹۵)	۱/۲	۱۰۰	۲۵
	سهم جمعیت روستایی(۱۳۹۵)	۱/۷	۱۰۰	۲۰
	تراکم نسبی جمعیت(نفر در کیلومترمربع)	۵۰	۵۱	۱۹
	میزان شهرنشینی	۶۸/۲	۷۵/۱	۱۸
نرخ اشتغال	مناطق شهری	۸۹	۸۸/۲	-
	مناطق روستایی	۹۶/۸	۹۲/۷	-
سهم اشتغال	کشاورزی	۳۳/۵	۱۷/۷۵	-
	صنعت	۳۱	۳۱/۹۵	-
	خدمات	۳۵/۶	۵۰/۲۵	-
نرخ بیکاری	جمعیت کل	۸	۱۰/۶	۲۸
	مناطق شهری	۱۱	۱۱/۸	۲۱
	مناطق روستایی	۳/۲	۷/۳	۳۱
بار تکفل خالص	مناطق شهری	۱/۹۹	۲/۰۹	۲۱
بار تکفل ناخالص	مناطق شهری	۲/۵	۲/۷۱	۲۵
درآمد	متوسط درامد سالانه یک خانوار شهری	۴۴۶۸۶۸	۵۴۱۰۰۷	۱۷
	متوسط درامد سالانه یک خانوار روستایی	۳۱۸۹۴۰	۲۹۷۰۲۲	۱۳
ضریب جینی	مناطق شهری	۰/۳۲۰۵	۰/۳۸۲۸	۱۳
	مناطق روستایی	۰/۳۴۵۰	۰/۳۵۳۹	۵
نرخ مشارکت اقتصادی	جمعیت کل	۴۵	۳۹/۹	۱
	مناطق شهری	۴۰/۴	۳۹/۲	۱۱
	مناطق روستایی	۵۴/۹	۴۲/۳	۱
سرمایه‌گذاری خارجی	میزان جذب سرمایه(هزار دلار)(۱۳۹۷)	۳۹۳۳۰	۵۱۰۴۶۴۲	۱۴
نرخ رشد سپردهای بانکی	-	۳۱/۴	۳۱/۴	۲۴
سرانه تولید ناخالص داخلی استان	هزار ریال به نفر(۱۳۹۶)	۱۶۶۰۴۸	۱۸۴۵۸۴	۱۳

تولید ناخالص داخلی

بررسی تولید ناخالص داخلی استان زنجان نشان می‌دهد که به‌طور متوسط استان زنجان ۰/۸۸ درصد از تولید ناخالص داخلی ایران را طی دو دهه اخیر داشته است. بررسی این شاخص در تولید ناخالص داخلی بدون نفت که وضعیت اقتصادی استان را بهتر نمایش می‌دهد، نشان داد که در تمامی سال‌های موردبررسی سهم تولید ناخالص داخلی بدون نفت استان زنجان نزدیک به‌طور متوسط ۱/۰۸ درصد بوده است که با توجه به سهم ۱/۳ درصدی جمعیت استان از کل جمعیت کشور، نسبت به متوسط کشوری در این زمینه جای رشد وجود دارد. موضوع مهم دیگر این است که روند تولید ناخالص داخلی استان نشان می‌دهد که سهم تولید ناخالص داخلی (با و بدون نفت) استان در بازه موردبررسی روند صعودی داشته است. رتبه استان نیز روندی صعودی داشته است

و در سال ۹۷ بر اساس رتبه‌بندی مرکز آمار در جایگاه استان بیست و چهارم از نظر تولید ناخالص داخلی بوده است.

جدول ۹۴- تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال)

سال	تولید ناخالص داخلی			تولید ناخالص داخلی بدون نفت		
	کل کشور	زنجان	سهم درصدی	کل کشور	زنجان	سهم درصدی
۱۳۷۹	۶۳۰۰۳۸۶۲۳	۵۵۶۳۸۴۸	۰.۸۸	۵۱۲۳۴۰۲۰۰	۵۵۵۰۹۵۵	۱.۰۸
۱۳۸۰	۷۳۳۹۰۸۹۸۲	۶۰۱۸۰۰۸	۰.۸۲	۶۱۴۱۷۶۶۷۶	۵۹۸۳۲۲۲	۰.۹۷
۱۳۸۱	۹۵۴۲۴۰۲۷۳	۷۹۱۱۰۱۶	۰.۸۳	۷۷۸۸۵۶۴۵۴	۷۸۰۷۸۰۰	۱.۰۰
۱۳۸۲	۱۱۸۹۲۸۶۸۷۹	۹۹۸۹۹۳۳	۰.۸۴	۹۶۵۷۵۷۱۳۱	۹۹۱۰۵۶۴	۱.۰۳
۱۳۸۳	۱۵۵۴۸۱۰۸۹۴	۱۳۱۴۶۱۸۲	۰.۸۵	۱۲۳۱۵۱۳۰۳۷	۱۳۰۵۱۵۶۸	۱.۰۶
۱۳۸۴	۱۹۴۱۱۸۷۵۸۴	۱۷۱۰۸۳۲۴	۰.۸۸	۱۵۰۱۳۲۰۴۰۶	۱۷۰۰۹۲۳۸	۱.۱۳
۱۳۸۵	۲۳۸۲۶۷۴۸۱۸	۲۱۱۳۴۰۰۷	۰.۸۹	۱۸۵۸۸۳۹۹۶۹	۲۰۹۸۳۶۳۰	۱.۱۳
۱۳۸۶	۳۰۷۲۶۱۵۴۳۹	۲۴۹۹۷۶۲۹	۰.۸۱	۲۳۷۰۸۰۶۱۹۲	۲۴۸۴۴۹۵۹	۱.۰۵
۱۳۸۷	۳۶۵۵۱۹۵۴۷۲	۳۰۹۸۹۶۰۷	۰.۸۵	۲۹۳۲۶۰۱۴۷۳	۳۰۸۱۹۰۸۴	۱.۰۵
۱۳۸۸	۳۸۹۴۲۲۳۷۷۸	۳۵۱۰۹۶۹۹	۰.۹۰	۳۲۹۶۵۷۹۴۷۶	۳۴۹۳۳۹۸۶	۱.۰۶
۱۳۸۹	۴۸۵۵۸۶۳۲۱۱	۴۳۵۴۹۷۷۸	۰.۸۸	۴۰۱۰۲۲۰۵۷۲	۴۲۳۶۶۲۲۹	۱.۰۶
۱۳۹۰	۶۸۶۶۸۱۱۱۴۷	۵۳۱۸۳۵۵۷	۰.۷۷	۵۰۹۷۴۸۶۰۰۹	۵۲۹۱۸۲۸۳	۱.۰۴
۱۳۹۱	۸۵۳۳۳۹۱۸۳۰	۷۲۹۱۱۴۲۲	۰.۸۵	۶۵۷۸۱۰۲۵۳۷	۷۲۵۷۸۸۰۹	۱.۱۰
۱۳۹۲	۱۱۸۰۴۸۸۶۲۶۵	۹۳۹۵۷۹۳۹	۰.۸۰	۸۹۹۷۹۸۵۹۲۷	۹۳۴۸۵۸۲۳	۱.۰۴
۱۳۹۳	۱۲۵۵۰۹۶۰۰۲۶	۱۰۵۸۰۴۸۶۹	۰.۸۴	۱۰۲۶۸۷۹۰۷۵۸	۱۰۵۳۴۷۸۵۵	۱.۰۳
۱۳۹۴	۱۲۱۸۰۰۱۶۱۲۹	۱۲۵۳۷۵۹۰۴	۱.۰۳	۱۰۷۹۸۱۵۸۷۸۱	۱۲۴۹۵۵۸۲۰	۱.۱۶
۱۳۹۵	۱۴۹۰۶۲۵۷۵۳۴	۱۵۱۶۴۸۷۵۵	۱.۰۲	۱۲۸۶۴۲۸۹۲۴۹	۱۵۱۲۰۵۰۵۸	۱.۱۸
۱۳۹۶	۱۷۹۷۱۸۷۱۱۵۳	۱۸۵۷۱۹۵۰۲	۱.۰۳	۱۵۱۹۴۲۹۲۴۳۷	۱۸۵۱۴۶۴۴۹	۱.۲۲
۱۳۹۷	۲۵۸۲۹۷۱۲۴۲۶	۲۳۹۲۵۵۴۸۵	۰.۹۳	۲۰۸۷۰۳۲۹۲۲۴	۲۳۸۷۴۱۱۶۴	۱.۱۴

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ارزش‌افزوده به تفکیک بخش‌های اقتصادی استان زنجان در مقایسه با کشور

بررسی میزان تولید ارزش‌افزوده استان زنجان نشان می‌دهد که میزان تولید ارزش‌افزوده طی سال‌های موردبررسی روند صعودی داشته است و از ۰/۸ به یک درصد از کل ارزش‌افزوده کشور رسیده است و رتبه استان ۲۴ است.

بخش کشاورزی و معدن

بررسی ارزش‌افزوده بخش کشاورزی نشان می‌دهد که سهم ارزش‌افزوده استان در بخش کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری ۱/۹۴ درصد از ارزش‌افزوده کل کشور بوده است. طی سال‌های اخیر روند تولید ارزش‌افزوده بخش کشاورزی کاهش یافته است. رتبه استان از نظر تأثیرگذاری ارزش‌افزوده بخش کشاورزی

۲۱ بوده است. روند سهم ارزش‌افزوده در بخش کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری استان زنجان در ارزش‌افزوده کشور در بخش کشاورزی از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ تقریباً کاهشی بوده است. بررسی زیر بخش‌های بخش کشاورزی نشان می‌دهد که مزیت نسبی استان در زیر بخش‌های دام سنتی، گاوداری صنعتی و پرورش حیوانات است و به‌طور متوسط در هر کدام از زیر بخش‌های مذکور بیش از ۲ درصد از ارزش‌افزوده کشور در بخش زراعت و باغداری را در بازه زمانی موردبررسی شامل می‌شود.همچنین زراعت و باغداری نیز از دیگر زیر بخش‌های کشاورزی استان زنجان است که سهم زیادی از ارزش‌افزوده کشور در این بخش‌ها را به خود اختصاص می‌دهد که این موضوع حاکی از ظرفیت این استان در این زیر بخش‌ها دارد. استان زنجان همچنین در زمینه استخراج سایر معادن سهم ۱/۵۷ درصدی از ارزش‌افزوده کشوری را دارا می‌باشد، این موضوع حاکی از وجود ظرفیت در زمینه معدن در استان است. بخش معدن استان نیز از سال ۹۵ به بعد کاهشی بوده است و تأثیرگذاری کمتری در تولید ارزش‌افزوده معدن کل کشور داشته است. رتبه استان در سال ۹۰ از نظر تأثیرگذاری ۱۸ بوده است و به‌مرور ارزش‌افزوده بخش معدن کاهش یافته است و رتبه تأثیرگذاری آن به ۲۱ رسیده است.

جدول ۹۵- سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن استان زنجان از کشور

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری	۲.۰۴	۲.۱۳	۲.۰۲	۱.۹۱	۲.۰۵	۱.۹۵	۱.۸۱	۱.۶۳
زراعت و باغداری	۲.۰۶	۲.۲۴	۲.۰۹	۱.۸۷	۲.۰۱	۱.۹۱	۱.۷۷	۱.۶۳
پرورش حیوانات	۲.۲۳	۲.۱۰	۲.۰۶	۲.۲۹	۲.۳۹	۲.۲۸	۲.۲۱	۱.۸۵
گاوداری صنعتی	۱.۹۶	۱.۹۴	۲.۲۱	۲.۳۵	۲.۸۰	۲.۴۷	۲.۱۲	۱.۵۴
دام سنتی	۲.۵۷	۲.۴۶	۲.۳۶	۲.۵۹	۲.۶۹	۲.۵۸	۲.۵۳	۲.۱۲
مرغداری	۰.۹۸	۰.۸۱	۰.۸۷	۱.۲۰	۱.۱۲	۱.۰۱	۱.۰۷	۱.۰۶
پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی	۱.۴۴	۱.۴۴	۱.۲۴	۰.۸۸	۰.۵۷	۰.۶۲	۰.۹۴	۱.۰۵
جنگلداری	۱.۱۹	۰.۹۴	۰.۹۰	۰.۷۷	۰.۹۶	۱.۰۰	۰.۹۴	۱.۸۳
ماهیگیری	۱.۰۸	۱.۰۱	۱.۱۲	۱.۱۵	۱.۵۲	۱.۴۵	۱.۱۴	۰.۹۷
استخراج معدن	۱.۴۷	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۱۵	۰.۰۷	۰.۰۳
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
استخراج سایر معادن	۱.۳۴	۱.۶۲	۱.۶۶	۲.۰۶	۱.۵۰	۲.۶۶	۱.۱۳	۰.۵۸

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بررسی زیر بخش‌های کشاورزی نشان می‌دهد که با توجه به مزیت نسبی استان در بخش‌های زراعت، باغداری و مرغداری سرانه تولید گوشت مرغ در استان تقریباً ۱ و نیم برابر سرانه کشوری است و رتبه ۱۰ در تولید سرانه گوشت مرغ در بین استان‌های کشور را دارد. استان در تولید سرانه آبزیان برابر تولید سرانه آبزیان کشور است و استان در رتبه ۱۰ تولید سرانه آبزیان کشور دارد. نسبت سرانه مساحت جنگل‌کاری استان نسبت به سرانه مساحت جنگل‌کاری کشور وضعیت مناسبی ندارد و در رتبه ۲۴ استان‌های کشور قرار دارد. شاخص نسبت

تعداد شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به‌کل جمعیت در استان رتبه ۵ در بین استان‌های کشور را دارد همچنین دیگر شاخص‌های مرتبط با معدن استان نیز وضعیت مناسبی دارند.

جدول ۹۶- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی و معدن در مقایسه با کشور

شاخص	زنجان	کشور	رتبه در کشور
سرانه تولید گوشت قرمز(کیلوگرم به نفر)	۱۲/۶۶	۱۰/۳۴	۱۶
سرانه تولید شیر	۱۳۷/۹۰	۱۳۲/۴۳	۱۶
سرانه تولید گوشت مرغ	۴۸/۸۲	۳۲/۹۰	۱۰
سرانه تولید آبزیان	۱۵/۷۲	۱۵/۴۴	۱۰
نسبت تعداد شاغلان بخش شیلات(آبزی‌پروری) به‌کل جمعیت	۲/۱۹	۱/۱۱	۸
نسبت مساحت جنگل‌کاری به مساحت استان	۰/۰۱	۰/۰۳	۲۴
سهم استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت‌فشار(۱۳۹۷)	۲/۱۱	۱۰۰	۲۰
سهم استان از اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی(۱۳۹۷)	۰/۰۱	۱۰۰	۲۶
سهم آب مصرف‌شده استان از منابع آب کشور	۱/۵	۱۰۰	۲۰
سهم استان از آب مصرف‌شده در بخش کشاورزی	۱/۵	۱۰۰	۱۹
نسبت تعداد معادن در حال بهره‌برداری به‌کل جمعیت(۱۳۹۷)	۱۳/۴۷	۵/۹۹	۶
سهم استان از معادن در حال بهره‌برداری	۲/۹۷	۱۰۰	۱۳
نسبت تعداد شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به‌کل جمعیت(تعداد به صد هزار نفر)	۱۷۱/۶۸	۱۲۱/۴۸	۵
سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری(میلیون ریال به نفر)	۳/۵۷	۴/۸۱	۷
سرانه ارزش‌افزوده معادن در حال بهره‌برداری(هزار ریال به نفر)	۱۷۵۳/۷۰	۳۷۵۲/۱۰	۸
نسبت سرمایه‌گذاری(ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معادن در حال بهره‌برداری به‌کل جمعیت(هزار ریال به نفر)	۱۸۰/۰۲	۲۳۷/۲۷	۹
سهم استان از شاغلان معادن در حال بهره‌برداری	۱/۸۷	۱۰۰	۱۳

منبع : مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش صنعت و ساختمان

سهم ارزش‌افزوده بخش صنعت استان زنجان به‌طور متوسط ۱/۶۲ درصد از ارزش‌افزوده بخش صنعت کشور را در دوره موردبررسی تشکیل می‌دهد که حاکی از عدم توسعه‌یافتگی بخش صنعت در این استان است. بررسی روند تولید ارزش‌افزوده طی بازه زمانی ۹۷-۹۰ نشان می‌دهد که روند صعودی از سال ۹۳ شروع شده است و رتبه استان از ۲۰ به ۱۶ از نظر تأثیرگذاری در تولید ارزش‌افزوده بخش صنعت رسیده است. بررسی زیر بخش‌های بخش صنعت نشان می‌دهد که زیر بخش تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو نزدیک به ۲۷/۴۴ درصد از سهم ارزش‌افزوده کشور در این زیر بخش را به خود اختصاص می‌دهد. لذا این زیر بخش ظرفیت بسیار

خوبی در توسعه صنعت استان دارد. بعد از زیر بخش تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو زیر بخش‌های تولید کاغذ و فرآوردهای کاغذی و تولید تجهیزات برقی از دیگر ظرفیت‌های صنعتی استان زنجان هستند.

جدول ۹۷- سهم ارزش‌افزوده بخش صنعت و ساختمان استان زنجان از کشور

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
صنعت	۱.۳۴	۱.۳۳	۱.۳۱	۱.۳۵	۱.۶۸	۱.۹۰	۲.۰۳	۲.۰۷
تولید محصولات غذایی	۱.۶۹	۱.۲۶	۱.۲۹	۱.۴۵	۱.۵۰	۱.۷۸	۱.۵۲	۱.۵۱
تولید انواع آشامیدنیها	۰.۲۱	۰.۱۸	۰.۰۶	۰.۱۸	۰.۵۸	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۳
تولیدفرآورده‌های توتون و تنباکو	۶.۰۹	۱۱.۱۱	۲۰.۲۲	۱۵.۸۰	۲۸.۷۲	۴۶.۰۶	۴۵.۶۰	۴۵.۹۱
تولید منسوجات	۲.۵۵	۲.۷۲	۲.۷۷	۲.۵۱	۲.۳۳	۲.۳۵	۲.۶۶	۳.۲۰
تولید پوشاک	۱.۷۳	۱.۷۶	۱.۷۷	۱.۷۸	۱.۷۶	۱.۷۲	۱.۸۱	۱.۸۱
تولید چرم و فرآورده‌های وابسته	۰.۳۸	۰.۴۰	۰.۴۰	۰.۳۷	۰.۳۷	۰.۳۲	۰.۳۹	۰.۳۰
تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیر بافی	۱.۰۸	۱.۰۶	۱.۰۴	۱.۰۲	۱.۰۰	۰.۹۹	۰.۹۷	۰.۹۷
تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی	۰.۵۰	۰.۵۲	۵.۶۷	۷.۲۸	۱۸.۴۹	۲۰.۰۸	۱۹.۸۴	۱۲.۳۸
چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۰.۰۷	۰.۰۸	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۱۶	۰.۱۲	۱.۶۳	۵.۱۱
تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت	۰.۱۸	۰.۲۱	۰.۱۴	۰.۱۸	۰.۱۱	۰.۰۳	۰.۰۹	۰.۰۳
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	۰.۶۳	۰.۶۱	۰.۵۰	۰.۴۰	۰.۴۹	۰.۶۶	۰.۴۵	۰.۸۱
تولید داروها و فراورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی	۰.۱۳	۰.۰۱	۰.۰۷	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۰
تولیدفرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی	۱.۱۸	۱.۰۰	۱.۳۹	۰.۶۸	۰.۸۹	۰.۹۳	۱.۳۷	۰.۹۹
تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی	۱.۱۰	۱.۰۲	۱.۳۸	۱.۵۲	۱.۴۲	۱.۳۴	۱.۳۸	۱.۰۴
تولید فلزات پایه	۲.۳۰	۲.۲۷	۱.۹۹	۱.۹۹	۲.۴۸	۴.۴۳	۴.۴۹	۴.۳۰
تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	۰.۵۰	۰.۵۴	۰.۵۵	۰.۵۷	۰.۶۱	۰.۶۲	۰.۹۲	۰.۷۷
تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری	۰.۲۹	۰.۳۱	۰.۳۳	۰.۲۴	۰.۲۱	۰.۱۴	۰.۱۴	۰.۱۲
تولید تجهیزات برقی	۱۰.۰۴	۱۰.۰۲	۷.۴۹	۴.۶۶	۹.۶۸	۶.۵۸	۹.۸۱	۱۰.۰۵
تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰.۳۲	۰.۴۳	۰.۳۶	۰.۴۶	۰.۳۰	۰.۵۰	۰.۳۹	۰.۳۶
تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر	۰.۷۵	۰.۵۹	۰.۶۸	۰.۴۹	۰.۷۰	۰.۴۵	۰.۴۱	۱.۳۰
تولید سایر تجهیزات حمل و نقل	۱.۹۷	۱.۷۶	۲.۲۷	۲.۰۴	۱.۲۹	۱.۵۰	۱.۵۳	۱.۱۲
تولید مبلمان	۰.۳۶	۰.۳۶	۰.۳۷	۰.۳۶	۰.۳۷	۰.۳۴	۰.۳۱	۰.۳۳
تولید سایر مصنوعات	۱.۸۴	۰.۶۶	۰.۷۵	۰.۸۲	۱.۰۴	۱.۰۰	۰.۹۹	۰.۹۶
تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات	۱.۰۶	۱.۰۱	۱.۰۵	۱.۰۶	۱.۱۲	۱.۱۰	۱.۰۵	۱.۱۵
تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۰.۴۴	۰.۴۰	۰.۳۴	۰.۳۹	۰.۵۳	۰.۳۹	۰.۲۵	۰.۲۰
تولید، انتقال و توزیع برق	۲.۱۴	۲.۲۲	۲.۲۹	۱.۸۸	۱.۹۲	۰.۷۶	۰.۴۷	۰.۶۰
تولید و توزیع گاز طبیعی	۰.۲۶	۰.۲۱	۰.۱۹	۰.۲۵	۰.۳۵	۰.۲۶	۰.۱۸	۰.۱۱
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	۱.۱۶	۱.۵۸	۱.۷۷	۱.۶۷	۱.۶۰	۱.۲۷	۵.۶۴	۱.۷۶
ساختمان	۱.۰۳	۱.۷۷	۰.۹۴	۰.۹۳	۰.۸۹	۱.۰۰	۱.۰۲	۰.۹۰
ساختمان‌های مسکونی	۰.۷۵	۰.۷۱	۰.۷۵	۰.۷۱	۰.۷۹	۰.۸۶	۰.۷۶	۰.۶۸
سایر ساختمان‌ها	۱.۱۳	۲.۲۵	۱.۰۳	۱.۰۱	۰.۹۲	۱.۰۳	۱.۱۰	۱.۰۱

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

استان زنجان از نظر تعداد کارگاه‌های صنعتی نسبت به‌کل جمعیت کمی بیشتر از متوسط کشور قرار دارد و در رتبه ۱۰ استان‌های کشور قرار دارد. نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی به‌کل جمعیت استان نیز از متوسط کل کشور بیشتر است و در رتبه ۱۰ قرار گرفته است. شاخص نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به‌کل جمعیت نشان می‌دهد که استان دارای رتبه ۳ در مقایسه با کل کشور است که نشان از توسعه بخش صنعت در استان زنجان دارد. همچنین سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و

بیشتر در رتبه ۱۵ در بین استان‌های کشور را دارد که مانند دیگر شاخص‌هایی که در این جدول آورده شده است وضعیت نسبتاً مناسبی برای استان ترسیم کرده است.

جدول ۹۸- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت در مقایسه با کشور

شاخص	زنجان	کشور	رتبه در کشور
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به‌کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)(۱۳۹۶)	۳/۸۸	۳/۷۴	۱۰
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به‌کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)	۳/۸۴	۳/۷۲	۱۰
نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به‌کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)(۱۳۹۵)	۴/۶۶	۲/۲۷	۳
نسبت تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به‌کل جمعیت(تعداد به ده هزار نفر)(۱۳۹۶)	۳۲/۶۴	۲۱/۹۳	۷
سرانه ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر(میلیون ریال به نفر) (۱۳۹۶)	۴۹/۱۳	۲۶/۷۰	۶
سهم استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی(۱۳۹۶)	۱/۸۵	۱۰۰	۱۵
سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر(۱۳۹۶)	۱/۳۷	۱۰۰	۱۸
سهم استان از ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر(۱۳۹۶)	۲/۳۷	۱۰۰	۱۴
سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر	۱/۹۷	۱۰۰	۱۵
سهم استان از آب مصرف‌شده در بخش صنعت	۲/۰	۱۰۰	۸

منبع : مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش خدمات

بخش خدمات یکی از بخش‌های ضعیف استان در زمینه تولید ارزش‌افزوده است. سهم زیر بخش‌های خدمات استان نسبت به کشور حاکی از آن است که فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها (رستوران‌ها و...) سهم ۱/۶۴ درصدی از ارزش‌افزوده کشور در این زیربخش را به خود اختصاص می‌دهد. همچنین فعالیت‌های پست و پیک، فعالیت خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا، حمل‌ونقل از طریق لوله و سایر حمل‌ونقل زمینی از دیگر بخش‌های پیشرو در بخش خدمات استان هستند. همچنین فعالیت‌های دامپزشکی با سهم ۱/۷۸ درصدی از ارزش‌افزوده کشور در این زیربخش را دارد این موضوع با توجه به ظرفیت استان در زمینه پرورش دام می‌تواند یکی از زیر بخش‌های خدماتی باشد که از اهمیت زیادی برخوردار است. همچنین زیر بخش‌های امور نظامی، آموزش (در همه زمینه‌ها) و فعالیت‌های مربوط به‌سلامت انسان از دیگر زیر بخش‌هایی هستند که سهم بیشتری از ارزش‌افزوده کشوری را به خود اختصاص می‌دهند.

جدول ۹۹- سهم استان زنجان از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	۰.۸۳	۰.۸۱	۰.۸۲	۰.۸۲	۰.۸۲	۰.۸۲	۰.۸۳	۰.۸۲
عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۰.۸۲	۰.۸۱	۰.۸۱	۰.۸۲	۰.۸۱	۰.۸۱	۰.۸۲	۰.۸۲
عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۰.۹۲	۰.۹۲	۰.۹۲	۰.۹۲	۰.۹۲	۰.۹۲	۰.۹۲	۰.۹۲
حمل و نقل و انبارداری و پست	۰.۶۰	۰.۶۱	۰.۶۵	۰.۷۷	۱.۰۶	۰.۹۸	۱.۰۰	۰.۹۴
حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله	۰.۶۶	۰.۶۷	۰.۷۲	۰.۸۵	۱.۱۹	۱.۰۸	۱.۰۹	۱.۰۴
حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری	۰.۳۰	۰.۳۷	۰.۳۹	۰.۱۱	۰.۰۹	۰.۱۵	۰.۳۹	۰.۲۵
سایر حمل ونقل زمینی	۰.۶۴	۰.۶۵	۰.۷۰	۰.۸۵	۱.۲۱	۱.۰۹	۱.۱۰	۱.۰۵
حمل و نقل از طریق لوله	۱.۴۳	۱.۲۷	۱.۳۷	۱.۵۰	۱.۳۳	۱.۲۷	۱.۲۸	۱.۱۰
حمل و نقل آبی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
حمل و نقل هوایی	۰.۰۴	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۴	۰.۰۲	۰.۰۵	۰.۰۲
انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل	۰.۱۳	۰.۱۳	۰.۱۴	۰.۱۴	۰.۱۵	۰.۳۸	۰.۴۱	۰.۳۵
فعالیت‌های پست و پیک	۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۳۶
فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	۱.۴۳	۱.۴۶	۱.۴۷	۱.۴۸	۱.۴۸	۱.۴۹	۱.۴۸	۱.۴۷
تأمین جا(اقامتگاه ها)	۰.۵۱	۰.۵۱	۰.۵۱	۰.۵۲	۰.۵۱	۰.۵۱	۰.۵۲	۰.۵۲
فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(رستوران ها و...)	۱.۶۴	۱.۶۴	۱.۶۴	۱.۶۴	۱.۶۴	۱.۶۴	۱.۶۴	۱.۶۴
اطلاعات و ارتباطات	۰.۲۶	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۳۱	۰.۳۳	۰.۳۲	۰.۳۸
ارتباطات	۰.۱۸	۰.۱۷	۰.۱۷	۰.۱۷	۰.۱۶	۰.۱۶	۰.۱۶	۰.۱۶
سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات	۰.۶۱	۰.۶۸	۰.۶۸	۰.۶۶	۰.۶۵	۰.۶۴	۰.۵۷	۰.۶۷
فعالیت‌های مالی و بیمه	۰.۶۱	۰.۶۲	۰.۵۲	۰.۴۸	۰.۴۵	۰.۴۶	۰.۶۱	۰.۶۵
بانک و موسسات مالی	۰.۶۴	۰.۶۱	۰.۵۲	۰.۴۲	۰.۳۷	۰.۳۳	۰.۶۱	۰.۶۴
بیمه	۰.۸۳	۰.۸۳	۰.۸۳	۰.۸۳	۰.۸۳	۰.۸۳	۰.۸۳	۰.۹۴
سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه	۰.۱۸	۰.۲۶	۰.۳۴	۰.۲۳	۰.۲۴	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۲۸
املاک و مستغلات	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۶۰	۰.۵۹	۰.۵۸	۰.۵۸
خدمات واحدهای مسکونی شخصی	۰.۶۷	۰.۶۱	۰.۶۳	۰.۶۱	۰.۶۷	۰.۶۷	۰.۶۶	۰.۶۵
خدمات واحدهای مسکونی اجاری	۰.۶۱	۰.۷۳	۰.۴۶	۰.۵۱	۰.۳۶	۰.۳۶	۰.۳۶	۰.۳۶
خدمات واحدهای غیرمسکونی	۰.۷۳	۰.۷۳	۰.۷۳	۰.۷۳	۰.۷۳	۰.۷۳	۰.۷۳	۰.۷۳
خدمات دلالان مستغلات	۰.۷۲	۰.۷۲	۰.۷۱	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۶۸	۰.۶۸
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۹۲	۰.۹۹	۰.۹۶	۰.۹۹	۰.۹۶	۱.۰۰	۰.۹۵	۰.۹۸
تحقیق و توسعه	۰.۳۲	۰.۵۰	۰.۳۶	۰.۴۲	۰.۳۱	۰.۴۳	۰.۱۹	۰.۳۳
سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۱.۰۸	۱.۰۹	۱.۰۹	۱.۰۸	۱.۰۹	۱.۰۷	۱.۰۹	۱.۰۹
فعالیت‌های دامپزشکی	۱.۸۴	۱.۸۶	۱.۷۳	۱.۸۴	۱.۶۲	۱.۶۱	۱.۹۲	۱.۷۸

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ادامه جدول سهم استان زنجان از ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۱.۹۷	۱.۹۶	۱.۹۳	۱.۹۰	۱.۷۶	۱.۶۲	۱.۴۸	۱.۶۶
اداره امور عمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی	۱.۱۱	۱.۱۳	۱.۱۴	۱.۰۷	۱.۱۰	۱.۰۶	۱.۰۷	۱.۰۸
امور عمومی و خدمات شهری	۱.۲۵	۱.۲۵	۱.۲۵	۱.۱۴	۱.۲۱	۱.۱۳	۱.۱۵	۱.۱۸
امورعمومی	۱.۳۵	۱.۲۹	۱.۲۲	۰.۹۲	۱.۰۵	۱.۱۲	۱.۱۶	۱.۰۵
خدمات شهری	۱.۱۸	۱.۲۳	۱.۲۶	۱.۲۳	۱.۲۸	۱.۱۳	۱.۱۴	۱.۲۵
امور دفاعی و انتظامی	۰.۹۹	۰.۹۹	۱.۰۱	۱.۰۰	۰.۹۸	۱.۰۰	۰.۹۹	۰.۹۹
امور دفاعی	۰.۸۷	۰.۸۷	۰.۸۷	۰.۸۷	۰.۸۷	۰.۸۷	۰.۸۷	۰.۸۷
امور انتظامی	۱.۳۱	۱.۲۸	۱.۲۸	۱.۲۶	۱.۲۴	۱.۲۵	۱.۲۶	۱.۲۶
تأمین اجتماعی اجباری	۱.۱۰	۱.۱۰	۱.۰۰	۰.۸۲	۰.۹۰	۰.۹۰	۰.۹۳	۰.۹۷
آموزش	۱.۳۱	۱.۴۷	۱.۴۷	۱.۴۳	۱.۴۹	۱.۴۵	۲.۲۶	۱.۴۲
آموزش ابتدائی	۱.۴۹	۱.۴۶	۱.۴۸	۱.۳۸	۱.۴۹	۱.۷۱	۴.۱۵	۱.۷۰
آموزش ابتدائی دولتی	۱.۵۱	۱.۴۹	۱.۵۱	۱.۴۲	۱.۵۳	۱.۷۵	۴.۳۱	۱.۷۵
آموزش ابتدائی خصوصی	۰.۷۹	۰.۷۹	۰.۷۹	۰.۷۹	۰.۷۹	۰.۷۹	۰.۷۹	۰.۷۹
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای	۱.۲۱	۱.۵۴	۱.۵۰	۱.۵۳	۱.۶۳	۱.۲۷	۱.۲۸	۱.۲۹
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی	۱.۲۶	۱.۵۹	۱.۵۷	۱.۶۰	۱.۷۰	۱.۳۳	۱.۳۵	۱.۳۶
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی	۰.۳۶	۰.۶۵	۰.۳۲	۰.۳۳	۰.۳۸	۰.۳۴	۰.۳۷	۰.۴۱
آموزش عالی	۱.۲۶	۱.۴۱	۱.۵۲	۱.۳۸	۱.۳۴	۱.۳۹	۱.۳۴	۱.۳۰
آموزش عالی دولتی	۱.۰۱	۱.۱۲	۱.۲۷	۱.۲۳	۱.۲۴	۱.۳۳	۱.۳۶	۱.۳۴
آموزش عالی خصوصی	۱.۷۰	۱.۸۷	۱.۸۷	۱.۵۹	۱.۴۸	۱.۴۸	۱.۳۱	۱.۲۲
آموزش بزرگسالان	۱.۳۲	۱.۲۷	۰.۹۴	۱.۲۶	۱.۱۸	۱.۱۹	۱.۱۳	۱.۲۰
آموزش بزرگسالان دولتی	۱.۵۳	۱.۵۴	۰.۸۲	۱.۳۳	۱.۱۲	۱.۱۳	۱.۱۵	۱.۲۲
آموزش بزرگسالان خصوصی	۱.۰۷	۰.۹۸	۱.۰۸	۱.۲۰	۱.۲۴	۱.۲۳	۱.۱۱	۱.۱۹
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۱.۴۳	۱.۲۰	۱.۲۳	۱.۲۵	۱.۳۳	۱.۳۲	۱.۳۵	۱.۳۱
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان	۱.۴۷	۱.۲۲	۱.۲۴	۱.۲۶	۱.۳۵	۱.۳۴	۱.۳۷	۱.۳۲
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی	۱.۸۳	۱.۷۰	۱.۶۶	۱.۶۹	۱.۷۲	۱.۶۴	۱.۶۸	۱.۶۷
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی	۱.۰۳	۰.۸۵	۰.۹۶	۰.۹۸	۱.۰۸	۱.۱۲	۱.۱۳	۱.۰۳
مددکاری اجتماعی	۱.۰۴	۱.۰۲	۱.۰۳	۱.۰۰	۱.۰۰	۱.۰۰	۱.۰۱	۱.۰۰
فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	۱.۲۰	۱.۰۷	۰.۹۳	۰.۹۴	۰.۹۷	۱.۰۵	۰.۹۷	۰.۹۶
هنر، سرگرمی و تفریح	۰.۶۲	۰.۶۳	۰.۶۰	۰.۶۳	۰.۵۹	۰.۶۰	۰.۷۳	۰.۸۲
سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو	۲.۹۲	۲.۵۹	۱.۹۱	۱.۸۸	۲.۲۶	۲.۵۶	۱.۸۱	۱.۶۶
تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی	۱.۵۰	۱.۴۶	۱.۴۶	۱.۴۷	۱.۴۷	۱.۴۷	۱.۴۸	۱.۴۸
سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی	۰.۷۶	۰.۷۶	۰.۷۶	۰.۷۶	۰.۷۶	۰.۷۶	۰.۷۶	۰.۷۶

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ارزش‌افزوده بخش‌های اقتصادی استان زنجان

بخش کشاورزی و معدن

به‌طور متوسط بخش کشاورزی در دوره موردبررسی ۱۷/۱۰ درصد از ارزش‌افزوده استان را تشکیل داده است. بخش زراعت و باغداری ۱۲/۲۲ درصد از ارزش‌افزوده استان را به خود تخصیص می‌دهد و بخش

پرورش حیوانات و دام سنتی نیز از بخش‌های مهم دیگر در این زمینه هستند. بررسی توزیع زمین زراعی در استان نشان می‌دهد که از مجموع زمین‌های آبی و دیم استان ۳/۷ درصد از زمین‌ها در استان زنجان واقع شده است و از ای نظر رتبه استان ۱۳ است. بررسی تفکیک زمین‌ها به آبی و دیم نشان می‌دهد که ۱/۸ درصد از زمین‌های آبی و ۵/۸ درصد از زمین‌های دیم در استان زنجان قرار دارد. میزان تولید محصولات زراعی استان با توجه به سطح زیر کشت در سال زراعی ۹۸-۹۷ برای کل زمین‌ها ۲/۶ درصد است که با توجه به سهم ۳/۷ درصدی از زمین‌ها عملکرد مطلوبی از نظر بازده تولید نداشته است. اما بررسی عملکرد بخش زراعت به تفکیک زمین آبی و دیم نشان می‌دهد سهم محصول آبی باوجود سهم کم زمین ۲/۴ درصد میزان تولید داشته است. به عبارتی عملکرد زمین‌های آبی استان با توجه به سهم زمین، در تولید مطلوب بوده است. اما در بخش دیم میزان این عملکرد مطلوب نیست و زمین‌های دیمی استان ۵ درصد از تولیدات زراعی را در سال ۹۸ تشکیل داده‌اند. ازاین‌رو رتبه استان از نظر تولید محصولات زراعی ۱۶ است. بررسی سطح بارور محصولات باغبانی نشان می‌دهد استان زنجان با ۲/۳ درصد از زمین‌های باغی کشور در رتبه هفدهم کشور در سال زراعی ۹۸-۹۷ قرار دارد. این استان سهم ۲/۶ درصد از باغات آبی و ۰/۳ درصدی از باغات دیم دارد. بررسی برداشت محصول از زمین‌های باغی نشان می‌دهد سطح برداشت ۱/۹ درصد بوده است. در سطح زمین‌های دیمی باغی این میزان بسیار ناچیز و تقریباً برابر صفر است. اما سطح برداشت محصولات باغی به‌صورت آبی ۲ درصد بوده است. عملکرد بخش باغداری استان نیز در این سال در سطح مطلوبی قرار ندارد و رتبه استان هیجده‌ام است. بخش معدن استان نیز قابلیت بالایی برای توسعه دارد. بر اساس سالنامه آماری معادن در کشور در سال ۹۷ تعداد معادن فعال استان ۱۴۶ است. این استان در زمینه کائولن و خاک مسوز، سولفات استرونسیم و بر، سیلیس و فلدسپات از غنی است و به عبارتی در این رشته از معادن دارای مزیت نسبی است. در صورت گسترش صنایع تبدلی در این زمینه می‌تواند بخش معدن تبدیل به مزیت رقابتی برای توسعه اقتصادی استان تبدیل گردد.

جدول ۱۰۰- ارزش‌افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری	۱۴.۵۰	۱۶.۹۳	۱۹.۸۲	۱۹.۱۱	۱۹.۱۵	۱۷.۲۴	۱۴.۹۳	۱۵.۱۴
زراعت و باغداری	۱۰.۳۳	۱۲.۰۸	۱۴.۷۹	۱۳.۴۰	۱۳.۴۹	۱۲.۴۰	۱۰.۵۲	۱۰.۷۹
پرورش حیوانات	۳.۷۱	۴.۳۴	۴.۴۳	۵.۰۰	۴.۷۵	۴.۰۲	۳.۷۶	۳.۶۵
گاوداری صنعتی	۰.۳۸	۰.۴۷	۰.۵۳	۰.۵۹	۰.۶۴	۰.۵۱	۰.۴۳	۰.۳۹
دام سنتی	۳.۰۱	۳.۵۰	۳.۴۹	۳.۹۵	۳.۷۶	۳.۲۲	۳.۰۱	۲.۸۷
مرغداری	۰.۲۵	۰.۲۶	۰.۳۰	۰.۳۷	۰.۲۹	۰.۲۵	۰.۲۷	۰.۳۵
پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی	۰.۰۷	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۰۹	۰.۰۶	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۴
جنگلداری	۰.۱۰	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۱۱
ماهیگیری	۰.۳۶	۰.۴۴	۰.۵۴	۰.۶۵	۰.۸۳	۰.۷۶	۰.۵۸	۰.۵۹
استخراج معدن	۱.۲۶	۱.۷۳	۱.۶۳	۱.۸۲	۰.۹۴	۲.۰۳	۱.۱۳	۰.۷۱
استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
استخراج سایر معادن	۱.۲۶	۱.۷۳	۱.۶۳	۱.۸۲	۰.۹۴	۲.۰۳	۱.۱۳	۰.۷۱

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش صنعت و ساختمان

بخش صنعت در استان زنجان سهم ۲۸/۲۶ درصد از ارزش‌افزوده کل استان را به خود اختصاص می‌دهد. زیر بخش‌های مربوط به تولید فلزات پایه، تولید تجهیزات برقی و تولید محصولات غذایی سهم بیشتری از ارزش‌افزوده استان زنجان را در مقایسه با دیگر زیر بخش‌های صنعتی به خود اختصاص می‌دهند. با توجه به اینکه این زیر بخش‌ها در مقایسه با زیر بخش‌های دیگر سهم بیشتری نیز در ارزش‌افزوده کشوری را نیز به خود اختصاص می‌دهند، لذا مزیت صنعتی استان در این زیر بخش‌ها بیشتر است. بررسی تعداد کارگاه صنعتی در استان نشان می‌دهد که ۱۱۷۵ کارگاه صنعتی در استان زنجان وجود دارد. در این میان ۷۸ کارگاه صنعتی ظرفیت اشتغال ۱۰۰ نفر کارکن به بالا را دارند و ۷۸ کارگاه صنعتی ظرفیت اشتغال بین ۵۰-۱۰۰ نفر کارکن را دارند. به عبارتی سهم استان از کارگاه‌های با ظرفیت ۱۰۰ نفر کارکن به بالا ۶/۶۳ درصد است. بررسی اشتغال به تفکیک بخش‌ها نشان می‌دهد که ساخت فلزات اساسی با ۱۵/۲۷ درصد از اشتغال صنعتی استان بالاترین میزان اشتغال صنعتی در استان را دارد. سایر محصولات کانی غیرفلزی و ساخت منسوجات با ۱۲/۸۲ درصد و ۱۲/۴۶ درصد به ترتیب در رتبه دوم و سوم قرار دارند.

جدول ۱۰۱- ارزش‌افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
صنعت	۲۴.۹۰	۲۳.۶۰	۲۴.۳۲	۲۲.۰۱	۲۳.۹۱	۲۷.۶۸	۲۹.۸۱	۳۴.۰۲
تولید محصولات غـذایی	۳.۵۵	۳.۱۶	۳.۰۷	۳.۵۶	۴.۰۹	۴.۶۷	۳.۸۱	۴.۲۹
تولید انـواع آشـامیدنیها	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۳	۰.۰۶	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید فرآورده‌های توتـون و تنبـاکو	۰.۲۹	۰.۲۵	۰.۶۶	۰.۵۴	۱.۲۲	۲.۵۶	۲.۸۲	۲.۷۶
تولید منسوجات	۱.۹۹	۱.۸۳	۱.۹۳	۱.۶۰	۱.۲۵	۱.۲۴	۱.۴۰	۱.۹۰
تولید پوشاک	۰.۷۲	۰.۴۹	۰.۴۷	۰.۵۳	۰.۴۶	۰.۴۷	۰.۳۶	۰.۴۹
تولید چرم و فرآورده‌هـای وابسـته	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۵
تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مـواد حصـیر بـافی	۰.۸۵	۰.۸۳	۰.۹۰	۰.۸۶	۰.۶۰	۰.۵۲	۰.۶۱	۰.۷۷
تولید کاغذ و فرآورده‌هـای کاغـذی	۰.۰۹	۰.۰۹	۱.۲۵	۱.۵۹	۳.۹۸	۴.۱۰	۳.۵۷	۲.۹۵
چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۱۷	۰.۶۰
تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پـالایش نفـت	۰.۱۸	۰.۱۹	۰.۲۱	۰.۱۱	۰.۰۵	۰.۰۲	۰.۰۷	۰.۰۴
تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌هـای شـیمیایی	۱.۷۰	۱.۷۵	۱.۶۴	۱.۲۶	۱.۰۵	۱.۳۶	۱.۰۲	۲.۳۰
تولید داروها و فراورده‌های دارویی و شـیمیایی و گیـاهی	۰.۰۳	۰.۰۰	۰.۰۲	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاسـتیکی	۰.۶۹	۰.۵۷	۰.۷۳	۰.۴۲	۰.۴۶	۰.۴۷	۰.۶۹	۰.۷۰
تولید سایر فرآورده‌های معـدنی غـیرفلزی	۲.۴۴	۲.۱۵	۲.۷۴	۲.۸۰	۱.۸۱	۱.۵۸	۱.۶۰	۱.۳۰
تولید فلزات پایـه	۴.۹۳	۶.۲۸	۵.۷۰	۴.۷۱	۳.۶۵	۶.۳۴	۸.۶۰	۱۰.۷۰
تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشـین‌آلات و تجهـیزات	۰.۶۳	۰.۵۸	۰.۵۶	۰.۵۷	۰.۵۸	۰.۵۳	۰.۷۲	۰.۵۸
تولید محصولات رایانه‌ای، الکـترونیکی و نـوری	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۲
تولید تجهیزات بـرقی	۴.۸۲	۴.۳۱	۳.۲۸	۲.۰۹	۳.۴۲	۲.۴۹	۳.۲۹	۳.۷۴
تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقـه‌بندی نشده در جای دیگـر	۰.۲۱	۰.۲۰	۰.۱۶	۰.۲۲	۰.۱۴	۰.۱۹	۰.۱۶	۰.۱۲
تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیـم‌تـریلر	۱.۲۴	۰.۳۶	۰.۴۸	۰.۶۲	۰.۵۳	۰.۵۶	۰.۴۰	۰.۳۹
تولید سایر تجهیزات حمل و نقـل	۰.۲۰	۰.۱۶	۰.۱۸	۰.۱۵	۰.۱۷	۰.۲۰	۰.۱۵	۰.۱۱
تولید مبلمان	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۶
تولید سایر مصـنوعات	۰.۳۱	۰.۱۱	۰.۱۰	۰.۱۲	۰.۱۴	۰.۱۱	۰.۱۳	۰.۱۵
تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهـیزات	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۶	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۱۰
تأمین برق، گاز، بخار و تهویـه هـوا	۲.۸۷	۲.۲۶	۲.۳۱	۲.۵۲	۲.۲۰	۲.۲۸	۱.۴۳	۱.۴۰
تولید، انتقال و توزیع بـرق	۱.۳۶	۱.۱۷	۱.۱۲	۱.۰۲	۰.۹۲	۱.۱۲	۰.۶۶	۰.۷۴
تولید و توزیع گاز طبیعـی	۱.۵۲	۱.۰۹	۱.۱۹	۱.۵۱	۱.۲۸	۱.۱۶	۰.۷۶	۰.۶۶
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌هـای تصـفیه	۰.۴۳	۰.۵۴	۰.۵۰	۰.۵۳	۰.۵۱	۰.۳۳	۱.۵۶	۰.۵۰
ساختمان	۶.۶۷	۹.۲۷	۴.۸۴	۴.۸۹	۳.۸۰	۴.۲۱	۳.۸۵	۳.۷۰
ساختمان‌های مسکونی	۱.۳۱	۱.۱۶	۱.۱۹	۰.۹۵	۰.۷۶	۰.۶۸	۰.۶۱	۰.۸۸
سایر ساختمان‌ها	۵.۳۶	۸.۱۱	۳.۶۵	۳.۹۵	۳.۰۴	۳.۵۲	۳.۲۴	۲.۸۱

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش خدمات

بخش عمده‌فروشی و خرده‌فروشی بیشترین ارزش‌افزوده را در بخش خدمات استان به خود اختصاص می‌دهد این بخش در سایر استان‌های نیز سهم زیادی از ارزش‌افزوده بخش خدمات را دارد. بخش‌های حمل‌ونقل و املاک و مستغلات نیز سهم بالایی در ارزش‌افزوده استان را در دوره موردبررسی به خود تخصیص می‌دهد. بخش‌های اداره عمومی خدمات شهری، آموزش و مددکاری اجتماعی در رتبه‌های بعدی بیشترین سهم از ارزش‌افزوده استان در بخش خدمات قرار دارند.

جدول ۱۰۲- ارزش‌افزوده بخش خدمات نسبت به استان

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	۱۱.۴۴	۱۰.۵۶	۱۲.۰۵	۱۱.۶۴	۹.۴۳	۸.۸۷	۹.۱۳	۱۰.۱۷
عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۱۰.۷۰	۹.۹۰	۱۱.۳۷	۱۰.۸۸	۸.۶۴	۸.۱۰	۸.۴۲	۹.۴۶
عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۰.۷۴	۰.۶۵	۰.۶۸	۰.۷۶	۰.۷۹	۰.۷۷	۰.۷۱	۰.۷۱
حمل و نقل و انبارداری و پست	۴.۰۹	۴.۱۳	۴.۵۴	۶.۰۸	۷.۸۷	۶.۸۴	۶.۴۹	۶.۱۳
حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله	۳.۹۵	۴.۰۰	۴.۴۰	۵.۹۲	۷.۷۲	۶.۵۷	۶.۲۱	۵.۸۸
حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۵	۰.۰۳
سایر حمل ونقل زمینی	۳.۵۸	۳.۶۹	۴.۰۶	۵.۵۹	۷.۴۲	۶.۲۸	۵.۹۲	۵.۶۷
حمل و نقل از طریق لوله	۰.۳۲	۰.۲۶	۰.۲۹	۰.۳۲	۰.۲۹	۰.۲۷	۰.۲۴	۰.۱۷
حمل و نقل آبی	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
حمل و نقل هوایی	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۰
انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۲۱	۰.۲۱	۰.۲۰
فعالیت های پست و پیک	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۰۶
فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	۱.۷۳	۱.۷۹	۲.۰۱	۲.۱۵	۲.۱۲	۱.۹۴	۱.۷۱	۱.۸۲
تأمین جا(اقامتگاه ها)	۰.۱۱	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۱۰
فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(رستوران ها و...)	۱.۶۲	۱.۶۹	۱.۹۱	۲.۰۵	۲.۰۱	۱.۸۵	۱.۶۲	۱.۷۲
اطلاعات و ارتباطات	۰.۵۳	۰.۴۹	۰.۵۵	۰.۵۹	۰.۶۰	۰.۶۵	۰.۶۳	۰.۶۸
ارتباطات	۰.۲۸	۰.۲۴	۰.۲۵	۰.۲۷	۰.۲۲	۰.۲۱	۰.۱۹	۰.۱۷
سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات	۰.۲۵	۰.۲۵	۰.۳۰	۰.۳۲	۰.۳۹	۰.۴۴	۰.۴۴	۰.۵۱
فعالیت‌های مالی و بیمه	۲.۰۲	۱.۷۹	۱.۶۱	۱.۱۵	۰.۹۸	۰.۹۰	۱.۰۶	۱.۷۱
بانک و موسسات مالی	۱.۴۷	۱.۰۸	۰.۶۹	۰.۵۱	۰.۴۵	۰.۳۴	۰.۶۰	۰.۹۳
بیمه	۰.۴۷	۰.۶۰	۰.۵۴	۰.۵۲	۰.۴۲	۰.۴۵	۰.۳۷	۰.۶۴
سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه	۰.۰۹	۰.۱۰	۰.۳۹	۰.۱۳	۰.۱۰	۰.۱۲	۰.۰۹	۰.۱۴
املاک و مستغلات	۸.۹۱	۸.۶۹	۸.۰۵	۸.۰۲	۷.۷۸	۷.۴۸	۶.۹۴	۶.۹۲
خدمات واحدهای مسکونی شخصی	۵.۲۶	۴.۸۶	۴.۷۲	۴.۵۳	۵.۰۳	۴.۸۸	۴.۴۳	۴.۳۳
خدمات واحدهای مسکونی اجاری	۲.۱۳	۲.۳۱	۱.۷۵	۱.۸۶	۱.۲۷	۱.۲۶	۱.۱۹	۱.۲۲
خدمات واحدهای غیرمسکونی	۱.۳۳	۱.۳۳	۱.۴۴	۱.۵۰	۱.۳۵	۱.۲۱	۱.۱۹	۱.۲۵
خدمات دلالان مستغلات	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۵	۰.۱۳	۰.۱۳	۰.۱۳	۰.۱۲	۰.۱۲
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۹۸	۰.۸۸	۰.۹۰	۱.۰۰	۱.۰۳	۰.۹۹	۰.۹۶	۰.۹۷
تحقیق و توسعه	۰.۰۸	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۰۸	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۳	۰.۰۵
سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۸۴	۰.۷۴	۰.۷۸	۰.۸۷	۰.۹۲	۰.۸۸	۰.۸۷	۰.۸۶
فعالیت های دامپزشکی	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۵

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ادامه جدول ارزش‌افزوده بخش خدمات نسبت به استان

فعالیت	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۰.۸۱	۰.۷۴	۰.۷۸	۰.۸۶	۰.۸۲	۰.۷۳	۰.۶۷	۰.۶۲
اداره امور عمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی	۶.۳۹	۵.۲۴	۵.۴۵	۵.۶۱	۵.۷۵	۵.۴۲	۵.۰۸	۵.۰۰
امور عمومی و خدمات شهری	۳.۲۲	۲.۸۹	۳.۲۹	۳.۱۹	۳.۳۱	۲.۸۶	۲.۶۷	۲.۶۶
امورعمومی	۱.۳۴	۱.۰۰	۱.۰۲	۰.۷۵	۰.۸۹	۰.۹۱	۰.۹۴	۰.۸۳
خدمات شهری	۱.۸۸	۱.۸۹	۲.۲۷	۲.۴۳	۲.۴۲	۱.۹۶	۱.۷۳	۱.۸۴
امور دفاعی و انتظامی	۳.۰۲	۲.۲۲	۲.۰۴	۲.۲۷	۲.۲۳	۲.۳۷	۲.۲۳	۲.۱۶
امور دفاعی	۱.۸۸	۱.۳۴	۱.۱۸	۱.۲۷	۱.۳۸	۱.۳۴	۱.۳۴	۱.۲۸
امور انتظامی	۱.۱۴	۰.۸۸	۰.۸۷	۰.۹۹	۰.۸۶	۱.۰۲	۰.۸۸	۰.۸۸
تأمین اجتماعی اجباری	۰.۱۵	۰.۱۳	۰.۱۲	۰.۱۵	۰.۲۰	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۸
آموزش	۵.۶۳	۵.۵۳	۴.۵۱	۴.۸۷	۵.۱۸	۵.۱۰	۷.۵۷	۴.۱۱
آموزش ابتدائی	۱.۷۳	۱.۶۲	۱.۲۷	۱.۳۰	۱.۵۰	۲.۰۰	۴.۷۰	۱.۶۴
آموزش ابتدائی دولتی	۱.۷۱	۱.۵۹	۱.۲۴	۱.۲۶	۱.۴۶	۱.۹۶	۴.۶۶	۱.۵۹
آموزش ابتدائی خصوصی	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۴
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای	۱.۹۴	۲.۲۲	۱.۷۱	۱.۸۵	۲.۱۴	۱.۶۴	۱.۵۴	۱.۳۲
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی	۱.۹۱	۲.۱۸	۱.۶۹	۱.۸۲	۲.۱۱	۱.۶۱	۱.۵۱	۱.۲۹
آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳
آموزش عالی	۱.۶۷	۱.۴۷	۱.۴۰	۱.۵۶	۱.۴۱	۱.۳۴	۱.۲۳	۱.۰۴
آموزش عالی دولتی	۰.۸۴	۰.۷۲	۰.۶۸	۰.۸۰	۰.۷۷	۰.۷۲	۰.۷۳	۰.۶۸
آموزش عالی خصوصی	۰.۸۳	۰.۷۵	۰.۷۳	۰.۷۶	۰.۶۳	۰.۶۲	۰.۵۰	۰.۳۷
آموزش بزرگسالان	۰.۲۹	۰.۲۲	۰.۱۳	۰.۱۶	۰.۱۳	۰.۱۲	۰.۱۱	۰.۱۱
آموزش بزرگسالان دولتی	۰.۱۸	۰.۱۴	۰.۰۶	۰.۰۹	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۴
آموزش بزرگسالان خصوصی	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۷
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۵.۵۶	۴.۷۷	۵.۱۸	۶.۱۷	۶.۹۹	۶.۳۶	۶.۲۰	۵.۵۹
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان	۵.۲۳	۴.۴۸	۴.۸۹	۵.۹۱	۶.۷۲	۶.۱۴	۶.۰۰	۵.۴۲
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی	۳.۵۴	۲.۶۷	۲.۶۴	۳.۱۷	۳.۶۱	۳.۲۰	۳.۱۸	۳.۱۲
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی	۱.۷۰	۱.۸۱	۲.۲۵	۲.۷۴	۳.۱۲	۲.۹۴	۲.۸۲	۲.۲۹
مددکاری اجتماعی	۰.۳۳	۰.۲۹	۰.۲۸	۰.۲۷	۰.۲۷	۰.۲۳	۰.۲۰	۰.۱۸
فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	۱.۲۵	۱.۰۹	۰.۹۴	۰.۹۷	۰.۹۵	۰.۹۵	۰.۸۵	۰.۸۰
هنر، سرگرمی و تفریح	۰.۲۶	۰.۲۷	۰.۲۶	۰.۲۷	۰.۲۴	۰.۲۱	۰.۲۳	۰.۲۷
سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو	۰.۶۶	۰.۴۹	۰.۳۵	۰.۳۶	۰.۳۷	۰.۴۱	۰.۲۸	۰.۲۳
تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۴
سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی	۰.۲۸	۰.۲۷	۰.۲۷	۰.۲۹	۰.۲۸	۰.۲۷	۰.۲۸	۰.۲۵

منبع:مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

مزیت همکارانه

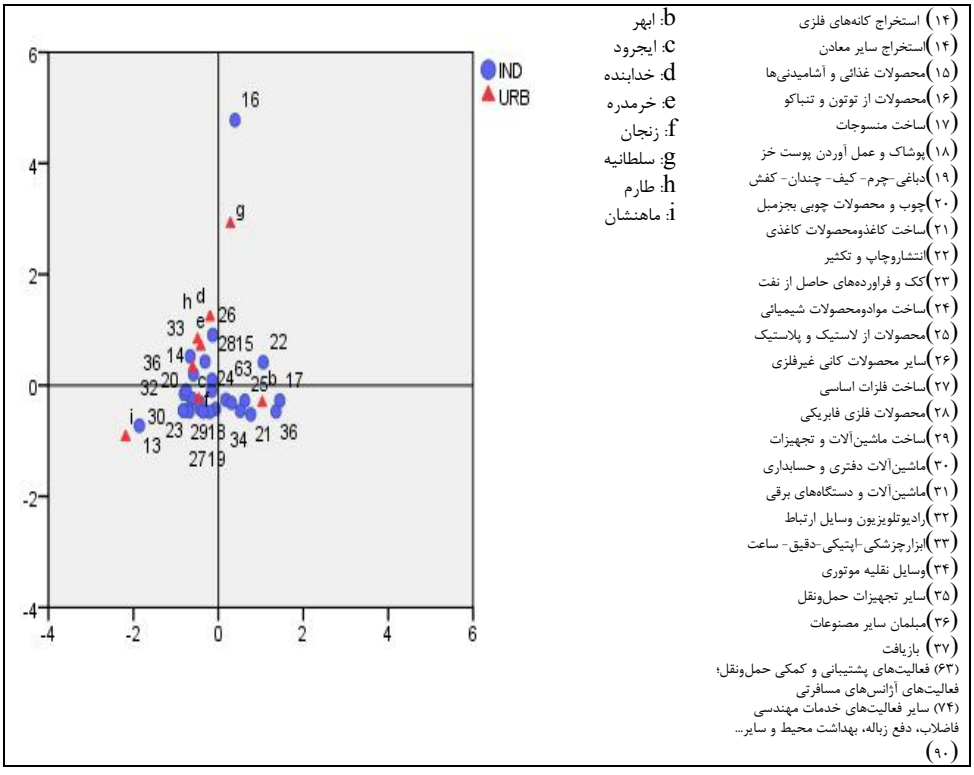
بررسی مزیت هم کارانه شهرستان های استان زنجان نشان می‌دهد که شهرستان سلطانیه بیشترین میزان نرخ مکمل گری میان شهرستان های استان را دارد. شهرستان های ابهر و ماهنشان بعد از شهرستان سلطانیه از نرخ مکمل گری بیشتری در مقایسه با دیگر شهرهای استان برخوردار هستند. بررسی نرخ مکمل گری استان نشان می-دهد که سطح مکمل گری در استان پایین است. این بدین معنی است که گسترش فعالیت های صنعتی در راستای تفاوت‌های اقتصادی گسترش نیافته است.

جدول ۱۰۳- نرخ مکمل‌گری فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهرستان‌های استان

شهرستان	نرخ مکمل گری	نرخ مکمل گری کل
ابهر	۰.۲۱۱	۰.۱۰۳
ایجرود	۰.۰۵۲	
خدابنده	۰.۱۳۱	
خرمدره	۰.۱۷۶	
زنجان	۰.۱۱۳	
سلطانیه	۰.۲۶۶	
طارم	۰.۰۱۹	
ماهنشان	۰.۱۹۲	

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

شهرستان‌های طارم، خدابنده، خرمدره در سایر محصولات کانی غیرفلزی، استخراج سایر معادن، کک و فراورده‌های حاصل از نفت، از ظرفیت هم‌افزایی برخوردار هستند. شهرستان ماهنشان و زنجان ماشین‌آلات دفتری و حسابداری، استخراج کانه‌های فلزی، ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات، ساخت فلزات اساسی از قابلیت هم‌افزایی برخوردار هستند.

نمودار ۳۰- وضعیت شهرستان‌های استان زنجان از نظر نرخ مکمل‌گری و هم‌افزایی

مزیت‌های نسبی، رقابتی و هم کارانه استان

بررسی مزیت نسبی استان نشان می‌دهد که در بخش کشاورزی مزیت نسبی استان در زیر بخش‌های دام سنتی، گاوداری صنعتی و پرورش حیوانات است. استان زنجان دارای رتبه ۱۰ در تولید سرانه گوشت مرغ و رتبه ۱۰ در سرانه تولید آبزیان در بین استان‌های کشور است. بخش معدن یکی از بخش‌های کلیدی استان برای توسعه است. سهم زنجان از معادن در حال بهره‌برداری ۲/۹۷ درصد از کل معادن کشور است. این در حالی است که سهم شاغلان بخش معدن ۱/۸۷ درصد از اشتغال کل معدن است. سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری در این استان ۳/۵۷ درصد است که بیانگر بهره‌وری بالای بخش معدن در استان است. به عبارتی این استان از ظرفیت توسعه در بخش معدن برخوردار است. بررسی میزان صادرکننده بودن استان در بخش‌های مختلف نیز نشان می‌دهد که استان در بخش‌های کشاورزی و صنعت به‌عنوان صادرکننده محسوب می‌شود درحالی‌که در بخش خدمات وارد کننده است. استان زنجان در بخش صنعت در زیر بخش تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو، تولید تجهیزات برقی، تولید کاغذ و فراوردهای کاغذی دارای مزیت نسبی است. بررسی اشتغال بخش کارگاه‌های صنعتی نشان می‌دهد که سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر ۱/۹۷ درصد و سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر ۱/۳۷ درصد است. این درحالی است که سهم استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی و سهم استان از ارزش‌افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر به ترتیب ۱/۸۵ درصد و ۲/۳۷ درصد است. ازاین‌رو می‌توان بیان داشت بخش صنعتی استان دارای ظرفیت برای توسعه بیشتر است. یکی از بخش‌های صنعتی با ارزش‌افزوده بالا بخش تولید تجهیزات برقی است. این بخش از صنعت به‌طور متوسط ۸/۵۴ درصد از ارزش‌افزوده تولید تجهیزات برقی کشور را تولید کرده است. به عبارتی ۸/۸۱ درصد از اشتغال صنعتی در استان در این بخش و ۴۳ کارگاه صنعتی معادل ۳/۶۵ درصد از کارگاه‌های صنعتی در زمینه تولید تجهیزات برقی فعالیت دارند. با توجه به تعداد اشتغال و سهم کارگاهی این بخش از صنعت استان از پتانسیل بالایی برای تبدیل‌شدن به بخش با مزیت رقابتی در استان دارد. ضریب تمرکز اشتغال صنعتی در استان نشان می‌دهد که شهرستان زنجان بالاترین تمرکز اشتغال صنعتی و کارگاه‌های صنعتی را دارد و شهرستان ابهر دومین شهرستان از نظر تمرکز اشتغال صنعتی است. به عبارتی حدود ۸۰ درصد از اشتغال صنعتی در این دو شهرستان قرار دارد و این شهرستان‌ها دارای مزیت گوناگون انباشت و تنوع هستند که این مزیت موجب جذب بنگاه‌های بیشتر می‌شود. بررسی مزیت هم کارانه استان نشان می‌دهد که نرخ مکمل گری در میان شهرستان‌های استان در سطح متوسطی قرار دارد.

۳-۵- نظام سکونتگاهی

۳-۵-۱- نظام شهرنشینی

بررسی تحولات جمعیتی استان نشان می‌دهد در ۳۰ سال گذشته جمعیت آن از ۷۸۷۳۶۹ نفر در سال ۱۳۶۵ به ۱۰۵۷۴۶۱ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده که افزایش مطلق آن حدود ۲۷۰ هزار نفر بوده است. این ارقام بیانگر آن است که طی ۳۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به‌طور میانگین ۰/۹۹ درصد رشد داشته است. این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۱/۶ درصدی کل کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان در قیاس با کل کشور؛ کمتر بوده و شتاب افزایش جمعیت استان زنجان کندتر اتفاق افتاده است. تغییر تعداد مطلق جمعیت استان زنجان حاکی از آن است که بیشترین افزایش تعداد جمعیت استان مربوط به دوره ۷۵-۱۳۶۵ و کمترین آن نیز مربوط به دوره ۸۵-۱۳۷۵ می‌باشد. همچنین در خصوص سهم جمعیت استان زنجان از کشور باید گفت که ازآنجاکه طی دوره‌های مختلف سرشماری در طول سال‌های ۹۵-۱۳۶۵، سرعت رشد جمعیت استان، همواره کمتر از میانگین کشور بوده است، بنابراین سهم جمعیت استان زنجان از جمعیت کشور با روندی آرام در تمامی دوره‌ها روبه کاهش داشته و از ۱/۵۹ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۱/۳۲ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ۵۹۱۴۶۸۴۷ نفر از جمعیت کشور را ساکنین شهری تشکیل می‌دهند و متوسط رشد سالانه جمعیت شهری کشور در دوره ۳۰ ساله اخیر (۹۵-۶۵) برابر با ۲/۶۴ درصد بوده است که از متوسط رشد جمعیت کل (۱/۶) بیشتر است. به عبارتی در این بازه زمانی، جمعیتی بالغ بر ۳۲/۳ میلیون نفر به جمعیت شهری کشور افزوده شد و سهم نسبی جمعیت شهرنشین از ۵۴/۲۹ به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

جمعیت شهری استان زنجان همانند جمعیت شهری کشور طی دوره ۹۵-۱۳۶۵ همواره رو به افزایش بوده؛ به‌طوری که جمعیت شهری استان در سال ۱۳۶۵ معادل ۳۳۷۰۳۵ نفر بوده و با رشدی معادل ۲/۵ درصد به ۷۱۱۱۷۷ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.، بنابراین می‌توان گفت جمعیت شهری استان در این دوره حدود دو برابر شده است. در خصوص ترخ رشد جمعیت شهری استان زنجان باید گفت، علی‌رغم آنکه تا سال ۱۳۸۵، سرعت رشد جمعیت شهری استان زنجان از متوسط کشور کمتر بوده، طی دوره‌های ۹۰-۱۳۸۵ و ۹۵-۱۳۹۰ از میانگین رشد جمعیت شهری کشور پیشی گرفته و ازآنجاکه سرعت رشد جمعیت استان همواره از میانگین کشور کمتر بوده است، این مهم نشان از مهاجر فرستی نقاط روستایی استان به نقاط شهری آن داشته است.

بررسی تحول شهرنشینی نشان می‌دهد که نسبت شهرنشینی کشور در سال ۱۳۶۵ معادل ۵۴/۳ درصد بوده و به ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. به عبارتی، در مجموع ۳۰ سال اخیر(۹۵-۱۳۶۵) حدود ۲۰ درصد به میزان شهرنشینی کشور اضافه شده است. همان‌طور که در جدول زیر مشخص است مرتباً از سهم جمعیت روستایی کشور کاسته و به سهم جمعیت نقاط شهری افزوده‌شده؛ به‌طوری که در دوره‌های مختلف سهم جمعیت شهرنشین از روستانشین پیشی گرفته است. این روند تاکنون علی‌رغم کاسته شدن از شدت آن همچنان ادامه دارد؛ به‌طوری که در سال ۱۳۹۵ نرخ شهرنشینی به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

متأثر از این تحولات، نسبت شهرنشینی در استان زنجان نیز در چند دهه اخیر افزایش‌یافته و این نسبت از رقم ۴۲/۸ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۶۷/۳ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

لازم به ذکر است که اگرچه نرخ شهرنشینی استان در تمامی دوره‌های سرشماری پایین‌تر از نسبت شهرنشینی در مقایسه با کشور است، اما همچون روند تجربه‌شده در کشور، این نسبت با روند صعودی فزاینده‌ای روبه‌رو بوده است.

برآورد ضریب شهرنشینی استان زنجان در سال ۱۳۹۵ حاکی از آن است که میزان شهرنشینی استان حدود هفت واحد کمتر از میانگین کشوری است و این در حالی است که در سال‌های قبل این میزان با اختلاف بیشتری از متوسط کشوری کمتر بوده است؛ به‌نحوی‌که میزان شهرنشینی استان در سال ۱۳۶۵، حدوداً ۱۲ واحد کمتر از ضریب شهرنشینی در کشور بوده است.

جدول ۱۰۴- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

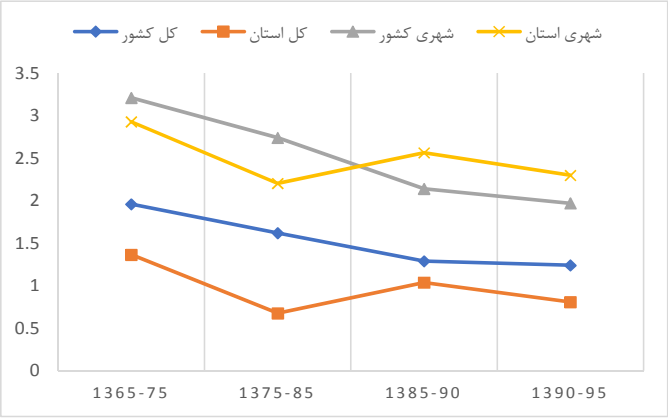
شرح	جمعیت کل				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۴۹۴۴۵۰۱۰	۶۰۰۵۵۴۸۸	۷۰۴۹۵۷۸۲	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۹۹۲۶۲۷۰
استان	۷۸۷۳۶۹	۹۰۱۷۲۴	۹۶۴۶۰۱	۱۰۱۵۷۳۴	۱۰۵۷۴۶۱
سهم استان از کشور	۱/۵۹	۱/۵۰	۱/۳۷	۱/۳۵	۱/۳۲
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۶۵-۹۵
کل کشور	۱/۹۶	۱/۶۲	۱/۲۹	۱/۲۴	۱/۶
کل استان	۱/۳۷	۰/۶۸	۱/۰۴	۰/۸۱	۰/۹۹

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

جدول ۱۰۵-تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

شرح	جمعیت شهری				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۲۶۸۴۴۵۶۱	۳۶۸۱۷۷۸۹	۴۸۲۵۹۹۶۴	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۹۱۴۶۸۴۷
استان	۳۳۷۰۳۵	۴۴۹۸۰۱	۵۵۹۳۴۰	۶۳۴۸۰۹	۷۱۱۱۷۷
سهم استان از کشور	۱/۲۶	۱/۲۲	۱/۱۶	۱/۱۸	۱/۲۰
شرح	نسبت شهرنشینی				
شهری کشور	۵۴/۲۹	۶۱/۳۱	۶۸/۴۶	۷۱/۳۹	۷۴
شهری استان	۴۲/۸	۴۹/۹	۵۸/۰	۶۲/۵	۶۷/۳
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۶۵-۹۵
شهری کشور	۳/۲۱	۲/۷۴	۲/۱۴	۱/۹۷	۲/۶۴
شهری استان	۲/۹	۲/۲	۲/۶	۲/۳	۲/۵

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

نمودار ۳۱- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان

مطابق با نمودار فوق از بررسی و مقایسه نرخ‌های رشد جمعیت شهری کل کشور و استان در سال‌های مختلف نیز این‌گونه برداشت می‌شود که نرخ رشد جمعیت شهری استان زنجان به‌استثنای دو دوره ۹۰-۱۳۸۵ و ۹۵-۱۳۹۰ از متوسط کشور کمتر بوده و مشابه با روند تجربه‌شده در کشور رو به کاهش داشته است. همچنین میزان آن طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ در استان زنجان معادل ۲/۵ درصد بوده و تقریباً با متوسط رشد جمعیت شهری کشور(۲/۶۴ درصد) در دوره مشابه برابر بوده است.

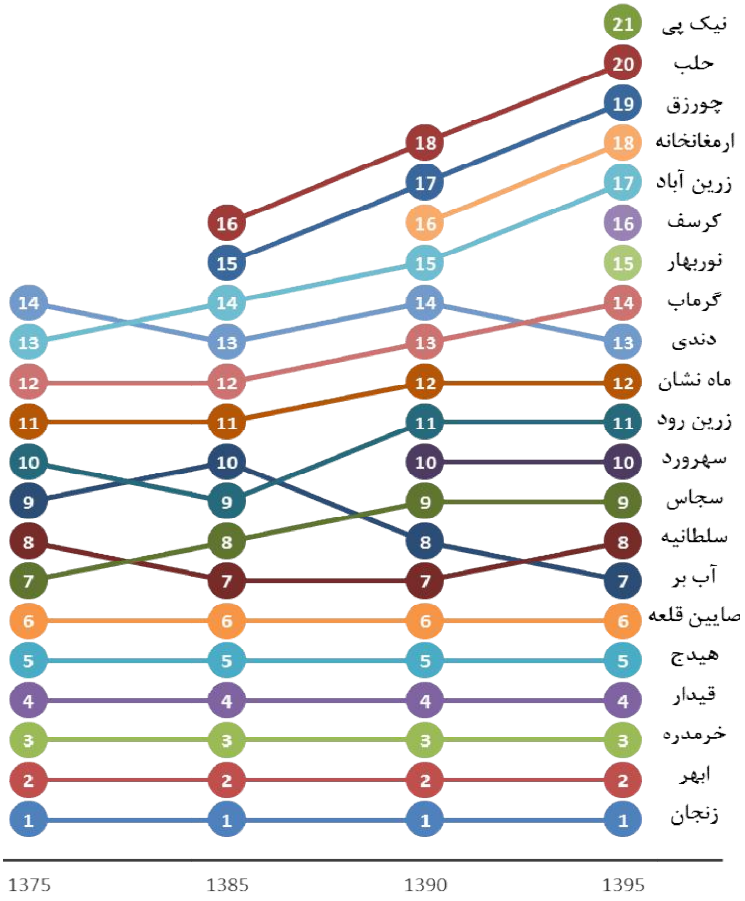
۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان زنجان

در سرشماری سال ۱۳۷۵ استان زنجان متشکل از ۱۴ کانون شهری بوده است که طی دوره ۸۵-۱۳۷۵ با تشکیل دو نقطه شهری حلب در شهرستان ایجرود و چورزق در شهرستان طارم، شمار شهرهای استان زنجان در سال ۱۳۸۵ به ۱۶ شهر بالغ یافت. در دوره پنج‌ساله ۹۰ -۱۳۸۵ با تبدیل دو روستای دیگر ارمغان خانه در شهرستان زنجان و سهرورد در شهرستان خدابنده به نقاط شهری، شمار شهرهای استان به ۱۸ شهر ارتقاء یافته است. در نهایت در دوره پنج‌ساله ۹۵-۱۳۹۰ نیز با تبدیل سه روستای نیک پی در شهرستان زنجان و کرسف و نوربهار در شهرستان خدابنده به نقاط شهری، شمار شهرهای استان به ۲۱ شهر رسیده است. بر اساس جدول زیر که جمعیت شهرهای استان زنجان را از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ به نمایش می‌گذارد، باید گفت که در تمامی سال‌ها پرجمعیت‌ترین شهر استان، شهر زنجان بوده که جمعیت آن از ۲۸۶۲۹۵ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۴۳۰۸۷۱ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. پس از زنجان، ابهر دومین شهر بزرگ استان است که جمعیت آن از ۵۵۲۶۶ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۹۹۲۸۵ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

جدول ۱۰۶-جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

نام	۱۳۷۵		۱۳۸۵		۱۳۹۰		۱۳۹۵	
	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت
زنجان	۱	۲۸۶۲۹۵	۱	۳۴۱۸۰۱	۱	۳۸۶۸۵۱	۱	۴۳۰۸۷۱
ابهر	۲	۵۵۲۶۶	۲	۷۰۸۳۶	۲	۸۷۳۹۶	۲	۹۹۲۸۵
خرمدره	۳	۳۹۰۹۴	۳	۴۸۰۵۵	۳	۵۲۵۴۸	۳	۵۵۳۶۸
قیدار	۴	۱۸۷۰۹	۴	۲۵۵۲۵	۴	۳۰۲۵۱	۴	۳۴۹۲۱
هیدج	۵	۱۰۷۲۷	۵	۱۱۷۹۸	۵	۱۳۰۰۳	۵	۱۳۸۴۰
صایین قلعه	۶	۹۴۲۸	۶	۱۱۰۸۳	۶	۱۱۹۳۹	۶	۱۲۹۸۹
آب بر	۹	۴۳۳۸	۱۰	۴۹۱۸	۸	۶۷۲۵	۷	۸۰۹۱
سلطانیه	۸	۵۴۸۴	۷	۵۸۶۴	۷	۷۱۱۶	۸	۷۶۳۸
سجاس	۷	۵۶۸۶	۸	۵۵۷۷	۹	۶۶۶۶	۹	۷۰۳۷
سهرورد		-		-	۱۰	۶۱۰۴	۱۰	۶۹۹۱
زرین رود	۱۰	۴۲۱۴	۹	۴۹۵۶	۱۱	۵۵۳۰	۱۱	۵۶۶۴
ماه نشان	۱۱	۴۰۱۰	۱۱	۴۴۹۵	۱۲	۵۴۳۹	۱۲	۵۴۸۷
دندی	۱۴	۱۴۶۶	۱۳	۲۵۴۷	۱۴	۳۹۶۲	۱۳	۴۷۷۸
گرماب	۱۲	۳۲۹۸	۱۲	۳۲۷۴	۱۳	۴۰۲۱	۱۴	۳۸۲۳
نوربهار		-		-		-	۱۵	۳۶۴۴
کرسف		-		-		-	۱۶	۳۰۸۳
زرین آباد	۱۳	۱۷۸۶	۱۴	۱۹۴۴	۱۵	۲۴۷۱	۱۷	۲۳۷۴
ارمغانخانه		-		-	۱۶	۱۹۴۵	۱۸	۲۱۴۹
چورزق		-	۱۵	۱۳۴۳	۱۷	۱۷۵۳	۱۹	۱۷۳۳
حلب		-	۱۶	۸۲۹	۱۸	۱۰۸۹	۲۰	۹۵۶
نیک پی		-		-		-	۲۱	۴۵۵

منبع: مرکز آمار ایران،۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۳۲- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵

بررسی رتبه‌ی شهرهای استان از ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ نیز نشان می‌دهد، رتبه‌ی شش شهر نخست استان در سراسر این دوره ثابت مانده است. در این رده‌بندی شهر آب‌بر که در سال ۱۳۷۵ در رتبه‌ی نهم قرار دارد، به رتبه هفتم در سال ۱۳۹۵ ارتقاء یافته است. از دیگر نکات قابل‌ذکر در میان ۱۰ شهر نخست استان نیز می‌توان به افول سجاس از رده‌ی هفتم به رده‌ی نهم اشاره کرد. علاوه بر این شهر زرین رود که در سال ۱۳۷۵ در رتبه ۱۰اُم قرار داشته ابتدا به رتبه نهم در سال ۱۳۸۵ و سپس به رتبه ۱۱اُم در سال ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ انتقال می‌یابد. از دیگر تغییرات حائز اهمیت انتقال شهر زرین‌آباد از رده‌ی ۱۳اُم در سال ۱۳۷۵ به رده ۱۷اُم در سال ۱۳۹۵ به علت افزایش تعداد

شهرهای استان بوده است. در مجموع در رتبه‌بندی شهرهای ششم به بعد که در تمامی سال‌ها ثابت بوده‌اند، تغییرات گسترده‌ای مشاهده می‌شود و به نظر می‌رسد این تغییرات در سال‌های آتی نیز ادامه یابد.

۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان زنجان

وضعیت نخست شهری یک منطقه می‌تواند وضعیت توسعه را تحت‌الشعاع قرار دهد و به‌طور نامتناسبی نسبت به دیگر شهرها، بزرگ‌تر است. مروری بر روش‌ها و شاخص‌های بررسی میزان نخست شهری بیانگر آن است که تاکنون چندین شاخص برای این موضوع بیان شده است؛ که شاخص چهار شهر مهتا یک از مهم‌ترین این روش‌ها است. شاخص مهتا در سال ۱۹۶۴ بهترین روش را برای نخست شهری، نسبت اندازه‌ی شهر نخست به چهار شهر اول پیشنهاد کرد. بعدها ریچاردسون شاخص چهار شهر را با معیارهای قاعده‌ی رتبه ـ اندازه تطبیق داد؛ بدین‌صورت که اگر بر اساس قاعده‌ی رتبه ـ اندازه‌ی شهری، اندازه مطلوب شهرها در نظام شهری این‌گونه باشد که شهر اول دو برابر شهر دوم، سه برابر شهر سوم و چهار برابر شهر چهارم باشد؛ بنابراین نسبت شهر اول به مجموع چهار شهر نخست نظام شهری باید برابر ۰/۴۸ باشد (حکمت نیا و موسوی, ۱۳۸۵).

$$\frac{P_1}{P_1+P_2+P_3+P_4}$$

بررسی این شاخص در استان زنجان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ نشان از وضعیت بسیار توزیع جمعیت در استان دارد؛ چراکه شهر زنجان به‌تنهایی ۶۰/۵ درصد از جمعیت شهری استان زنجان را در خود جای داده است. همچنین لازم به ذکر است که فاصله جمعیتی شهر زنجان با شهر دوم استان (ابهر) بیش از چهار برابر بوده و این مهم وضعیت نامطلوب توزیع جمعیت شهری را سبب گشته و نشان‌دهنده فوق برتری شهر زنجان نسبت به دیگر شهرهای استان است.

جدول ۱۰۷- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان زنجان

شرح	جمعیت شهر نخست	جمعیت شهرهای نخست، دوم، سوم و چهارم	شاخص نخست شهری
نخست شهری ۱۳۷۵	۲۸۶۲۹۵	۳۹۹۳۶۴	۰/۷۲
نخست شهری ۱۳۸۵	۳۴۱۸۰۱	۴۸۶۲۱۷	۰/۷۰
نخست شهری ۱۳۹۰	۳۸۶۸۵۱	۵۵۷۰۴۶	۰/۶۹
نخست شهری ۱۳۹۵	۴۳۰۸۷۱	۶۲۰۴۴۵	۰/۶۹

۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان

امروزه شهرهایی که جریانات فضایی را به خود جذب می‌کنند و به کانون‌های سکونتی حائز اهمیت تبدیل می‌شوند، با ارائه‌ی فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی و ... منجر به جذب بیشتر جمعیت می‌گردند. از این‌رو شناخت سلسله‌مراتب جمعیتی شهرها می‌تواند تصویری از سلسله‌مراتب اهمیت و تأثیرگذاری آن‌ها ارائه دهد. امری که پیش‌نیاز تعیین اندازه‌ی بهینه‌ی شهرها و اتخاذ راهبردهای برنامه در این راستا است. بر اساس اطلاعات سرشماری‌های نفوس و مسکن انجام‌شده در کشور در دوره‌ی ۱۳۹۵- ۱۳۷۵، وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی استان زنجان از نظر تعداد شهرهای هر رده به‌صورت زیر رخ نموده است:

الف ـ کلان‌شهرها (بیش از یک میلیون نفر): با توجه به اینکه در این رده‌بندی کلان‌شهر به شهرهای با جمعیت بیش از یک میلیون نفر اطلاق می‌شود، در هیچ از ادوار موردبررسی کلان‌شهری در استان زنجان وجود ندارد.

ب ـ شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر جمعیت): ازآنجاکه در این طبقه جمعیتی (شهرهای بسیار بزرگ) به شهرهای با جمعیت بین ۵۰۰ تا ۱۰۰۰ نفر اطلاق می‌شود، در هیچ یک از ادوار موردبررسی شهر بسیار بزرگ در استان زنجان وجود ندارد.

پ ـ شهرهای بزرگ (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر جمعیت): تعداد شهرهای بزرگ استان زنجان در تمامی ادوار موردبررسی برابر با یک مورد است که به شهر زنجان مربوط می‌شود. باوجود قرارگیری تنها یک شهر در این رده و سهم بسیار پایین آن در تعداد شهرهای استان، سهم جمعیتی آن به میزان قابل‌توجهی بالا بوده؛ به‌نحوی‌که در سال ۱۳۹۵ حدود ۶۰ درصد جمعیت شهری استان در شهر زنجان سکونت داشته‌اند.

ت ـ شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر جمعیت): در تمامی ادوار موردبررسی هیچ یک از شهرهای استان در طبقه جمعیتی ۱۰۰ تا ۲۵۰ هزار نفر جمعیت قرار نگرفته است، بنابراین شهرهای میانی بزرگ در استان زنجان وجود ندارد.

ث ـ شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر جمعیت): در سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ تنها شهر ابهر در این رده‌بندی قرار داشته است که از سال ۱۳۹۰ با افزایش جمعیت شهر خرمدره، این شهر نیز در این طبقه جمعیتی قرارگرفته و تا سال ۱۳۹۵ تعداد این شهرها به دو شهر ابهر و خرمدره محدود شده است. در این سال شهرهای میانی کوچک استان با سهم ۹/۵ درصدی از تعداد شهرهای استان، ۲۱/۷ درصد جمعیت شهرهای استان را در خود جای‌داده‌اند.

ج ـ شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۷۵ تنها شهر خرمدره در این گروه جمعیتی قرار گرفته است که در سال ۱۳۸۵ شمار شهرهای این گروه با افزایش جمعیت شهر قیدار به دو شهر ارتقاء یافته است. اما مجدد از سال ۱۳۹۰ به بعد با ارتقاء جمعیت شهر خرمدره به گروه جمعیتی بالاتر، تنها شهر قیدار در این گروه جای گرفته است. این شهر در سال ۱۳۹۵ حدوداً ۴/۹ درصد از جمعیت شهرهای استان را به خود اختصاص داده است.

چ ـ شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر جمعیت): در نخستین دوره‌ی موردبررسی در سال ۱۳۷۵، تعداد شهرهای بسیار کوچک استان زنجان شامل دو شهر هیدج و قیدار بوده است که در سال ۱۳۸۵ شهر قیدار به رده‌بالاتر ارتقاء پیداکرده و شهر صایین قلعه نیز در همین سال به این رده ارتقاء یافته است و از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ دو شهر هیدج و صایین قلعه در این گروه جمعیتی قرار گرفته است.

ح ـ روستا ـ شهرهای بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر جمعیت): در نخستین دوره‌ی سرشماری در سال ۱۳۷۵ تعداد روستا ـ شهرهای بزرگ استان زنجان سه مورد است. این تعداد با تغییراتی که در نتیجه‌ی افزایش جمعیت روستا- شهرهای کوچک و ورود آن‌ها به این رده و نیز افزایش جمعیت شهر صایین قلعه و خروج آن از این رده حاصل‌شده شاهد تغییراتی بوده است، به‌طوری‌که تعداد روستا- شهرهای بزرگ استان زنجان ابتدا از سه مورد در سال ۱۳۷۵ با روندی نزولی به دو شهر در سال ۱۳۸۵ و با روندی صعودی به شش مورد در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ رسیده است.

خ ـ روستا ـ شهرهای کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر):

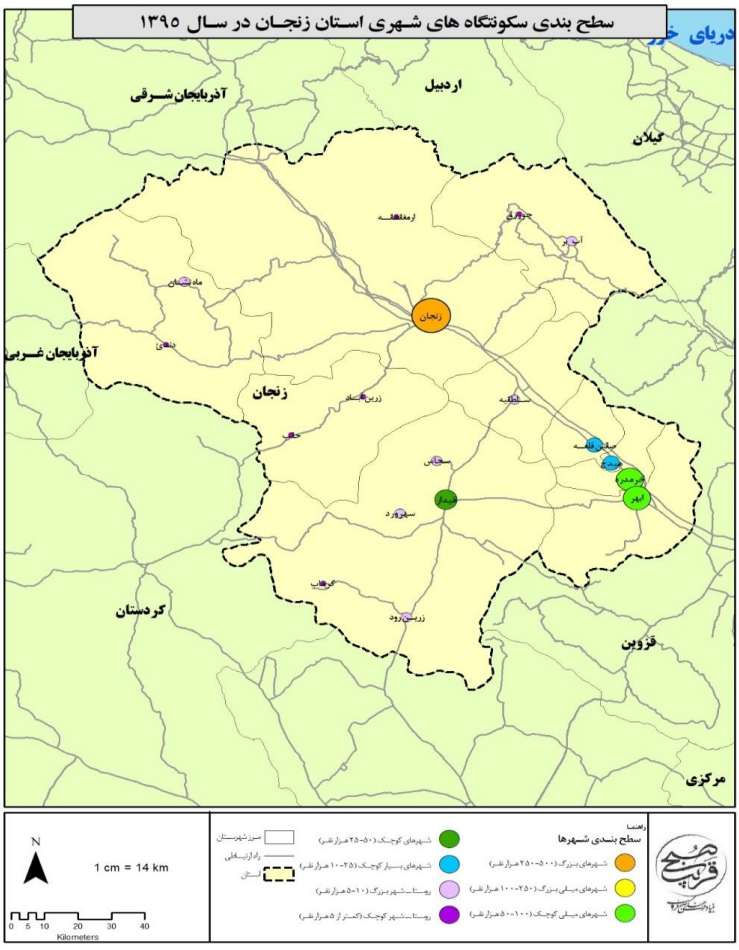
در آغاز دوره‌ی موردمطالعه یعنی در سال ۱۳۷۵ تعداد روستا- شهرهای کوچک استان شش مورد است، اما در دوره‌ی ۸۵- ۱۳۷۵ این تعداد با افزایش جمعیت روستاهای استان، به هشت مورد افزایش یافته است. همچنین در نتیجه‌ی تغییرات و داد و ستدهای این رده بارده‌های بالاتر و پایین‌تر از خود، تعداد روستا- شهرهای کوچک استان ابتدا به شش مورد در سال ۱۳۹۰ و سپس به نه مورد در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

در مجموع پراکنش جمعیت در سطح شهرهای استان را می‌توان به‌طور طبیعی در تعداد کمی از سکونتگاه‌های رده‌های بالاتر و تعداد زیادی از سکونتگاه‌های رده‌های پایین‌تر بازشناسی کرد. این در حالی است که سهم جمعیتی این رده‌ها معمولاً با سهم تعداد آن‌ها نسبت وارونه دارد، به‌طوری‌که به‌ویژه در زمینه‌ی تنها شهر بسیار بزرگ استان یعنی زنجان، علی‌رغم سهم عددی بسیار کم آن، حدود ۶۰ درصد از جمعیت شهرهای استان را در خود جای داده است. در مقابل روستا ـ شهرهای استان با فراوانی ۷۱ درصد، تنها نه درصد از جمعیت شهری استان را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۱۰۸-روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

سال	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
شهرهای بزرگ (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر)	زنجان	زنجان	زنجان	زنجان
شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر)	-	-	-	-
شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر)	ابهر	ابهر	ابهر، خرمدره	ابهر، خرمدره
شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر)	خرمدره	خرمدره، قیدار	قیدار	قیدار
شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر)	قیدار، هیدج	هیدج، صایین قلعه	هیدج، صایین قلعه	هیدج، صایین قلعه
روستا ـ شهر بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر)	صایین قلعه، سجاس، سلطانیه	سلطانیه، سجاس	سلطانیه، آب بر، سجاس، سهرورد، زرین رود، ماه نشان	آب بر، سلطانیه، سجاس، سهرورد، زرین رود، ماه نشان
روستا ـ شهر کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر)	آب بر، زرین‌رود، ماه نشان، گرماب، زرین آباد، دندی	زرین رود، آب بر، ماه نشان، گرماب، دندی، زرین آباد، چورزق، حلب	گرماب، دندی، زرین آباد، ارمغانخانه، چورزق، حلب	دندی، گرماب، نوربهار، کرسف، زرین آباد، ارمغانخانه، چورزق، حلب، نیک پی

منبع: مرکز آمار ایران،۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نقشه ۱۶- سطح‌بندی سکونتگاه‌های شهری استان زنجان

به‌طورکلی می‌توان بر اساس طبقات جمعیتی شهرها، الگوی نامتوازن شبکه شهری استان زنجان را به لحاظ جمعیت مشاهده نمود؛ به‌طورمعمول در حدود ۸۰/۹ درصد از شهرهای استان که جمعیتی کمتر از ۲۵ هزارنفری داشته‌اند، تنها ۱۲/۷ درصد از جمعیت شهری استان را در سال ۱۳۹۵ در خود جای‌داده‌اند و در مقابل تنها شهر زنجان ۶۰ درصد از جمعیت شهری را به خود اختصاص داده است. این مهم حاکی از عدم تعادل و توازن در نحوه توزیع جمعیت در سلسله‌مراتب نظام شهری استان است. بر اساس آنچه گفته شد بررسی وضعیت توزیع جمعیت شهری در سلسله‌مراتب اندازه شهری بیانگر دو موضوع مهم به شرح زیر است:

- بررسی شاخص نخست شهری در سطح استان زنجان نشان از فوق برتری شهر زنجان نسبت به سه شهر نخست استان دارد، چراکه شهر زنجان به‌عنوان مرکز استان زنجان با داشتن جمعیتی معادل ۴۳۰۸۷۱ نفر در سال ۱۳۹۵، بیشترین جمعیت شهری را در خود جای‌داده و از نظر اندازه جمعیتی با شهر دوم استان (ابهر) که جمعیتی معادل ۹۹۲۸۵ نفر در سال ۱۳۹۵ داشته است، اختلاف بیش از چهار برابری دارد.
- از نظر سلسله‌مراتب اندازه شهرها، نظام سکونت‌گاهی استان دارای عدم توازن و تعادل در توزیع اندازه شهری است؛ چراکه به علت خالی بودن طبقه جمعیتی شهرهای بزرگ (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر)، شکاف جمعیتی در میان نظام شهری استان کاملاً مشهود است.این درحالی است که مجموعاً سه شهر زنجان (واقع در طبقه ۵۰۰-۲۵۰ هزارنفری)، ابهر و خرمدره (واقع در طبقه ۱۰۰-۵۰ هزارنفری)، ۸۲ درصد از جمعیت شهری استان را در خود جای‌داده‌اند.

۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان

استقرار و پیدایش یک شهر بیش از هر چیز تابع شرایط محیطی و موقعیت جغرافیایی و سپس عوامل اقتصادی و اجتماعی است. زیرا عوارض و پدیده‌های طبیعی در مکان گزینی، پراکندگی، حوزه نفوذ، توسعه فیزیکی، مورفولوژی شهری و امثال آن‌ها اثر قاطعی دارند و به‌عنوان یک عامل مؤثر عمل می‌کنند. استان زنجان منطقه‌ای کوهستانی است که شهرها و روستاهای آن در فواصل رشته‌کوه‌هایی که به شکل موازی و با جهت شمال غربی ـ جنوب شرقی، در سر تا سر استان کشیده شده‌اند، بناشده‌اند. مهم‌ترین کوه‌های استان زنجان عبارت‌اند از: رشته‌کوه‌های شمالی (از رشته جبال البرز) که رود قزل‌اوزن آن را به دو رشته بانام‌های کوه‌های تالش و کوه‌های قافلانکوه، تقسیم می‌کند. پس‌ازاین رشته‌کوه، رشته‌کوه دیگری به نام کوه‌های سلطانیه واقع است که بین آن دو رودخانه‌های زنجان رود و ابهررود قرار دارد. در آخرین قسمت، یعنی در جنوب غربی استان، تپه ماهورهای سعیدآباد ـ کرسف واقع شده است. در شمال غربی زنجان و در مرز استان آذربایجان غربی، ارتفاعات دیگری به چشم می‌خورد که کوه بلقیس با ۳۳۳۲ متر و کوه چال داغ با ۳۰۹۹ متر ارتفاع، بلندترین نقاط آن هستند. رود قزل اوزن که از استان کردستان وارد استان زنجان می‌شود، در جبهه شرقی ارتفاعات مذکور و در غرب رشته کوه سلطانیه و در بستری که شهر ماه‌نشان در آن واقع شده، عبور می‌کند و وارد آذربایجان شرقی می‌شود. مرتفع‌ترین کوه‌های استان زنجان، پس از کوه بلقیس و چال داغ، کوه سندان داغ به ارتفاع ۲۹۷۱ متر، خیرالمسجد ۲۸۷۴ متر (رشته‌های قافلانکوه)، کوه مرلو به ارتفاع ۲۸۵۰ متر و کوه گوی قزای به ارتفاع ۲۷۴۱ متر (در رشته کوه سلطانیه)، بلندترین کوه‌های استان زنجان هستند.

۳-۵-۲- نظام روستانشینی

جمعیت روستانشینی در سال‌های اخیر، همواره سهم کمتری از کل جمعیت کشور را داشته است و به‌طور متناوب این سهم کمتر شده است.طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن، رشد جمعیت روستایی کشور تنها در دهه ۷۵-۱۳۶۵ نرخ مثبت ۰/۳ را تجربه کرده است و سایر دوره سرشماری با رشد منفی روبه رو بوده است. در طول این دوره نسبت روستانشینی در کشور از ۴۵/۲ به ۲۶ درصد کاهش‌یافته و مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ تنها ۲۰/۷ میلیون نفر از جمعیت ۷۹/۹ میلیون نفری کشور را ساکنان روستایی شامل می‌شود. به‌عبارت‌دیگر در بازه زمانی موردمطالعه باوجود افزایش ۱/۶ برابری جمعیت کل کشور، جمعیت روستایی حدود هشت درصد کاهش یافته است و از سهم آن نسبت به جمعیت کل کشور حدود ۲۰ درصد کاسته شده است. بنابراین روند حاکم بر کل کشور در طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، کاهش جمعیت روستایی در مقابل افزایش جمعیت کل کشور و در نتیجه کاهش چشمگیر سهم جمعیت روستانشین نسبت به جمعیت کل است.

در استان زنجان تعداد جمعیت روستایی استان در چند دهه اخیر همواره روندی کاهشی داشته است؛ به‌طوری‌که جمعیت روستانشین استان در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۶۵ کمتر شده است و در ۳۰ سال گذشته از جمعیت روستایی استان ۱۰۴۰۵۱ نفر کم شده است. لازم به ذکر است که در دوره مطالعاتی ۹۵-۱۳۶۵ همواره از سهم جمعیتی روستایی استان نیز از کل جمعیت روستایی کشور کاسته شده است؛ به‌گونه‌ای که استان زنجان در سال ۱۳۶۵ با جمعیت روستایی ۴۵۰۳۳۴ نفر سهمی معادل ۱/۹۹ درصد از جمعیت روستایی کشور را به خود اختصاص داده، اما با کاهش حجم جمعیت روستایی استان در سال ۱۳۹۵ به ۳۴۶۲۸۳ نفر، سهم آن در کل جمعیت روستایی کشور نیز به ۱/۶۷ درصد کاهش یافته است.

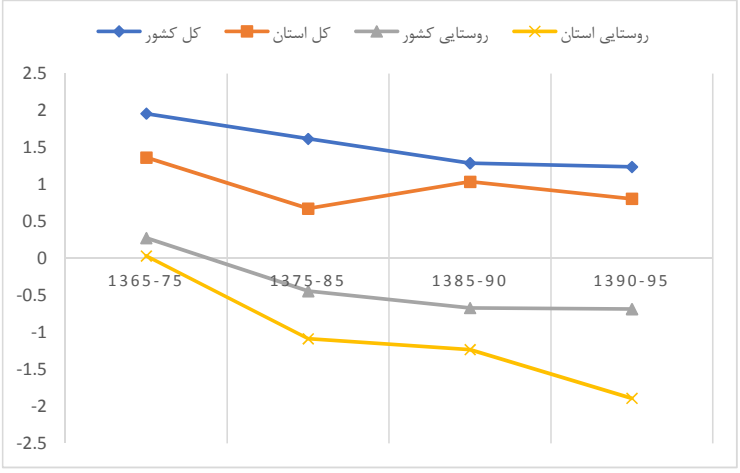
در ارتباط با نرخ رشد جمعیت روستایی کشور و استان می‌بایستی خاطرنشان کرد که برای اولین بار در دوره ۸۵-۱۳۷۵ روند تغییرات جمعیت روستایی هم در سطح کشور و هم استان، معکوس و منفی شده است. با توجه به آنکه نرخ رشد جمعیت روستایی استان همواره از نرخ رشد روستایی کشور کمتر بوده است و به کمترین میزان خود در دوره ۹۵-۱۳۹۰ رسیده است باید گفت که روند تخلیه آبادی‌های استان از جمعیت و کاهش گرایش به روستانشینی در استان زنجان با شدت بیشتری نسبت به کشور دنبال شده است؛ به‌طوری‌که در دوره ۹۵-۱۳۹۰، متوسط نرخ رشد جمعیت روستایی استان زنجان، در پایین‌ترین حد خود و بسیار پایین‌تر از متوسط کشوری و برابر با ۱/۸۹- درصد بوده و این در حالی است که متوسط نرخ رشد جمعیت روستایی کشور در همین دوره ۰/۶۸- محاسبه‌شده است. با توجه به آنچه گفته شد، روند کاهش جمعیت روستانشین استان طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ با سرعت بیشتری در مقایسه با کشور اتفاق افتاده است؛ چراکه نرخ رشد جمعیت

روستانشین استان طی این دوره ۰/۸۷- درصد بوده و این در حالی است که در سطح کشور و طی دوره مذکور میزان این شاخص معادل ۰/۲۸- درصد برآورد شده است.

جدول ۱۰۹-تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵

شرح	جمعیت روستایی				
	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	۲۲۶۰۰۴۴۹	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۰۷۷۹۴۲۳
استان	۴۵۰۳۳۴	۴۵۱۹۲۳	۴۰۵۲۶۱	۳۸۰۹۲۵	۳۴۶۲۸۳
سهم استان از کشور	۱/۹۹	۱/۹۴	۱/۸۲	۱/۷۷	۱/۶۷
شرح	نسبت روستانشینی				
کشور	۴۵/۷۱	۳۸/۶۹	۳۱/۵۴	۲۸/۶۱	۲۶
استان	۵۷/۱۹	۵۰/۱۲	۴۲/۰۱	۳۷/۵۰	۳۲/۷۵
شرح	متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)				
	۱۳۶۵-۷۵	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۶۵-۹۵
روستایی کشور	۰/۲۸	-۰/۴۴	-۰/۶۷	-۰/۶۸	-۰/۲۸
روستایی استان	۰/۰۴	-۱/۰۸	-۱/۲۳	-۱/۸۹	-۰/۸۷

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۳۳- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور

۳-۶- نظام زیربنایی

نظام زیربنایی استان در دو بخش نظام حمل‌ونقل و ارتباطات و نظام زیربنایی انرژی موردبررسی قرار گرفته است.

۳-۶-۱- نظام حمل‌ونقل و ارتباطات

حمل‌ونقل استان زنجان بر پایه سه حوزه حمل‌ونقل جاده‌ای، ریلی و حمل‌ونقل هوایی استوار است، که در ادامه به بررسی این زیر بخش‌ها پرداخته می‌شود.

۳-۶-۱-۱- حمل‌ونقل جاده‌ای استان زنجان

استان زنجان در زمینه زیرساخت‌های حمل‌ونقل جاده‌ای با محدودیت‌هایی رو به رو است؛ بر اساس آمار ارائه‌شده

- نسبت طول آزادراه و بزرگراه به جمعیت ۱۲ کیلومتر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر است که وضعیت این شاخص نامناسب‌تر از میانگین کشور است؛
- نسبت طول راه‌های شریانی به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت برابر با ۶۰ کیلومتر است که از این نظر استان جایگاه نامناسب‌تری نسبت به میانگین کشور دارد؛
- نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت برابر با ۴۹ کیلومتر است که جایگاه استان نسبت به کشور مناسب تر است؛
- نسبت طول راه‌های روستایی به جمعیت روستایی ۸۶۸ کیلومتر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر است که از نظر این شاخص استان وضعیت مناسب‌تری نسبت به کشور دارد.
- استان از نظر تعداد تجهیزات راهداری، تعداد پایانه‌های باری و مسافربری نسبت به جمعیت وضعیت مناسب‌تری را نسبت به میانگین کشور دارد یا با مقدار میانگین کشوری برابر است.
- استان از نظر تعداد کشته‌شدگان جاده‌ای نسبت به جمعیت با ۱۰/۸ نفر کشته‌شده در تصادفات جاده‌ای به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت دارای وضعیتی مناسب‌تری از میانگین کشور است.

جدول ۱۱۰- مقایسه شاخص‌های حمل‌ونقل جاده‌ای استان و کشور

شاخص‌های حمل‌ونقل جاده‌ای در سال ۱۳۹۸	کشور	زنجان	وضعیت نسبت به کشور
نسبت طول آزادراه و بزرگراه به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت(کیلومتر به نفر)	۲۵/۸	۴۶/۵	مناسب تر
نسبت طول راه‌های شریانی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت(کیلومتر به نفر)	۷۵/۶	۵۳/۵	نامناسب تر
نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۳۱/۶	۴۸/۱	مناسب تر
نسبت طول راه‌های روستایی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت روستایی(کیلومتر به نفر)	۶۴۵/۲	۱۰۲۸/۳	مناسب تر
طول کل راه‌ها نسبت به ماشین‌آلات و تجهیزات راهداری (کیلومتر به دستگاه)	۱۵/۰	۱۲/۹	مناسب تر
نسبت راه‌های ترانزیتی به پایانه‌های باربری(کیلومتر به پایانه)	۳۰۴/۵	۶۱۳/۰	نامناسب تر
پایانه مسافربری به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (پایانه به ازای نفر)	۰/۴۲	۰/۵۵	مناسب تر
تعداد کشته‌شدگان جاده‌ای به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت	۱۴/۰	۱۸/۳	نامناسب تر

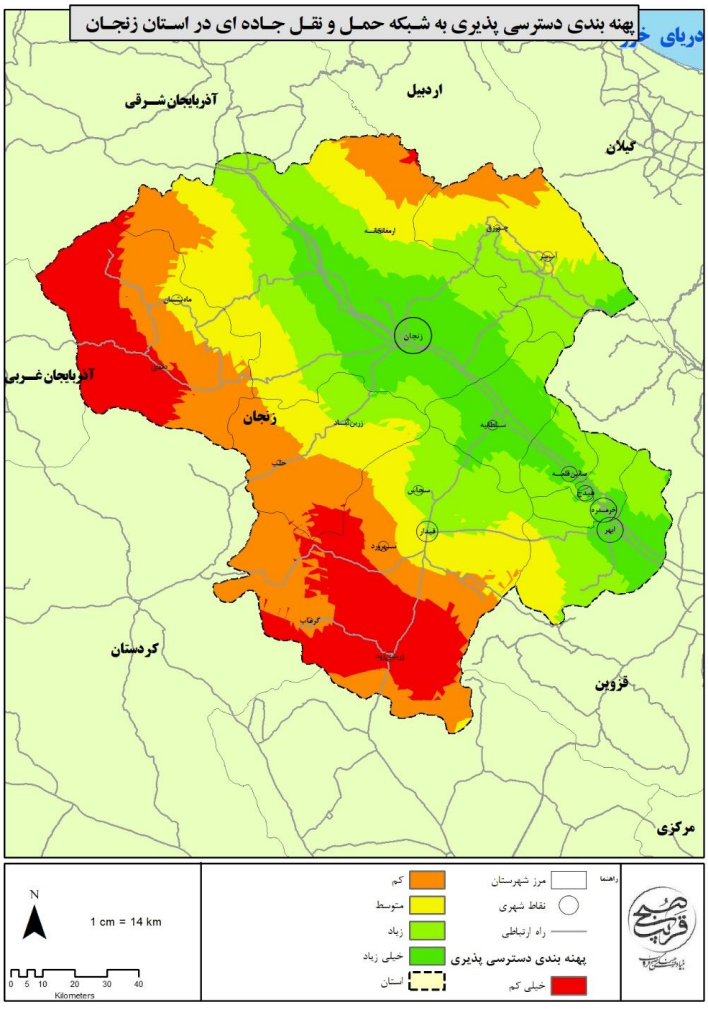
منبع: سازمان راهداری و حمل‌ونقل جاده‌ای کشور، ۱۳۹۸

عوامل مختلفی در شکل‌گیری شبکه راه‌های استان زنجان تأثیر داشته است که در اینجا به خلاصه‌ای از مهم‌ترین این عوامل اشاره شده است.

- شکل طبیعی رشته‌کوه‌های البرز و موقعیت استان‌های شمالی کشور نسبت به آن، یک از عوامل مؤثر شکل‌گیری شبکه ارتباطی استان بوده است. در گذشته این دره جز معدود محورهای اتصال مرکز کشور به پهنه شمالی بوده است و زمینه‌ساز شکل‌گیری نقش گره‌گاهی استان زنجان در ارتباط با شمال شرق کشور بوده است.
- موقعیت جغرافیایی استان و قرارگیری بر مسیر کریدورهای بین‌المللی و ترانزیتی کشور زمینه‌ساز عبور شبکه‌های جاده‌ای و ریلی از این استان که مرکز کشور را از یکسو به مرزهای شمالی و شمال غربی و از سویی دیگر به مرزهای غربی کشور پیوند می‌زند، ازاین‌رو استان به‌عنوان چهارراه ارتباطی و یکی از گره‌گاه‌های کریدورهای شرقی- غربی و شمالی- جنوبی کشور تبدیل شده است و این موضوع یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری شبکه ارتباطی استان است.

۳-۶-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری

بررسی وضعیت دسترسی‌پذیری استان نشان می‌دهد، پهنه مرکزی استان زنجان به‌واسطه دسترسی به آزادراه‌ها و بزرگراه‌ها بیشترین دسترسی‌پذیری را به شبکه حمل‌ونقل جاده‌ای دارد و پهنه‌های جنوبی(هم‌جوار با استان کردستان و آذربایجان غربی) و جنوب شرقی (هم‌جوار با استان قزوین) به‌واسطه شکل طبیعی زمین و دسترسی محدود به راه‌ها دارای دسترسی کم و متوسط هستند.

نقشه ۱۷-پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری در استان زنجان

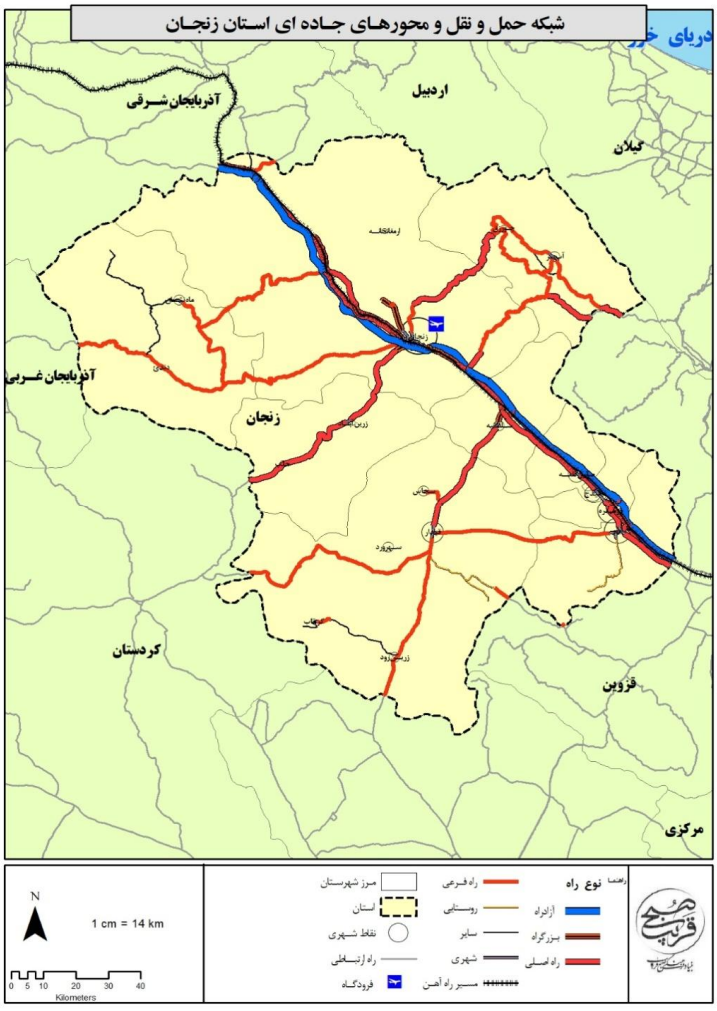
۳-۶-۱-۳- حمل‌ونقل ریلی

در مسیر قزوین تا زنجان به علت وجود همان مسیل‌ها و رودخانه و آبرو به‌اجبار ۹۳۶ پل کوچک و بزرگ احداث شد که گاهی دهانه بعضی از پل‌ها به شش متر می‌رسد البته ۴۵۰ پل لوله‌ای هم در همین مسیر قرار دارند که برای عبور نهرهای کوچک می‌باشند، به گواه تاریخ شش ماه و نیم طول کشید تا خط آهن قزوین تا زنجان تکمیل شد. راه‌آهن زنجان چند کیلومتری در موازات زنجان‌رود ادامه می‌یابد و امروزه جاده ترانزیتی نیز تقریباً

موازی راه‌آهن است. در طول همین مسیر قزوین تا زنجان بنا به نیاز خط آهن، جایگاه‌های مخصوص یعنی ایستگاه‌ها و نیم‌ایستگاه‌ها و اتاقک‌های مخصوص تعویض خط ساخته‌شده که تعداد آن‌ها به ۱۲۰ بنای کوچک و بزرگ می‌رسد، برای ساختن این بناها و همچنین پل‌ها ۸۹۱۷ تن سیمان و ۹۳۰۹۸۹ تن تیرآهن و غیره به مصرف رسیده است. در امتداد این مسیر راه‌آهن زنجان- تبریز هم تا سال ۱۳۲۰ تکمیل و برای بهره‌برداری آماده شد. در ایام جنگ جهانی دوم با ورود متفقین به ایران مدتی رفت‌وآمد در خط آهن تهران- زنجان – تبریز تعطیل شد ولی از اوایل سال ۱۳۲۳ بهره‌برداری از آن شروع گردید. راه‌آهن ناحیه شمال غرب از نظر اینکه تهران را به تبریز و غرب کشور را به شمال و جنوب و شرق و شمال ایران را به دنیا مربوط می‌سازد از نظر سوق‌الجیشی موقعیت خاصی دارد. وضعیت وزیر ساخت خط از نظر فنی بسیار خوب و مناسب است. از تهران تا میانه قطار از مجاورت و یا وسط آبادی‌های مشجحر و خرم عبور می‌کند و از زنجان تا میانه ۵ تونل وجود دارد که بزرگ‌ترین آن ۱۳۰۶ متر طول دارد . از سوزن ورودی ایستگاه قزوین تا سوزن خروجی ایستگاه مراغه به طول ۴۶۵ کیلومتر حدود این ناحیه می‌باشد از قزوین تا مراغه با شیب ۱۵ در هزار، بلندترین نقطه ایستگاه سراجو- کیلومتر ۵۴۸ با ارتفاع ۱۸۴۴ متر از سطح دریاست. در سال‌های اخیر آوردن قطار توربوترن به زنجان و ترمیم خطوط موجب شده قطار زنجان در عرض ۵/۳ ساعت به تهران برسد و امید است با توجه مستقیم بودن مسیر زنجان تا تهران این مدت به حدود دو ساعت تقلیل یابد.

۳-۶-۱-۴- حمل‌ونقل هوایی و فرودگاه‌ها

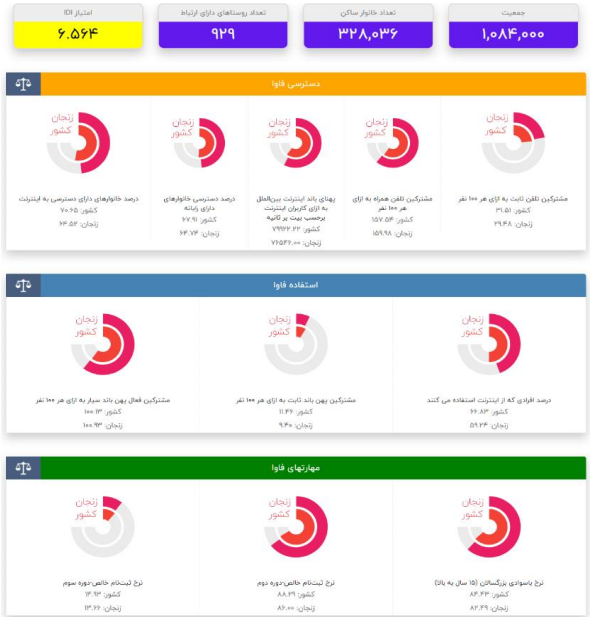
تنها فرودگاه استان فرودگاه زنجان است که عملیات احداث آن در سال ۱۳۶۹، آغاز شد و پس از تقریباً ۱۰ سال در سال ۱۳۷۹ افتتاح گردید و در سال ۱۳۹۰ در مرکز استان زنجان شروع به فعالیت کرده است ارتفاع این فرودگاه از سطح دریا ۵۳۸۲ پا بالا تر از آب‌های دریای آزاد و مساحت کل فرودگاه ۴۰۰ هکتار می‌باشد این فرودگاه در جاده قدیم زنجان-اردبیل قرارگرفته که تا فرودگاه زنجان جاده است این فرودگاه مأموریت ارائه خدمات فرودگاهی، ناوبری و هوانوردی جهت پذیرش پروازها به‌منظور حمل‌ونقل هوانوردی بر عهده دارد. در حال حاضر پروازهای آن فقط به مقصد مشهد می‌باشد و همچنین در خردادماه ۱۳۹۲ توسعه پروژه باند فرودگاهی آن صورت گرفت و در اردیبهشت ۱۳۹۱ نخستین پرواز خارجی آن به مقصد عربستان آغاز شد. فرودگاه زنجان از مجهزترین فرودگاه‌های جدید هم‌سطح خود است که دارای یک پایانه برای پروازهای داخلی و خارجی و کلیه مجموعه‌های موردنیاز یک فرودگاه مرز هوایی با تمامی تجهیزات مربوطه است. این فرودگاه قابلیت پذیرش انواع هواپیماهای پهن‌پیکر هواپیماهای متوسط، هواپیماهای بدنه باریک، هواپیماهای سبک و انواع هلی کوپتر را دارد.

نقشه ۱۸-شبکه حمل‌ونقل استان زنجان

۳-۶-۱-۵- فناوری اطلاعات و ارتباطات

بررسی وضعیت استان زنجان از نظر شاخص IDI در اسفند سال ۱۳۹۹ نشان‌دهنده جایگاه ۱۹ ام استان در بین استان‌های کشور است؛ که بررسی زیر شاخص‌ها برای استان نشان می‌دهد، استان در زیر شاخص مهارت استفاده از فناوری اطلاعات دارای رتبه ۲۰ ام، در زیر شاخص دسترسی به خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۱۸ ام و در زیر شاخص میزان استفاده از خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۲۱ ام در بین استان‌های کشور قرار دارد. لذا این استان جز استان‌های محروم کشور از نظر دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات است.

شکل ۲- شاخص فناوری اطلاعات در استان زنجان ۱۳۹۹

منبع: درگاه پایش جامعه اطلاعاتی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۹

۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب

استان زنجان فاقد میادین نفت و گاز و زیرساخت‌های پالایش نفت و گاز است و نظام انرژی استان بر اساس شبکه توزیع و خطوط انتقال استوار است، که در ادامه موردبررسی قرار خواهد گرفت.

۳-۶-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق

شرکت توزیع برق استان زنجان در سال ۱۳۷۲ با ۱۰۱ مگاوات پیک‌بار و ۱۳۶۲۵۹ مشترک از شرکت برق منطقه‌ای زنجان منفک گردید و در حال حاضر با تعداد ۳۶۴۴ پست هوائی و زمینی باقدرتی حدود ۷۲۵ مگاوات آمپر و با ۵۹۲۴ کیلومتر طول شبکه ۲۰ کیلوولت هوائی و زمینی و با ۴۰۶۷ کیلومتر طول شبکه فشار ضعیف هوائی و زمینی و ۸۸۲ روستای برقدار فعالیت خود را ادامه می‌دهد.

اولین نیروگاه زنجان در سال ۱۳۲۰ توسط بخش خصوصی شرکت سهامی برق خمسه با یک دستگاه دیزل ژنراتور ۱۱۵ اسب بخار آغاز بکار نمود و به‌تدریج ۴ دستگاه دیگر با قدرت‌های ۹۰و ۵۷۵ و ۶۳۰ و ۱۲۰۰ اسب

بخار به نیروگاه اضافه و مورد بهره‌برداری قرار گرفت بالاخره در سال ۱۳۴۸ تأسیسات فوق تحویل برق تهران شده و به شبکه سراسری وصل شد. نیروگاه ابهر در سال ۱۳۲۸ توسط بخش خصوصی تأسیس گردید و بالاخره پس از ۲۰ سال با داشتن ۶ دستگاه دیزل ژنراتور به قدرت‌های ۲۰۰و۱۶۰و۲۰و ۷۵*۳ کاوا در سال ۱۳۴۸ تحویل برق تهران شده و به شبکه سراسر وصل شد.

کل انرژی خریداری‌شده شرکت توزیع نیروی برق استان زنجان در سال ۱۳۹۸، به میزان ۳۷۹۷ میلیون کیلووات ساعت بوده که از این مقدار ۱۹۰۴ میلیون کیلووات ساعت به شهرستان زنجان، ۳۷۲ میلیون کیلو وات ساعت به شهرستان ماهنشان، ۱۳۰ میلیون کیلووات ساعت به شهرستان طارم، ۱۰۲میلیون کیلووات ساعت به شهرستان ایجرود، ۱۹۰ میلیون

کیلووات ساعت به شهرستان سلطانیه، ۴۶۹ میلیون کیلووات ساعت به شهرستان ابهر،۳۱۴ میلیون کیلووات ساعت به شهرستان خرمدره و۳۱۲ میلیون کیلووات ساعت به شهرستان خدابنده تحویل داده شده است.

از کل انرژی فروخته‌شده ۱۸ ٪ در بخش خانگی، ۹ ٪ در بخش عمومی ۱۸ ٪در بخش کشاورزی، ۵۲ ٪ در بخش تولید و صنعت، ۴ ٪ در بخش تجاری و ۱/۶ ٪در بخش روشنایی معابر مصرف شده است.

بر اساس سرشماری انجام‌شده در سال ۹۵ و نتایج حاصل از آن در حوزه عملیاتی شرکت توزیع نیروی برق استان زنجان، ۱۱۸۵ آبادی شناسایی شده است (آبادی به هر منطقه دارای سکونت اعم از روستا، ایستگاه راه‌آهن، مجتمع صنعتی، مجتمع کشاورزی، مزرعه، مناطق ییلاقی و قشلاقی و... اطلاق می‌گردد.(که از این تعداد ۹۱۷ روستای دارای سکنه و تعداد ۸۹۴ روستا) ۹۸ درصد برقدار می‌باشد . از تعداد ۸۹۴ روستای برقدار،۷۱۰ روستای بالای ۲۰ خانوار و ۱۸۴ روستای زیر ۲۰ خانوار استان برق‌دار می‌باشد. از کل روستاهای برق دار، تعداد ۳ روستا با استفاده از سیستم فتوولتائیک (سلول های خورشیدی) برق‌دار شده‌اند.

۳-۶-۲-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز

استان زنجان از نظر گازرسانی هم اکنون ۳۳۶ هزار و ۶۵۷ مشترک بخش خانگی، ۲۹ هزار و ۱۰۱ مشترک بخش مشترکین عمومی و ۲ هزار و ۳۷۰ مشترک بخش صنعتی دارد. ۲۶۰ هزار و ۶۹۵ مشترک در شهرها و ۱۰۷ هزار و ۴۳۳ مشترک نیز در روستاها هستند.

تمامی شهرهای استان زنجان از نعمت گاز طبیعی بهره‌مند هستند. همچنین ۷۹ درصد از جمعیت روستایی استان زنجان از گاز طبیعی استفاده می‌کنند. با گازرسانی به روستاهایی که در برنامه کوتاه‌مدت هستند، بهره‌مندی از

گاز طبیعی در روستاهای استان زنجان به بیش از ۹۰ درصد می‌رسد و برای ۱۰ درصد باقی‌مانده گازرسانی برای روستاهای بالای ۲۰ خانوار در برنامه است.

۳-۶-۲-۳- استحصال و تأمین آب

استان زنجان در دو حوضه آبریز سفیدرود و دریاچه نمک واقع شده است. به دلیل موقعیت و شرایط خاص جغرافیایی استان اغلب رودخانه‌های این منطقه تحت تأثیر عوامل طبیعی، کم آب و سیلابی بوده به سبب ذوب شدن برف‌ها در بهار پرآب و در بقیه سال خشک و کم آب هستند. رودخانه‌های مهم و نسبتاً پرآب که در کشاورزی استان نقش اساسی دارند می‌توان به رودخانه‌های ؛ قزل اوزن، زنجانرود، ابهر رود، ایجرود، سجاس رود، خررود، بزینه رود اشاره کرد. به‌جز رودهای ذکرشده رودخانه‌های کوچک و فصلی فراوانی نیز در فصل‌های بارانی جاری هستند که اراضی محلی را مشروب نموده و در فصول گرم و کم بارش سال خشک می‌شوند. اوضاع جوی و شرایط اقلیمی منطقه بر حسب پستی‌وبلندی هادی موجود بسیار متغیر است. به‌طورکلی ارتفاعات؛ دارای آب و هوای سرد، کوه‌های پوشیده از برف و تابستان‌های معتدل و خشک می‌باشد. نظر به تحقیقات به‌عمل‌آمده در استان زنجان یازده نوع اقلیم تشخیص داده شده است. خشک و بیابانی سرد، خشک و بیابانی معتدل، نیمه‌خشک فراسرد، نیمه مرطوب سرد و خیلی مرطوب سرد. به‌طورکلی به‌استثنای ماه‌های تیر، مرداد، شهریور که به‌ندرت باران می‌بارد، در بقیه ماه‌ها در طول سال نزولات جوی وجود دارد که در زمستان به‌صورت برف و در بهار به‌صورت باران ریزش می‌کند متوسط بارندگی سالانه استان ۳۳۰ تا ۳۶۰ میلی‌متر و میزان رواناب‌های استان حدود ۲ میلیارد مترمکعب است.با توجه به پراکنش زمانی نامناسب بارندگی‌ها، حجم عمده رواناب‌های سطحی استان در فصول غیر زراعی از دسترس خارج می‌گردد. از طرف دیگر با توجه به کاهش حدود ۲ میلی‌متری بارندگی‌های سالیانه از سال ۱۳۸۵ به بعد آثار خشک‌سالی‌های اقلیمی، هیدرولوژیکی و هیدروژئولوژیکی در استان محسوس و ملموس گردیده و به‌صورت تهدیدی برای توسعه پایدار استان و به‌ویژه در بخش کشاورزی و منابع طبیعی بشمار می‌رود.بر اساس آمارهای شرکت منطقه‌ای آب استان در سال‌های اخیر میزان برداشت از این منابع بیشتر از میزان جایگزینی آن‌ها (حدود ۱۰۰ میلیون مترمکعب اضافه برداشت سالانه) بوده و در نتیجه سطح سفره‌های آب زیرسطحی در دشت‌های استان با افت سالانه قابل‌توجه روبرو است (از چند سانتی‌متر تا ۲/۷ متر در سال) که فرجام این پدیده به‌صورت خالی شدن مخازن آب زیرزمینی، شور شدن و گل آلودگی آب آن‌ها، وقوع خشک‌سالی‌های هیدروژئولوژیکی و کشاورزی و نیز وقوع نشست‌های ناحیه‌ای زمین خود را آشکار خواهد نمود.

جدول ۱۱۱- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲

عنوان	واحد	مقدار
منابع آب سطحی		
حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۱۲۴۰
حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)	میلیون مترمکعب	۱۶۵۱
حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان	میلیون مترمکعب	۹۰۰
منابع آب زیرزمینی		
حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده	میلیون مترمکعب	۱۰۱۶
حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها	میلیون مترمکعب	۹۳۶
حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها	میلیون مترمکعب	۱۵۱
حجم سالانه تخلیه از قنوات	میلیون مترمکعب	۴۱
میزان کل برداشت و مصارف		
میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۱۰۱۶/۴
اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۱۴۳
میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان	میلیون مترمکعب	۴۷۹/۷
حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)	میلیون مترمکعب	۱۵۰۶
مصارف سالانه کشاورزی	میلیون مترمکعب	۱۳۵۴
مصارف سالانه شرب	میلیون مترمکعب	۱۰۵/۷
مصارف سالانه صنعت	میلیون مترمکعب	۴۶/۴

منبع: دفتر مطالعات پایه منابع آب، وزارت نیرو، ۱۳۹۲

بررسی میزان مصرف منابع در سال ۱۳۹۲ نشان‌دهنده سه موضوع اساسی است، نخست سهم برداشت از منابع زیرسطحی ۶۷ درصد و برداشت از منبع آب سطحی ۳۳ درصد آب مصرفی استان است. دوم استان در وضعیت اضافه برداشت به میزان ۱۴ درصد بیش از توان منابع آب زیرزمینی قرارداد و سوم سهم بالای مصرف در بخش کشاورزی است، به‌طوری که بیش از ۸۹ درصد منابع سطحی و زیرسطحی در بخش کشاورزی مصرف شده است و سهم بخش صنعت به حدود ۳ درصد منابع محدود بوده است و حدود ۷ درصد مربوط به مصارف شرب بوده است.

۳-۷- بررسی نظام مدیریتی

۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی

در این قسمت از مطالعات سیستم مدیریتی حاکم بر استان زنجان بررسی و تحلیل می‌گردد. این سیستم همچون بستر (Platform) و چارچوبی است که کلیه فرآیندها و اقدامات توسعه‌ای، هم در حوزه نرم‌افزاری (سازمانی، اداری، حقوقی و ...) و هم در حوزه سخت‌افزاری (اجرا، تدارکات، نظارت و ...)، از طریق این سیستم و نظام موجود صورت می‌گیرد. در واقع می‌توان گفت توسعه پایدار و متوازن استان از یک سو، به‌کل

برآوردها، تحلیل‌ها و راهکارهای فنی و تخصصی توسعه استان و از سوی دیگر به نحوه اجرای نتایج و محصول مطالعات آمایش که حاصل کارآمدی و اثربخشی نظام مدیریتی است، وابسته است. دستیابی به اهداف طرح آمایش استان نیازمند استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قانونی و حقوقی موجود در نظام مدیریتی و شناسایی خلاءها و کمبودهای قانونی و اداری و رفع آن‌هاست، تا از این طریق امکان تحقق حداکثری پروژه‌ها و اقدامات برنامه‌ریزی‌شده در مطالعات آمایش استان فراهم گردد.

نظام برنامه‌ریزی و مدیریت در کشور به‌صورت متمرکز، از بالا به پایین و به‌صورت بخشی و تخصصی است. به‌عبارت‌دیگر، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی اجرایی و بودجه‌ریزی به‌صورت متمرکز از مرکز و در سطح ملی صورت می‌گیرد و سهم هر یک از وزارت‌خانه‌ها (دستگاه‌های اجرایی تخصصی) مشخص و به آن‌ها ابلاغ می‌شود و آن‌ها نیز به‌صورت سلسله‌مراتبی به دستگاه‌های متناظر در استان و شهرستان ابلاغ نموده و سپس فرآیندهای اجرایی را مطابق آیین‌نامه‌های سازمان برنامه‌وبودجه کشور، انجام می‌دهند. نظام پایش و نظارت عملکرد نیز متناسب با همین سیستم سلسله‌مراتبی از سطح خرد به کلان تهیه و جهت برنامه‌ریزی‌های آینده بکار گرفته می‌شود. در این نظام انجام هماهنگی‌های بین بخشی از طریق تشکیل ستادها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های متشکل از نمایندگان دستگاه‌ها زیر نظر عالی‌ترین مقام مرتبط ملی، استانی یا شهرستانی، صورت می‌گیرد.

اجرای آمایش سرزمین در مقیاس استان زنجان و شهرستان‌های آن در چارچوب نظام مدیریتی مذکور با چالش‌هایی مواجه است که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

- مدیریت ضعیف استان در حوزه فرهنگ و توسعه آن؛
- کمبود نیروی انسانی متخصص و بر انگیزه در ادارات دولتی و نهادهای وابسته؛
- استفاده ابزاری و سیاسی از مناسب و سمت‌های اداری و نهادی؛
- غیرعملیاتی و شفاف نبودن بسیاری از سیاست‌ها و تصمیمات و پروژه‌های استان؛
- عدم استفاده کافی از مدیران باتجربه و باسواد در مدیریت استان؛
- تمرکز بیشتر بر امور زیربنایی و عمرانی نسبت به امور اجتماعی و اقتصادی؛
- فقدان ساز و کارهای مناسب جهت نظارت بر اجرای مصوبات شوراها؛
- اعمال‌نفوذ نمایندگان مجلس در عزل و نصب مدیران؛
- فقدان نظام تولید و انتشار داده‌های لازم برای تصمیم‌گیری در خصوص برنامه آمایش در سطوح فضایی،

- ضعف در تعریف دقیق ارتباط و همگرایی بین مطالعات آمایش استان با فرآیندهای مدیریتی توسعه استان از یک سو و لوایح برنامه‌های ۵ ساله توسعه و برنامه‌های اجرایی یک‌ساله توسعه استان از سوی دیگر؛
- تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه استان؛
- نگاه مقطعی و عدم استمرار و تداوم در برنامه‌ریزی و اجرا؛
- اعمال‌نفوذ گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات؛
- مدیریت کوتاه‌مدت در سطح کلان استان و عدم آشنایی آن‌ها با مسائل و چالش‌ها، ظرفیت‌ها و فرصت‌های استان؛
- نبود داده و اطلاعات لازم، فنی و به هنگام برای مدیریت فرآیندها و همچنین کمبود جدی نیروی انسانی ماهر و متخصص در استان؛
- بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری و عدم توجه جدی به برنامه آمایش سرزمین در تدوین برنامه توسعه استان؛
- عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی با توجه به مهاجر فرست بودن استان؛
- توسعه کمی دستگاه‌های دولتی و کارکنان دولت بیش از ظرفیت و توان مدیریتی و مالی دولت در استان؛
- عدم توجه و برنامه‌ریزی جدی مدیریت استان جهت تکمیل پروژه‌های کلان و زیرساختی استان؛
- نگاه سیاسی و امنیتی به منابع طبیعی استان و مداخلات فراوان سطح ملی در مدیریت استان؛
- فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی موردنیاز تحقق برنامه آمایش استان؛
- عدم اجرایی نمودن پروژه‌های اولویت‌دار حوزه مدیریت و تصمیم‌گیری نظیر ایجاد سیستم پشتیبان تصمیم‌گیری فضایی (SDSS بر اساس سند آمایش استان)، طراحی سامانه مکان مرجع برای انطباق پروژه‌های اجرایی با الزامات سند آمایش استان، تشکیل کارگروه ویژه آمایش در استان به‌صورت منظم و انجام وظایف محوله، بازنگری طرح آمایش استان در دوره‌های ۵ ساله و سایر موارد؛
- نبود نظام یکپارچه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛
- تشتت شدید در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی؛

- عدم توجه جدی به شوراهای عالی و ستادهای استانی نظیر شورای عالی شهرسازی و معماری، ستاد بازآفرینی پایدار شهری، ستاد آموزش استان و غیره به آمایش سرزمین در سطح ملی و استانی و استفاده از ظرفیت‌های آن‌ها؛
- نبود نتایج و دستاوردهای آمایش سرزمین به‌عنوان قوانین لازم‌الاجرا برای نهادهای دولتی و غیردولتی؛
- فقدان متولی جدی، کارآمد، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو برای اجرای آمایش استان؛
- نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛
- کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم و مدیریت بهینه منابع موجود برای تحقق آمایش استان؛
- عدم اجرای مدل مفهومی پیشنهادی برنامه آمایش استان در ارتباط با نظام برنامه‌ریزی هماهنگ بین بخش‌ها و دستگاه‌های استانی؛
- نبود ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول پایش و نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن (سامانه ساترا، اگرچه یک بستر مناسب است اما سازوکار نهادی نیست)؛
- فقدان مشارکت جدی نهادهای غیردولتی و نمایندگان مردم (نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای اسلامی استان، شهرها و روستاها) در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه استان؛
- نبود تقسیم وظایف، جایگاه قانونی و مسئولیت‌های نهادی غیردولتی و نهادهای عمومی در برنامه توسعه استان و پاسخگویی آن‌ها؛
- ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به‌عنوان ناظر و مدعی‌العموم در برنامه‌های توسعه استان؛
- فقدان توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های به وجود آمده بعد از تهیه طرح از یک سو، و تغییر در شرایط و ویژگی‌های مکانی و فضایی از سوی دیگر در راستای بازنگری و به روزرسانی برخط برنامه توسعه استان؛
- نبود سازوکار حفظ و رعایت زمانبندی پروژه‌ها و اقدامات برآمده از برنامه توسعه استان و ایجاد سازوکار رفع مشکلات و موانع اجرایی؛
- ضعف در شناسایی و توجه جدی به مسائل و مشکلات مردم استان به‌عنوان مجریان و دخیلان اصلی توسعه استان و سازوکارهای لازم برای انتقال نظرات و دیدگاه‌ها در برنامه توسعه؛
- عدم فرآیند برنامه‌ریزی از پایین به بالا و ایجاد شرایط تأثیرگذاری آن بر استراتژی‌های کلی توسعه استان؛

- نبود نظام کارا و مؤثر در جهت حفظ کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای؛
- تداخل تصمیم‌گیری‌ها در مناطقی با تداخل مسئولیت‌های نهادهای متولی و مجری و وجود خلاءهای تصمیم‌گیری؛
- ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران باهدف کاهش حداقل تأثیرات بر فرآیند توسعه استان؛
- نبود سازوکارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی؛

برای رفع موانع نظری و عملی اجرای آمایش استان نیازمند چارچوب نظری مناسب و منطبق با شرایط کشور است، تا از این طریق هم از حداکثر ظرفیت قانونی موجود کشور استفاده شود و هم خلاءهای موجود شناسایی‌شده و فرآیندهای لازم برای ایجاد سازوکارهای قانونی مناسب در آینده برداشته شود. لذا بامطالعه منابع مختلف داخلی و خارجی از جمله PMBOK، IMS، PDCA، KM، TQM، D&E، ROM و سایر مطالب مرتبط، مدل مفهومی نظام مدیریتی آمایش استان مطابق نمودار صفحه بعد پیشنهاد شده است.

در این مدل کلیه مفاهیم کلیدی مرتبط با اجرای برنامه توسعه آمایش استان دیده شده است. هر یک از این ابعاد، خود یک نظام مدیریتی است که باید توسط نهادهای مرتبط در یک سازوکار اجرایی مناسب انجام شود. لازم به ذکر است که کلیه ۱۴ بعد (نظام) در کنار یکدیگر می‌توانند حداکثر اثرگذاری و کارآمدی را برای نتایج مطالعات آمایش استان داشته باشند. ایجاد خلل جدی در هر یک از این ابعاد، عملاً سایر ابعاد را با چالش جدی در هدایت و راهبری مواجه می‌کند.

نمودار ۳۴- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان

۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود

۱. استان زنجان به‌عنوان شهر تاریخی و تمدن غرب کشور هم‌اکنون با مشکلات متعدد بیکاری، آسیب‌های اجتماعی، توسعه‌نیافتگی، توزیع ناعادلانه فرصت‌ها و امکانات و.. دسته و پنجه نرم می‌کند، طی سال‌های اخیر دولت‌ها برای شتاب توسعه استان پروژه‌ها و طرح‌های مختلفی تصویب و اجرایی کرده‌اند که متأسفانه به دلیل عدم توجه در بحث اعتبارات و عدم مدیریت صحیح، بسیاری از پروژه‌ها در این استان، از برنامه‌ها پیش‌بینی‌شده سال‌ها عقب است. یکی از مهم‌ترین آن‌ها نبود زیرساخت‌های ارتباطی و امکانات لازم است، در سال‌های اخیر پروژه‌های نیمه‌تمام متعددی در بخش‌های مختلف استان از جمله حوزه زیرساختی در انتظار اعتبارند.

۲. بخش قابل‌توجهی از ظرفیت‌ها و فرصت‌های استان در حوزه کشاورزی، حمل‌ونقل و صنایع تبدیلی و معادن به دلیل مدیریت نامطلوب و ناکارآمد در سطوح مختلف استان مورداستفاده قرار نگرفته است. لازم به ذکر است که تهیه یک طرح آمایش باکیفیت بالا کافی نبوده و نیازمند سازوکارهای اجرایی مناسب و سازگار با طرح است، تا از این طریق امکان تحقق و اجرای نتایج طرح آمایش حاصل‌شده و اثرات مثبت آن در توسعه استان نمایان شود. این استان از کمبود نیروی انسانی فنی و متخصص در بخش اداری استان رنج می‌برد. بخش قابل‌توجهی از ادارات کل و ادارات شهرستانی و شهرها فاقد کارشناسان فنی و متخصص برای اجرای دقیق و صحیح طرح‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌ها هستند. همچنین در حال حاضر این استان دارای بیش از ۹۳۰ پروژه ناتمام است. از این تعداد ۱۲ پروژه صنعتی، چهار پروژه بخش کشاورزی، یک پروژه دانش‌بنیان، هفت پروژه گردشگری، دو پروژه نیز در بخش زیربنایی و زیرساخت‌ها و یک پروژه محرومیت‌زدایی دارای اهمیت ویژه هستند. . با بهره‌برداری طرح‌های بخش صنعت در استان، ۶۷۹۲ فرصت شغلی با سرمایه‌گذاری ۹۳۸ میلیارد تومان ایجاد می‌شود. در زیر به برخی از این پروژه‌ها اشاره می‌گردد:

۳. راه‌آهن زنجان- قزوین: این پروژه در سال ۱۳۹۳ به‌صورت چهار قطعه آغاز شد که سه قطعه آن در زنجان قرار دارد و با ۷۸ درصد پیشرفت فیزیکی، نیازمند تأمین اعتبار برای تکمیل است.

۴. توسعه بیمارستان ولیعصر زنجان: اعتبار این پروژه ۲۳ میلیارد تومان است. این بیمارستان در سال ۱۳۷۸ افتتاح‌شده و اکنون نیازمند بودجه برای توسعه است.

۵. ۲۰۰۰ واحد مسکونی شهری و روستایی: بااعتبار ۱۶۰ میلیارد تومان به بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان با واحدهای ۶۰ متری ابلاغ شد.

۶. سبزه‌میدان زنجان: به دلیل مشکلات سرمایه‌گذاری و قرارداد پیمانکاران و مشکلات قانونی ملکی تکمیل نشده است.
۷. پل امام حسن مجتبی (ع): تکمیل این پروژه به دلیل مسائل مربوط به پادگان و موضوعات حقوقی آن بلاتکلیف مانده است.
۸. استادیوم ۱۵ هزارنفری زنجان: این پروژه نیمه‌تمام برای تکمیل نیاز به ۲۵ میلیارد تومان اعتبار است.
۹. مدرسه ۱۵ کلاسه خیر ساز کاشانی: این پروژه پیشرفت ۷۰ درصدی دارد و برای تکمیل نیاز به اعتبار و کمک خیرین است.
۱۰. مدرسه ۱۵ کلاسه کرد بچه: این پروژه نیز پیشرفت فیزیکی ۶۵ درصدی دارد و به دلیل انصراف خیر تکمیل نگردیده است.
۱۱. پروژه مدرسه ۱۲ کلاسه خان صنمی: به دلیل کمبود اعتبارات راکد مانده است.
۱۲. بررسی تک‌تک پروژه‌های نیمه‌تمام زنجان امکان‌پذیر نیست اما برخی از پروژه‌ها از جمله کتابخانه مرکزی زنجان، پل گلشهر، تراموا زنجان، کارخانه تولید برق از پسماند شهری، ورزشگاه ۱۵ هزارنفری، پروژه سبزه‌میدان، پروژه جنب ورزشگاه ۱۵ خرداد، پروژه جنب تأمین اجتماعی، مسکن‌های مهر، طرح گاوازنگ زنجان و پروژه شبکه‌بندی فاضلاب‌های شهری و صدها نوع از این پروژه‌ها به‌ویژه در روستاها و شهرهای کوچک هنوز اجرایی نشده‌اند.
۱۳. همچنین استان زنجان دارای ۴۲ پروژه نیمه‌تمام ورزشی که برای اتمام این پروژه‌های نیمه‌تمام ورزشی ۲۴۱ میلیارد تومان نیاز است. استخر سلطانیه، سالن ۳۰۰۰ نفری ابهر، استادیوم ۱۵ هزارنفری زنجان، پیست سرپوشیده دوچرخه‌سواری و چندین پروژه روستایی، از جمله مهم‌ترین پروژه‌های ورزشی نیمه‌تمام استان به شمار می‌رود.
۱۴. در زمینه مدرسه‌سازی نیز استان زنجان با مشکلات فراوانی روبروست. ساخت مدرسه فاطمه الزهرا ابهر با ۲۰ درصد پیشرفت فیزیکی، هنرستان شهید بهشتی ابهر که ۲۰ درصد پیشرفت فیزیکی داشته، مدرسه کاشانی، مدرسه کردبچه و مدرسه صائین قلعه از دیگر مسائل استان است.
۱۵. بنابراین به‌ویژه در خصوص پروژه‌های زیرساختی، تأمین بودجه و تکمیل پروژه‌های عمرانی و غیر عمرانی نیمه‌تمام دولت از مشکلات جدی استان زنجان است. این امر کلیه امورات مربوط به مدیریت زمان، کیفیت، تغییرات، ریسک، نتیجه و غیره را تحت تأثیر قرار داده و نامشخص کرده است. هیچ سازمان و نهادی نیز مسئولیت این عدم تحقق برنامه را به عهده نگرفته و پیشنهادهایی در خصوص به‌روزرسانی آن انجام نداده و همه امورات تحقق پروژه‌ها و اقدامات را به بودجه دولت گره‌زده‌اند. این

در حالی است که راه‌حل‌های متنوع و مختلفی تأمین مالی برای اجرای پروژه‌ها می‌توان برنامه‌ریزی و اجرا کرد.

به موارد فوق باید، بخش پروژه‌های غیر عمرانی نظیر پروژه‌های اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی را نیز که معمولاً از دید مسئولان مغفول می‌ماند، اضافه کرد. به‌این‌ترتیب متوجه مشکلات عظیم توسعه‌نیافتگی استان زنجان با توجه به منابع سرشار طبیعی آن خواهیم شد. دولت با در اختیار داشتن نقش‌های مختلف نظارت و ارزیابی، تأمین مالی، انتخاب مجریان و پیمانکاران و تصمیمات اجرایی پروژه‌ها، عملاً به‌عنوان مجری و متولی اجرا شناخته‌شده و تا حد زیادی توانمندی و ظرفیت‌های بخش خصوصی را در زمینه‌های مختلف خلاقیت و نوآوری، تأمین مالی، ارتقای کیفی، مدیریت اجرا و بهره‌برداری بهینه و کارآمد نادیده گرفته است.

با نگاهی کوتاه به اجرای پروژه‌ها و برنامه‌ها در استان زنجان می‌توان چالش‌ها و مشکلات جدی در اجرا و بهره-برداری آن‌ها را در نظام مدیریت اجرا دانست که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

۱. ساختار غیررسمی و حزبی موجود در استان زنجان موجب کشمکش‌ها و تضادهای عملکردی و رفتاری در میان مدیران و کارشناسان نهادهای دولتی و غیردولتی شده است و این امر هم‌گرایی و وحدت سازمانی با مشکل مواجه کرده است.
۲. سطح پایین تخصصی و فنی نیروهای ادارات دولتی و عدم به‌کارگیری متخصصین و مهاجرت آن‌ها از استان موجب عدم اجرای برنامه‌های توسعه استان از جمله برنامه آمایش استان شده است.
۳. مدیریت آمایش استان در هیچ یک از دستگاه‌های اجرایی استان جایگاهی نداشته و اصولاً موضوعیت ندارد. به‌عبارتی‌دیگر سازوکارهای موجود بیشتر بر بخش برنامه‌ریزی و تهیه اسناد آمایش و توسعه تاکید دارد. در واقع هیچ سازوکاری برای پیگیری‌ها و شناسایی موارد رعایت و یا عدم رعایت ملاحظات آمایش استان در کارکرد متعارف دستگاه‌های اجرایی و اقدامات بخش خصوصی موجود نیست.
۴. سازمان برنامه‌وبودجه استان به‌عنوان متولی مدیریت آمایش استان، فاقد بازوی اجرایی در سطح شهرستان بوده و بنابراین توان اجرای برنامه‌ها را ندارد.
۵. نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی موجب شده است که در استان زنجان بسیاری از پروژه‌ها و اقدامات با بن‌بست مواجه شود. نگاه حزبی- قومی و جهت‌گیری مدیریتی در این زمینه از موانع مهم و مشکلات عمده این استان است.

۶. مداخلات تصمیم‌گیری‌های سطح ملی در سطح استان بسیار زیاد است. به دلیل منابع فراوان مهم در سطح ملی، تصمیم‌گیری‌ها در پایتخت بدون مشورت با سطح استانی گرفته می‌شود و آثار این تصمیم‌ها در مردم استان در نظر گرفته نمی‌شود.

۷. عدم تمرکز و آشنایی کافی مدیران و کارشناسان دستگاه‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی با وظایف و مأموریت‌های سازمانی و برنامه‌ریزی برای انجام آن‌ها از معضلات این استان است. کمبود جدی نیروهای متخصص و فنی در حوزه فعالیت از جمله مشکلات اصلی این استان است.

۸. مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان زنجان کمتر متناسب با وضعیت استان و تصمیم‌گیری در مورد بهبود فرآیندها و حل مشکلات است. در بسیاری موارد مصوبات انجام‌شده، به مرحله اجرا در نیامده‌اند.

۹. ساختار فعلی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و همچنین سایر شوراهای استان، بسیار عریض و طویل و با کارگروه‌های فراوان زیرمجموعه بوده که عملاً تصمیم‌گیری و اتفاق‌نظر را با مشکل مواجه می‌کند. بررسی‌ها نشان داده است که این شوراها تأثیر مثبت و مؤثری بر توسعه استان نداشته و نیاز به تغییرات ساختاری و عملکردی در این شوراها به‌صورت جدی احساس می‌شود. همچنین هیچ‌گونه نهاد و سازوکار نظارتی بر عملکرد این شوراها وجود ندارد.

۱۰. عدم مشارکت و بهره‌مندی بخش خصوصی و مردم زنجان در توسعه استان: متأسفانه اکثر سمن‌ها از مأموریت و وظایف خود آشنا نبوده، رویکرد قومی و طایفه‌ای داشته و از این ظرفیت برای حل بخشی از مشکلات و معضلات استان که در توان همکاری آن‌هاست، استفاده نمی‌شود.

۱۱. نمایندگان مردم استان زنجان نظیر نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مهم‌تر نمایندگان در شورای اسلامی استان، شورای اسلامی شهرها و روستاهای استان و نمایندگان صنوف، نقش بسیار اندک و ناچیزی در تصمیم‌گیری‌های راهبردی و کلان استان دارند. در استان زنجان همواره به دلیل نقش پررنگ مسائل امنیتی و منابع آب، مردم دیده نشده‌اند. این در حالی است که در مواقع بحرانی، همیشه این مردم استان بوده‌اند که هزینه و امکان عبور از بحران را فراهم کرده‌اند.

۱۲. در این استان نهادهای نظارتی همچون استانداری، سازمان برنامه‌وبودجه استان و واحدهای ارزیابی و نظارت دستگاه‌های اجرایی، هیچ‌گونه سیستم اجرایی دقیق و هدفمند و برنامه‌ریزی‌شده‌ای برای مدیریت زمان پروژه‌های اجرایی را ندارند. همواره در پروژه‌ها بخش CPM پروژه‌ها وجود دارد که پیشرفت کار را کنترل می‌کند. اما مدیریت زمان یعنی رفع چالش‌هایی که زمان پروژه را با تغییر مواجه می‌کند. تأخیر در اجرای پروژه‌ها تنها به دلیل تأمین منابع مالی نیست، بلکه عمدتاً به دلایل

تصمیم‌گیری‌های نادرست و غیرواقع تأمین مالی و تأمین‌کنندگان مالی، نبود راهکارهای رفع چالش‌های قانونی و حقوقی نظیر مالکیت، بروکراسی اعطای مجوزها و صلاحیت‌ها و نظایر آن است. مدیریت زمان اقدامات توسعه‌ای در استان عملاً بدون متولی است.

۱۳. شرایط استان همواره در حال تغییر است. این تغییرات شامل تغییر در داده‌ها به دلایل مهاجرت و جابجایی، تغییر در فناوری، تغییر در پارادایم‌ها و رویکردهای مواجه با مسئله، تغییر در نیروی انسانی و ماهر، تغییر در بودجه و اعتبارات، تغییر در قوانین و مقررات و موارد مشابه است. سازگار شدن فرآیند توسعه استان و انطباق پروژه‌های کلان و راهبردی که معمولاً بلندمدت هستند با این تغییرات، یک کار کارشناسی، فنی و مدیریتی (تصمیم‌گیرانه) است. در استان متولی رصد تغییرات، اثرات آن بر اقدامات و پروژه‌ها، رفع کمبودها و نیازهای جدید چه ارگان و سازمانی است؟ مدیریت تغییرات یکی از چالش‌های جدی دنیای امروز ماست که نیاز است سازوکار مناسبی برای آن دیده شود.

۱۴. بسیاری از پروژه‌هایی که توسط دولت و یا توسط بخش خصوصی یا تعاونی که دارای صلاحیت لازم یا نظارت کافی نبوده‌اند، اجراشده‌اند، از کیفیت پایین در بهره‌برداری برخوردار بودند. بخش قابل‌توجهی از این پروژه‌ها به اهداف خود نرسیده و با صرف هزینه و زمان زیاد، در واقع ناموفق بوده‌اند. مدیریت کیفیت یک فرآیند است که پایش، نظارت و ارزیابی فناوری، نیروی انسانی، گردش کار، مواد و مصالح و ارائه خدمت را بررسی و مدیریت می‌کند. با نگاهی به کشورهای همسایه این استان، تمرکز بر کیفیت و تأثیر آن بر جذب مخاطب و سرمایه را می‌توان به‌آسانی مشاهده کرد. مدیریت کیفیت توسعه استان به عهده چه سازمان و ارگانی است؟ لازم است که این امر مهم در سازوکاری مطمئن و فنی پیگیری و اجرایی گردد.

۱۵. هر دستگاه اجرایی و یا نهاد نظارتی و سیاست‌گذاری دارای قلمروهای فعالیتی و عملکردی است. یکی از چالش‌های جدی استان زنجان تداخل زیاد این قلمروها و عدم انطباق تصمیم‌گیری‌ها در قلمروهای مشترک است. هر دستگاهی برای پیشبرد اهداف و مأموریت‌های سازمانی خود طرح‌ها و برنامه‌هایی را آماده و تصویب می‌کند. این در حالی است که راهکارهای پیشنهادی این طرح‌ها در قلمروهای مشترک، در بسیاری موارد متناقض، متضاد و خنثی‌کننده یکدیگر است به‌جای آنکه هم‌افزا و دارای سینرژیک باشد.

۱۶. توسعه استان زنجان بدون توجه به رصد تغییر شاخص‌های توسعه امکان‌پذیر نیست. برای تصمیم‌گیری کارآمد و مؤثر لازم است که داده‌ها و اطلاعات در طول زمان از رصد شده تا بستر لازم برای تحلیل، چرایی و چگونگی معین گردد. بدون داده‌های کمی و کیفی هدفمند، تصمیم‌گیری، قدم زدن در

تاریکی مطلق است و امید داشتن به شانس و اقبال است. ایجاد سامانه داده‌ها و اطلاعات به‌صورت روش‌مند و هدفمند کمک می‌کند که اولویت‌ها، چالش‌ها، میزان عدم قطعیت و قابلیت کنترل و برنامه-ریزی، دخیلان و ذی‌نفعان و بسیاری موارد مؤثر دیگر در تحقق توسعه، مشخص گردد. این امر نیازمند مدیریت و سیستم داده‌ها و اطلاعات در درازمدت است. به‌طوری که با تغییرات مدیران و یا سیاست‌های اجرایی، این نظام مدیریت به کار خود ادامه دهد.

۱۷. برنامه‌ریزی توسعه استان زنجان به‌صورت بالا به پایین انجام شده است. در بهترین حالت نظر افراد و گروه‌های غیردولتی دریافت شده است. این امر با ایجاد نظامی که منابع و دارایی‌هایی که قابلیت جذب و به‌کارگیری در توسعه استان را دارد، بسیار متفاوت است. بخش قابل‌توجهی از ظرفیت استان زنجان در اختیار بخش غیردولتی است. ایجاد یک جایگاه پررنگ در برنامه توسعه استان برای این امر ضروری است. همچنین این منابع به شکلی تجمیع شده و قابل‌دستیابی سریع نیست، لذا باید به شیوه‌ای مدیریت شود که در طول زمان به‌صورت انعطاف‌پذیر اضافه و کسر گردد. منابع و دارایی‌های زنجان خارج از استان و کشور را نیز به این بخش اضافه شود، پیچیدگی موضوع و ضرورت مدیریت متمرکز آن در استان بیشتر احساس خواهد شد.

۱۸. بررسی تأمین اعتبارات در ۸۰ سال گذشته به‌روشنی نشان می‌دهد، بودجه‌ریزی با تخصیص اعتبارات دولتی همواره فاصله داشته است. روش‌های مختلفی برای حل این موضوع و جلوگیری از توقف توسعه استان زنجان وجود دارد. برای مثال ایجاد محرک‌های تشویقی جذب سرمایه‌گذار، ایجاد فضای امن سرمایه‌گذاری، کاهش موانع جذب سرمایه و فعالیت‌های اقتصادی، ایجاد تناسب بین اجرای اقدامات و پروژه‌ها با تخصیص اعتبارات، بهره‌گیری از منابع بانکی و تعاونی و موارد مشابه دیگر کمک می‌کند که مدیریت مالی و پولی توسعه استان زنجان با کمترین چالش مواجه شود. لازم است از یک سو ریسک توسعه کاهش یابد و از سوی دیگر مدیریت مالی به‌صورت متمرکز در استان انجام شود. منابع مالی مسئولیت اجتماعی صنایع نیز از دیگر منابع قابل‌برنامه‌ریزی برای توسعه استان است. در حال حاضر هیچ‌کدام از این موارد به‌دقت اجرایی نشده است.

۱۹. نهادها و دستگاه‌های استان در بخش دولتی و غیردولتی دارای وظایف و آیین‌نامه‌هایی هستند که گاه با یکدیگر مشترک، متداخل و نا هم‌افزاست. این موارد موجب می‌شود که فعالیت‌های تصمیم‌گیری، اعطای مجوزها، اجرای پروژه‌ها و غیره با تأخیر زمانی زیادی صورت گیرد. مدیریت این چالش‌ها تا حد زیادی در داخل استان زنجان امکان‌پذیر است. لازم است که مدیران عالی این امر را جدی گرفته و

سازوکارهای لازم برای مدیریت آن را ایجاد کنند. استفاده از ظرفیت‌های قانونی موجود و ایجاد قوانین و مقررات جدید یکپارچه و هم‌افزا از موضوعات مهم توسعه استان زنجان است.

۲۰. کلیه فعالیت‌های نهادهای دولتی، حکومتی، مردمی و تعاونی در نهایت باید منجر به توسعه بیشتر استان مطابق با پیش‌بینی‌های برنامه توسعه فضایی استان شود. در بسیاری مواقع نهادها و دستگاه‌ها تنها به دنبال اجرای پروژه‌ها هستند و هیچ‌گونه نگاه راهبردی برای دستیابی به اهداف برنامه نیستند. تصور می‌کنند با اجرای صرف پروژه‌ها در بازه‌های زمانی مختلف می‌توان به توسعه استان رسید که خطایی جدی است. همواره در انجام کنش‌های کوتاه‌مدت (اجرای پروژه‌ها و اقدامات) باید نگاه راهبردی و بلندمدت داشت تا موانع و مشکلات فعلی و آینده را دید و حل کرد. لذا مدیریت نتیجه گرا از جمله مدیریت-های دیگر مغفول مانده استان، بدون متولی جدی و از چالش‌های پیش روست. کلیه فعالیت‌های باید در نهایت منجر به نتیجه گردد. این امر نیازمند مدیریت فرآیند، نتیجه و بهبود است.

۲۱. در نظام برنامه‌ریزی کشور ما، تهیه طرح با اجرای آن دو شق جدا انگاشته شده است. این در حالی است که مدیریت بهبود شامل چهار مرحله اصلی است: برنامه، اجرا، ارزیابی، بازنگری. چگونه می‌توان یک برنامه یا طرح را برای ده یا بیست سال به‌صورت قطعی و بدون انعطاف تهیه کرد؟ چگونه می‌توان تغییرات مختلف مالی، حقوقی، فنی، طبیعی و غیره را در آن اعمال کرد؟ چگونه می‌توان ریسک اجرای آن را کاهش داد؟ و بسیاری ابهام‌های دیگر، بنابراین لازم است که یک برنامه در فرآیند بهبود تعریف و اجرایی گردد. این امر نیازمند یک مدیریت واحد و متمرکز و آگاه است.

۲۲. در نهایت باید گفت که مدیریت یکپارچه آمایش و توسعه فضایی استان زنجان بدون توجه به هر یک از ۱۴ بعد گفته‌شده امکان‌پذیر نیست. عدم توجه و داشتن سازوکار و برنامه برای هر یک از ابعاد منجر به ایجاد اثرات منفی در دیگر بخش‌ها خواهد شد و در نهایت اجرای برنامه را با چالش و مشکل مواجه خواهد کرد. لذا نمی‌توان برای یک یا چند محور چاره‌اندیشید و دیگر محورها را به آینده موکول کرد.

۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها

۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی

توانمندی‌های بخش کشاورزی

توسعه و گسترش بخش کشاورزی و استفاده از ظرفیت‌های بالقوه این بخش همواره در فهرست مهم‌ترین اهداف و برنامه‌های بلندمدت توسعه کشور قرار داشته است. استان زنجان به دلیل داشتن موقعیت جغرافیایی ممتاز، شرایط آب و هوایی متنوع و پتانسیل‌های بالا در بخش‌های مختلف به‌ویژه بخش کشاورزی از چشم‌انداز خوبی برای توسعه برخوردار می‌باشد. بر اساس طبقه‌بندی اقلیمی به روش دو مارتن ۱۱ نوع اقلیم در استان تشخیص داده شده است که نشان از تنوع آب و هوایی این خطه از کشور دارد. اما در سطح کاربردی سه ناحیه آب و هوایی، سردسیری، معتدل، نیمه گرمسیری قابل‌شناسایی بوده که میانگین بارندگی دهه گذشته معادل ۳۰۱ میلی‌متر گزارش شده است.

استان زنجان با ۸۸۳۰۰۰ هکتار اراضی قابل کشاورزی ۷۷/۴ درصد اراضی کشاورزی کل کشور را دارا بوده و مساحت اراضی آبی کشاورزی استان نیز ۱۶۸۳۹۵ هکتار (۲ درصد اراضی کشور) می‌باشد. بنابراین زنجان همواره به‌عنوان قطب کشاورزی در کشور مطرح است.

شهرستان طارم با متوسط ارتفاع ۶۳۰ متر از سطح دریا، کم ارتفاع‌ترین و شهرستان خدابنده با متوسط ارتفاع ۱۹۷۰ متر از سطح دریا مرتفع‌ترین شهرستان استان می‌باشد.

کشت ۶۸ نوع محصول زراعی و۲۱ نوع محصول باغی در استان و حجم روان آب‌های تولیدی استان با رقم بالغ بر ۲/۲ میلیارد مترمکعب که به‌وسیله چندین سد بزرگ و کوچک احداث‌شده و یا در حال احداث در آینده نزدیک، بیش از۹۲۰۰۰ هکتار از اراضی کشاورزی را تحت پوشش خود قرار خواهند داد که نویدبخش یک کشاورزی مطمئن خواهد بود.

تجهیز حدود۲۹۰۰۰هکتار از اراضی آبی استان به سیستم‌های نوین آبیاری و روند رو به رشد اجرای این سیستم‌ها نیز گامی بزرگ در ارتقا راندمان‌های آبیاری است که در طی سال‌های اخیر از سوی سازمان جهاد کشاورزی به اجرا در آمده است. عمده‌ترین محصولات زراعی استان را گندم، جو، نباتات علوفه‌ای، سیب‌زمینی، گوجه‌فرنگی، پیاز، زیتون، انگور و سیب‌درختی تشکیل می‌دهد. شایان‌ذکر است این استان سالانه با تولید حدود ۲۰ هزار تن سیر خشک و نیز تولید با عملکرد مناسب در محصول سیب‌درختی دارای مزیت نسبی مناسب برای سرمایه‌گذاری می‌باشد.

به‌طورکلی توانمندی‌های استان در بخش کشاورزی به شرح ذیل می‌باشد:

- برخورداری استان از تنوع اقلیمی و پتانسیل مطلوب در تولید محصولات زراعی و باغی.
- برخورداری استان از پتانسیل‌های بالای آب‌های سطحی.

- پتانسیل مناسب خاک
- وجود اراضی قابل احیاء و بهره‌برداری.
- برخورداری از قابلیت‌های تولید برخی محصولات زراعی و باغی خاص .
- وجود ذخیره‌گاه‌های طبیعی و تنوع ژنتیکی گیاهی و جانوری.
- وجود سدهای بزرگ و کوچک خاکی و امکان توسعه آن‌ها.
- قابلیت توسعه پرورش ماهی .
- ایجاد تعاونی‌ها و اتحادیه‌های فعال در بخش کشاورزی.
- افزایش ضریب نفوذ آب، راه، برق مخابرات در مناطق روستایی در بسیاری از موارد به حدود ۱۰۰ ٪
- افزایش مهار آب‌های سطحی به‌وسیله سازه‌های بزرگ و کوچک و عملیات آبخیزداری.
- نزدیکی به عمده‌ترین کانون‌های جمعیتی و قطب‌های صنعتی و وجود بازار مصرف برای محصولات.
- وجود رودخانه‌های زنجانرود، سجاسرود، قزل اوزن و ابهررود و خرارود به جهت بهره‌برداری از آن‌ها برای توسعه کشت باغی و زراعی و سایر مصارف کشاورزی.
- تنوع کاشت محصولات به علت موقعیت خاص جغرافیایی استان و زودرس بودن برخی از محصولات نسبت به سایر نقاط .
- وجود نواحی و شهرک‌های صنعتی کشاورزی در مناطق مختلف استان.
- وجود مراکز علمی و پژوهشی ازجمله دانشکده کشاورزی و برخورداری از نیروهای فعال و متخصص جوان.
- وجود واحدهای صنایع تبدیلی با توجه به تنوع محصولات زراعی، باغی و دامی.
- وجود شرایط مناسب برای توسعه و احداث باغ‌های جدید و مدرن.
- وجود واحدهای زنبورداری و تولید عسل با توجه به وسعت مراتع و باغ‌های منطقه.
- وجود اراضی دیم مستعد و امکان تبدیل آن به اراضی آبی.
- تنوع منحصربه‌فرد محصولات زراعی و باغی (بیش از ۵۰ نوع محصول).
- استعداد چشم‌گیر در ارتباط با تکثیر و پرورش ماهیان گرم آبی و سردابی ایجاد مزارع پرورش ماهی
- دارا بودن مقام اول کشوری در زمینه تولید کلزا .
- ایستگاه‌های مطالعاتی زیتون که به‌عنوان بزرگ‌ترین و مجهزترین ایستگاه زیتون کشور در کنار ایستگاه فعال قره چریان به‌عنوان فعال‌ترین ایستگاه آبخوان‌داری در سطح کشور امکانات مناسب برای انجام مطالعات در زمینه کشاورزی را فراهم می‌نمایند.

- وجود مواد خام اولیه متنوع کشاورزی در استان و نیز امکان تأمین ارزان‌قیمت آن‌ها از استان‌های هم‌جوار.
- وجود چشمه‌ها و آبشارهای متعدد و گونه‌های متنوع حیات‌وحش در زیستگاه‌ها و منطقه شکارممنوع.
- موقعیت مناسب برای توسعه دامداری.
- ظرفیت‌های بالقوه تولید علوفه و غلات موردنیاز در اراضی کشاورزی و منابع طبیعی.
- وجود اراضی مرغوب جهت کشت‌های گلخانه‌ای.
- تنوع اقلیمی و اکولوژیکی جهت توسعه فعالیت‌های مختلف کشاورزی.
- وجود صنایع مرتبط با دامداری (کارخانه شیر پاستوریزه، کشتارگاه‌های صنعتی طیور واحدهای
- تولید فرآورده‌های لبنی).
- موقعیت بسیار مناسب استان جهت تولید و صادرات انواع محصولات کشاورزی و دامی.
- امکان بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی برخی دشت‌های استان.
- امکان آبیاری تکمیلی در بخشی از اراضی سطح زیر کشت استان .
- وجود عرصه‌های مناسب جهت طبیعت‌گردی (اکو توریسم).
- تغییر وضعیت مزارع از سنتی به مکانیزه با نصب تجهیزات افزایش‌دهنده اکسیژن محلول در آب (پمپ هواده، مخلوط کننده اکسیژن)دستگاه تمیزکننده استخر....
- ایجاد زیرساخت‌های مناسب جهت مطالعه مجتمع‌های آبزی‌پروری
- وجود ۳۶۰کیلومتر از طول ۷۰۰کیلومتری رودخانه قزل‌اوزن در استان زنجان
- پتانسیل‌های بالقوه آبزی‌پروری در استان زنجان شامل سدهای خاکی فعال و منابع آب‌های زیرزمینی شامل چاه، چشمه و قنات
- پتانسیل تولید حدود ۳۰هزار تن از انواع آبزیان در استان به‌صورت سنتی در صورت همکاری کلیه سازمان‌ها وادارت مرتبط که با استفاده از تجهیزات می‌توان پتانسیل تولید را حداقل ۳برابر عدد قیدشده افزایش داد

استان زنجان به لحاظ ویژگی‌های زمین‌شناسی و چارچوب پهنه‌های ساختاری خود از جایگاه معدنی ویژه‌ای برخوردار گردیده است. وجود انواع قلمروهای دگرگونه پیسنگی، زمین‌های افیولیتی، پوسته‌های اقیانوسی و قوس‌های ماگمایی در استان که هر یک همراه با کانی‌زایی‌های خاص خود بوده‌اند، منجر گردیده تا این منطقه از کشور به یک سرزمین معدنی با پتانسیل بالا مبدل گردد. در استان زنجان رخنمون زیادی از سنگ‌های زمین-

شناسی دیده می‌شود و ازآنجایی‌که ذخیره کوچک در کلاس در نزدیکی آن قرارگرفته، باید برنامه‌ریزی و مطالعات گسترده‌ای برای «ساری گونی» و «زرشوران» جهانی همچون شناسایی محدوده‌های طلا و دیگر فلزات ارزشمند را در دستور کار قرارداد. مهم‌ترین پتانسیل‌های معدنی استان عبارت‌اند از:

۱. سرب و روی

وجود معدن سرب و روی انگوران موجب گشته که این استان در حال حاضر به‌عنوان قطب تولید روی کشور مطرح گردیده و زمینه لازم برای ایجاد صنایع جنبی آن از قبیل صنایع گالوانیزاسیون، تولید اکسید روی، پودر روی و سولفات از نظر عیار بالای فلزات موجود، از معادن نادر در جهان است «انگوران» روی فراهم نماید. معدن از پتانسیل‌های معدنی کوه‌های طارم ذخایر سرب موجود در منطقه است که از آن جمله می‌توان به ذخایر سرب و روی زهآباد (خارج از محدوده جغرافیایی استان) سرب باریک‌آب و چندین اندیس دیگر اشاره کرد.

۲. مس

کانی‌زایی مس در استان زنجان گسترش زیادی دارد و بیشترین کان‌سارها و آثار معدنی شناسایی شده استان را به خود اختصاص داده است. اکثر کانسارهای مس در استان زنجان در کوه‌های طارم و تالش واقع‌شده و سازند فراگیر آن‌ها غالباً سازند ائوسن کرج می‌باشد (کردکندی و خلیفه‌لو). نتایج حاصل از بررسی‌های اکتشافی مس در منطقه علی آباد مفید این نظر است که در کوه‌های طارم، مس بیشتر در گدازه‌های آندزیتی هیدروترمال و پورفیری و لایه‌های پیروکلاستیک وجود دارد.

۳. طلای اپیترمال و مس پورفیری

پهنه طارم در شمال- شمال باختری استان زنجان، از نظر وجود طلای اپیترمال و یا احتمالاً مس پورفیری حائز اهمیت است. بررسی‌های اولیه انجام‌شده توس سازمان زمین‌شناسی حاکی از سه محدوده معدنی در مناطق کوهپان‌چالرزنی، همایون و سلطانیه (ارجین- ده جلال) است. افزون بر آن، زونهای آلتراسیون آرژیلی- آلونیتی- سیلیسی می‌تواند از مناطق امیدبخش برای طلای اپیترمال باشد.

۴.آهن

در کوه‌های سلطانیه ذخایر کوچکی از آهن وجود دارد که از آن جمله می‌توان به سنگ‌آهن ارجین اشاره کرد که از نوع هماتیت و منیتیت است. بهترین رخنمون هماتیت را میتوان در فصل مشترک دولومیت‌های مرمری شده سازند سلطانیه و گرانیت خرمدره دید. در شمال کوه‌های سلطانیه (شمال کاوند) و شاه‌بلاغی، عدسی‌های کوچک مینرالیزه آهن را می‌توان در سازند دولومیتی سلطانیه دید، که عموماً به خاک سرخ تبدیل‌شده و نشانه-

هایی از طلا دارد. در کوه‌های طارم، همچنان نشانه‌هایی از منیتیت گزارش شده است. افزون بر سازند سلطانیه در سازندهای بایندر و باروت نیز عدسی‌های کوچکی از آهن وجود دارد.

۵.زغال سنگ

در کوه‌های سلطانیه سازند رتو- لیاسیک شمشک حاوی زغال‌سنگ است که به‌طور محلی بهره‌برداری می‌شود. همچنین از ذخایر استان می‌توان به زغال‌سنگ منطقه غزوات در منتهی‌الیه شرق کوه بایندر اشاره نمود. افزون بر آن از تعدادی چاله‌های رو باز نزدیک روستای آزاد علیا زغال استخراج می‌گردد.

۶.کائولن

سنگ‌های گرانیتی کوه‌های سلطانیه همگی عمیقاً هوازده شده و در برخی نقاط تمرکز کائولن در آن‌ها در خور توجه است که از آن جمله می‌توان به عدسی‌های کائولن غرب کاوند اشاره نمود.

۷.نمک و گچ

انباشته‌های تبخیری نئوژن حوضه قزلاوزن (دامنه شمالی کوه‌های طارم) و همچنین تپه‌های سعید آباد- کرسف از نوع نمک و گچ بوده و به‌طور محلی مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد.

۸.سنگ‌های صنعتی

در بین سنگ‌های صنعتی، سنگ ماسه‌های کوارتزی خالص ارزش اقتصادی دارند.

۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی

مزیت‌های موقعیتی و استراتژیک استان زنجان در دو بخش مزیت‌های مکانی و شبکه ارتباطی و اقتصادی قابل دسته‌بندی هستند که عبارت‌اند از:

۳-۸-۲-۱- موقعیت استان زنجان در ارتباطات با کریدورهای بین‌المللی

به‌واسطه موقعیت استان زنجان و هم جواری با استان‌های قزوین، مرکزی، همدان و گیلان به‌نوعی در مسیر چهارراه ارتباطی شرق به غرب و شمال به جنوب کشور محسوب قرار دارد، این استان از زمینه مناسبی در ارتباط با کریدورهای عبوری بین‌المللی و منطقه‌ای برخوردار است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

طرح یک کمربند- یک جاده(One Belt-One Road): این طرح که با عنوان جاده ابریشم جدید(New Silk Road) نیز معروف است، طرحی بلند پروازانه است که توسط رئیس‌جمهور چین در سال ۲۰۱۳ مطرح شد و می‌تواند، نفوذ چین بر اقتصاد جهانی را به‌شدت تغییر دهد و باعث افزایش حجم و ارزش تجارت در دنیا. این طرح دارای دو بخش است که یک بخش آن راه فیزیکی است و یک بخش آن را راه دریایی تشکیل می‌دهد. راه فیزیکی از چین شروع می‌شود و به قاره اروپا ختم می‌شود و کشورهای قرقیزستان، قزاقستان، ازبکستان، ایران، ترکیه، اوکراین، لهستان، بلژیک، فرانسه و در نهایت ایتالیا را دربر می‌گیرد. کشورهایی که در مسیر این طرح قرار دارند ۶۵ درصد از جمعیت دنیا را در خود جای‌داده‌اند، یکی از مهم‌ترین پیامدهای اجرای این طرح در میان‌مدت، انتقال قدرت اقتصادی از غرب به شرق با مرکزیت چین است. تکمیل و تداوم این طرح در بلندمدت منجر به تبدیل چین به قدرتی ژئواستراتژیک خواهد شد که چالش‌های بسیاری برای آمریکا ایجاد می‌کند. هم‌اکنون اجرای پروژه‌های مرتبط با «ابتکار کمربند و راه» علاوه بر اینکه اهداف چین را تأمین می‌کند، می‌تواند ایران را هم به هابِ منطقه تبدیل و باعث انجام پروژه‌های زیرساختی شود، استان زنجان یکی از استان‌های واقع در مسیر این کریدور است.

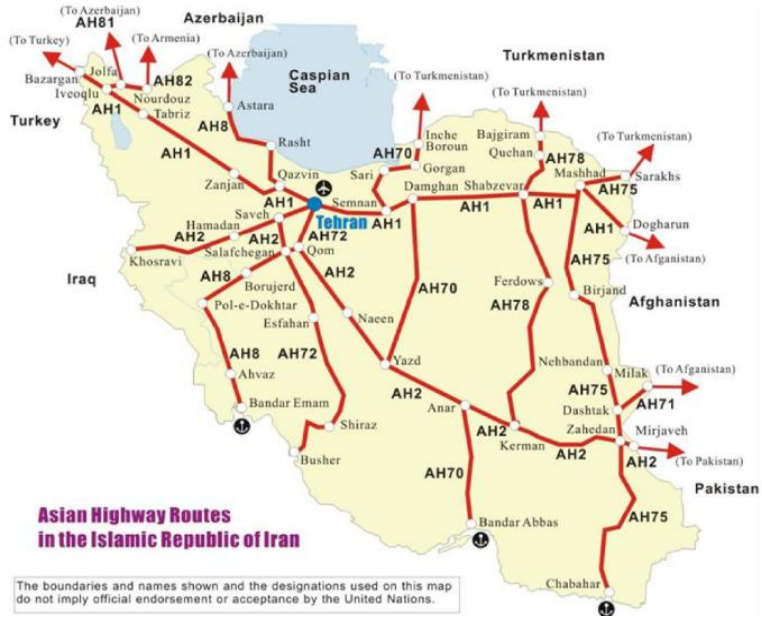

شکل ۳- طرح یک کمربند- یک جاده

طرح توسعه شبکه زیربناهای حمل‌ونقل زمینی آسیا (ALTID): این طرح توسعه هماهنگ راه‌آهن آسیا(TAR) و توسعه شبکه بزگراه‌ی آسیایی(AH) را در دست اجرا دارد. استان زنجان در دو مسیر اصلی

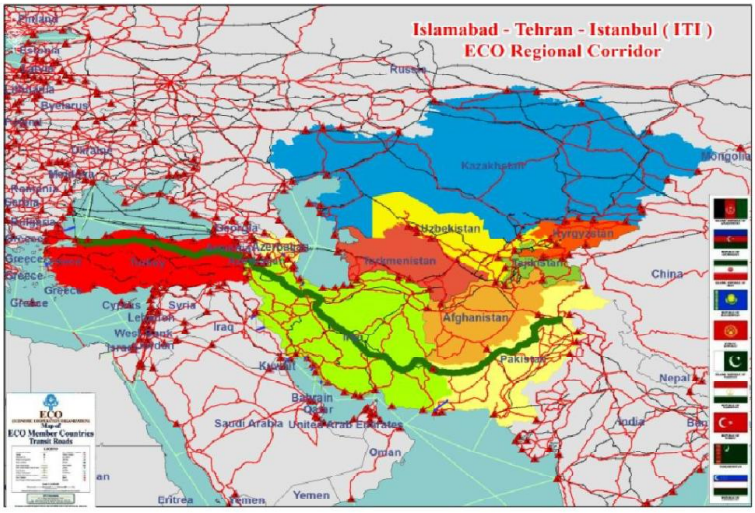
AH1 قرار دارد که مهم‌ترین مسیرهای این شبکه هستند و با عنوان کریدورهای بین‌قاره‌ای مهم‌ترین عملکرد را دارند.

مسیر AH1: بزرگراهی است که از توکیو پایتخت ژاپن شروع‌شده و پس از گذشتن از کره شمالی، چین، ویتنام، کامبوج، تایلند، میانمار، هند، بنگلادش، هند، پاکستان، افغانستان، ایران، در مرز بین ترکیه و بلغارستان خاتمه پیدا می‌کند. طول این بزرگراه ۲۰۵۵۷ کیلومتر است و بزرگ‌ترین بزرگراه آسیا شمرده می‌شود. این کریدور در ایران از شرق کشور پس از گذر از مشهد، سبزوار، سمنان و تهران به استان زنجان می‌رسد و در پایان از سمت غرب کشور و مرز بازرگان به شبکه ارتباطی ترکیه متصل می‌شود.

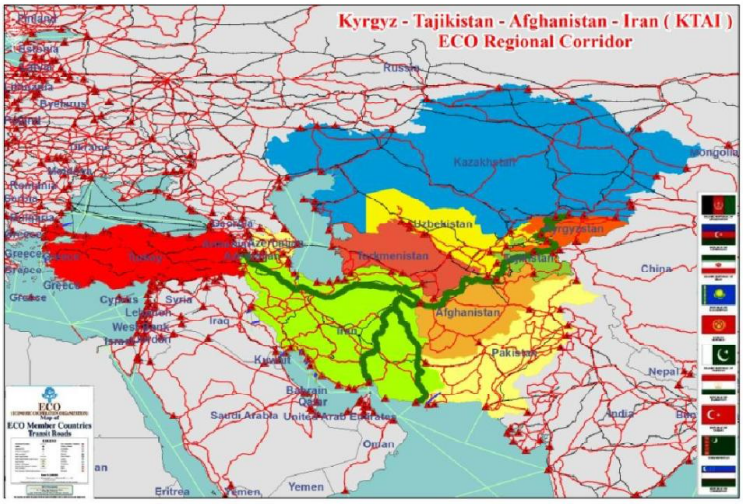

شکل ۴- محورهای بزرگراه آسیایی عبور از کشور

کریدورهای حمل‌ونقلی سازمان همکاری اقتصادی اکو: اکو نام اختصاری سازمان همکاری اقتصادی است که در سال ۱۹۴۸ با عضویت سه کشور ایران، ترکیه و پاکستان اعلام موجودیت کرد. ساختار جدید آن سال ۱۹۹۲ با پذیرش کشورهای افغانستان، تاجیکستان، آذربایجان، ازبکستان، ترکمنستان، قزاقستان و قرقیزستان تعریف شد. بر اساس برنامه‌های این سازمان ۵ کریدرو ارتباطی ریلی از کشور عبور می‌کند، که دو کریدور مهم (۱)اسلام آباد-تهران-استامبول و (۲)قرقیزستان – تاجیکستان – افغانستان – ایران از استان زنجان عبور می‌کند.

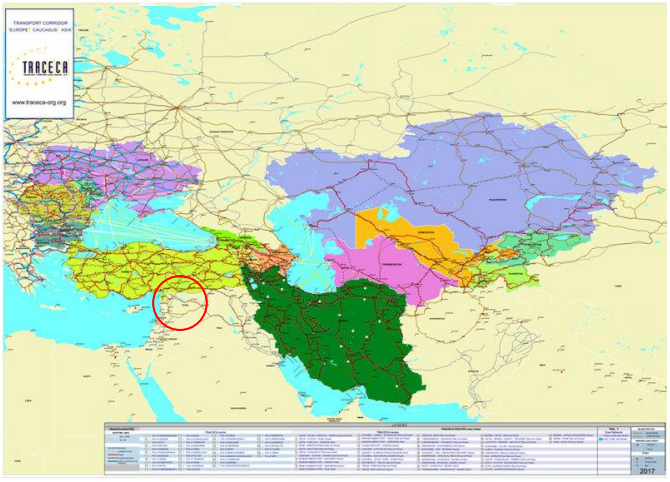
شکل ۵- کریدور منطقه‌ای اسلام آباد-تهران-استانبول(ITI)

شکل ۶- کریدور منطقه‌ای قرقیزستان – تاجیکستان – افغانستان – ایران(KTAI)

کریدور تراسیکا(TRACECA): که شامل سیستم حمل‌ونقل ترکیبی در منطقه آسیای مرکزی، قفقاز و اروپای شرقی است، که نقش مهمی در احیای یکی از مسیرهای راه تاریخی ابریشم ایفا می‌کند. در سال ۲۰۱۸،

۱۳ کشور بلغارستان، مولداوی، رومانی، اوکراین و ترکیه در اروپا، ارمنستان، جمهوری آذربایجان، و گرجستان در قفقاز جنوبی، ایران، تاجیکستان، ازبکستان، قزاقستان و قرقیزستان در آسیای مرکزی عضو این کریدور هستند. هدف این کریدور که از طرف اتحادیه اروپا با سرمایه اولیه ۱۵ میلیون یورو پشتیبانی مالی می‌شد، توسعه کریدور حمل‌ونقلی از اروپا، به سمت دریای سیاه، قفقاز، دریای خزر، و آسیای مرکزی بود. به‌واسطه موقعیت بسته (Land lock) برخی از کشورهای عضو و اهمیت دسترسی به خلیج‌فارس برخی از زیرشاخه‌های این کریدور از استان زنجان عبور و ارتباط کشورهای عضو را با شمال و جنوب کشور و شرق و غرب کشور برقرار می‌کند. لازم به ذکر است از سال ۲۰۰۹ فعالیت‌های توسعه سازمان مربوطه به حداقل کاهش‌یافته و ایران از مزیت‌های عضویت در این مجموعه بهره‌ای نبرده است.

شکل ۷- ارتباط ایران با کریدور بین‌المللی تراسیکا و موقعیت استان زنجان

۳-۸-۲-۲- ظرفیت‌های اقتصادی استان

الف- ظرفیت‌های کشاورزی زنجان

توسعه و گسترش بخش کشاورزی و استفاده از ظرفیت‌های بالقوه این بخش همواره در فهرست مهم‌ترین اهداف و برنامه‌های بلندمدت توسعه کشور قرار داشته است. استان زنجان به دلیل داشتن موقعیت جغرافیایی ممتاز، شرایط آب و هوایی متنوع و پتانسیل‌های بالا در بخش‌های مختلف به‌ویژه بخش کشاورزی از چشم‌انداز خوبی برای توسعه برخوردار می‌باشد. بر اساس طبقه‌بندی اقلیمی به روش دو مارتن ۱۱ نوع اقلیم در استان تشخیص داده شده است که نشان از تنوع آب و هوایی این خطه از کشور دارد. اما در سطح کاربردی سه ناحیه

آب و هوایی، سردسیری، معتدل، نیمه گرمسیری قابل‌شناسایی بوده که میانگین بارندگی دهه گذشته معادل ۳۰۱ میلی‌متر گزارش شده است.

استان زنجان با ۸۸۳۰۰۰ هکتار اراضی قابل کشاورزی ۷۷/۴ درصد اراضی کشاورزی کل کشور را دارا بوده و مساحت اراضی آبی کشاورزی استان نیز ۱۶۸۳۹۵ هکتار (۲ درصد اراضی کشور) است. بنابراین زنجان همواره به‌عنوان قطب کشاورزی در کشور مطرح است.

شهرستان طارم با متوسط ارتفاع ۶۳۰ متر از سطح دریا، کم ارتفاع‌ترین و شهرستان خدابنده با متوسط ارتفاع ۱۹۷۰ متر از سطح دریا مرتفع‌ترین شهرستان استان می‌باشد.

کشت ۶۸ نوع محصول زراعی و۲۱ نوع محصول باغی در استان و حجم روان آب‌های تولیدی استان با رقم بالغ بر ۲/۲ میلیارد مترمکعب که به‌وسیله چندین سد بزرگ و کوچک احداث‌شده و یا در حال احداث در آینده نزدیک، بیش از۹۲۰۰۰ هکتار از اراضی کشاورزی را تحت پوشش خود قرار خواهند داد که نویدبخش یک کشاورزی مطمئن خواهد بود.

تجهیز حدود۲۹۰۰۰هکتار از اراضی آبی استان به سیستم‌های نوین آبیاری و روند رو به رشد اجرای این سیستم‌ها نیز گامی بزرگ در ارتقا راندمان‌های آبیاری است که در طی سال‌های اخیر از سوی سازمان جهاد کشاورزی به اجرا در آمده است .عمده‌ترین محصولات زراعی استان را گندم، جو، نباتات علوفه‌ای، سیب‌زمینی، گوجه‌فرنگی، پیاز، زیتون، انگور و سیب‌درختی تشکیل می‌دهد. شایان‌ذکر است این استان سالانه با تولید حدود ۲۰ هزار تن سیر خشک و نیز تولید با عملکرد مناسب در محصول سیب‌درختی دارای مزیت نسبی مناسب برای سرمایه‌گذاری می‌باشد.

ب- ظرفیت‌های صنعتی استان

در بخش مزیت‌های صنعتی استان زنجان در حوزه‌های مختلف دارای مزیت نسبی است که عبارت‌اند از:

صنایع برق و الکترونیک: عمده تولید استان در این گروه شامل تجهیزات برق قدرت از جمله ترانس‌های توزیع، فوق توزیع، قدرت، انواع کلید و سکسیونرهای فشارقوی و متوسط، قطعات عایقی ترانسفورماتورهای توزیع و... و همچنین انواع مختلف سیم و کابل در محدود ای وسیع تا فشارقوی و مخابراتی می‌باشد در کنار تولید این محصولات تعدادی از محصولات جانبی موردنیاز از جمله عایق‌های الکتریکی، و برخی قطعات ترانس و کلیدهای فشارقوی نیز در استان تولید می‌شود.

صنایع نساجی، پوشاک و چرم: استان زنجان به‌عنوان قطب صنایع نساجی کشور مطرح می‌باشد. محصولات متنوع نساجی استان شامل نخ پنبه و مخلوط با الیاف مصنوعی با تکنولوژی اپن اند، رینگ و رینگ شانه شده، نخ فرش ماشینی، پارچه‌های پنبه‌ای، جین و فاستونی تاری پودی و ... انواع منسوج بی بافت با تکنولوژی‌های مختلف از جمله اسپان باند، اسپان لس، ترمو باندینگ، انواع الیاف مصنوعی شامل الیاف PET(پلی استر)، PP(پلی پروپیلن) و BCF و فرش و پارچه پرده ایی می‌باشد.

صنایع سلولزی و شیمیایی: در حال حاضر تولید برخی از محصولات سلولزی از جمله تولید تیشو و کاغذ بسته‌بندی در استان صورت می‌پذیرد؛ همچنین سرمایه‌گذاری خارجی موفق انجام‌شده از کشور ترکیه جهت تولید تیشو و محصولات سلولزی علاوه بر اینکه نشان‌دهنده ظرفیت‌های مناسب منطقه می‌باشد، فرصت‌های مناسبی را جهت ایجاد صنایع مرتبط در استان فراهم نموده است. در زمینه چاپ نیز تولیدات منحصر به فرد چاپ غلتکی با تنوع رنگ جهت بسته‌بندی آرایشی و دارویی در استان صورت می‌پذیرد.

در زمینه صنایع شیمیایی نیز ازجمله محصولات تولیدی می‌توان به انواع قطعات پالستیکی در گستره ای متنوع از جمله استفاده در صنایع غذایی، قطعات خودرو و... انواع پوشش الستیکی و پالستیکی در کاربردهای غذایی و صنعتی) نایلون، سلفون و.....(، پرمنگنات پتاسیم، لوله‌های انتقال آب GRP، منسوج فایبر گالس، انواع حالل و روغن‌های پایه و... اشاره نمود. طرح در دست اجرای صنایع پتروشیمی زنجان جهت تولید محصولات اوره و آمونیاک فرصت مناسبی را برای ایجاد صنایع پایین‌دستی فراهم نموده است. همچنین امکان مناسب تأمین گاز در استان مزیت رقابتی جهت تولید محصوالت شیمیایی ایجاد کرده است.

صنایع غذایی: وجود محصولات متنوع کشاورزی در استان از جمله زیتون، سیر، انگور، گوجه‌فرنگی، سیب‌زمینی و... و انواع میوه‌جات از جمله زردآلو، سیب و... و محصولات دامی که تولید آن‌ها بیش از مصرف استان بوده و درصد بالایی از آن به‌صورت خام فروشی به سایر استان‌ها و خارج از کشور صادر می‌شود، مزیت‌های مناسبی را برای ایجاد واحدهای فرآوری، سورتینگ و بسته‌بندی این محصولات فراهم نموده است. وجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی در تمامی شهرستان‌های استان بخصوص در مناطق تولید این محصولات پتانسیل و زیرساخت مناسبی جهت ایجاد واحدهای مذکور فراهم نموده است.

علاوه بر این وجود ذخایر قابل‌توجهی از گرانیت، گچ، سیلس، کائولن، خاک‌های صنعتی و آهن و ... که زمینه‌ساز ایجاد صنایع معدنی و صنایع وابسته به مواد اولیه معدنی، با توجه به وجود معادن، امکان فعالیت‌های مرتبط تبدیلی مانند کارخانه گچ، سنگ‌بری و ... فراهم می‌باشد. وجود پتانسیل‌های مواد معدنی فلزی برای سرمایه‌گذاری در بخش اکتشاف، اکتشاف معادن جدید نیازمند تخصص، سرمایه بالا و برنامه دقیق به‌منظور

کسب سود در کنار حفظ محیط‌زیست می‌باشد. مزیت نسبی در وجود ظرفیت‌های معدنی و معادن سرب و روی، این فلزات دارای مصارف داخلی و امکان صادرات به کشورهای همسایه را دارند. در صورت ایجاد واحدهای تبدیلی این فلزات، امکان سودآوری نسبت به صادرات ماده معدنی خالص بسیار بالاتر است.

ج- ظرفیت در توسعه انرژی‌های تجدید پذیر

استان زنجان در زمینه تولید انرژی‌های تجدید پذیر بخصوص انرژی خورشیدی دارای سابقه طولانی است؛ بزرگ‌ترین نیروگاه خورشیدی شمال غرب کشور در شهرستان ابهر در زمینی به مساحت ۱۴۰ هزار مترمربع احداث شده است که قابلیت تولید انرژی برق به میزان ۱۱ گیگاوات ساعت در سال را دارد. انرژی خورشیدی در تمام انرژی‌های تجدید پذیر، پایدارترین منبع انرژی است که بااین‌حال توجه و حمایت از این صنعت و توسعه آن می‌تواند در رشد اقتصادی کشور اهمیت بسزایی داشته باشد.

در حال حاضر روستاهایی در استان زنجان وجود دارد که به دلیل صعب‌العبور بودن آن‌ها برق منازلشان از پنل‌های خورشیدی تأمین می‌شود که این امر موجب جلوگیری از قطع درختان و صرفه‌جویی در مصرف سوخت‌های فسیلی شده است.

۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی

مزیت‌های نسبی استان

مزیت نسبی

در سال ۸۵ شهرستان‌های زنجان، خرمدره و ماهنشان در بخش صنعت صادرکننده بودند و دیگر شهرهای استان واردکننده بخش صنعت بودند. شهرستان های ابهر، ایجرود، خرمدره و طارم در بخش کشاورزی صادرکننده بوده‌اند و دیگر شهرستان‌های استان واردکننده محصولات کشاورزی هستند. در زمینه خدمات خدابنده، زنجان و طارم صادرکننده هستند و دیر شهرها واردکننده خدمات هستند.

استان زنجان در سال ۸۵ در بخش‌های صنعتی و کشاورزی صادرکننده و در بخش خدمات واردکننده بوده است. در سال ۹۰ نیز مانند سال ۸۵ استان زنجان در زمینه صنعتی و کشاورزی صادرکننده و در زمینه خدمات

جدول ۱۱۲- سهم مکانی شهرستان‌های استان زنجان

شهرستان	۱۳۸۵ LQ			۱۳۹۰ LQ		
	صنعت	کشاورزی	خدمات	صنعت	کشاورزی	خدمات
ابهر	۰/۲۳	۱/۲۹	۰/۸۹	۱/۱۲	۱/۸۷	۰/۸۴
خدابنده	۰/۱۴	۰/۸۹	۱/۰۵	۰/۴۲	۲/۱۹	۱/۰۲
زنجان	۱/۱۶	۰/۹۱	۱/۰۴	۱/۰۴	۰/۴۲	۱/۰۸
ایجرود	۰/۰۸	۱/۵۱	۰/۸۲	۰/۹۴	۲/۷۲	۰/۸۵
خرمدره	۱/۳۵	۱/۱۹	۰/۹۰	۱/۰۹	۱/۶۸	۰/۷۹
طارم	۰/۰۴	۱/۰۱	۱/۰۳	۰/۳۱	۲/۸۳	۱/۰۰
ماهنشان	۷/۷۰	۰/۷۴	۰/۹۸	۱/۱۳	۱/۲۲	۰/۹۹
استان زنجان	۱/۲۵	۱/۲۰	۰/۹۵	۱/۰۶	۱/۳۱	۰/۹۳

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

مزیت رقابتی

بررسی میزان تخصصی شدن در فعالیت‌های صنعتی استان نشان می‌دهد که از ۲۸ کد ایسیک فعال در استان، ۱۱ کد ایسیک به‌صورت تخصصی در استان وجود دارد. زیر بخش رادیو، تلویزیون و وسایل ارتباطات با ضریب تخصصی ۰/۱۲۶ شهر زنجان دارای مزیت رقابتی است. در رشته فعالیت فاضلاب، دفع زباله، بهداشت محیط و سایر فعالیت‌های مشابه شهر زنجان دارای مزیت رقابتی هستند. همان‌طور که در جدول زیر نیز مشاهده می‌شود، شهرهای ابهر و زنجان در بیشترین رشته فعالیت‌های دارای مزیت رقابتی را دارند. شهرهای سلطانیه، خرمدره و ایجرود از دیگر شهرهای دارای رشته فعالیت تخصصی هستند.

جدول ۱۱۳- ضریب تخصصی شدن فعالیت‌های صنعتی در استان زنجان

شهرستان	ضریب تخصصی شدن	فعالیت
ابهر	۰.۰۷۳	ساخت منسوجات(۱۷)
ابهر، زنجان	۰.۰۷۴	پوشاک وعمل آوردن پوست خز(۱۸)
ابهر، زنجان	۰.۰۹۷	دباغی -چرم -کیف-چمدان-کفش(۱۹)
ابهر، زنجان	۰.۰۹۳	ساخت کاغذومحصولات کاغذی(۲۱)
زنجان، سلطانیه	۰.۰۷۶	ساخت موادومحصولات شیمیائی(۲۴)
خرمدره، زنجان	۰.۰۷۰	ماشین آلات دفتری وحسابداری(۳۰)
ابهر، زنجان	۰.۱۰۱	ماشین آلات ودستگاههای برقی(۳۱)
زنجان	۰.۱۲۶	رادیوتلویزیون وسایل ارتباط(۳۲)
ابهر، ایجرود	۰.۰۷۲	وسایل نقلیه موتوری(۳۴)
ابهر، سلطانیه	۰.۰۹۶	سایرتجهیزات حمل ونقل(۳۵)
زنجان	۰.۱۲۲	فاضلاب، دفع زباله، بهداشت محیط و سایر فعالیتهای مشابه(۹۰)

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

بررسی تمرکز اشتغال صنعتی در استان زنجان نشان می‌دهد که تمرکز عمده اشتغال صنعتی در شهرستان زنجان است. تعداد ۷۰۷ بنگاه در زمینه فعالیت‌های صنعتی در شهرستان زنجان وجود دارد که معادل ۶۰ درصد از بنگاه‌های صنعتی استان است. شهرستان‌های ابهر، خدابنده و خرمدره دیگر شهرهای استان با ضریب تمرکز به ترتیب ۲۰، ۶ و ۵ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند. شهرستان‌های ایجرود، سلطانیه، طارم و ماهنشان در رتبه‌های بعد از نظر ضریب تمرکز قرار دارند. در مجموع در استان رشت ۱۱۷۵ کارگاه صنعتی وجود دارد.

جدول ۱۱۴- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان‌های استان

شهرستان	ضریب تمرکز	شهرستان	ضریب تمرکز
ابهر	۰.۲۰	زنجان	۰.۶۰
ایجرود	۰.۰۳	سلطانیه	۰.۰۲
خدابنده	۰.۰۶	طارم	۰.۰۲
خرمدره	۰.۰۵	ماهنشان	۰.۰۲

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

۳-۸-۴- شناخت قابلیت گردشگری زنجان

جاذبه‌های طبیعی این استان شامل کوه‌ها، رودها، آبشارها، چشمه‌های آب معدنی، دریاچه‌های طبیعی و مصنوعی است که در شهرستان‌های مختلف استان پراکنده‌شده‌اند. از جهت جاذبه‌های تاریخی، زنجان به دلیل فراز و فرودهای بسیار تاریخی دارای کاخ‌های باارزش و قدیمی، مدرسه‌های تاریخی، مسجدهایی با معماری بی‌نظیر، بازارهای قدیمی، بقعه و امامزاده، کاروانسراها و تیمچه‌های متعددی است. از نظر سطوح عملکردی از ۵۶ جاذبه شناسایی‌شده استان، تعداد ۲ جاذبه دارای عملکرد بین‌المللی، ۱۰ جاذبه دارای عملکرد ملی و تعداد ۴۴ جاذبه نیز دارای عملکرد استانی هستند.

جدول ۱۱۵- سطوح عملکردی جاذبه‌های گردشگری استان زنجان

سطح جاذبه	تعداد جاذبه	نام جاذبه	درصد از کل
استانی	۴۴	شهرستان زنجان: مسجد میرزایی، عمارت ذوالفقاری، امامزاده ابراهیم، کاروانسرای سنگی، کاروانسرای، سرچم، پل میر بها الدین، پل سردار، پل حاج سید محمد، غار گلجیک، پارک شهید بهشتی، پارک آزادی، پارک ملت، پارک استقلال، پارک اندیشه، پارک شریعتی، پارک زنجارود، پارک جنگلی ارم، پارک شهدای جهاد؛ شهرستان ماهنشان: دودکش جن، کلیسای تک آغاج، کلیسای قلعه؛ شهرستان خرمدره: مجموعه چلبی اوغلی، قلعه ملاحسن کاشی، امام زاده یحیی، امام زاده یعقوب؛ شهرستان ایجرود: پل قجور، قلعه سعید آباد، دژمنده)خوئین(، میل خوئین، گرمابه بلبین، گرمابه خوئین؛ شهرستان خدابنده: مسجد جامع سجاس، امام زاده سید ابراهیم سجاس، قبرستان سجاس، بازار دیزالیج، اردوگاه تفریحی؛ شهرستان ابهر: مسجد جامع قروه، آرامگاه عبدالخجیر، بقعه پیراحمد زهرنوش، آرامگاه شاهزاده زیدالکبیر، بقعه امام زاده محمد، بقعه امامزاده اسماعیل؛ شهرستان طارم: امام زاده هاشم، غار خرمنه سر	۷۹
ملی	۱۰	شهرستان زنجان: رختشویخانه، بازار زنجان، مسجد جامع زنجان، تفریح گاه گاوازنگ؛ شهرستان ماهنشان: منطقه حفاظت شده انگوران؛ شهرستان خرمدره: معبد داش کسن؛ شهرستان خدابنده: بقعه قیدار نبی، عمارت شیخ اشراق، غار کتله خور؛ شهرستان ابهر: مسجد جامع ابهر؛	۱۸
بین‌المللی	۲	گنبد سلطانیه، ارگ سلطانیه	۳/۶
جمع	۵۶	-	۱۰۰

در آمایش جاذبه‌های فیزیکی و دارای استقرار در مکان به سه دسته اصلی جاذبه‌های فرهنگی، تاریخی و انسان‌ساخت تقسیم‌بندی می‌کنند. از این نظر استان زنجان دارای تنوعی شگفت‌انگیز است. غلبه با جاذبه‌های فرهنگی در این استان است که عموماً مقیاس عملکردی استانی دارد. ۳۴ درصد از جاذبه‌های استان زنجان از نظر گونه جاذبه‌های انسان‌ساخت، ۵۷ درصد جاذبه‌های فرهنگی و ۹ درصد نیز جاذبه‌های طبیعی هستند.

جدول ۱۱۶- دسته‌بندی جاذبه‌های گردشگری استان زنجان

گونه شناسی جاذبه‌های گردشگری	تعداد جاذبه	درصد
طبیعی	۵	۹
فرهنگی	۳۲	۵۷
انسان‌ساخت	۱۹	۳۴
جمع	۵۶	۱۰۰

جدول ۱۱۷- جاذبه‌های گردشگری استان زنجان به تفکیک شهرستان

شهرستان	تعداد جاذبه	درصد
زنجان	۲۲	۳۹
ماهنشان	۴	۷/۲
خرمدره	۷	۱۳
ایجرود	۶	۱۱
خدابنده	۸	۱۴
ابهر	۷	۱۳
طارم	۲	۳/۸
جمع	۵۶	۱۰۰

بخش قابل‌توجهی از آثار (حدود ۶۰ درصد) مربوط به بناهای آرامگاهی مربوط به امامزادگان است که بسیاری از آن‌ها جذابیت از نظر سبک معماری و تزئینات ندارند و تنها با توجه به اعتقادات مذهبی مردم محلی موردتوجه هستند. با نگاهی به پراکندگی آثار موجود، بر اساس فهرست اعلام‌شده از ظرف سازمان‌های مربوطه شهرستان ماهنشان دارای تعداد قابل‌توجهی از آثار طبیعی است که مهم‌ترین آن‌ها، منطقه حفاظت‌شده انگوران، منطقه طارم (شهرستان آب‌بر) نیز منطقه سرسبز است که به دلیل قرار گرفتن در منطقه کوهستانی دامنه‌های جنوبی البرز، دارای پوشش گیاهی متراکم‌تری نسبت به سایر مناطق استان است. مهم‌ترین منطقه از نظر آثار فرهنگی شهر زنجان و شهر سلطانیه است.منطقه ماهنشان به دلیل داشتن تعداد بیشتری از آثار و جاذبه‌ها که عمدتاً دارای عملکرد استانی هستند و مورد از آثار آن دارای نقش ملی دارند در جایگاه بعدی، بعد از زنجان می‌باشد. شهرستان آب‌بر، به دلیل جنگلی بودن، وجود غار خرمنه‌سر، تعداد آثار مربوط به آتشکده‌ها و پدیده-های طبیعی که همه دارای عملکرد استانی هستند در جایگاه بعدی قرار دارد.

جدول ۱۱۸- مسیرهای گردشگری استان زنجان

ردیف	مبدأ سفر	مقصد سفر	مسیر سفر	فهرست جاذبه‌ها
۱	زنجان	ماهنشان	زنجان- ماهنشان	کاروانسرای نیک وی، دودکش جن، قلعه بهستان، قلعه قشلاق، کلیسای ماهنشان، دریاچه خذعی لو
۲	زنجان	دندی	زنجان- دندی	نقارمخانه و یخچال ابراهیم‌آباد، خانه اربابی گنج‌آباد، روستای خورجهان، بافتی قلعه، معدن انگوران، تخت سلیمان
۳	زنجان	ایجرود	زنجان- ایجرود	روستای قلایر، سد قلایر، روستای خوعین
۴	زنجان	طارم	زنجان- طارم	آتشکده الزین، آتشکده تشویر، کیلانکشر، روستای گیدان، آتشکده سرچم
۵	زنجان	خدابنده	زنجان- خدابنده	سلطانیه، مسجد جامع سجاس، مقبره قیدارالنبی، غار کتله خور
۶	زنجان	ابهر	زنجان- ابهر	امامزاده یحیی صائین قلعه، حمام پال بان خرمدره، امامزاده ابهر، روستای قروه
۷	زنجان	قره پشتلو	زنجان- قره پشتلو	روستای سهرین و دشت حفاظت‌شده سهرین، آبگرم ونق، سد تهم

فصل چهارم

رویکرد راهبردی

۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی

مسائل راهبردی به رویدادها، وقایع و روندهای کلیدی، پیچیده و بی ساختار اطلاق می‌گردد که با پیامدهای چند رخساره‌ای و چندبعدی اثر چشمگیر بر راهبردهای آتی منطقه و خود منطقه دارند. با توجه به اثرات چشمگیر این مسائل بر منطقه به‌عنوان یک کل، شناسایی این مسائل یکی از پراهمیت‌ترین گام‌ها در برنامه‌ریزی راهبردی فضایی می‌باشد (محمدیان مصمم، ۱۳۹۸).

در ادبیات جهانی رهیافت‌هایی که تصمیم گیران برای شناخت مسائل راهبردی بکار می‌گیرند عبارت‌اند از پویش محیطی، مدیریت مسائل، صورت‌بندی مسئله و تشخیص. در این طرح از رهیافت اعتدالی و سپارده برای شناسایی مسائل راهبردی استفاده می‌شود که در واقع با بهره‌گیری از ابعاد و معیارهای رهیافت‌های رایج جهانی است. بدین ترتیب که مسئله‌ای با شفافیت اندک، پیچیدگی، کنگی و عدم قطعیت بالا، اثرات شدیدتر، ماندگارتر و منفی تر، غیرعادی و جدا گر، چندبعدی بودن و مقیاس اثرگذاری بالاتر و خارج از حوزه قدرت و اختیار و مسئولیت، مسئله‌ای راهبردی تر به شمار می‌رود (محمدیان مصمم، ۱۳۹۷).

به‌منظور مشخص کردن این مسائل، بر اساس متغیرها و جهت آن‌ها کارشناس مربوطه از امتیاز ۱ (کمترین) تا ۱۰ (بیشترین) استفاده کرده و در نهایت با جمع امتیازات مسئله‌راهبردی استان را مشخص کرده است. در جداول زیر مسائل راهبردی استان در عرصه‌های مختلف مشخص و شرح داده شده است.

در حوزه نظام مدیریتی، استان زنجان با مسائل مدیریتی نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان، کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان، تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی، نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان، مدیریت کوتاه‌مدت در سطح کلان استان و استفاده از چانه‌زنی به هنگام تصویب و تخصیص اعتبارات، عدم وجود بازوی اجرایی در سطح شهرستان برای سازمان برنامه‌وبودجه استان، غیرعملیاتی و شفاف نبودن بسیاری از سیاست‌ها و تصمیمات و پروژه‌های استان، درک و فهم درست و دقیق مجریان از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها، عدم استفاده کافی از مدیران باتجربه و باسواد در مدیریت استان و تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه استان مواجه است.

در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش، مسائل راهبردی استان شامل خودکشی، طلاق، اعتیاد، قتل، فقر و محرومیت، میزان بالای تمایل به مهاجرت، سکونتگاه غیررسمی، پایین آمدن رشد سالانه جمعیت در سال‌های آتی، منفی شدن رشد جمعیت نقاط روستایی، مهاجرت، تمرکز نامتوازن جمعیت و پیری جمعیت است.

در عرصه نظام سکونت‌گاهی و زیربنایی، استان با مسائل راهبردی پیری جمعیت، نرخ منفی رشد جمعیت روستایی و روند فزاینده تخلیه جمعیت روستایی، عدم توازن در توزیع جمعیت شهری در شهرهای استان، ضعف در دسترسی‌پذیری پهنه جنوب غربی استان و محدودیت‌های ارتباطی این بخش از استان، محدودیت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات و ضعف در شاخص IDI و محدودیت شدید منابع آب، اضافه برداشت از آب زیرزمینی و مصرف بالا در بخش کشاورزی مواجه است.

در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیستی، مسائل راهبردی استان شامل قرارگیری استان در پهنه خطر زیاد و خیلی زیاد زلزله، آسیب‌پذیری در برابر سیل و زمین‌لغزش و استفاده ناپایدار از منابع آب زیرزمینی و سطحی است.

در حوزه اقتصادی استان زنجان با مسائل راهبردی نرخ نسبتاً بالای نرخ بیکاری مناطق شهری در مقایسه با مناطق روستایی، بالا بودن ضریب جینی در مناطق روستایی، کاهش اهمیت بخش خدمات در اقتصاد استان و بهره‌وری نسبتاً پایین بخش زراعت مواجه شده است.

جدول ۱۱۹- تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی

ردیف	ابعاد نظام مدیریت آمایش استان		مسئله	ابعاد: بعد تحلیلی — ویژگی‌های تحلیل: ناملموسی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک کمتر	مبنی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	گویای بالا	کشمکش زایی/جدا	واپسگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	محتوای مسئله: محتوای (اقتصادی/اجتماعی)	کنش مسئله: کنترل ناپذیری	شدن از کنش	عدم قطعیت ناشی	میزان ناشی شدن از کنش	منبع مسئله: غیرعمدی بودن	نداشتن (مسئولیت)	امتیاز نهایی
				↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
۱	مسئله محور	۱	نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان زنجان	۶	۸	۵	۵	۶	۲	۸	۸	۵	۷	۷	۷	۴	۶	۵	۴	۲	۳	۲	۲	۱۰۲
		۲	فقدان ساز و کارهای مناسب جهت نظارت بر اجرای مصوبات شوراها	۴	۸	۵	۷	۳	۲	۱۰	۸	۳	۸	۶	۸	۸	۷	۶	۲	۱۰	۲	۱	۶	۱	۱۰۷
		۳	تأثیر روابط غیررسمی و سیاسی بر مدیریت کلان و خرد استان	۴	۱۰	۸	۶	۵	۶	۸	۷	۷	۸	۸	۸	۸	۴	۵	۳	۸	۲	۱	۲	۲	۱۱۲
		۴	تمرکز بر امور زیربنایی و عمرانی نسبت به امور اجتماعی و اقتصادی	۵	۸	۶	۴	۵	۶	۸	۸	۴	۶	۷	۸	۶	۵	۵	۴	۹	۴	۳	۳	۳	۱۱۰
		۵	مدیریت ضعیف استان در حوزه فرهنگ و توسعه آن	۷	۸	۵	۶	۶	۳	۸	۸	۱۰	۸	۷	۶	۶	۶	۸	۲	۵	۲	۴	۲	۱	۲	۱۱۲
		۶	برنامه‌ریزی موضوع محور و بخشی و عدم برنامه‌ریزی بر اساس مسائل اولویت‌دار استان	۵	۱۰	۷	۸	۳	۴	۱۰	۸	۳	۱۰	۸	۲	۳	۵	۱۰	۲	۳	۲	۲	۲	۱	۱۰۶
		۷	نبود سازوکار شناسایی مسائل و اولویت‌های اصلی مردم	۸	۸	۵	۶	۳	۲	۸	۶	۳	۶	۶	۳	۳	۳	۳	۱	۵	۱	۳	۱	۱	۱	۸۶
		۸	فقدان برنامه‌ریزی از پایین به بالا و اصلاح اهداف و راهبردهای کلان استان بر اساس آن	۸	۱۰	۹	۶	۴	۲	۸	۱۰	۴	۸	۱۰	۵	۲	۶	۲	۶	۱۰	۶	۴	۳	۱	۲	۱۱۸
		۹	عدم توجه به آمایش استان در تدوین برنامه توسعه استان	۳	۷	۴	۲	۲	۲	۷	۴	۱	۹	۵	۲	۲	۲	۷	۱	۹	۱	۲	۲	۲	۱	۷۴
۲	ایمنی و امنیت	۱۰	ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای ایمنی و امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران	۴	۶	۵	۴	۵	۶	۵	۵	۴	۹	۵	۵	۵	۵	۵	۷	۲	۴	۴	۸	۶	۷	۱۰۶
		۱۱	اعمال‌نفوذ گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات	۶	۸	۶	۶	۳	۳	۸	۷	۶	۷	۸	۷	۸	۷	۲	۵	۸	۳	۲	۱	۱	۱	۹۹
		۱۲	استفاده ابزاری و سیاسی از مناسب و سمت‌های اداری و نهادی	۵	۸	۵	۶	۵	۵	۷	۷	۷	۷	۸	۸	۸	۸	۴	۶	۸	۳	۶	۸	۳	۱	۱۱۸
		۱۳	نبود رویکرد شفاف و روشن امنیتی به توسعه استان و انعکاس آن در برنامه‌های توسعه استان	۴	۴	۶	۲	۷	۴	۵	۵	۸	۶	۵	۴	۳	۴	۳	۷	۲	۷	۶	۵	۵	۶	۱۰۱
۳	منابع و دارایی‌ها	۱۴	نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان	۷	۱۰	۸	۷	۷	۶	۱۰	۱۰	۲	۱۰	۸	۱۰	۲	۱۰	۲	۴	۱۰	۳	۶	۶	۷	۶	۸	۱۴۱
		۱۵	عدم توجه جدی به کلیه ظرفیت‌ها و امکانات فضایی (محیطی، انسانی و نهادی) مناطق به دلیل برنامه‌ریزی از بالا به پایین	۵	۷	۸	۷	۵	۷	۵	۵	۷	۵	۶	۸	۱	۵	۳	۳	۳	۴	۶	۴	۴	۳	۲	۹۸

عنوان		ابعاد																				امتیاز نهایی		
مسئله		منبع مسئله		کشش مسئله			اثرگذاری مسئله		ویژگی‌های تحلیل								بعد تحلیلی							
مسئله		درآمدی (سمت‌گیری)	عدم‌همکاری بخش	عدم‌هماهنگی بین	کمبود دانش/مهارت	کمبود منابع	عدم‌توجه به	عدم‌پذیرش	کمبود	عدم‌همکاری	عدم‌توانایی در	عدم‌توانایی	عدم‌توانایی	عدم‌توانایی	کمبود	عدم‌همکاری	عدم‌توانایی	عدم‌توانایی	عدم‌توانایی	عدم‌توانایی			
۱۶	ضعف در به‌کارگیری منابع غیردولتی در برنامه‌ریزی توسعه استان (منابع نهادهای حاکمیتی و مردمی، خصوصی و تعاونی)	۵	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۱۳۳	۱۰۱	۱
۱۷	ضعف در قوانین پشتیبان جلب منابع و ظرفیت‌های داخلی و خارج از استان در راستای توسعه استان	۳	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۱۳۲	۱۱۷	۱
۱۸	عدم نظارت بر فعالیت‌ها و مصوبات شوراها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های موجود و فعال در استان	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۱۳۱	۱۱۱	۱
۱۹	عرضی و طویل بودن کار گروه ها و تعداد زیاد اعضای آن‌ها و مشکلات در گفتگو، تعامل و تصمیم‌گیری	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۱۳۲	۱۱۷	۱
۲۰	عدم تمرکز و آشنایی کافی مدیران و کارشناسان با وظایف و مأموریت‌های سازمانی	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۱۳۱	۹۵	۱
۲۱	مدیریت کم‌تجربه در سطح کلان استان و استفاده از چانه‌زنی به هنگام تصویب و تخصیص اعتبارات	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۱۳۳	۱۳۳	۲
۲۲	سطح پایین تخصصی و فنی نیروهای ادارات دولتی و عدم‌به‌کارگیری متخصصین و مهاجرت آن‌ها از استان	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۱۳۰	۱۳۰	۲
۲۳	فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد‌نیاز تحقق برنامه آمایش استان	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۱۲۴	۱۲۴	۲
۲۴	ضعف در هماهنگی بین بخشی و فعالیت سنادها (نبود الزام قانونی برای آن)	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۱۱۳	۱۱۳	۲
۲۵	ضعف در نظارت و ارزیابی عملکرد بر اساس برنامه آمایش استان	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۱۰۱	۱۰۱	۲
۲۶	پاسخگو نبودن نهادها و سازمان‌ها نسبت به عملکرد خود	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۸۰	۸۰	۲
۲۷	خلاء‌های موجود در وظایف، مسئولیت‌ها، تصمیم‌گیری و رفع اختلافات و تضادهای سازمانی	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۱۲۶	۱۲۶	۲
۲۸	نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۱۵۱	۱۵۱	۲
۲۹	بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۹۹	۹۹	۲
۳۰	عدم جایگاه مدیریت آمایش استان در دستگاه‌های اجرایی	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۱۲۲	۱۲۲	۲
۳۱	عدم وجود دارای اجرایی در سطح شهرستان برای سازمان برنامه‌وبودجه استان	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۱۳۳	۱۳۳	۲

| عنوان | | | ابعاد | | |

ردیف	عنوان	مسئله	ابعاد																				امتیاز نهایی
			منبع مسئله		ویژگی‌های تحلیلی بعد تحلیلی										مسئله کشش						محتوای مسئله		
			میزان دخالت/کنترل	اندازه (وسیع/کم)	غیرعادی بودن	واپسگی و اثرپذیری	گستره (زیاد/متوسط/کم)	شدت اثر و پیامد	نیاز به حل سریع (ضعف)	مانع‌گذاری	منفی بودن	میزان قابلیت درک	گستره	عدم قطعیت	پیچیدگی	عمر مسئله	تلفیقی و عدم قطعیت	جمع	
۴۹	عدم شناسایی و رصد تغییرات (شرایط موجود، فرصت ها و تهدیدها، اولویت ها و غیره) پس از تهیه طرح		۱	۱۰	۲	۷	۷	۷	۶	۷	۷	۳	۲	۴	۴	۶	۷	۶	۶	۹۵
۵۰	نگاه فصلی و عدم استمرار و تداوم در برنامه‌ریزی و اجرا	تغییرات و انطباق	۲	۳	۲	۶	۵	۶	۵	۵	۶	۴	۴	۴	۶	۵	۵	۵	۵	۱۰۲
۵۱	فقدان سازوکار بازنگری و به‌روزرسانی برنامه آمایشی و روش‌های اجرای آن		۳	۵	۵	۶	۷	۷	۵	۷	۸	۵	۳	۴	۳	۸	۷	۵	۵	۱۰۵
۵۲	نبود ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول ارزیابی و نظارت بر عملکرد آمایشی و فرآیندهای آن	بهبود	۲	۸	۵	۶	۵	۶	۶	۷	۸	۵	۶	۳	۶	۸	۶	۶	۶	۱۰۹
۵۳	ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به‌عنوان ناظر و مدعی‌العموم در برنامه‌های توسعه استان		۲	۱۰	۲	۶	۲	۵	۲	۴	۵	۲	۴	۲	۲	۵	۳	۳	۳	۶۳
۵۴	نبود نظام بهبود و ارتقای فرآیندها و نتایج (رویدادها، پیامدها) بر اساس گزارشات عملکرد		۴	۳	۳	۴	۳	۹	۴	۷	۵	۵	۵	۴	۹	۵	۹	۹	۹	۱۱۰
۵۵	کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان	مالی و پولی	۲	۱۰	۲	۸	۴	۱۰	۹	۱۰	۱۰	۲	۲	۸	۸	۱۰	۸	۲	۲	۱۴۷
۵۶	برنامه‌ریزی و تأمین منابع مالی از مرکز و عدم تناسب درآمد و هزینه استان		۳	۱۰	۲	۸	۳	۲	۹	۷	۷	۳	۲	۵	۵	۸	۵	۳	۳	۱۲۰
۵۷	نبود مدیریت بهینه منابع مالی و پولی موجود و مشارکت پایین بانک‌ها و مؤسسات مالی بر اساس برنامه توسعه استان		۴	۴	۲	۵	۵	۵	۴	۵	۵	۲	۲	۵	۴	۴	۴	۴	۴	۹۰
۵۸	نبود سازوکارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی	ریسک	۵	۶	۶	۶	۷	۶	۶	۷	۶	۷	۷	۳	۳	۷	۷	۶	۶	۱۰۸
۵۹	نبود نظام مدیریت ریسک در بهره و اجرای برنامه آمایشی و توسعه استان		۶	۴	۴	۷	۸	۷	۷	۸	۸	۷	۸	۴	۶	۸	۶	۴	۴	۱۱۰
۶۰	نبود سیستم جامع داده ها و اطلاعات توسعه استان	داده ها و اطلاعات و مدیریت دانش	۴	۵	۵	۱۰	۹	۸	۹	۸	۱۰	۶	۹	۲	۸	۱۰	۶	۶	۴	۱۱۰
۶۱	نبود نظام مستندسازی و انتشار دوره ای آن		۵	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۷	۶	۳	۳	۲	۶	۶	۶	۵	۵	۷۰
۶۲	عدم تبادل تجربیات به مدیریت دانش و انتشار آن جهت نقد و بررسی		۸	۶	۶	۶	۴	۶	۶	۷	۶	۴	۴	۲	۴	۶	۵	۵	۸	۷۱
۶۳	عدم تمرکز بر حصول نتیجه (دستیابی به هدف) در اجرای برنامه توسعه استان (به جای اجرای صرف تعدادی پروژه)	نتیجه‌گرا	۸	۱۰	۸	۸	۷	۸	۸	۸	۹	۳	۳	۵	۵	۶	۵	۵	۵	۱۲۰
۶۴	عدم توجه به زنجیره و مانریس نتایج		۶	۵	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۱۱۲

جدول ۱۲۰- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی

عنوان	شرح
تصمیم گیری قلمرومحور	نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان
مالی و پولی	کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان
تصمیم‌گیری قلمرو محور	تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی
منابع و دارایی‌ها	نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان
سازمانی	مدیریت کوتاه‌مدت در سطح کلان استان و استفاده از چانه‌زنی به هنگام تصویب و تخصیص اعتبارات
تصمیم‌گیری قلمرو محور	عدم وجود بازوی اجرایی در سطح شهرستان برای سازمان برنامه‌وبودجه استان
کیفیت	غیرعملیاتی و شفاف نبودن بسیاری از سیاست‌ها و تصمیمات و پروژه‌های استان
کیفیت	درک و فهم درست و دقیق مجریان از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها
مشارکتی	عدم استفاده کافی از مدیران باتجربه و باسواد در مدیریت استان
کیفیت	تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه استان

جدول ۱۲۱- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش

مسئله	ابعاد																				امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)														محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله	
	ناملموسی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	منفی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	کشمکش زایی/ جدا گری بالا	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	چندبعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	غیرعمدی بودن	میزان ربط/ارتباط ندانستن (مسئولیت)	
	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
خودکشی	۶	۹	۶	۴	۵	۷	۱۰	۷	۷	۱۰	۹	۶	۶	۵	۹	۵	۵	۶	۴	۳	۱۳۰
طلاق	۷	۶	۵	۶	۷	۷	۱۰	۷	۴	۸	۵	۶	۶	۴	۸	۶	۷	۶	۵	۴	۱۲۴
قتل	۷	۸	۵	۴	۵	۷	۱۰	۸	۸	۸	۸	۶	۶	۵	۸	۴	۵	۵	۵	۴	۱۲۶
میزان بالای تمایل به مهاجرت	۷	۸	۷	۶	۶	۸	۱۰	۷	۷	۹	۹	۷	۶	۶	۹	۶	۶	۷	۶	۵	۱۴۳
فقر و محرومیت	۵	۱۰	۷	۳	۶	۴	۱۰	۱۰	۷	۹	۸	۹	۶	۹	۱۰	۷	۶	۶	۶	۶	۱۴۴
سکونتگاه غیررسمی	۷	۸	۸	۵	۶	۵	۹	۹	۷	۸	۶	۶	۶	۸	۱۰	۶	۷	۶	۶	۷	۱۴۰
پایین آمدن رشد سالانه جمعیت در سال‌های آتی	۵	۹	۶	۶	۶	۷	۱۰	۹	۹	۹	۸	۷	۹	۹	۹	۷	۶	۷	۷	۹	۱۵۴
منفی شدن رشد جمعیت نقاط روستایی	۵	۹	۶	۶	۵	۶	۱۰	۸	۹	۹	۶	۷	۷	۸	۹	۷	۶	۷	۷	۸	۱۴۵
مهاجر فرستی	۵	۹	۶	۶	۵	۶	۱۰	۸	۹	۹	۵	۸	۷	۸	۹	۷	۵	۵	۷	۷	۱۴۱
تمرکز نامتوازن جمعیت	۵	۷	۶	۵	۶	۵	۹	۷	۸	۸	۷	۷	۷	۸	۱۰	۹	۷	۷	۶	۷	۱۴۱
پیری جمعیت	۵	۹	۶	۶	۵	۶	۸	۸	۶	۹	۶	۶	۷	۸	۷	۹	۶	۶	۵	۸	۱۳۶
کودکان بازمانده از تحصیل	۶	۶	۵	۳	۵	۸	۶	۷	۸	۸	۸	۸	۶	۶	۸	۴	۵	۵	۶	۴	۱۲۵
مدارس غیراستاندارد	۵	۸	۴	۳	۲	۶	۷	۶	۵	۶	۵	۵	۶	۵	۸	۷	۶	۸	۷	۱۰	۱۲۲
کمبود معلم	۸	۷	۴	۵	۶	۶	۸	۸	۸	۶	۴	۵	۶	۶	۸	۸	۵	۶	۵	۴	۱۲۱
بی‌ثباتی مدیریتی	۷	۶	۴	۶	۴	۷	۶	۷	۶	۶	۵	۶	۶	۶	۷	۸	۷	۶	۷	۴	۱۲۰
ضعف تجاری‌سازی علم	۶	۶	۵	۴	۳	۷	۷	۷	۵	۷	۶	۵	۶	۷	۶	۶	۶	۶	۵	۳	۱۱۶
مدرک گرایی و مهارت پایین	۵	۷	۶	۵	۳	۵	۶	۵	۵	۶	۵	۶	۶	۷	۶	۷	۳	۸	۷	۱۰	۱۱۴
ارتباط ضعیف صنعت و دانشگاه	۶	۶	۴	۵	۶	۶	۸	۸	۵	۵	۴	۴	۶	۶	۴	۶	۵	۶	۵	۴	۱۰۹
تقاضای اجتماعی پایین برای سوادآموزی	۸	۶	۳	۴	۵	۷	۶	۶	۴	۶	۶	۴	۵	۸	۴	۵	۴	۶	۶	۳	۱۰۷

جدول ۱۲۲- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش

عنوان	شرح
خودکشی	در سال ۱۳۹۷میزان خودکشی در استان زنجان(۵/۵۸ در صد هزار نفر) به نسبت کل کشور(۵/۳ در صدهزارنفره) بالاتر بوده است
طلاق	نسبت طلاق به ازدواج افزایش یافته است به‌گونه‌ای که از ۷/۲۴ در سال ۱۳۸۰ به ۲۷/۱۶ در سال ۱۳۹۷ رسیده است که بیشتر از میزان کل کشور می‌باشد
قتل	در سال ۱۳۹۷میزان قتل‌های واقع‌شده در استان زنجان برابر ۲/۴۶ در صد هزار نفر بوده است که به نسبت کل کشور(۲/۲۵ در صدهزارنفره) بالاتر بوده است
میزان بالای تمایل به مهاجرت	استان زنجان در بین دیگر استان‌ها ششمین(رتبه ۲۶) استانی است که میزان تمایل به مهاجرت در آن به نسبت کل کشور بالا بوده است.
فقر و محرومیت	بر اساس داده‌های سر شماری سال ۱۳۹۵، جمعیت کل ساکن در مناطق محروم استان زنجان برابر با ۲۲۷،۰۳۷ نفر (۲۱/۴۷ درصد) است. از این تعداد ۱۱۱،۵۳۷ نفر زن و ۱۱۵،۵۰۰ مرد هستند.
سکونتگاه غیررسمی	در سال ۱۳۹۰ جمعیت حاشیه‌نشین استان زنجان ۶۹،۶۵۳ نفر برآورد شده است که در ۷ محله اسکان غیررسمی و در شهر زنجان استقراریافته‌اند. این میزان، استان زنجان را از نظر درصد جمعیت حاشیه‌نشین در رتبه هجدهم کشور قرار داده است
پایین آمدن رشد سالانه جمعیت در سال‌های آتی	میانگین رشد سالانه جمعیت استان در طول ۴۰ ساله‌ی منتهی به سال ۱۳۹۵، برابر با ۱/۵ درصد بوده، به عبارتی ۰/۵۹ درصد از متوسط رشد جمعیت در سطح کشور، پایین‌تر می‌باشد. در دوره ۹۵-۱۳۹۰ رشد سالانه جمعیت استان، ۰/۸۱ درصد می‌باشد که این رقم نیز از رشد ۱/۲۴ برای کل کشور، پایین‌تر می‌باشد
منفی شدن رشد جمعیت نقاط روستایی	از دوره ۷۵-۱۳۶۵، رشد جمعیت نقاط روستایی استان زنجان منفی شده است و از میانگین رشد نقاط روستایی کشور پایین‌تر می‌باشد. از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵، مناطق روستایی استان نه‌تنها افزایش جمعیت نداشته بلکه حدود ۹۵ هزار نفر از جمعیت خود را نیز ازدست‌داده است.
مهاجرت	بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ به ازای هر ۱۰۰ نفری که از استان خارج‌شده حدود ۷۹ نفر به استان واردشده‌اند و همچنین استان زنجان طی دوره ۴۰ ساله ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵، حدود ۹۰ هزار نفر از جمعیت خود را به علت مهاجرت ازدست‌داده است
تمرکز نامتوازن جمعیت	از مجموع ۸ شهرستان استان، سهم جمعیتی ۳ شهرستان بیش از ۷۹ درصد از کل جمعیت استان می‌باشد.
پیری جمعیت	جمعیت رو به‌سوی سالمندی، جمعیتی است که بین ۷ تا ۱۴ درصد آن جمعیت را گروه‌های سنی ۶۵ ساله و بیشتر تشکیل دهند. در سال ۱۳۹۵، اندازه میزان کهن‌سالی جمعیت استان زنجان معادل ۶/۷ درصد بوده است و رتبه استان در سطح کشور به لحاظ سالمندی جمعیت؛ ۱۰ بوده است. پیش‌بینی می‌شود در سال ۱۴۱۵ حدود ۱۱ درصد از جمعیت استان بالاتر از ۶۵ سال باشند

جدول ۱۲۳- مسائل راهبردی در عرصه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

مسئله	ابعاد																				امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)												محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله		
	نامطلوبی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	منفی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	کنشمکش زایی /جدا گیری بالا	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	چندبعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی نشدن از کنش	غیرعمدی بودن	میزان ریط/ارتباط نداشتن (مسئولیت)	
	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
روند فزاینده شاخص نخست شهری و گرایش جمعیت به سکونت در شهر مرکز استان	۷	۶	۵	۴	۳	۴	۵	۶	۵	۶	۳	۶	۴	۵	۵	۳	۵	۴	۴	۵	۹۵
نرخ منفی رشد جمعیت روستایی و روند فزاینده تخلیه جمعیت روستایی	۶	۵	۷	۳	۴	۵	۴	۵	۴	۵	۳	۵	۴	۴	۴	۳	۴	۳	۴	۴	۸۶
عدم توازن در توزیع جمعیت شهری در شهرهای استان	۵	۶	۴	۲	۳	۳	۲	۶	۵	۴	۴	۳	۵	۳	۳	۶	۳	۲	۴	۳	۷۶
ضعف در دسترسی‌پذیری پهنه جنوب غربی استان و محدودیت‌های ارتباطی این بخش از استان	۴	۶	۴	۵	۴	۶	۵	۵	۴	۴	۳	۴	۲	۳	۴	۵	۲	۳	۶	۶	۸۵
محدودیت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات و ضعف در شاخص IDI	۵	۳	۴	۴	۴	۳	۴	۲	۳	۴	۳	۵	۲	۲	۴	۳	۳	۲	۳	۲	۶۵
محدودیت شدید منابع آب، اضافه برداشت از آب زیرزمینی و مصرف بالا در بخش کشاورزی	۶	۶	۴	۵	۴	۶	۸	۵	۲	۹	۵	۸	۴	۹	۹	۵	۵	۶	۵	۴	۱۱۵

جدول ۱۲۴- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

مسئله	شرح
روند فزایند شاخص نخست شهری و گرایش جمعیت به سکونت در شهر مرکز استان	شاخص نخست شهری در سطح استان زنجان نشان از فوق برتری شهر زنجان نسبت به سه شهر نخست استان دارد، چراکه شهر زنجان به‌عنوان مرکز استان زنجان با داشتن جمعیتی معادل ۴۳۰۸۷۱ نفر در سال ۱۳۹۵، بیشترین جمعیت شهری را در خود جای‌داده و از نظر اندازه جمعیتی با شهر دوم استان (ابهر) که جمعیتی معادل ۹۹۲۸۵ نفر در سال ۱۳۹۵ داشته است، اختلاف بیش از چهار برابری دارد.
نرخ منفی رشد جمعیت روستایی و روند فزاینده تخلیه جمعیت روستایی	نرخ رشد جمعیت روستانشین استان طی این دوره ۰/۸۷- درصد بوده و این در حالی است که در سطح کشور و طی دوره مذکور میزان این شاخص معادل ۰/۲۸- درصد برآورد شده است، بر این اساس روند تغییرات جمعیت روستایی نشان از روند تخلیه جمعیت روستایی دارد.
عدم توازن در توزیع جمعیت شهری در شهرهای استان	سلسله‌مراتب اندازه شهرها، نظام سکونت‌گاهی استان دارای عدم توازن و تعادل در توزیع اندازه شهری است؛ چراکه به علت خالی بودن طبقه جمعیتی شهرهای بزرگ (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر)، شکاف جمعیتی در میان نظام شهری استان کاملاً مشهود است.این در حالی است که مجموعاً سه شهر زنجان (واقع در طبقه ۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر)، ابهر و خرمدره (واقع در طبقه ۱۰۰-۵۰ هزار نفر)، ۸۲ درصد از جمعیت شهری استان را در خود جای‌داده‌اند.
ضعف در دسترسی‌پذیری پهنه جنوب غربی استان و محدودیت‌های ارتباطی این بخش از استان	بررسی میزان دسترسی‌پذیری پهنه‌های مختلف در استان زنجان نشان می‌دهد که باوجود محور آزادراهی قزوین-تبریز از استان و دسترسی بسیار مناسب نوار مرکزی استان به شبکه ارتباطات جاده‌ای، پهنه‌های جنوب غربی استان به‌واسطه ضعف در دسترسی به راه‌های ارتباطی دارای محدودیت بالایی در ارتباط پذیری است.
محدودیت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات و ضعف در شاخص IDI	وضعیت استان زنجان از نظر شاخص IDI در اسفند سال ۱۳۹۹ نشان‌دهنده جایگاه ۱۹ ام استان در بین استان‌های کشور است؛ که بررسی زیر شاخص‌ها برای استان نشان می‌دهد، استان در زیر شاخص مهارت استفاده از فناوری اطلاعات دارای رتبه ۲۰ ام، در زیر شاخص دسترسی به خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۱۸ ام و در زیر شاخص میزان استفاده از خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۲۱ ام در بین استان‌های کشور قرار دارد.
محدودیت شدید منابع آب، اضافه برداشت از آب زیرزمینی و مصرف بالا در بخش کشاورزی	بررسی وضعیت منابع آب استان نشان می‌دهد که زنجان در وضعیت اضافه برداشت به میزان ۱۴ درصد بیش از توان منابع آب زیرزمینی قرارداد و سهم مصرف در بخش کشاورزی بالاتر از سایر بخش‌هاست، به‌طوری که بیش از ۸۹ درصد منابع سطحی و زیرسطحی در بخش کشاورزی مصرف شده است و سهم بخش صنعت به حدود ۳ درصد منابع محدود بوده است و حدود ۷ درصد مربوط به مصارف شرب بوده است.

جدول ۱۲۵- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست

مسئله	ابعاد																			امتیاز نهایی
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)												محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		کنش مسئله			منبع مسئله		
	ناملموسی و عدم وضوح	عمر مسئله	پیچیدگی	گستگی	عدم قطعیت	میزان قابلیت درک	منفی بودن	ماندگاری	بیرونی بودن (محیط)	شدت اثر و پیامد	گستگی زایی/ جدا گری بالا	وابستگی و ارتباطات زیاد	غیرعادی بودن	مقیاس کارکردی	چندبعدی بودن (اقتصادی/اجتماعی و)	کنترل ناپذیری	عدم قطعیت ناشی شدن از کنش	میزان ناشی شدن از کنش	غیرعمدی بودن	میزان ربط از نظر ذینفعان (مسئولیت)	
	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	
قرارگیری استان در پهنه خطر زیاد و خیلی زیاد زلزله	۶	۹	۶	۴	۶	۶	۹	۵	۶	۷	۳	۶	۷	۸	۸	۵	۵	۶	۳	۵	۱۲۰
آسیب‌پذیری در برابر سیل و زمین‌لغزش	۶	۸	۶	۴	۶	۵	۱۰	۵	۶	۷	۴	۶	۶	۸	۸	۵	۵	۶	۴	۵	۱۲۰
میانگین بالای تعداد روزهای یخبندان	۴	۸	۴	۴	۵	۵	۸	۷	۸	۷	۳	۳	۵	۷	۷	۶	۵	۷	۷	۷	۱۱۷
از بین رفتن اکوسیستم گیاهی و جانوری	۸	۵	۶	۶	۴	۶	۹	۵	۵	۶	۳	۶	۸	۶	۶	۴	۳	۴	۶	۴	۱۱۰
ضعف مدیریت رواناب‌های سطحی	۵	۹	۶	۴	۵	۵	۷	۸	۴	۷	۶	۵	۹	۷	۱۰	۴	۴	۳	۵	۴	۱۱۷
فرسایش خاک	۸	۷	۶	۵	۶	۵	۸	۸	۳	۷	۶	۵	۶	۷	۸	۳	۴	۸	۷	۷	۱۲۴
ضعف در مدیریت آلودگی محیط‌زیست	۸	۵	۳	۵	۴	۵	۱۰	۹	۲	۷	۶	۶	۷	۹	۸	۳	۲	۲	۵	۲	۱۰۸
استفاده ناپایدار از منابع آب زیرزمینی و سطحی	۸	۷	۵	۵	۶	۵	۱۰	۹	۴	۷	۶	۶	۷	۹	۸	۳	۲	۲	۵	۵	۱۱۹

جدول ۱۲۶-شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست

مسئله راهبردی	شرح
قرارگیری استان در پهنه خطر زیاد و خیلی زیاد زلزله	اکثریت گستره استان زنجان که مشتمل بر مراکز مهم جمعیتی و صنعتی استان می‌باشد، در محدوده با خطر نسبی زیاد قرار دارد. بخشی از شمال باختر استان در پیروی از روند گسل‌های رودبار و ماسوله، در پهنه با خطر خیلی زیاد زمین‌لرزه قرار گرفته است. شهر زنجان به‌عنوان مرکز استان و نیز بیش از ۹۳ درصد جمعیت ساکن در استان زنجان در پهنه پرخطر قرارگرفته‌اند و تنها کمتر از ۷ درصد جمعیت شهری استان خارج از این محدوده زندگی می‌نمایند که این خود نشان‌دهنده آسیب‌پذیری بالای استان می‌باشد.
آسیب‌پذیری در برابر سیل و زمین‌لغزش	بر اساس نقشه اطلس سیل ایران و استان زنجان در معرض خطر سیل به میزان نسبتاً خفیف تا شدید می‌باشد. استان به لحاظ شدت سیل‌خیزی در وضعیت ناچیز تا طغیانی در مرزهای خاوری می‌باشد.
استفاده ناپایدار از منابع آب زیرزمینی و سطحی	در حال حاضر در استان زنجان تعداد ۶۵۲۲ چشمه وجود دارد و حجم تخلیه آن‌ها در حدود ۴۲۳ میلیون مترمکعب است.

جدول ۱۲۷- تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی

| مسئله | ابعاد بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی) | | |

جدول ۱۲۸-شرح مسائل راهبردی استان زنجان در عرصه اقتصادی

عنوان مسئله	شرح مسئله
نرخ نسبتاً بالای نرخ بیکاری مناطق شهری در مقایسه با مناطق روستایی	بررسی میزان بیکاری در مناطق شهری نشان می‌دهد که بیکاری در مناطق شهری بالاتر از مناطق روستایی است. یکی از عوامل کاهش بیکاری مناطق روستایی، اشتغال بالای مناطق روستایی استان در بخش کشاورزی است. به عبارتی استان با ۳۳/۵ درصد اشتغال بخش کشاورزی بعد از کرمان و خراسان شمالی به‌عنوان سومین استان از نظر اشتغال بخش کشاورزی شناخته می‌شود. از سوی دیگر با توجه به اشتغال عمده مناطق شهری در بخش خدمات، سهم استان زنجان از بخش خدمات پایین‌ترین میزان در میان استان‌های کشور است.
بالا بودن ضریب جینی در مناطق روستایی	بررسی ضریب جینی در مناطق روستایی استان طی چند سال اخیر نشان می‌دهد که اختلاف درآمد میان دهک‌های بالای جامعه روستایی در مقابل دهک‌های پایین مناطق روستایی از سال ۹۴ روند افزایشی شدیدی را تجربه کرده است. در سال ۹۴ ضریب جینی مناطق روستایی ۰/۲۴ بوده است و رتبه استان ۲۸ بوده است. در همین سال ضریب جینی کشوری ۰/۳۳ بوده است. این روند در سال ۹۸ به ۰/۳۴ رسیده است و رتبه استان به پنج رسیده است. در همین سال میزان ضریب جینی کشور ۰/۳۵ بوده است.
کاهش اهمیت بخش خدمات در اقتصاد استان	بررسی اشتغال استان در زمینه خدمات نشان می‌دهد که سهم اشتغال بخش خدمات در مقایسه با کشور در سطح پایینی قرار دارد. هر چند بخش خدمات در مقایسه با بخش کشاورزی و صنعت بیشترین میزان اشتغال را دارد اما در مقایسه با میانگین کشوری سهم پایینی دارد. در واقع رتبه نخست کشور اشتغال بخش خدمات از نظر کمترین دارد. بررسی میزان ارزش‌افزوده این بخش نیز نشان می‌دهد که میزان تولید ارزش‌افزوده این بخش طی بازه زمانی ۹۷-۹۰ کمتر از یک درصد بوده است. بالاترین میزان ارزش‌افزوده تولیدشده بخش خدمات استان زنجان مربوط به سال ۹۳ با ۰/۹۱ بوده است. ازاین‌رو جز ششمین استان از نظر کمترین تأثیر در تولید ارزش‌افزوده بخش خدمات کشور محسوب می‌شود.
بهره‌وری نسبتاً پایین بخش زراعت	بررسی عملکرد تولیدات بخش زراعت نشان می‌دهد که سهم استان از زمین‌های زراعی کشور ۳/۷ درصد است و میزان برداشت محصول از آن ۲/۶ درصد است. به عبارتی سطح برداشت از زمین‌های کشاورزی استان حدود یک درصد کمتر از سطح زیر کشت بوده است. این در حالی است که بخش کشاورزی در استان بعد از بخش خدمات دومین بخش از اشتغال استان را تشکیل داده است و رتبه سوم از نظر بالا بودن اشتغال بخش کشاورزی در کل کشور را داشته است. استان زنجان رتبه نخست نرخ مشارکت اقتصادی در مناطق روستایی کشور را دارد. مجموع این ظرفیت‌ها باعث می‌شود انتظار از بخش کشاورزی در سطح بالایی باشد.

۴-۲- تدوین اهداف بنیادین

اهداف بنیادین سند، اهدافی هستند که در جهت حل مسائل راهبردی استان زنجان در پیش‌گرفته شده‌اند. در جدول زیر اهداف بنیادین سند به محورهای مطالعاتی آورده شده است.

جدول ۱۲۹- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه زنجان

محور	اهداف بنیادین
منابع طبیعی و محیط‌زیست	حفاظت از محیط‌زیست و پایداری منابع پایه ارتقا تاب‌آوری در برابر مخاطرات محیطی استفاده حداکثری از ظرفیت‌های کشاورزی استان در راستای توسعه اقتصادی محافظت و توسعه اکوسیستم‌های گیاهی و جانوری و تنوع زیستی ارتقای مشارکت و آگاهی‌های محیط‌زیستی مردم محلی تضمین دسترسی همگانی به انرژی‌های مدرن و پاک
اقتصادی	- تبدیل به یکی از مراکز مهم تولیدان معدنی با میزان فراوری بالای محصولات - توسعه بخش کشاورزی با تاکید بر کشاورزی شهری و پایدار - تبدیل به یکی از مراکز مهم صنعتی کشور - تنوع اقتصادی - تاب‌آوری اقتصادی - توسعه بخش باغداری توسعه بخش آبزی‌پروری - بهبود فضای کسب‌وکار - تخصص گرایی و تنوع‌گرایی در اقتصاد
اجتماعی-جمعیتی	-کاهش میزان آسیب‌های اجتماعی و کنترل آن - افزایش میزان تعلق و عرق ملی و گرایشات ملی و میهنی در بین مردم - افزایش میزان سلامت اجتماعی در استان - افزایش تعاملات اجتماعی و فرهنگی در استان و بیرون از آن - توانمندسازی افراد به‌ویژه روستاییان استان -توجه به اقشار آسیب‌پذیر - برقراری عدالت اجتماعی - توسعه اقتصادی -برقراری عدالت اجتماعی -کاهش آسیب‌های اجتماعی -دستیابی به رشد متعادل و مطلوب جمعیت طی ۲۰ سال آینده - جلوگیری از پیری جمعیت - برقراری توازن جمعیتی در سطح شهرستان‌های استان -بهبود وضعیت دسترسی به آموزش؛

محور	اهداف بنیادین
	-بهبود وضعیت سواد عمومی؛
زیربنایی	- پیشرفت و آبادانی پایدار بر اساس محدودیت‌های منابع آب و اتکا به منابع تجدید پذیر - ایجاد دسترسی عادلانه و فراگیر - تقویت پیوندهای ملی و فراملی و توسعه بخش ترانزیت
مدیریتی-نهادی	- اجرایی نمودن حداکثری برنامه‌ها و پروژه‌ها در همه‌ی حوزه‌ها - مشارکت حداکثری نهادهای دولتی در تصمیم‌گیری و اجرا - تقویت هماهنگی بین ستادها و کمیته‌های استانی - برنامه‌ریزی راهبردی و تمرکز بر مسائل اصلی توسعه استان - آشکار و روشن‌سازی مأموریت‌ها و وظایف نهادها و دستگاه‌های فعال در استان - مدیریت باثبات و بومی و آشنا با وضعیت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی استان و ثبات در تصمیم¬گیری - برخورداری استان از وجود افراد و نهادهای اثرگذار جهت هدایت فرایند توسعه - فعال نمودن کلیه ستادها و کارگروه‌های استان زنجان - تمرکز بر توسعه فرهنگی و اجتماعی به‌عنوان اولویت توسعه پایدار استان - حفظ افراد باتجربه و متخصص در استان و به‌کارگیری آن‌ها - استفاده از آخرین دستاوردهای فنی و تخصصی در مدیریت کیفیت - انطباق مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن - نظارت بر عملکرد شوراها و کمیته¬ها و پرداختن به وظایف اصلی و مهم در تصمیم گیری و نه صرفاً هماهنگی - مدیریت یکپارچه، بین بخشی، میان رشته ای و مبتنی بر قلمروهای فضایی - فهم صحیح و دقیق مجریان از برنامه ها و اهداف - تأمین منابع مالی و پولی مناسب و به موقع و کاهش ریسک - آموزش نیروهای متخصص و بین‌رشته‌ای جهت راهبری توسعه استان - ایجاد نظام پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود - برنامه¬ریزی مشارکتی و از پایین به بالا - تمرکز مدیریت بر نتایج و بروندادها - تمرکز مدیریت بر مسئله‌های اولویت‌دار استان - الزام قوانین و مقررات پشتیبان اجرای آمایش استان - هماهنگی با تغییرات و فرصت‌ها و تهدیدهای جدید
نظام سکونتگاهی	- تعادل فضایی و محرومیت‌زدایی در توزیع خدمات بر مبنای جمعیت - توسعه نظام سکونتگاهی یکپارچه و هم پیوند بین سکونتگاه‌های شهری استان

۴-۳- تدوین چشم‌انداز

در برنامه‌ریزی راهبردی، چشم‌انداز محرکی انگیزشی، هدف غایی و تصویر و دید شرایط ایده آل، مطلوب و منحصربه‌فرد منطقه یا سازمان در آینده است که از ویژگی‌های وضوح، خلاصه، امید، آینده-سو، چالش‌انگیز،

خاطره‌انگیز و تحقق‌پذیر، مطابقت باارزش‌ها و فرهنگ و زمان‌بندی برخوردار است. با توجه به اهداف و اسناد فرادست، استان زنجان :

استان زنجان، به عنوان یکی از هاب‌های لجستیکی و ترانزیتی، منطقه‌ای است که با بهره‌گیری از کشاورزی سبز و صنایع پیشرفته و مدرن و گردشگری پایدار، جایگاهی فراملی در اقتصاد کشور داشته و با بهره‌گیری از مدیریت یکپارچه سرزمینی و زنجیره‌های تولید و ارزش رقابت‌پذیر، محیطی ایمن، پایدار و تسهیل‌ساز برای مردمانش فراهم کرده است و بواسطهٔ نظام زیربنایی و سکونتگاهی متوازن، عدالت فضایی و محیط زیستی را برای تمامی مردم برقرار ساخته است.

۴-۴- مأموریت‌های اصلی

مأموریت‌ها در واقع علت وجودی، هدف و شرح کارهای منحصر به فردی است که منطقه برای نیل به چشم‌انداز خود انجام می‌دهد. بنابراین مأموریت‌ها با کلماتی همچون حمایت، بهینه کردن، خلق، درگیری، یاری، کمک، فراهم کردن، برآورده کردن، تأمین ترویج و غیره آغاز می‌شود. در واقع، مأموریت کلان زنجان، پایدار کردن پیشرفت و آبادانی آن است و در کنار آن موارد زیر نیز به‌عنوان مأموریت‌های استان مطرح می‌باشد:

- خلق فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی عادلانه برای جمعیت عشایر؛
- رونق و مقاومتی کردن اقتصاد منطقه؛
- ریشه‌کنی فقر و تأمین معیشت ایمن و باثبات برای تمامی گروه‌ها؛
- بهره‌برداری خردمندانه و پایدار از قابلیت‌ها و مواهب خدادادی به‌ویژه منابع دریایی و آبی؛
- کاهش آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات طبیعی و سایر شوک‌های بیرونی؛
- کاهش و یا از بین بردن عدم تعادل‌ها و بی‌عدالتی‌های فضایی؛
- توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی جوان و بافرهنگ، متخصص، مشارکت جو، مولد و سالم؛
- حفظ، حمایت و ترویج ویژگی‌های ارزشمند سبک زندگی سال و مولد روستایی و عشایری؛
- برقراری عدالت و دربرگیرندگی اقتصادی، اجتماعی-فضایی؛
- حفظ، ارتقا و ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی؛
- تأمین نیازهای اساسی همگان و ایجاد برابری در دسترسی به فرصت‌ها و تسهیلات؛
- توانمندسازی و مقتدر محرومان و در حاشیه ماندگان و بی‌صدایان؛

- خلق مدیریت قلمرویی یکپارچه و سبز؛
- ارتقای تعاملات اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی؛

۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید

پس از بررسی و تحلیل و شناسایی مسائل راهبردی، در نهایت به‌منظور تعیین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، از روش تحلیل راهبردی (سوات) استفاده شد. این روش در ادبیات برنامه‌ریزی راهبردی، ابزاری مؤثر برای تحلیل، هدایت و کنترل محیط مورد برنامه‌ریزی به شمار می‌آید. این روش بر این اصل استوار است که هر پدیده در یک محیط رقابتی تحت تأثیر سازمان‌دهی ساختار درونی خود و عوامل ناشناخته و خارج از کنترل در محیط بیرونی (محیط پیرامون) قرار دارد.

بنابراین سنجش و تحلیل راهبردی می‌تواند شکاف بین شرایط موجود و مطلوب را به‌منظور دستیابی به الگوی پایدار، زیست‌پذیر و رقابتی تعیین و سپس ارزیابی نماید. هدف تحلیل راهبردی استان زنجان، شناسایی عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر آن در دستیابی به اهداف توسعه است که در محورهای مدیریتی-نهادی، اقتصادی، اجتماعی-جمعیتی، منابع طبیعی و محیط‌زیست، زیربنایی و نظام سکونتگاهی به تحلیل آن می‌پردازد.

- **محور نظام مدیریتی**

جدول ۱۳۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
نظام مدیریت	- وجود سازوکارهای قانونی جهت پراکنش فضایی جمعیت به‌ویژه در کل استان در راستای تعادل بخشی در سطح استان و پرهیز از تمرکز جمعیت؛ - تهیه سند ملی توسعه استان و تعیین تکلیف فعالیت‌ها و محورهای توسعه؛ - فعال بودن ستادها و کمیته‌های استانی در جهت بررسی و رفع مشکلات و موانع؛ - تمرکز بر توسعه امنیتی مبتنی بر اقتصاد و جمعیت به‌جای رویکرد صرف امنیتی و سخت-افزاری؛ - وجود قوانین و مقررات نهادی جهت پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود و نیاز به به‌کارگیری صحیح از آن‌ها؛ - بهبود سازوکارهای قانونی ادغام برنامه‌های عمرانی با برنامه آمایش استان؛ - الزام شدن دستگاه‌های استان به اجرای کردن برنامه آمایش استان؛	- نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان زنجان؛ - فقدان ساز و کارهای مناسب جهت نظارت بر اجرای مصوبات شوراها؛ - فقدان مشارکت مردم در توسعه استان؛ - تمرکز بر امور زیربنایی و عمرانی و عدم توجه به امور اجتماعی و اقتصادی؛ - اعمال‌نفوذ گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات؛ - نگاه امنیتی به منابع طبیعی و کشاورزی این استان؛ - عدم وجود بازوی اجرایی در سطح شهرستان برای سازمان برنامه‌وبودجه استان؛ - تناسب کم مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن؛ - توزیع نابرابر فرصت‌ها و منابع در سطح استان زنجان؛ - عدم نظارت بر فعالیت‌ها و مصوبات شوراها، کمیته ها و کمیسیون‌های موجود و فعال در استان؛ - عریض و طویل بودن کارگروه‌ها و تعداد زیاد اعضای آن‌ها و مشکلات در گفتگو، تعامل و تصمیم‌گیری؛ - مدیریت مقطعی و کوتاه‌مدت در سطح کلان استان؛ - نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛ - عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی؛ - عدم ثبات ساختارهای سازمانی و عدم مشارکت فعالانه اعضاء شوراها و ستادهای استانی در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها؛ - تهیه اسناد متعدد توسعه در سطح استان و تداخل تصمیم‌گیری‌ها در برخی موارد	- رفع حقوقی و قانونی در جهت گسترش ارتباطات اقتصادی و فرهنگی با سایر نقاط کشور؛ - استفاده از ظرفیت‌های تخصصی و فنی بخش خصوصی خارج از استان جهت تحقق مدیریت یکپارچه در سطح پایش، نظارت، ارزیابی و تصمیم-سازی؛ - یکپارچه‌سازی داده‌ها و اطلاعات موجود در نهادهای دولتی و غیردولتی و ایجاد سامانه هدایت و کنترل توسعه استان؛ تلقی از دستگاهای دولتی به‌عنوان محلی برای اشتغال؛ - وضع چارچوب‌های قانونی برای استفاده از ظرفیت-های مالی و پولی بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری جهت کاهش ریسک سرمایه‌گذاری؛ - وضع قوانین مدیریتی و حقوقی جهت کاهش ریسک فعالیت انتفاعی و غیرانتفاعی نظیر ارائه مجوزها، تسهیلات، تخفیفات و غیره؛ - هدفمند نمودن و استفاده از مصوبات ستادهای ملی نظیر ستاد بازآفرینی شهری، ستاد اقتصاد مقاومتی، هیئت دولت و غیره جهت هماهنگی و تسهیل امور در استان؛ - ایجاد کمیته‌های نظارتی در ابعاد مختلف مدیریت آمایش استان در چارچوب اختیارات نهادهای حاکمیتی (استانداری) و تهیه برنامه بهبود؛	- فقدان نگرش فضایی در تصمیم‌گیری‌ها و چندپارگی نهادهای خدمت رسان در سطح ملی و استانی؛ - تداوم حضور افراد با مهارت‌ها و تخصص‌های پایین در ادارات استان؛ - عدم ایجاد سازوکار لازم برای مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی و اجرای طرح توسعه استان؛ - امنیتی شدن رویکرد توسعه در استان و عدم استفاده حداکثری از ظرفیت‌های استان؛ - ضعف در نظارت کیفی بر توسعه استان و اتلاف منابع ملی و استانی؛ - ریسک بالای مشارکت در توسعه استان و اجرای ناقص برنامه‌ها؛ - ضعف در قوانین پشتیبان جذب منابع و ظرفیت‌های داخل و خارج از استان؛ - ایجاد پیامدهای نامطلوب اجتماعی، اقتصادی، محیط‌زیستی اقدامات و پروژه‌ها به دلیل عدم ارزیابی قبل و حین اثرات و انجام اصلاحات لازم؛ - بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری؛ - افزایش کشمکش‌ها به دلیل ساختار

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
		نظیر سند ملی توسعه استان، طرح ناحیه؛ - نبود هماهنگی و هم‌افزایی مدیریتی در تصمیم‌گیری‌ها و تداخل قلمروهای مدیریتی؛ - برنامه‌ریزی توسعه استان بدون تمرکز بر اولویت‌های مسائل استان از نگاه مردم و نهادهای مردمی؛ - ابهام و عدم شفافیت در مسائل امنیتی و اثرات و الزامات آن بر توسعه استان؛ - فقدان برنامه‌ریزی پایین به بالا و برنامه‌ریزی با مشارکت مردم و نمایندگان شهری و روستایی آن‌ها؛ - ضعف در ایجاد چارچوب استفاده از منابع و دارایی‌های بخش خصوصی و مردمی در توسعه استان؛ - فقدان نیروهای متخصص و فنی موردنیاز و کافی برای راهبری توسعه استان؛ - نبود سازوکار منسجم نظارت، ارزیابی و بهبود عملکرد سازمانی در راستای اجرای برنامه توسعه استان؛ - عدم تأمین منابع مالی موردنیاز با توجه به درآمد کم تولید ناخالص استان؛ - نبود سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات جهت رصد توسعه و شناسایی به‌موقع مشکلات و چالش‌ها؛ - پروژه محور بودن توسعه و عدم توجه به نتایج و پیامدها و سطح دستیابی به اهداف توسعه استان؛ - فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی موردنیاز تحقق برنامه آمایش استان؛ - نبود سازوکار پایش زمانی پروژه‌ها و اقدامات و ایجاد تغییرات با توجه به شرایط؛ - عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج و کاهش کارآمدی اقدامات؛	- تبادل اطلاعات و تجربیات با سایر استان‌های موفق در اجرای برنامه توسعه آمایش استان؛	غیررسمی و قومی ای موجود در داخل و خارج استان زنجان و عدم همکاری و وحدت رویه در توسعه استان؛ - تصویب مصوبه‌های شوراهای عالی در مغایرت با برنامه مصوب آمایش استان؛ - نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛

- در محور اقتصادی

جدول ۱۳۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
نظام اقتصادی	- رتبه چهارم اشتغال کشور - پایین‌ترین نرخ بیکاری کشور در مناطق روستایی - بار تکفل خالص و ناخالص پایین‌تر از میانگین کشوری - بالا بودن متوسط درامد سالانه یک خانوار روستایی بالاتر از میانگین کشوری - رتبه سوم از نظر اشتغال بخش کشاورزی در کشور - بالاترین میزان نرخ مشارکت اقتصادی در مناطق روستایی کشور - بالا بودن نسبت تعداد شاغلان بخش شیلات(آبزی‌پروری) به کل جمعیت - روند افزایش تولید ناخالص داخلی - روند افزایش تولید ارزش‌افزوده - بالا بودن نسبت تعداد معادن در حال بهره‌برداری به‌کل جمعیت - رتبه پنجم نسبت تعداد شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت - رتبه هفتم سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری در کشور - رتبه هشتم سرانه ارزش‌افزوده معادن در حال بهره‌برداری در کشور - بهره‌وری بالای بخش معدن در استان - روند افزایشی ارزش‌افزوده بخش صنعت - بهره‌وری بالای بخش زمین‌های زراعی آبی - مزیت رقابتی در تولید ماشین‌آلات برقی	- پایین بودن متوسط درامد سالانه یک خانوار شهری از میانگین کشوری - بالا بودن ضریب جینی در مناطق روستایی - پایین‌ترین سهم از اشتغال بخش خدمات در کشور - روند کاهشی جذب سرمایه‌گذاری خارجی - روند کاهشی تولید ارزش‌افزوده بخش کشاورزی -روند کاهشی تولید ارزش‌افزوده بخش معدن - سهم بالای استان از آب مصرف‌شده در بخش صنعت - بهره‌وری پایین بخش زمین‌های زراعی به ویژه زمین‌های دیمی - ضعف حمل‌ونقل در بخش معدن - کمبود صنایع تبدیلی در بخش معدن - کمبود مراکز نگهداری از محصولات کشاورزی . افزایش ضایعات این بخش - شیوه دامداری سنتی	- امکان ایفای نقش مکمل با منطقه کلان‌شهری تهران - همسایگی با هفت استان و امکان ایجاد پیوندهای صنعتی و تبادل دانش و جذب سرمایه - همسایگی با چهار استان مرزی و امکان دسترسی به مراکز جریانی کالا همچون، بازرگان، جلفتریال انزلی و باشماق - دسترسی به‌اندازه بازار خانگی برای حمایت از ساختار تولید به دلیل نزدیکی به چند کلان‌شهر مهم کشور - بخش قابل‌توجهی از جمعیت کشور در شعاع ۴۰۰ کیلومتری استان قرار دارند - دسترسی استان به مسیرهای ترانزیتی کشور با توجه به موقعیت جغرافیایی - امکان تبدیل به موقعیت لجستیک گذرگاهی - امکان بهره‌گیری از اقتصاد موقعیت بندرگاهی استان گیلان - امکان ایجاد زنجیره تولید ارزش از تهران، البرز، قزوین به زنجان	- وجود منطقه کلان‌شهری تهران به‌عنوان قلی تپنده کشور و امکان جذب سرمایه و نیروی انسانی بالا - وجود قطب‌های صنعتی که در صورت عدم توسعه بخش صنعتی استان می‌تواند موجب خروج ارزش‌افزوده از استان گردد - خروج ارزش‌افزوده در بخش کشاورزی - وجود تحریم‌های بین‌المللی - دیدگاه بالا به پایین در برنامه‌ریزی-های توسعه منطقه‌ای - عدم توجه به بعد فضا در مکان‌یابی صنایع - مشخص نبودن نقش استان در اقتصاد ملی - کم توجهی به بخش صنعت

- در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست

جدول ۱۳۲- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط‌زیستی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
-نظام طبیعی و محیط‌زیست	-واقع‌شدن بخش زیادی از استان در زون سنندج-سیرجان و برخورداری از منابع طبیعی و معدنی مناسب و متنوع؛ -شرایط اقلیمی، آب و هوایی مساعد منطقه زنجان؛ -بارش بالاتر از میانگین کشوری که امکان کشت دیم را فراهم آورده است -قرار گرفتن ۷۸ درصد مساحت استان در طبقه شیب کمتر از ۱۵ درصد؛ -وجود تیپ‌های اقلیمی متنوع در استان و تنوع گیاهی و جانوری ناشی از آن -کم بودن میزان تبخیر و تعرق در استان -وجود جاذبه‌های طبیعی گردشگری متنوع -وجود نیروهای متخصص و کارآمد در بحث محیط‌زیست	-کمیل نبودن سیستم دفع فاضلاب شهری -تعداد زیاد چاه‌های عمیق و نیمه عمیق در استان -سهم پایین آب‌های سطحی در استان - سهم بالای آب‌های زیرزمینی در مدیریت منابع آب استان - فرسایش خاک به دلیل از بین رفتن پوشش گیاهی و شخم اراضی با شیب غیرمجاز؛ - عدم تعادل زمانی و مکانی بارش استان -ورود حجم عظیم فاضلاب تصفیه نشده به طبیعت -وجود ناسازگاری بین میزان و نوع فعالیت و توان اکولوژیک در استان -تبدیل مراتع به زمین‌های کشاورزی؛ -تعدد روزهای یخبندان در نیمه دوم سال در اغلب مناطق استان -آلودگی شدید رودخانه زنجان چایی به علت سرریز تصفیه‌خانه‌های صنایع فاضلاب شهری و کشتارگاه‌های شهرداری به آن که تأمین‌کننده عمده سبزیجات شهر زنجان ؛	-موقعیت مرکزی استان در منطقه غرب کشور -قرار گرفتن استان در مسیر بادهای باران‌زا غربی - وجود مراتع متوسط و امکان دامداری -وجود منابع آب دائمی در محدوده‌های کوهستانی استان و امکان توسعه کانون-های سکونت و فعالیت در مناطق هموار و مستعد استان -الزام واحدهای صنعتی برای رعایت استانداردهای آلایندگی؛ -توجه کلان به مقوله محیط‌زیست در کشور -حاکم بودن تفکرات حفاظت از محیط‌زیست در سطح مجامع ملی و جهانی	-قرار گرفتن استان در قسمت‌های مرکزی کوه-های زاگرس و محرومیت از نخستین تخلیه رطوبتی توده‌ای باران‌زای غربی؛ - حاکمیت جبهه سرد در فصل زمستان در استان و ممانعت از تشکیل ناپایداری و بارش؛ -تهدید دائمی خشک‌سالی و کمبود نزولات جوی -بالا بودن پتانسیل لرزه‌خیزی شهر

- در محور اجتماعی-جمعیتی-آموزش

جدول ۱۳۳- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی	- میزان بالای سرمایه‌های اجتماعی در هر سه سطح -میزان بالای اعتماد سازمانی - احساس امنیت بالا در استان -پنداشت مثبت نسبت به موفقیت نظام -ارزیابی مثبت نسبت به آینده -احساس رضایت از زندگی در بین مردم	- افزایش آسیب‌های اجتماعی در استان مانند خودکشی، سرقت، قتل و ... - افزایش میزان مشکلات اجتماعی از جمله طلاق در استان - افزایش میزان تمایل به مهاجرت	- امکان استفاده از ظرفیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد و افزایش مسئولیت‌ها و حوزه اختیارات آن‌ها به دلیل سرمایه اجتماعی بالا در استان -امکان استفاده از ظرفیت‌های نیروی انسانی در استان در برنامه‌های فرهنگی- اجتماعی و همچنین ایجاد برنامه‌های توسعه‌ای -امکان ایجاد فعالیت‌های گروهی در زمینه‌های مختلف در استان به دلیل اعتماد بالای مردم به هم و نیز اعتماد سازمانی بالا	-امکان کاهش سرمایه اجتماعی به دلیل افزایش آسیب‌های اجتماعی در استان - میزان پایین سلامت روان در استان و امکان افزایش مسائلی چون خودکشی - ازهم گسیختگی نهاد خانواده در استان -امکان خارج شدن نیروی متخصص و کارآمد از کشور به دلیل تمایل بالا به مهاجرت و همچنین خالی شدن استان از نیروی‌های متخصص
فقر و محرومیت	-وجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی در مناطق محروم -وجود معادن -جاذبه‌های گردشگری طبیعی و تاریخی در بخش‌های محروم - وجود مجتمع پتروشیمی زنجان - قرار گرفتن در مسیر ترانزیت تهران-تبریز و اروپا - عبور راه‌آهن تهران-زنجان- تبریز از بخش‌های محروم	- رشد بیکاری - خشکسالی و تنش آبی - توسعه‌نیافتگی صنایع - خام فروشی مواد معدنی -فقر مطلق در زمینه تأمین معاش -مهاجر فرستی -توزیع ناموزون امکانات در سطح استان	- مزیت نسبی در تولید محصولات باغی و زراعی - مزیت نسبی در دامداری و دامپروری - مزیت نسبی در پرورش دام سبک و سنگین - مزیت نسبی در پرورش طیور و پرورش شترمرغ - مزیت نسبی در پرورش زنبورعسل - مزیت نسبی در آبزی‌پروری - مزیت نسبی در تولید صنایع‌دستی - مزیت نسبی در ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی - مزیت نسبی در ایجاد واحدهای بسته‌بندی	- رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان - مهاجر فرستی (داخل استان و خارج از آن) - فقر معیشتی و تأثیرات نامطلوب بر سلامتی ساکنین استان --بحران شدید آب
حاشیه‌نشینی و محلات فرودست	- جاذبه‌های گردشگری طبیعی استان - قطب دامداری -وجود معادن ارزشمند - دامپروری صنعتی	- رشد مهاجرت از روستا به شهر - برداشت بی‌رویه از منابع آب -توزیع ناموزون امکانات در سطح استان -فقر شهری و روستایی -بیکاری	- مزیت نسبی در ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی -مزیت نسبی در فرصت‌های گردشگری	- رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان - افزایش آسیب‌های اجتماعی -بالا رفتن قیمت زمین به دلیل افزایش تقاضا در مناطق شهری

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت(Strengths)	نقاط ضعف(Weakness)	فرصت‌ها(Opportunities)	تهدیدها(Threats)
		- عدم استفاده از تکنولوژی‌های جدید - کم توجهی به پتانسیل های گردشگری		-افزایش فقر - افزایش مهاجرت -توزیع نامتعادل جمعیت
بررسی ویژگی‌های جمعیتی	-بالا بودن سهم جمعیت ۶۴-۱۵ ساله از کل جمعیت	-پایین بودن رشد سالانه جمعیت برای کل استان -منفی شدن رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی -پایین بودن میزان باروری کل پایین بودن میزان خام ولادت -پایین بودن نسبت جمعیت جوان -عدم توازن جمعیتی در سطح شهرستان‌های استان -افزایش جابه‌جایی درون استانی به‌ویژه به سمت شهرهای پرجمعیت -منفی بودن خالص مهاجرت (مهاجر فرستی) -بالا بودن نسبت مهاجران برون‌استانی - بالا بودن سهم خانوارهای زن سرپرست یک‌نفره (خودسرپرست)	- فراهم بودن نیروی محرک توسعه و بالندگی استان به‌واسطه نیروی انسانی جوانی که در دسترس قرار دارد.	- کاهش جمعیت استان - پیر شدن جمعیت و افزایش بار تکفل - کاهش کیفیت دسترسی به خدمات در نقاط شهری پرجمعیت به‌واسطه جابه‌جایی پیش‌بینی‌نشده جمعیت - افزایش مسائل و آسیب‌های اجتماعی در سطح استان به‌واسطه بالا بودن نسبت مهاجران روستایی و سرازیر شدن آن‌ها به سمت شهرهای استان
تعلیم و تربیت رسمی عمومی و آموزش بزرگ‌سالان	- بالا بودن نرخ پوشش تحصیلی به‌خصوص در دوره ابتدایی؛ - بالاتر بودن سرانه فضای آموزشی در استان؛ - پایین بودن نرخ سواد در سطح استان نسبت به متوسط کشوری؛	- مشخص نبودن آمار کودکان بازمانده از تحصیل؛ - وجود حجم ۲۵ درصدی مدارس تعمیری و تخریبی؛ کمبود معلم؛ - عدم دسترسی حدود ۵۰ هزار دانش‌آموزان به سامانه شاد؛ - جابه‌جایی بیش‌ازحد مدیران به دلایل سیاسی؛ - عدم سامان‌دهی دقیق وضعیت استخدامی آموزشیاران نهضت؛ - عدم استقبال از خدمات سوادآموزی؛	- انسداد مبادی بی‌سوادی؛	- عدم اجرای برنامه‌های راهبردی؛ - تهدید سلامت فراگیران در آینده؛ - افت تحصیلی دانش‌آموزان؛ - پایداری وضعیت بی‌سوادی در سطح استان؛ - بی‌انگیزگی آموزشیاران نهضت و افت کیفیت آموزش؛
آموزش عالی	- وجود ۴۷ موسسه آموزش عالی در سطح استان؛ - بیش از ۴۰۷۷۰ دانشجوی شاغل در مقاطع مختلف تحصیلی؛	- ضعف در تجاری‌سازی علم؛ - ضعف شرکت‌های دانش‌بنیان و پارک‌های علم و فن آوری؛ - مدرک گرایی و مهارت پایین و بیکاری فارغ‌التحصیلان؛ - عدم تناسب رشته‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛ - ارتباط ضعیف بین دانشگاه، صنعت و بازار کار؛		- پاسخگو نبودن آموزش عالی به نیازهای خاص استان؛ - عدم ارتباط آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با مسائل زیست‌بوم؛

- در محور زیربنایی و نظام سکونتگاهی

جدول ۱۳۴- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان

زمینه	عوامل درونی		عوامل بیرونی	
	نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)	فرصت‌ها (Opportunities)	تهدیدها (Threats)
نظام زیربنایی	وضعیت مناسب استان در ارتباط با کریدورهای حمل‌ونقل ملی و فراملی وضعیت مناسب استان در دسترس‌پذیری به شبکه ریلی وجود فرودگاه زنجان در استان و امکان برقراری پیوندهای هوایی وضعیت مناسب استان از نظر دسترسی به شبکه برق و گاز	ضعف استان در شاخص فناوری اطلاعات و ارتباطات برداشت بیش‌ازحد از منابع آب زیرزمینی	توسعه بخش ترانزیت و بازرگانی به‌واسطه دسترسی به کریدورهای حمل‌ونقل قرارگیری در هم جواری استان‌های آذربایجان شرقی و قزوین	مخاطرات ناشی از بروز خشک‌سالی
موقعیت استراتژیک	موقعیت مناسب در ارتباط با کریدورهای فراملی دسترسی به خطوط حمل‌ونقل جاده‌ای و ریلی		ظرفیت مناسب در بخش کشاورزی و صنعت	مخاطرات ناشی از کم آبی در بخش کشاورزی
سکونتگاهی	موقعیت مناسب در و هم جواری با ۷استان کشور وجود شهر زنجان باسابقه سکونت طولانی به‌عنوان مرکز استان	روند کاهشی جمعیت روستایی و نرخ رشد جمعیت روستایی و تخلیه روستاها اختلاف جمعیتی بالای بین سکونتگاه‌های شهری استان وجود پدیده نخست شهری و اختلاف جمعیت شهر نخست با دوم	وجود الگوی خوشه‌ای در توزیع سکونتگاه‌های شهری استان قرارگیری در مسیر کریدور شرق به غرب	محدودهای طبیعی در پهنه شمالی استان در توسعه سکونتگاه‌های شهری مخاطرات ناشی از توسعه شهری در تخریب محیط شهری استان

فصل پنجم

تدوین راهبردها و سیاستها

۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها

در این بخش با بهره‌گیری از نتایج تحلیل‌ها در ابعاد مختلف و همچنین مسائل و اهداف راهبردی، راهبردها و سیاست‌های اصلی سند توسعه استان زنجان تدوین‌شده است. علاوه بر تدوین راهبردها، سیاست‌های فضایی نیز برای هر یک از راهبردها تدوین گشته تا به‌طور تفصیلی‌تر حوزه‌های کنش را مشخص سازد. این راهبردها و سیاست‌ها بر اساس مسائل راهبردی استان زنجان و اهداف بنیادین تدوین‌شده می‌باشد.

در حوزه مدیریتی، ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، بومی، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان زنجان، ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان، آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی و راهبرد تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری اتخاذ گردیده است.

در عرصه نظام سکونتگاهی، راهبردها شامل توسعه خدمات اجتماعی و برتر در سکونتگاه‌های شهری و روستا-شهرها و تقویت پیوندهای استان با استان‌های هم‌جوار است.

با توجه به اهمیت تولید و بخش اقتصاد استان زنجان راهبردهای این حوزه گسترده‌تر بوده و شامل توسعه صنایع فلزی و غیرفلزی مبتنی بر توان معدنی استان، توسعه صنایع غذایی و تبدیلی در بخش کشاورزی، تولید محصولات خارج از فصل در محیط‌های کنترل‌شده، توسعه تجارت الکترونیک، توسعه محصولاتی همچون زیتون، انگور و سیب، جایگزین محصولات کشاورزی با مصرف کم آب، تقویت نظام چند کشتی در بخش کشاورزی، ایجاد زمینه برای فعالیت شرکت‌های دانش‌بنیان در زمینه کشف و استخراج در بخش معدن، ایجاد مجتمع‌های پرورش آبزیان، تکمیل زنجیرهای تولید صنعتی، تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی با توجه به مزیت‌های محلی، جذب سرمایه¬گذاری خارجی، تولید کالا و خدمات دانش پایه، تاکید بر صنایع خلاق و توسعه صنایع بالادستی و پایین‌دستی در بخش تجهیزات برقی می‌باشد.
در عرصه زیربنایی راهبردها شامل ارتقا استان در اقتصاد کشور از طریق توسعه زیرساخت‌های لجستیک و حمل‌ونقل و بازرگانی، توسعه بخش انرژی‌های تجدید پذیر و صادرات انرژی از استان، حفاظت از منابع آب ارتقا بهره‌وری آب در بخش کشاورزی، توسعه زیرساخت‌های روستایی در پهنه روستایی کمتر برخوردار می‌باشد.

در عرصه اجتماعی راهبردها شامل افزایش تعاملات و مراودات اجتماعی و فرهنگی در داخل استان و حتی استان‌های هم‌جوار، افزایش مراودات با استان‌هایی مانند آذربایجان شرقی به دلیل هم‌زبانی و نزدیکی بیشتر با آن‌ها، حفظ و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی در استان و همچنین افزایش میزان مشارکت، انسجام و اعتماد مردم

در استان، ایجاد زیرساخت‌های کاربردی در جهت حمایت از اقشار آسیب‌پذیر در استان، ارتقای سطح رضایت از زندگی مردم در استان به‌ویژه در مناطق روستایی، افزایش میزان سلامت روحی مردم در استان، اشتغال‌زایی و مهارت افزایی، گسترش صنایع، تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری،، مدیریت منابع آبی، تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب، افزایش توانمندسازی اجتماعی، پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل‌گرفته، کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین، کاهش نرخ مهاجرت، مدیریت منابع آب، ارتقاء میزان باروری، جلوگیری از جابه‌جایی جمعیت و ساماندهی تحرکات جمعیتی در سطح استان، پیشگیری از بازماندگی از تحصیل، ترمیم و تجهیز فضای آموزشی، جذب نیروی انسانی، بهبود وضعیت آموزش مجازی، افزایش ثبات مدیریتی، ارتقا تقاضای اجتماعی سوادآموزی، ارتقای انگیزه حرفه¬ای آموزشیاران، بهبود زیر نظام‌های آموزش عالی، ایجاد پیوند بین آموزش عالی و جامعه و مسائل آن است.

در بعد محیط‌زیستی نیز راهبردهای. بهره‌برداری از انرژی‌های تجدید پذیر و پاک (خورشیدی، باد و ژئوترمال و...)، توسعه آبخوان‌داری و آبخیزداری به‌عنوان تأمین منابع آب و حفاظت و کنترل فرسایش خاک، ایجاد مکانیزم دفع پسماندهای شهری و صنعتی برای ارتقاء زیست پذیری، ارتقا کمیت و کیفیت مناطق تحت مدیریت برای حفاظت از تنوع زیستی، ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات، اتخاذ مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی، حفاظت محیط‌زیستی اجتماع-محور تدوین‌شده است.

جدول ۱۳۵- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان زنجان در محورهای مختلف

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
مدیریتی	ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، بومی، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان زنجان؛ ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان زنجان؛ آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان زنجان؛ تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری؛	- تمرکز و یکپارچگی در تصمیم‌گیری از طریق تشکیل کمیته راهبری توسعه استان؛ - حضور دبیر کمیته راهبری توسعه استان در شوراهای عالی با موضوع استان زنجان؛ - رفع موانع اجتماعی و فرهنگی در نظام مدیریتی استان؛ - الزام کلیه ستادها و کمیته‌های استانی به اجرای سند توسعه فضایی استان و ارائه برنامه اجرایی به کمیته راهبری و تأیید و تصویب آن برای اجرا؛ - ارجاع کلیه تصمیمات نهادی و ستادی مغایر با سند توسعه فضایی استان و یا ضرورت بازنگری در تعدادی از برنامه‌های سند به کمیته راهبری و تصمیم¬گیری نهایی توسط آن و الزام اجرایی آن؛ - مشارکت حداکثری کلیه دخیلان توسعه فضایی استان در تصمیم-گیری¬ها؛ - تهیه برنامه نظارت کمیته راهبری بر اجرای برنامه توسعه استان؛ - استفاده از ظرفیت‌های فنی و تخصصی خارج از نهادهای دولتی به دلیل کمبود نیروی انسانی ماهر و کافی برای رصد توسعه فضایی استان؛ - رفع موانع قانونی و حقوقی اجرای سند توسعه فضایی استان؛ - شفافیت در الزامات و مقررات امنیتی و سیاسی مؤثر بر توسعه فضایی استان؛ - ارتقای دانش فنی و تخصصی نیروهای فعال در نهادها و ستادها؛ - تهیه راهنماها و دستورالعمل‌های اجرایی برنامه توسعه فضایی استان و آموزش دوره¬ای آن به مجریان؛ - به‌کارگیری مشاوران فنی و تخصصی برای راهبری توسعه فضایی استان؛ - بودجه¬ریزی مشارکتی؛ - تعیین سهم و نحوه تخصیص اعتبارات و بودجه در بخش‌های مختلف؛ - ایجاد و تحکیم نظم و انضباط مالی و پولی؛
نظام سکونتگاهی	- توسعه خدمات اجتماعی و برتر در سکونتگاه‌های شهری و روستا-شهرها - تقویت پیوندهای استان با استان‌های هم‌جوار	- ایجاد خدمات پایه در سکونتگاه‌های کوچک - توسعه خدمات برتر در شهر زنجان - تقویت پیوندها با استان گیلان و بندر انزلی - ایجاد نظام خوشه‌ای و کریدوری در توسعه فعالیت‌ها - تقویت پیوندهای روستا-شهری و شهر-شهر - استفاده از ظرفیت‌های کریدور شرق به غرب - توسعه بخش ترانزیت و حمل کالا
نظام اقتصادی و فعالیت	- توسعه صنایع فلزی و غیرفلزی مبتنی بر توان معدنی استان -توسعه صنایع غذایی و تبدیلی در بخش کشاورزی - تولید محصولات خارج از فصل در محیط‌های کنترل‌شده - توسعه تجارت الکترونیک - توسعه محصولاتی همچون زیتون، انگور و سیب - جایگزین محصولات کشاورزی با مصرف کم آب - تقویت نظام چند کشتی در بخش کشاورزی - ایجاد زمینه برای فعالیت شرکت‌های دانش‌بنیان در زمینه کشف و استخراج در بخش معدن - ایجاد مجتمع‌های پرورش آبزیان - تکمیل زنجیرهای تولید صنعتی - تنوع‌بخشی به اقتصاد روستایی با توجه به مزیت‌های محلی	- افزایش پیوند میان بخش کشاورزی، صنعت و معدن با استان‌های هم‌جوار - زمینه ایجاد مراکز رشد و شرکت‌های دانش‌بنیان - استفاده بهینه از نقش ارتباطات استان با تاکید بر گسترش زیرساخت‌ها برای تبدیل‌شدن به هاب لجستیکی - تاکید بر خدمات پشتیبان تولید با ارزش‌افزوده بالا - دگرگونی و اصلاح نظام ساختار کشاورزی به‌منظور دستیابی به کشاورزی مدرن و رقابتی - بهره‌گیری از قابلیت‌های رودخانه قزل ازون برای پرورش آبزیان - ایجاد هم‌افزایی در مزیت‌های نسبی استان - اصلاح و نوسازی بخش کشاورزی متناسب با توان اکولوژیکی استان - ساماندهی بخش خدمات نوین - تشویق طرح‌های ایجاد اشتغال - ایجاد زمینه برای شکل‌گیری تخریب خلاق در بخش صنعتی - ایجاد زمینه برای ایجاد منطقه ویژه اقتصادی جهت صادرات بخش‌های اقتصادی با مزیت نسبی

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
	- جذب سرمایه‌گذاری خارجی - تولید کالا و خدمات دانش‌پایه - تاکید بر صنایع خلاق - توسعه صنایع بالادستی و پایین‌دستی در بخش تجهیزات برقی	
نظام زیربنایی، حمل‌ونقل و ارتباطات	ارتقا استان در اقتصاد کشور از طریق توسعه زیرساخت‌های لجستیک و حمل‌ونقل و بازرگانی توسعه بخش انرژی‌های تجدید پذیر و صادرات انرژی از استان حفاظت از منابع آب ارتقا بهره‌وری آب در بخش کشاورزی توسعه زیرساخت‌های روستایی در پهنه روستایی کمتر برخوردار	ایجاد مراکز بازرگانی و روابط بین‌الملل در استان تقویت پیوندهای ملی با استان‌های هم‌جوار توسعه پیوندهای روستا-شهری در استان ایجاد پایانه‌ها بار و مراکز لجستیک توسعه انرژی‌های بادی و خورشیدی در استان و ایجاد نیروگاه‌های تجدید پذیر توسعه زیرساخت‌های فاضلاب و بازچرخانی آب خاکستری ارتقا سیستم‌های آبیاری در بخش کشاورزی و توسعه کشاورزی مدرن ایجاد و توسعه پارک لجستیک کشاورزی و غذایی در استان توسعه و تجهیز مراکز مدیریت بحران در منطقه
اجتماعی- فرهنگی	- افزایش تعاملات و مراودات اجتماعی و فرهنگی در داخل استان و حتی استان‌های هم‌جوار - افزایش مراودات با استان‌هایی مانند آذربایجان شرقی به دلیل هم‌زبانی و نزدیکی بیشتر با آن‌ها - حفظ و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی در استان و همچنین افزایش میزان مشارکت، انسجام و اعتماد مردم در استان - ایجاد زیرساخت‌های کاربردی در جهت حمایت از اقشار آسیب‌پذیر در استان - ارتقای سطح رضایت از زندگی مردم در استان به‌ویژه در مناطق روستایی - افزایش میزان سلامت روحی مردم در استان	-برگزاری برنامه‌های فرهنگی-اجتماعی در رابطه با کاهش آسیب‌های اجتماعی و همچنین نظارت و رصد آسیب‌های اجتماعی در استان - افزایش میزان تعاملات اجتماعی با دیگر استان‌ها از طریق برنامه‌های فرهنگی و جشنواره‌ها در جهت ارتقای اشتراکات بین مردم و ایجاد پیوندهای قوی‌تر بین آن‌ها - ارتقای سرمایه‌های اجتماعی و افزایش انسجام، اعتماد و مشارکت در استان -تاکید ویژه بر گسترش هرچه بیشتر و افزایش اختیارات سازمان‌های مردم‌نهاد - افزایش میزان نشاط اجتماعی در استان در جهت افزایش سلامت در استان
فقر و محرومیت	- اشتغال‌زایی -مهارت - گسترش صنایع -تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری - پیشگیری از مهاجرت - مدیریت منابع آبی	- بهره‌مندی از فرصت‌های گردشگری، تاریخی و ... - افزایش مهارت‌های افراد و برگزاری دوره‌های فنی و حرفه‌ای در زمینه‌های کار آ فرینی و مهارت‌های اشتغال و... - توانمندسازی اقتصادی ساکنین مناطق محروم توسعه صنایع و رشته‌های صنعتی - بهره‌گیری از مسیر ترانزیت تهران-تبریز و اروپا -رونق صادرات محصولات -حمایت و تشویق به تشکیل صندوق‌های اعتباری در سطح محلات -تقویت زیرساخت‌های شهری در تمامی مراکز شهری - ایجاد جاذبه در مناطق مهاجر فرست و ارائه تسهیلات مسکن - ایجاد جاذبه در مبدأ - استفاده از فنون آبیاری نوین
حاشیه‌نشینی و محلات فرودست شهری	-تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب - افزایش توانمندسازی اجتماعی -اشتغال‌زایی و مهارت افزایی -پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل گرفته - کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین	-گسترش نهادهای مردم‌نهاد و دفاتر تسهیلگری به‌منظور ارتقای توانمندی‌های ساکنین - افزایش تاب‌آوری اجتماعی، افزایش مشارکت و اعتماد اجتماعی - توسعه مرکز فنی و حرفه‌ای و توسعه مراکز کارآفرینی -ارائه تسهیلات رفاهی و زیربنایی به سکونتگاه‌های غیررسمی - اعمال سیاست‌های تشویقی جهت مقاوم‌سازی مسکن - ایجاد جاذبه در مناطق مهاجر فرست و ارائه تسهیلات به ساکنین - -حمایت بیمه‌ای از محصولات کشاورزی

بعد	راهبرد	سیاست فضایی
	-کاهش نرخ مهاجرت - مدیریت منابع آب	- بهره‌مندی از فنون نوین آبیاری
جمعیتی	- ارتقاء میزان باروری - جلوگیری از جابه‌جایی جمعیت و ساماندهی تحرکات جمعیتی در سطح استان	- اجرای سیاست‌های مربوط به تشویق موالید به‌ویژه حمایت‌های اقتصادی پایدار از خانواده‌های جوان -ارائه تسهیلات کافی به جوانان در زمینه ازدواج و فرزند آوری - کاهش نرخ بیکاری و ایجاد فرصت‌های شغلی در نقاط روستایی و مناطق محروم استان - دسترسی آسان مردم مناطق محروم به خدمات آموزشی و رفاهی و کمک به پیشرفت و آبادانی مناطق محروم
تعلیم و تربیت رسمی عمومی و آموزش بزرگسالان	- پیشگیری از بازماندگی از تحصیل؛ - ترمیم و تجهیز فضای آموزشی؛ - جذب نیروی انسانی؛ - بهبود وضعیت آموزش مجازی؛ - افزایش ثبات مدیریتی؛ ارتقا تقاضای اجتماعی سوادآموزی؛ ارتقای انگیزه حرفه‌ای آموزشیاران؛	- رصد، احصاء و شناسایی افراد بازمانده از تحصیل در سطح استان و کاربست برنامه آبا(آشتی با آموزش) به‌منظور بازگرداندن این افراد به چرخه آموزش - تأمین، تجهیز و نوسازی فضای آموزشی در سطح استان؛ - بهبود وضعیت دسترسی به آموزش‌های مجازی(سامانه شاد) از طریق ایجاد زیرساخت‌ها و .....؛ - تأمین نیروی انسانی از طریق دانشگاه فرهنگیان، تبدیل وضعیت نیروهای حق‌التدریس و ..... - انتخاب مدیران بر اساس شاخص‌های تخصص و تجربه و پرهیز از گزینش مدیران بر اساس دعواهای سیاسی و حزبی؛ - انجام اقدامات فرهنگی مانند ارائه مشاوره به افراد و توجیه آن‌ها در خصوص اهمیت و مزایای سوادآموزی برای آن‌ها؛ - تعیین در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزشیاران به‌منظور ایجاد انگیزه بیشتر در نیروهای انسانی؛ - اولویت‌گذاری مناطق روستایی و دورافتاده برای ارائه خدمات سوادآموزی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های آموزش‌وپرورش و مدارس برای ارائه خدمات به این افراد در دوران کرونا؛ - چرخش از عرضه محوری به‌جای تقاضامحوری در ارائه خدمات سوادآموزی؛
آموزش عالی	بهبود زیر نظام‌های آموزش عالی؛ ایجاد پیوند بین آموزش عالی و جامعه و مسائل آن؛	بهبود وضعیت فناوری و تجاری‌سازی علم؛ بهبود وضعیت پارک‌های علم و فن آوری و شرکت‌های دانش‌بنیان؛ نهادینه‌سازی مهارت محوری در آموزش عالی؛ انجام مطالعات آمایش آموزش عالی و متناسب‌سازی رشته‌ها با نیازها و مزیت‌های استان؛ تعمیق رابطه صنعت و دانشگاه؛
منابع طبیعی و محیط‌زیست	بهره‌برداری از انرژی‌های تجدید پذیر و پاک (خورشیدی، باد و ژئوترمال و...) توسعه آبخوان‌داری و آبخیزداری به‌عنوان تأمین منابع آب و حفاظت و کنترل فرسایش خاک ایجاد مکانیسم دفع پسماندهای شهری و صنعتی برای ارتقا زیست پذیری ارتقا کمیت و کیفیت مناطق تحت مدیریت برای حفاظت از تنوع زیستی ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات اتخاذ مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی حفاظت محیط‌زیستی اجتماع-محور	تهیه سند توسعه بخش کشاورزی استان و زیر بخش‌های آن با تاکید بر کشاورزی ارگانیک و محدودیت منابع آب تبعیت الگوی تغذیه و کشاورزی از شرایط اقلیمی و زیست‌محیطی کنترل برداشت‌های بی‌رویه از منابع آب زیرزمینی پایش ظرفیت‌های منابع و مراتع با چرای دام مدیریت هوشمند ریسک و کاهش آسیب‌پذیری در برابر زلزله و سیل ایجاد سازوکار قانونی مشارکت مردم بومی در حفظ محیط‌زیست - تهیه‌ی اطلس زیست‌بوم استان و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه‌ی منابع طبیعی تجدید پذیر استفاده از فناوری‌های سبز و سازگاربامحیط‌زیست ایجاد سازوکار قانونی مشارکت مردم بومی در حفظ محیط‌زیست توسعه بینش و آگاهی‌های محیط‌زیستی مردم محلی و مسئولان

منابع و مأخذ

۱. اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری زنجان، https://zanjan.frw.ir/
۲. اداره کل هواشناسی استان زنجان، http://www.zanjanmet.ir/
۳. اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان زنجان، https://zanjan.doe.ir
۴. استانداری استان زنجان، وزارت کشور، http://ostandari-zn.ir/
۵. اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق (۱۳۹۶) بنیاد برکت.
۶. امانی، مهدی (۱۳۸۹)، مبانی جمعیت‌شناسی، انتشارات سمت، تهران، چاپ ۹.
۷. ایراندوست، کیومرث (۱۳۸۹) سکونتگاه‌های غیررسمی و اسطوره حاشیه‌نشینی، چاپ دوم، انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
۸. جغرافیای استان زنجان (۱۳۹۹)، جغرافیای استان زنجان، تهران: دفتر تدوین و تألیف کتاب‌های درسی (وزارت آموزش و پرورش).
۹. خبرگزاری مهر، ۱۳۹۴،۰۲،۲۲ /https://www.mehrnews.com/news
۱۰. خط فقر در ایران در سال ۱۳۹۵ و مروری بر روش محاسبه آن (۱۳۹۷) معاونت پژوهش‌های اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس.
۱۱. خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب‌وکار و اشتغال پایدار (تکاپو) استان زنجان (۱۳۹۶) وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
۱۲. دفتر تقسیمات کشوری (۱۳۹۸)، نقشه و جدول تقسیمات کشوری ایران، تهران: وزارت کشور.
۱۳. سازمان برنامه‌وبودجه استان زنجان(۱۳۹۷)، تهیه و بازنگری برنامه آمایش استان زنجان- تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی
۱۴. سازمان برنامه‌وبودجه کشور(۱۳۹۸)، سالنامه آماری استان زنجان ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات:دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۵. سازمان برنامه‌وبودجه کشور(۱۳۹۹)، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور ۱۳۹۸-۱۳۹۴، مرکز آمار ایران، انتشارات:دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۶. سازمان برنامه‌وبودجه کشور(۱۳۹۹)، سالنامه آماری استان زنجان ۱۳۹۸، مرکز آمار ایران، انتشارات:دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی

۱۷. سازمان برنامه‌وبودجه کشور(۱۳۹۹)، سالنامه آماری کشور ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات:دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۸. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۸۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۱۹. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۰)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۰. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۱. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۷)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۲. سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (۱۳۹۷)، اطلس راهنمای استان‌های ایران، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح).
۲۳. سازمان جهاد کشاورزی استان زنجان، https://portal-zn.ir/
۲۴. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان(۱۳۹۸). سالنامه آماری استان زنجان.
۲۵. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان، ۱۳۸۹، برنامه آمایش استان زنجان ۱۳۸۹
۲۶. سازمان نقشه‌برداری کشور (۱۳۹۴)، اطلس نقشه و اطلاعات مکانی (استان زنجان)، تهران: سازمان نقشه-برداری کشور (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور).
۲۷. سالنامه آماری کشاورزی استان زنجان ۱۳۹۸-۱۳۹۷
۲۸. سایت سازمان امور عشایر ایران، استان زنجان https://ashayer.ir/index.aspx?pageid
۲۹. سایت شرکت سهامی آب منطقه‌ای استان زنجان، https://www.znrw.ir/
۳۰. سرور، رحیم و خلیجی، محمد.(۱۳۹۴). سنجش درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان کهگیلویه و بویراحمد، پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ششم، شماره ۲۱، صص ۸۹-۱۰۲.
۳۱. شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور(۸۶-۱۳۸۵) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
۳۲. شورای اجتماعی کشور(۱۳۹۳)، پیمایش ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۳۳. شورای اجتماعی کشور(۱۳۹۵)، پیمایش ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی ایران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۳۴. شورای عالی انقلاب فرهنگی(۱۳۹۴). ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران(مصوبه جلسه ۷۷۶).
۳۵. شورای عالی انقلاب فرهنگی(۱۳۹۴). طرح آمایش آموزش عالی(در چارچوب نقشه جامع علمی کشور).
۳۶. صدیق سروستانی، رحمت اله (۱۳۸۵).آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

۳۷. عبدی نژاد، پرویز (۱۳۹۶)، بررسی وضعیت سفره‌های آب زیرزمینی دشت‌های مهم استان زنجان (جهت مدیریت مناسب منابع آب زیرزمینی در آن‌ها)، دومین کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی منابع آب ایران، زنجان: شرکت آب منطقه‌ای زنجان.

۳۸. کلانتری، محسن و همکاران (۱۳۹۳) بررسی تطبیقی وقوع بزهکاری در مناطق اسکان غیررسمی شهرها موردمطالعه مناطق بی سیم و اسلام آباد شهر زنجان، نشریه فضای جغرافیایی، تابستان.

۳۹. مرکز آمار ایران (۱۳۵۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.

۴۰. مرکز آمار ایران (۱۳۶۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.

۴۱. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.

۴۲. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.

۴۳. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.

۴۴. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.

۴۵. مرکز آمار ایران(۱۳۹۸). بررسی وضعیت سواد و تحصیل جمعیت زیر ۶ سال و بیشتر بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن۱۳۶۵-۱۳۹۵.

۴۶. مرکز آمار ایران(۱۳۹۹). گزارش وضعیت اجتماعی و فرهنگی ایران.

۴۷. مسئله شناسی راهبردی توسعه در استان زنجان (۱۳۹۶) مرکز بررسی‌های استراتژیک، ریاست جمهوری.

۴۸. نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران (بی‌تا) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

۴۹. وزارت نیرو (۱۳۹۸)، تغییرات آب سطحی و زیر سطحی در کشور، تهران: انتشارات و مرکز پخش وزارت نیرو.

50. Bryman, A. (2007). Barriers to Integrating Quantitative and Qualitative Research. Journal of Mixed Methods Research, 1, 8-14.

51. Corbin, J., Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

52. Creswell, J.W. (1994) Research Design: Qualitative & Quantitative Approaches, London: SAGE Publications.

53. Hanson, W. E., Creswell, J. W., Clark, V. L. P., Petska, K. S., Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research designs in counseling psychology. Journal of counseling psychology, 52(2), 224.

54. Johnson, R., Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. Educational Researcher, 33, 14-12.

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

در تدوین سند راهبردی انقلاب اقتصادی بر اساس آمایش سرزمین، لزوم شناخت اولیه و پایه از مسائل و مشکلات موجود، جهت برنامه‌ریزی‌های نظام مند؛ مبتنی بر پتانسیل‌ها، استعدادها و مزیت‌های اقتصادی، اجتماعی، زیربنایی، محیط زیستی و مدیریتی هر استان، ما را ناگزیر به انجام پژوهش در ۳۱ مجلد و برای هر استان یک جلد مجزا نموده است. امید است که پژوهش راهبردی صورت گرفته زیربنای پیشرفت و رشد اقتصادی هر استان در مراحل بعد قرار گیرد.

55. Johnson, R., Onwuegbuzie, A., Turner, L. (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. Journal of Mixed Methods Research, 1, 112-21.
56. Persian Gulf Studies. (2019). Strategy and Geopolitics of the Persian Gulf, Tehran: University of Tehran
57. Reinharz, S. (1 992). Feminist Methods in Social Research. New York: Oxford University Press.
58. The Encyclopedia of The Middle East. (2020). The Encyclopedia of The Middle East and North Africa, London: Routledge